ଚତୁର୍ଥପାଠ ।

ପରିବର୍ଦ୍ଧିତ ଅଷ୍ଟମ ସଂସ୍କରଣ ।

ଶ୍ରୀ ସୀତାନାଥ ରାୟଙ୍କଦ୍ୱାରା ସଂକଳିତ ।

CHATURTHAPATH

OR

ORIA READER No. IV.

Enlarged Eight Edition.

Compiled and Published by S. RAY.

RAY PRESS,

CUTTACK.

1899,

Price 8 Annas, ମୂଲ୍ୟ ଆଠଅଣା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସୂଚୀପତ୍ର ।

ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ପ୍ରାଚୀନ ଅବସ୍ଥା ୧
ଉଷାବର୍ଣ୍ଣନା ୫
ଗୌରିଜଗଡ଼ ୭
ପୁଷ୍କର ସରହ୍ରଦ ସନ୍ନିକଟ ମହୋ-
ଦଧି ତୀରରେ ପ୍ରଦୋଷ ବର୍ଣ୍ଣନା ୧୦
ଜୀବରହସ୍ୟ (ପ୍ରଥମପାଠ) ୧୨
ବର୍ଷା ୧୭
ସୂର୍ଯ୍ୟ ୨୨
ଚୋଡଗଙ୍ଗଦେବଙ୍କ ଶିବିର ବର୍ଣ୍ଣନା ୨୭
ମାତୃଗୁପ୍ତ ୨୮
ଚନ୍ଦ୍ରାଲୋକରେ କଟକ ସନ୍ନିକଟସ୍ଥ
କାଠଯୋଡ଼ି ତୀର ୩୫
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ଅସୀମତ୍ୱ ୩୭
ଶରତ୍ ବର୍ଣ୍ଣନା ୪୩
ପର୍ଯ୍ୟଟନ ୪୮
ପୁରୀନଗରରେ ବସନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନା ୫୦
ଜୀବରହସ୍ୟ (ଦ୍ୱିତୀୟପାଠ) ୫୨
ଗଙ୍ଗେଶ୍ୱର ଦେବଙ୍କ ବିଭବ ବର୍ଣ୍ଣନା ୫୭
ଋଷି ବସ୍ତ୍ରବଳ୍କଳ ୬୦
ବାଳ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ୬୯
ଅଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡରଙ୍କ ବାଲ୍ୟୋପାଖ୍ୟାନ ୬୩
ଅଦ୍ଭୁତ ପ୍ରଭୁଭକ୍ତି ଏବଂ ଆତ୍ମତ୍ୟାଗ ୬୫
ଔରଙ୍ଗଜେବଙ୍କ ଅନ୍ତିମ ପତ୍ର ୬୬
ମୃଗୟା ୬୯
ଚିଲିକାହ୍ରଦ ୭୮
ନିଃସ୍ୱାର୍ଥପରତା ୮୫
ତୃଣାବୃଷଗ ଓ ସତ୍ୟକଥନ ୮୯
ଉକ୍ରବାହୁର ପରିଣାମ ୯୧
ରବର୍ଟ ବ୍ରୁସ ୯୪
ଜୀବରହସ୍ୟ (ତୃତୀୟପାଠ) ୯୭
ଚିଲିକାକୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କରି ଅନୁଚିନ୍ତା।
ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଉକ୍ତି ୧୦୩
ଦସ୍ୟୁ ଓ ଦଣ୍ଡିକନ୍ୟା ୧୦୫
ଭାରତୀୟ ପ୍ରାଚୀନ ଧର୍ମାଧିକରଣ ଓ
ବ୍ୟବହାରଶାସ୍ତ୍ର ୧୦୭
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁସମ୍ବାଦରେ ଯୁଧିଷ୍ଠି-
ରଙ୍କ ଖେଦୋକ୍ତି ୧୧୦
କେନଉଡ ଏବଂ ପାରଦେବସ୍ ୧୧୩
ମହାନୁଭବର ପ୍ରତିହିଂସା ୧୧୫
ଦୁଃଖ ୧୨୦
ଗ୍ର ଜଜାଣ୍ଡି ୧୨୭
ଋଷି ଓ ଅଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡର ୧୩୩

Digitized by srujanika@gmail.com

ଚତୁର୍ଥ ପାଠ ।

ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ପ୍ରାଚୀନ ଅବସ୍ଥା ।

ପ୍ରାଚୀନ ଆର୍ଯ୍ୟଜାତି ମଧ୍ୟ-ଆସିଆର ଅଧିବାସୀ ଥିଲେ । ଏହି ଭୂଖଣ୍ଡର ଉତ୍ତର ଦିଗରେ ଛଟଲକମ୍ ପ୍ରଭୃତି ବାଲୁକାମୟ ମରୁଭୂମି, ପୂର୍ବ ଦିଗରେ କୈଲାସ ପର୍ବତ, ଦକ୍ଷିଣଦିଗରେ ହିନ୍ଦୁକୁଶ, ଏବଂ ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରେ କାସ୍ପିଅନ ସାଗର ବିସ୍ତୃତ । ଏହି ବିସ୍ତୃତ ପ୍ରଦେଶ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ଆଦିମ ବାସସ୍ଥାନ ଅଟେ । ହିନ୍ଦୁ, ଅଫଗାନ, ପାରସିକ, ଆରବ, ତୁର୍କ ପ୍ରଭୃତି ଆସିଆର ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କ; ଗ୍ରୀକ, ରୋମକ, ଫରାସି, ଜର୍ମାନ, ଇଂରାଜ ପ୍ରଭୃତି ଇଉରୋପୀୟମାନଙ୍କ; ଏବଂ ମୁର, ଆରବ ପ୍ରଭୃତି ଆଫ୍ରିକାର ଉତ୍ତରସ୍ଥଳ ନିବାସୀମାନଙ୍କ ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନେ ଅତି ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ ମଧ୍ୟ-ଆସିଆର ଏହି ସମୁନ୍ନତ ମାଳଭୂମିରୁ ଭିନ୍ନ୨ ଦିଗକୁ ଯାଇ ବସି ଭିନ୍ନ୨ ସ୍ୱତ୍ୱ ଅଧିକାରପୂର୍ବକ ଉପନିବେଶ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ ।

ସୁତରାଂ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜାତିର ଆଦର୍ଶସ୍ଥାନୀୟ ହେଲେହେଁ, ଆଦିମାବସ୍ଥାରେ ଏମାନେ ସେପରି ସଭ୍ୟ ନ ଥିଲେ । ଆଦିମ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ମୃଗୟାଲବ୍ଧ ବନ୍ୟପଶୁମାଂସ ଭୋଜନ ଏବଂ ସୋମରସ ନାମକ ମଦିରା ପାନ କରୁଥିଲେ । ବନ୍ୟଜନ୍ତୁର ସମାଗମସ୍ଥାନ ପରିବୃତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଦଳବଦ୍ଧ ହୋଇ ବାସ କରୁଥିଲେ । ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ଏହି ପ୍ରଥମାବସ୍ଥାରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଧର୍ମଭାବ ସେମାନଙ୍କ ହୃଦୟାଧିକାର କରି ନ ଥିଲା, କିମ୍ବା କୌଣସି ପ୍ରକାର ଦେବାର୍ଚ୍ଚନା ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ଆଦିମ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସୂଚୀପତ୍ର ।

ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ପ୍ରାଚୀନ ଅବସ୍ଥା ୧
ଊଷାବର୍ଣ୍ଣନା ୫
ଗୌରୀଜଗତ୍ ୭
ପୁରୀର ସମୁଦ୍ର ସନ୍ନିକଟ ମହୋଦଧି ତୀରରେ ପ୍ରଦୋଷ ବର୍ଣ୍ଣନା ୧୦
ଜୀବନରହସ୍ୟ (ପ୍ରଥମପାଠ) ୧୨
ବର୍ଷା ୧୭
ସୂର୍ଯ୍ୟ ୨୨
ଶ୍ରୀଜଗଦେବଙ୍କ ମନ୍ଦିର ବର୍ଣ୍ଣନା ୨୭
ମାତୃଗୁପ୍ତ ୨୮
ଚନ୍ଦ୍ରାଲୋକରେ ଚଟକ ହନ୍ଦିବାଟସ୍ଥ ବାଠଯୋଗି ତ ର ୩୫
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ଅସୀମତ୍ୱ ୩୭
ଷଋତୁ ବର୍ଣ୍ଣନା ୪୩
ପର୍ଯ୍ୟଟନ ୪୮
ମୁଲ୍ଲାନଗରରେ ବସନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନା ୫୦
ଜୀବନରହସ୍ୟ (ଦ୍ୱିତୀୟପାଠ) ୫୨
ଗଙ୍ଗେଶ୍ୱର ଦେବଙ୍କ ବିଭବ ବର୍ଣ୍ଣନା ୫୬
ପଂରିଧି ଉଷ୍ଣବଦ୍ଧିବ ୬୦
କାଳ ସର୍ବଗ୍ରାସୀ ୬୫
ଅଲେକ୍ଜାଣ୍ଡରଙ୍କ ବାଲ୍ୟୋପାଖ୍ୟାନ ୭୩
ଅଦ୍ଭୁତ ପ୍ରଭୁଭକ୍ତି ଏବ ଆତ୍ମତ୍ୟାଗ ୭୪
ଔରଙ୍ଗଜେବଙ୍କ ଅନ୍ତିମ ପତ୍ର ୭୭
ମରୀଚିକା ୭୯
ଚିଲ୍କାହ୍ରଦ ୮୨
ନିସ୍ୱାର୍ଥପରତା ୮୪
ଗୁଣାନୁରାଗ ଓ ସତ୍ୟକଥନ ୮୯
ଉକ୍ତିବାଦର ପରିଣାମ ୯୧
ଚର୍ବିତ ବସ୍ତୁ ୯୪
ଜୀବନରହସ୍ୟ (ତୃତୀୟପାଠ) ୯୭
ଚିଲ୍କାକୁ ଉଦ୍ଦେଶି କରି ଅନନ୍ତଙ୍ଗୀ ଦମ୍ପତିରେ ଉକ୍ତି ୧୦୩
ଦମ୍ଭ ଓ ଦାମ୍ଭିକ୍ୟ ୧୦୪
ଭାରତୀୟ ପ୍ରାଚୀନ ଧର୍ମାଧିକରଣ ଓ ବ୍ୟବହାରଶାସ୍ତ୍ର ୧୦୭
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁସମ୍ବାଦରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ଶୋକୋକ୍ତି ୧୧୦
କେନନଜଡ଼ ଏବଂ ଘାଟଦେବସ୍ୱ ୧୧୩
ମହାନୁଭବତ ପ୍ରତିହିଂସା ୧୧୫
ଦୁରାଶା ୧୨୦
ଗ୍ରନ୍ଥପାଠ ୧୨୭
ପୁରୁ ଓ ଆଲେକ୍ଜାଣ୍ଡର ୧୩୩

Digitized by srujanika@gmail.com

ଚତୁର୍ଥ ପାଠ ।

ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ପ୍ରାଚୀନ ଅବସ୍ଥା ।

ପ୍ରାଚୀନ ଆର୍ଯ୍ୟଜାତି ମଧ୍ୟ-ଆସିଆର ଅଧିବାସୀ ଥିଲେ । ଏହି ଭୂଖଣ୍ଡର ଉତ୍ତର ଦିଗରେ ଇଡ୍‌ଲକମ୍ ପ୍ରଭୃତି ବାଲୁକାମୟ ମରୁଭୂମି, ପୂର୍ବ ଦିଗରେ କୈଳାସ ପର୍ବତ, ଦକ୍ଷିଣଦିଗରେ ହିନ୍ଦୁକୁଶ, ଏବଂ ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରେ କାସ୍ପିଅନ ସାଗର ବିସ୍ତୃତ । ଏହି ବିସ୍ତୃତ ପ୍ରଦେଶ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ଆଦିମ ବାସସ୍ଥାନ ଅଟେ । ହିନ୍ଦୁ, ଅଫଗାନ, ପାରସିକ, ଆରବ, ତୁର୍କ ପ୍ରଭୃତି ଆସିଆର ଅଧିବାସିମାନଙ୍କ; ଗ୍ରୀକ, ରୋମକ, ଫରାସି, ଜର୍ମାନ, ଇଂରାଜ ପ୍ରଭୃତି ଇଉରୋପୀୟମାନଙ୍କ; ଏବଂ ମୁର, ଆରବ ପ୍ରଭୃତି ଆଫ୍ରିକାର ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳ ନିବାସିମାନଙ୍କ ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନେ ଅତି ପ୍ରାଚୀନ-କାଳରେ ମଧ୍ୟ-ଆସିଆର ଏହି ସମୁନ୍ନତ ମାଳଭୂମିରୁ ଭିନ୍ନ ୨ ଦିଗକୁ ଯାତ୍ରା କରି ଭିନ୍ନ ୨ ରାଜ୍ୟ ଅଧିକାରପୂର୍ବକ ଉପନିବେଶ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ ।

ଯଦିଓ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜାତିର ଆଦର୍ଶସ୍ଥାନୀୟ ହେଲେହେଁ, ଆଦିମାବସ୍ଥାରେ ଏମାନେ ସେପରି ସଭ୍ୟ ନ ଥିଲେ । ଆଦିମ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ମୃଗୟାଲବ୍ଧ ବନ୍ୟପଶୁମାଂସ ଭୋଜନ ଏବଂ ସୋମ-ରସ ନାମକ ମଦିରା ପାନ କରୁଥିଲେ । ବନ୍ୟଜନ୍ତୁର ସମାଗମସ୍ଥାନ ପରିଷ୍କୃତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଦଳବଦ୍ଧ ହୋଇ ବାସ କରୁଥିଲେ । ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ଏହି ପ୍ରଥମାବସ୍ଥାରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଧର୍ମସ୍ତବ ସେମାନଙ୍କ ହୃଦୟାଧିକାର କରି ନ ଥିଲା, କିମ୍ବା କୌଣସି ପ୍ରକାର ଦେବାର୍ଚ୍ଚନା ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ଆଦିମ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ଏହି ବନ୍ୟଭାବ କ୍ରମଶଃ ତିରୋହିତ ହେଲା । ସେମାନେ ଆରଣ୍ୟ ପଶୁମାନଙ୍କୁ ବଶୀଭୂତ କରି ପାଳନ କରିବାକୁ ଶିକ୍ଷା କଲେ । ଭୂମିକର୍ଷଣରେ ଗବାଦି ପଶୁର ପ୍ରୟୋଜନ ହେବାରୁ ସେମାନେ ଯତ୍ନ-ପୂର୍ବକ ଉକ୍ତ ପଶୁମାନଙ୍କ ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣ କଲେ । ଏହି ସମୟରୁ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକାଧିକ ଦାରପରିଗ୍ରହଣ ରୀତି ପ୍ରଚଳିତ ହେଲା । ଏହି ଦ୍ୱିତୀୟାବସ୍ଥାରେ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ପରିବାରବଦ୍ଧ ହୋଇ ଶାନ୍ତିସ୍ୱଭାବରେ କାଳାତିପାତ କରିବାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଲେ । ଏହି ସମ-ୟରେ ଗବାଦି ପଶୁର ଚାରଣଭୂମି ସେମାନଙ୍କ ରାଜ୍ୟ ଏବଂ ଗୃହପାଳିତ ପଶୁମାନ ସମ୍ପତ୍ତିରୂପେ ପରିଗଣିତ ହେଲା । ପ୍ରଥମାବସ୍ଥାର ମଦସ ପରିବର୍ତ୍ତରେ ଦ୍ୱିତୀୟାବସ୍ଥାରେ ଦୁଗ୍ଧ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରଧାନ ପାନୀୟ ହେଲା । ଏହି ସମୟରୁ ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରାକୃତିକ କାର୍ଯ୍ୟପ୍ରତି ମନୋ-ନିବେଶ ହେବାର ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ପୃଥିବୀ ଓ ଆକାଶର ବିଭିନ୍ନ ପରି-ବର୍ତ୍ତନ ଦେଖି ସ୍ୱୀୟ ସମ୍ପତ୍ତିର ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣରେ ସତର୍କ ହେଲେ, ଏବଂ ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟର ଗତିଦ୍ୱାରା କାଳ ନିରୂପଣ ଅଭ୍ୟାସ କଲେ । ଏହି ପଶୁପାଳକ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ମଧ୍ୟରେ ସମଧିକ ଧୀଶକ୍ତିସମ୍ପନ୍ନ ଏବଂ କ୍ଷମତା-ଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତି ସ୍ୱୀୟ ବଳ ଉପରେ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କଲେ ।

ବନ୍ୟ ମୃଗୟାଜୀବୀ ଅବସ୍ଥାରୁ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଉନ୍ନତ ପଶୁପାଳକ ଅବସ୍ଥାକୁ ଉନ୍ନତି ଲଭି, ତଦନନ୍ତର ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ତଦପେକ୍ଷା ଉନ୍ନ-ତତର କୃଷିବ୍ୟବସାୟ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଏହି ତୃତୀୟାବସ୍ଥାରେ ଦୁଗ୍ଧ ଓ ଗୋଧୂମ ସେମାନଙ୍କର ସର୍ବପ୍ରଧାନ ପାନୀୟ ଓ ଖାଦ୍ୟ ହୋଇ ଏବଂ କୃଷିକ୍ଷେତ୍ର ସ୍ଥାନୀୟ ସମ୍ପତ୍ତି ବୋଲି ପରିଗଣିତ ହେଲା । ଏହା ହତ୍ତାରୁ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଆତ୍ମପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଏବଂ ସମ୍ପତ୍ତିରକ୍ଷା ସକାଶେ କ୍ରମ-ରେ ସାହସୀ ଓ ରଣନିପୁଣ ହେଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଆଦିମ ଆର୍ଯ୍ୟ-ଭୂମି କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ରାଜ୍ୟରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇ ଏକ ଏକ ଜଣ ରାଜାଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃ-ତ୍ୱାଧୀନ ହେଲା । ଏହି ରାଜାମାନେ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ରାଜ୍ୟର ମଙ୍ଗଳସାଧନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସୈନ୍ୟରକ୍ଷା ଏବଂ ବର୍ଦ୍ଧମାନ ସ୍ଥାପନ କଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଯୁଦ୍ଧସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ରୀତିପଦ୍ଧତି ଉନ୍ନତ ହେବାର ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ସେମାନେ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରା କାଳରେ ଉତ୍ତେଜକ ରୀତିପଦ୍ଧତିମାନ ଆବୃତ୍ତି କରୁଥିଲେ । ପ୍ରଜାମାନେ ଯଥାନିୟମରେ ରାଜାଙ୍କୁ କର ପ୍ରଦାନ କରୁଥିଲେ । ଯତ୍ସାମାନ୍ୟ ଜାତିଭେଦ ମଧ୍ୟ ଏହି ସମୟରେ ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହାକୁ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ଚତୁର୍ଥାବସ୍ଥା କହନ୍ତି ।

ଚତୁର୍ଥାବସ୍ଥାରେ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକେ ସମୁନ୍ନତ ହୋଇଥିଲେ ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର କୌଣସି ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ମୃଗୟାଜୀବିକା ଏବଂ ପଶୁପାଳନବୃତ୍ତି ପରିତ୍ୟାଗ କରି ନ ଥିଲେ । ମୃଗୟାଜୀବିମାନେ ବନ୍ୟପଶୁର ଅଭାବ ହେଲେ ଏବଂ ପଶୁପାଳକମାନେ ଚରଣଭୂମିର ଅଭାବ ହେଲେ, ଏକସ୍ଥାନରୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ଗମନ କରି ବାସ କରୁଥିଲେ । ଏଣୁ ଏହି ଉଭୟ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ସ୍ଥାୟୀ ଗୃହ କିମ୍ବା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବାସସ୍ଥାନ ନ ଥିଲା । ଏମାନେ ସର୍ବଦା ଚର୍ମ କିମ୍ବା ବସ୍ତ୍ରାବାସରେ ବାସ କରୁଥିଲେ, ମାତ୍ର କୃଷିଜୀବିମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଥିଲା । ସେମାନେ ଏକସ୍ଥାନରେ ରହି କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ବାହ ଏବଂ ସ୍ଥାୟୀ ଦୃଢ଼ଗୃହ ନିର୍ମାଣପୂର୍ବକ ବାସ କରୁଥିଲେ । ଅତଏବ ଦୁଇ ସମ୍ପ୍ରଦାୟଠାରୁ ଏମାନଙ୍କ ଧର୍ମ ଓ ନୀତିଜ୍ଞାନ ଉନ୍ନତତର ଥିଲା । ଦେଶର ଅଭ୍ୟନ୍ତରକୁ ଉନ୍ନତି ଏହି ସମ୍ପ୍ରଦାୟଠାରୁ ସୂତ୍ରପାତ ହେବାର ଆରମ୍ଭ ହେଲା ।

ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବହୁବିବାହ ନିଷିଦ୍ଧ ନ ଥିଲା ପୂର୍ବେ ଉଲ୍ଲେଖ ହୋଇଅଛି । ସମସ୍ତେ ପରିବାରବଦ୍ଧ ହୋଇ ବାସ କରୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍ତରାଧିକାରିତ୍ୱ ଏବଂ ସମ୍ପତ୍ତି ରକ୍ଷାର ସୁବିଧାମାନ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । କେହି ଉକ୍ତ ବିଧି ଲଙ୍ଘନ କଲେ ଦଣ୍ଡପ୍ରାପ୍ତ ହେଉଥିଲେ । ପରିବାର ରକ୍ଷାର ଭାର ପିତାଙ୍କ ଉପରେ, ସାଂସାରିକ କାର୍ଯ୍ୟର ଭାର ମାତାଙ୍କ ଉପରେ, ଏବଂ ଅବଶ୍ୟକୀୟ ଦ୍ରବ୍ୟାଦି ସଂଗ୍ରହ ଭାର

Digitized by srujanika@gmail.com

କନ୍ୟା ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ ଥିଲା । ଗୃହକର୍ତ୍ତା ଉତ୍ସବରେ ଦେବାର୍ଚ୍ଚନା ଏବଂ ପୁରୋହିତର କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ କରୁଥିଲେ । ପ୍ରାଚୀନ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଶିଳ୍ପକାର୍ଯ୍ୟରେ ଅନଭିଜ୍ଞ ନ ଥିଲେ । ପଶୁଚର୍ମ ଓ ଲୋମରେ ବସ୍ତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ, ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ନିର୍ମାଣ, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ରୌପ୍ୟାଦିର ଅଳଙ୍କାର ଧାରଣ, ଏବଂ ତାମ୍ର ଓ ଲୌହାଦି ନିର୍ମିତ ଧାତୁପାତ୍ର ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ ।

ପ୍ରାଚୀନ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଅନୁସାରେ ଖାଦ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଥିଲା । ମୃଗୟାଜୀବିମାନେ ମାଂସାହାର କରୁଥିଲେ । ପଶୁପାଳକ ଓ କୃଷିଜୀବିମାନେ କେବଳ ମାଂସାହାର ନ କରି କ୍ଷେତ୍ରୋତ୍ପନ୍ନ ଶସ୍ୟ ଭୋଜନ ଓ ଗବାଦି ଜନ୍ତୁର ଦୁଗ୍ଧପାନ କରୁଥିଲେ । ସୋମରସ ମୃଗୟାଜୀବୀ ଏବଂ ପଶୁପାଳକମାନଙ୍କ [illegible] ଅଚରଣୀୟ ଥିଲା । ନଗରସ୍ଥ ଏବଂ ମିତାଗ୍ରହୀ କୃଷିଜୀବିମାନେ ଅତ୍ୟଳ୍ପ ପରିମାଣରେ ସୋମରସ ପାନ କରୁଥିଲେ ।

ପ୍ରାଚୀନ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ କେଉଁ ସମୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ଆଦିମସ୍ଥାନରେ ଏକତ୍ର ବାସ କରିଥିଲେ, ତଥା କେଉଁ ସମୟରେ ପରସ୍ପର ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ ଦେଶାନ୍ତରରେ ଉପନିବେଶ ସ୍ଥାପନ କଲେ ତାହା ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ଦୁଃସାଧ୍ୟ ଅଟେ । ବୋଧହୁଏ ଅଧିବାସିଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି, କୃଷିକ୍ଷେତ୍ରର ଅଭାବ, ଏବଂ ସମ୍ପ୍ରଦାୟବିଶେଷର ଧର୍ମସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ମତାନୈକ୍ୟ ହେତୁ ସେମାନେ ମଧ୍ୟ-ଆସିଆର ଜନ୍ମଭୂମି ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଦେଶାନ୍ତରକୁ ଗମନ କରିଥିଲେ ।

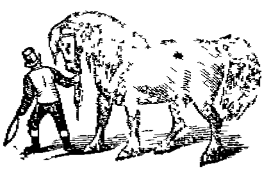

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉଷା ବର୍ଣ୍ଣନା ।

କକୁଳପକ୍ଷୀର ପକ୍ଷ କମ୍ପନ,
ଜଗତେ ସୂଚନ୍ତ ଉଷା ଆଗମନ ।
କ୍ରମେ କ୍ରମେ ହେଲେ ଚନ୍ଦ୍ରମା ଅସ୍ତ,
ଉଷାସଙ୍ଗେ ରକ୍ତ ହେଲା ପ୍ରାଚୀନଭ ।
ଗଙ୍ଗାଙ୍କ ପ୍ରବାହ ଯଥା ସିନ୍ଧୁଜଳେ,
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଶୁଭ୍ର ନୀଳ ନଭସ୍ଥଳେ ।
ନୀଳକାନ୍ତିବ୍ୟୋମ ଅଙ୍କସ୍ଥଳେ ଝଳ,
ବିସ୍ତରିଲ ଶୁଭ୍ର ଯେସନେ ଅରାବଳୀ ।
କୁଅତସ୍ଥ ତହିଁ ମଧ୍ୟେ ବିସ୍ତରିତା,
ପ୍ରାଚୀ କରନ୍ତି କ ସମାନନ୍ଦୀ ରତା ।
କୁମ୍ଭାଟୁଆ ଖଗ ପ୍ରଭାତଜାଗରା
ଚଙ୍କେ ବଜାଉଛ ବାଜନ-ନାଗରା;
ବସିଲେ କାନ୍ତାରେ କୁକ୍କୁଟ, କୌଶିକ,
ଚଷାପୁଏ* ମେଳ ଉଷାଭୌର୍ଯ୍ୟବାଦିକ ।

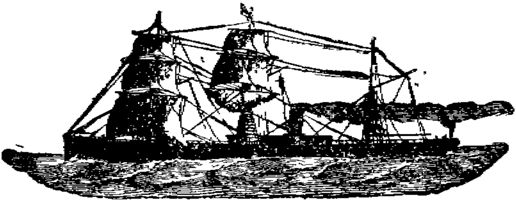

* ଚଷାପୁଅ—ପକ୍ଷୀବିଶେଷ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସୌରଜଗତ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଗ୍ରହ, ଉପଗ୍ରହ, ଧୂମକେତୁ ପ୍ରଭୃତି ସୌରଜଗତର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଅଟେ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ସୌରଜଗତର କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥାନରେ ଅବସ୍ଥିତ । ସୌରଜଗତରେ କେତେ ଗ୍ରହ, ଉପଗ୍ରହ ଏବଂ ଧୂମକେତୁ ଅଛି ତାହା ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିର୍ଣ୍ଣୀତ ହୋଇ ନାହିଁ । ଅଦ୍ୟପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଥମ ଏବଂ ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀର ଯେତେ ଗ୍ରହ ଅବିଷ୍କୃତ ହୋଇଅଛି ସେମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ତିନିଶତରୁ ଅଧିକ ଅଟେ । ପ୍ରଥମଶ୍ରେଣୀର ଗ୍ରହମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବୁଧ, ଶୁକ୍ର, ପୃଥିବୀ, ମଙ୍ଗଳ, ବୃହସ୍ପତି, ଶନି, ୟୁରେନସ୍, ନେପଚ୍ୟୁନ ପ୍ରଧାନ ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବୁଧଗ୍ରହ ସର୍ବାପେକ୍ଷା ସୂର୍ଯ୍ୟର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଏବଂ ନେପଚ୍ୟୁନ ସର୍ବାପେକ୍ଷା ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ । ଏହି ଗ୍ରହମାନେ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ପରିଭ୍ରମଣ କରୁଅଛନ୍ତି ।

ବୁଧଗ୍ରହ ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ତିନିକୋଟି ପଚାଶଲକ୍ଷ ମାଇଲ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ବୁଧଗ୍ରହଠାରୁ ପୃଥିବୀ ୧୭ ଗୁଣ ବୃହତ୍ତର ଅଟେ । ବୁଧଗ୍ରହ ତିନିମାସରେ ଥରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରେ । ବୁଧଗ୍ରହର ଏକ ସୌରବର୍ଷର ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ତିନିମାସ ସଙ୍ଗେ ସମାନ ଅଟେ ।

ଚନ୍ଦ୍ର ବ୍ୟତୀତ ଜ୍ୟୋତିଷ୍କମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶୁକ୍ରଗ୍ରହ ସର୍ବାପେକ୍ଷା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଅଟେ । ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ଶୁକ୍ରର ଦୂରତ୍ୱ ୬କୋଟି ୬୦ ଲକ୍ଷ ମାଇଲ ଅଟେ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ୭ ମାସ ୧୫ ଦିନରେ ଶୁକ୍ର ଗ୍ରହର ଏକବର୍ଷ ହୁଏ, ଅର୍ଥାତ୍ ଏହି ସମୟରେ ଶୁକ୍ରଗ୍ରହ ଥରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରେ ।

ପୃଥିବୀ ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ୯ କୋଟି ୨୦ ଲକ୍ଷ ମାଇଲ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ପୃଥିବୀର ବ୍ୟାସ ୭୯୧୨ ମାଇଲ ଏବଂ ପରିଧି ୨୪୮୫୬ ମାଇଲ ଅଟେ । ପୃଥିବୀ ସ୍ୱୀୟ କକ୍ଷରେ ପରିଭ୍ରମଣ କରି ୩୬୫ ଦିନ ୬ଘଣ୍ଟାରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ଥରେ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରେ; ଏହାକୁ ଏକ ସୌରବର୍ଷ କହନ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପୃଥିବୀର ଏହି ଗତିର ନାମ ବାର୍ଷିକ ଗତି । ପୃଥିବୀର ଏହି ବାର୍ଷିକ ଗତି ହେତୁ ଋତୁପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ । ପୃଥିବୀ ସ୍ୱୀୟ କକ୍ଷରେ ଭ୍ରମଣ କରୁ କରୁ ୨୪ ଘଣ୍ଟାରେ ସ୍ୱୀୟ ମେରୁଦଣ୍ଡ ଉପରେ ଥରେ ଆବର୍ତ୍ତନ କରେ । ପୃଥିବୀର ଏହି ଗତିକୁ ଦୈନିକ ଗତି କହନ୍ତି । ଚନ୍ଦ୍ର ପୃଥିବୀର ଏକମାତ୍ର ଉପଗ୍ରହ ଅଟେ । ପୃଥିବୀ ଚନ୍ଦ୍ରଠାରୁ ପ୍ରାୟ ୫୦ ଗୁଣ ବୃହତ୍ତର । ପୃଥିବୀରୁ ଚନ୍ଦ୍ରର ଦୂରତ୍ୱ ୨ ଲକ୍ଷ ୫୦ ସହସ୍ର ମାଇଲ ଅଟେ ।

ଉପଗ୍ରହମାନେ ଗ୍ରହମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରନ୍ତି । ସବୁ ଗ୍ରହର ଉପଗ୍ରହ ନାହିଁ । ବୃହସ୍ପତିର ଚାରିଗୋଟି, ଶନିର ଅଠଗୋଟି, ୟୁରେନସର ଚାରିଗୋଟି, ଏବଂ ନେପଚ୍ୟୁନର ଗୋଟିଏ, ମଙ୍ଗଳର ଦୁଇଗୋଟି ଉପଗ୍ରହ ଅଦ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇଅଛି । ଉପଗ୍ରହମାନଙ୍କର ସ୍ୱୀୟ ଆଲୋକ ନାହିଁ, ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣଦ୍ୱାରା ଗ୍ରହ ଏବଂ ଉପଗ୍ରହମାନେ ଆଲୋକିତ ହୁଅନ୍ତି ।

ମଙ୍ଗଳଗ୍ରହର ଆକୃତି ପୃଥିବୀର ଆକୃତିର ଏକ ଅଷ୍ଟମାଂଶ ଅଟେ । ଏହାର ଉପଗ୍ରହଦ୍ୱୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ଷୁଦ୍ର ଅଟେ ।

ସୌରଜଗତରେ ଯେତେ ଗ୍ରହ ଅଛି ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ବୃହସ୍ପତି ସର୍ବାପେକ୍ଷା ବୃହତ୍ତମ । ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ଏହା ୨୩ କୋଟି ୭୫ ଲକ୍ଷ କ୍ରୋଶ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ପ୍ରତିମିନିଟରେ ଏହି ଗ୍ରହ ସ୍ୱୀୟ କକ୍ଷରେ ୨୫୦ କ୍ରୋଶ ଭ୍ରମଣ କରେ । ବୃହସ୍ପତିର ଦିନକ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦଶଘଣ୍ଟା ସଙ୍ଗେ ସମାନ ଅଟେ । ଦଶ ହଜାର ଦିନରେ ଏହାର ଏକବର୍ଷ ହୁଏ । ବୃହସ୍ପତିର ବର୍ଷକ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବାରବର୍ଷ ସଙ୍ଗେ ସମାନ ଅଟେ । ଏହାର ବ୍ୟାସ ୪୪୦୦୦ କ୍ରୋଶ । ସୌରଜଗତରେ ଯେତେ ଗ୍ରହ ଅଛନ୍ତି, ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଏକତ୍ରିତ କଲେ ଯେତେ ବଡ଼ ହେବ, ବୃହସ୍ପତିର ଆକାର ତାହାଠାରୁ ବୃହତ୍ତର ଅଟେ । ପୃଥିବୀଠାରୁ ଚନ୍ଦ୍ର ଯେତେ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ, ବୃହସ୍ପତି ତେତେ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥିଲେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଚନ୍ଦ୍ରଠାରୁ ଏହା ୧୬୦୦ ଗୁଣ ବୃହତ୍ତର ଦୃଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତା । ବୃହସ୍ପତି ପୃଥିବୀ ଅପେକ୍ଷା ୧୩୦୦ ଗୁଣ ବୃହତ୍ତର ଅଟେ ।

ଶନିଗ୍ରହ ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ୪୭ କୋଟି ୬୦ ଲକ୍ଷ କ୍ରୋଶ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ପ୍ରତିଘଣ୍ଟାରେ ଏହା ସ୍ୱୀୟ କକ୍ଷରେ ୧୦୫୦୦ କ୍ରୋଶ ଭ୍ରମଣ କରେ । ଏହାର ଦିନ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ୧୦ ଘଣ୍ଟା ୩୦ ମିନିଟ ସଙ୍ଗେ ତୁଲ୍ୟ ଅଟେ । ୨୫୦୩୦ ଦିନରେ ଏହାର ବର୍ଷ ହୁଏ । ଏହାର ବର୍ଷକି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ୩୦ ବର୍ଷ ସଙ୍ଗେ ସମାନ । ଶନିଗ୍ରହର ବ୍ୟାସ ୩୬ ସହସ୍ର କ୍ରୋଶ । ଶନି ପୃଥିବୀ ଅପେକ୍ଷା ୭୫୦ ଗୁଣ ବୃହତ୍ତର ଅଟେ । ପୃଥିବୀରେ ଯେତେ ସୂର୍ଯ୍ୟାଲୋକ ପତିତ ହୁଏ, ଶନିଗ୍ରହରେ ତାହାର ୯୦ ଅଂଶର ଏକାଂଶ ପତିତ ହୁଏ । ଶନିଗ୍ରହର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଚକ୍ରାକାର ତିନିଗୋଟି ଅଙ୍ଗୁରୀୟତୁଲ୍ୟ ରେଖା ଅଛି । ଏହାର ୮ ଗୋଟି ଚନ୍ଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ ବୃହତ୍ତମ ଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗଳଗ୍ରହଠାରୁ ବୃହତ୍ତର ।

ଉରେନସ୍ ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ୧୭୫ କୋଟି ମାଇଲ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହାର ଆକୃତି ପୃଥିବୀର ଆକୃତି ଅପେକ୍ଷା ୭୦ ଗୁଣ ବୃହତ୍ତର ଅଟେ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ୮୪ ବର୍ଷରେ ଏହାର ଏକବର୍ଷ ହୁଏ ଅର୍ଥାତ୍ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ୮୪ ବର୍ଷରେ ଉରେନସ୍ ଥରେ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରେ ।

ନେପଚ୍ୟୁନ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଦୂରତମ ଗ୍ରହ । ଏହା ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ୧ ଶତ ୩୭ କୋଟି ୫୦ ଲକ୍ଷ କ୍ରୋଶ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ନେପଚ୍ୟୁନର ବର୍ଷକ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ୧୬୫ ବର୍ଷ ସଙ୍ଗେ ସମାନ ଅଟେ । ସ୍ୱୀୟ କକ୍ଷରେ ନେପଚ୍ୟୁନ ପ୍ରତିଘଣ୍ଟାରେ ୬୦୦୦ କ୍ରୋଶ ଭ୍ରମଣ କରେ । ଏହି ଗ୍ରହର ବ୍ୟାସ ୧୮୫୦୦ କ୍ରୋଶ । ପୃଥିବୀଠାରୁ ଏହା ପ୍ରାୟ ୧୦୮ ଗୁଣ ବୃହତ୍ତର ଅଟେ । ପୃଥିବୀରେ ପତିତ ସୂର୍ଯ୍ୟାଲୋକର ସହସ୍ରାଂଶର ଏକାଂଶ ନେପଚ୍ୟୁନରେ ପତିତ ହୁଏ । ନେପଚ୍ୟୁନର ଚନ୍ଦ୍ର ଛଅ ଦିନରେ ଏହାକୁ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗ୍ରହ ଉପଗ୍ରହ ବ୍ୟତୀତ ସୌରଜଗତରେ ଧୂମକେତୁ ନାମକ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଜ୍ୟୋତିଷ୍କ ଅଛନ୍ତି । କୌଣସି୨ ଧୂମକେତୁର କେଶ ଅଛି, କୌଣସି୨ ଧୂମକେତୁର ଦୁଇ ପୁଚ୍ଛ ଏବଂ କୌଣସି୨ ଧୂମକେତୁର ଆଦୌ ପୁଚ୍ଛ ନାହିଁ । କୌଣସି ଧୂମକେତୁ ପୂର୍ବରୁ ପଶ୍ଚିମ ଦିଗକୁ, କୌଣସି ଧୂମକେତୁ ପଶ୍ଚିମରୁ ପୂର୍ବଦିଗକୁ ଭ୍ରମଣ କରେ । ଧୂମକେତୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲଘୁପଦାର୍ଥ, ଗ୍ରହ ପରି ଘନ ନୁହନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ଶିରୋ-ଭାଗ ସ୍ୱଚ୍ଛ ବାଷ୍ପରାଶିରେ ପରିବେଷ୍ଟିତ । ସୌରଜଗତରେ ଲକ୍ଷ୨ ଧୂମକେତୁ ପରିଭ୍ରମଣ କରୁଅଛନ୍ତି । କୌଣସି୨ ଧୂମକେତୁର ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରିବାକୁ ସହସ୍ରାଧିକ ବର୍ଷ ଅତିବାହିତ ହୁଏ । କୌଣସି୨ ଧୂମକେତୁ ଏପରି ଦ୍ରୁତଗାମୀ ଯେ ଘଣ୍ଟାରେ ପ୍ରାୟ କୋଟିଲକ୍ଷ ମାଇଲ ଭ୍ରମଣ କରେ ।

ସୌରଜଗତରେ ଯେତେ ଗ୍ରହ ଉପଗ୍ରହାଦି ଅଛି ସୂର୍ଯ୍ୟ ସର୍ବା-'ପେକ୍ଷା ବୃହତ୍ତମ' ଏହା ଏତେ ବୃହତ୍ ଯେ ପୃଥିବୀ ତୁଲ୍ୟ ୧୨୫୩୦୦୦ ଗ୍ରହ ଏହା ଗର୍ଭମଧ୍ୟରେ ନିବଦ୍ଧ ରହିପାରେ । ସୂର୍ଯ୍ୟର ଆକୃତି ସମ୍ପ-ଦାୟ ଗ୍ରହର ଏକତ୍ରୀକୃତ ଆକୃତିଠାରୁ ୬୦୦ ଗୁଣ ବୃହତ୍ତର ଅଟେ । ଏହାର ବ୍ୟାସ ୮୬୬୦୦୦ ମାଇଲ । ସୂର୍ଯ୍ୟତେଜର ଏବଂ ଉତ୍ତାପର ୨୦୭ କୋଟି ଅଂଶର ଏକ ଅଂଶ ମାତ୍ର ପୃଥିବୀରେ ପତିତ ହୁଏ । ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳରେ ଉତ୍ତାପାତିଶଯ୍ୟ ହେତୁ ଏହାର ଉପାଦାନର ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥ ବାଷ୍ପାକାରରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପୁଷ୍କର ସରହ୍ରଦ ସନ୍ନିକଟେ

ମହୋଦଧିତଟରେ ପ୍ରଦୋଷ ବର୍ଣ୍ଣନା ।

ମଧୁର ପ୍ରଦୋଷ ସମୟ
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-କିରଣ ଦୋଳା,
କାଦମ୍ବିନୀ ଖେଳେ ଗଗନେ
ଧୀର ସମୀର ମେଳା ।

ଗୋଧୂଳି-ଗଗନ ସୁରଭି
ଦିଶେ ଶତବରଣେ,
ଶତ ମନୋରଥ ଝଲକେ
ଯେସନେ ଆଶା-କାନନେ ।

କଳିଙ୍ଗାଚଳଭାଗ୍ୟାମଳ
ବାଲସ୍ପୃଶ ଛାୟୁ,
ଜନ୍ମାନ୍ତରଗାନ ଦେଖିଣ
ପ୍ରେମ ସ୍ୱରେ ଗାୟୁ ।

ତରୁଣୀ-ଦର୍ପଣ ପଦ୍ମରେ
ଝଳେ ସର ସଲିଳ,
ସୁବର୍ଣ୍ଣ-ଲିପ୍ସା ଭୃଙ୍ଗର
ଭଦ୍ଧିଁ ମନ୍ଦ ଅନିଳ ।

ଶାଳ ପାଶ୍ୱବାର ଅଦୂରେ
ଗାଏ ଅମରଗୀତ,
ଅନାଦିଭାବଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣେ
ଦେବା ଶୁଏ ଧ୍ୱନିତ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୁଭ୍ର-ଝାରଜଳ-ସୈକତେ
ଯେଜ୍ଞସୂତ୍ର ଲକ୍ଷଣ,
ଚୁମ୍ବେ ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ଙ୍କ* ଚରଣ
ସ୍ତରେ ସ୍ତରେ ସଞ୍ଚର ।

ନାନାଜାତି ପୁଷ୍ପପନ୍ନଗ
ଧୀରେ ସ୍ୱରେ ସମୀର,
ଗୁଚ୍ଛକଳ୍ପ ଯେନ କନ୍ଦୁକ—
କ୍ରୀଡ଼ା କରେ ଗମ୍ଭୀର ।

ଯୂଥ ଯୂଥ ହୋଇ ଭ୍ରମନ୍ତି
ନାନାରଙ୍ଗେ ହରିଣ,
ତରଙ୍ଗ ସ୍ପୃହାର୍ଣ୍ଣ ସ୍ପୃହାନ୍ତି
ସ୍ପୃଶୁ ଗ୍ରୀବା ତୋଳଣ ।

* ମହାଦେବ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବେନ କୋଟିଶ ନଦ୍ଦି ବେନ ଶିଖରେ,
ତ୍ରିବର୍ଣ୍ଣ-କେଶାଢ଼ି-ସ୍ରୋତ ଛୁଡ଼ି ଅମ୍ବରେ,
ମଣ୍ଡେ କିମ୍ଭୂତ-ସ୍ଥଳ ଶକ୍ର-କାର୍ମୁକ,
ଆଶା ଉଜ୍ଜଳେ ଯଥା ଆସ୍ତିକ-ମୂର୍ଖ ।

ଠାବେ ଠାବେ ଶଇଳ ନୀଳବଗ୍ରନ୍ଧେ
ଧବଳ ଅଭ୍ରଖଣ୍ଡ ଏ ଶୋଭା ବନ୍ଧେ !
ଚନ୍ଦ୍ରେ ନୂଅଇ ଯୁଠେ ପଡ଼ିଛୁଟିଶ
କ୍ଷୀରୋଦ-ଫେଣ ବସ୍ତ୍ରୁ ଅଙ୍ଗେ ଛୁଟିଶ ।

ଜଳପ୍ରପାତ ଗର୍ଜ୍ଜି ଗମ୍ଭୀର ରବେ
ଭୁଙ୍ଗ ଭୃଙ୍ଗରୁ ଡେଇଁ ପଡ଼େ ଭୈରବେ,
ସ୍ପେ ଶବେ ପ୍ରତିରାବ ଦିଅଇ ବରୀ,
ଧର୍ମ୍ମକ୍ଷାପନେ ହୃଦୁଁ ବଚେକ ଯର ।

ଯତ୍ନନ୍ତ ଧାନ୍ୟପାତ ଶଇଳଗଣ,
ଖଳ ବଚନ ଯଥା ଯନ୍ତ୍ରେ ସୁଜନ;
ଫିଟିଛୁ ଝର ବେଶ ଠାଙ୍କର ଅଙ୍ଗେ,
ପାଷଣ୍ଡେ ବନ୍ଧୁ-ପ୍ରେମ ଯଥା ସୁସଙ୍ଗେ ।

ଗ୍ଲଲନ୍ତି କୂଳ ଲଙ୍ଘି ଗିରି-ସହଠେ,
ମତ୍ତ ଗ୍ରାମର ଯଥା ଅଳପ ବନ୍ଧ୍ରେ;
ଗୋଦାବରୀଙ୍କ ସ୍ରବେ କରନ୍ତି ଗତି,
ମନ୍ତ୍ରୁ ଅଗ୍ରା ବନ୍ଧୁ କାହିଁ ମୁକତି ?

ଅଚଳ ନବଜଳ ପରଶି ମଧ୍ୟ.
ମାଧୁରେ ଜୀବ ଯଥା ଜଡ଼ି ହୁଅଇ;
ନିରତେ ନୀର-ପାତେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଘର,
ସାତ୍ତ୍ୱିକ-ଗୁଣେ ଯଥା ସାଧୁ ଅନ୍ତର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ନିମ୍ନଗା-ନୀର ବେଗେ ସାଗରେ ଧାଏ,
ଶାନ୍ତଚେତ ଭକ୍ତ-ଜନ-ମନ ପରମେ; (୧)
ସାଗରେ ନଈ ଗୋଷ୍ଠି ଯାଏ ବସ୍ତୁର,
ଭକ୍ତ ଭଗବତ୍ ଯଥା ଲଭିଲେ ସ୍ୱରୂ ।

ଲଂଘଇ ତଟୀସ୍ରୋତ ସେତୁବନ୍ଧନ,
ରାଜଦ୍ରୋହୀ ଯେସନ ରାଜଶାସନ;
ବଢ଼ି ଯାଉଛି ତାର ବେଢି ଜଥାଇ,
ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଲଙ୍ଘେ ଯଥା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ନାରୀ।

ଦର୍ଦ୍ଦୁର ରବ ଶୁଣି ନୀରବ ପିକ,
ମୂର୍ଖପକ୍ଷରେ ମୂକ ଯଥା ଧାର୍ମିକ;
ତାହାଙ୍କ କଣ୍ଠ-କୁଞ୍ଜେ ନରତେ ରାବେ,
ବନ୍ଧୁଭକ୍ଷୀ ଯେସନେ ଜନ୍ମେ ସ୍ୱଭାବେ ।

ହରିତ ଦୂର୍ବାଦଳେ ହୋଇ ମଣ୍ଡନ,
ଜବାଯବସ୍ଥ ମହୀ ବିଶେଷ ଯତନ,
ପରଶ ସ୍ୱାଧୂ ହୃଦ ହୁଏ ଯେପରି
କୃଷ୍ଣବୈରାଗ୍ୟେ ଭକ୍ତିରସ ସଞ୍ଚରି ।

ପଲ୍ଲବ କଣ୍ଠ ଜନ୍ମ ବୃକ୍ଷେ ଅନେକ,
ସାଧକ-ହୃଦେ ଯଥା ଉଦେ ବିବେକ;
ଅର୍କ ପାଦପ ହୋଇ ପତ୍ରବିହୀନ,
ସୌରାଜ୍ୟେ ଖଳେ ଯଥା ହୁଅନ୍ତି ଦୀନ ।

କଦମ୍ବ ବିକଶିଲ୍ଲ ଗିରି-କାନନେ
କଦମ୍ବବନ୍ଧୁ ମେଘ ମନ୍ଦ୍ର ନିସ୍ୱନେ,

(୧) ଶାନ୍ତଚେତ—ଭଗବାନଙ୍କ ପ୍ରତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭକତବତ୍ସ ହରି ନାମ କୀର୍ତ୍ତନ
ହର୍ଷେ ପୁଲକେ ଯଥା ଭକତ ଜନ୍

ସୂକ୍ଷ୍ମଗହ୍ୱରେ ପଥ ଗଣ୍ଡି ହର ,
ଚର୍ଥି-ସ୍ୱଜ୍ଞପଣେ ଶାସ୍ତ୍ର ଯେପର ;
ଷଟେପ ବସୁଧା କେତେ ଶୋଣ୍ଣ-ଅଶଦ !
ଉପକାରି-ଜନର ଯେତେକ ସମ୍ପଦ ।

ଝଡେର ଚଲେ ନଦ୍ଧୁଁ କେୀଳିଷିଚୀତଣ,
କେୀଳି ଦେଖାଇ ହେଲେ ଜେୀଳିରିକିଂଣ,
ମର୍ତ୍ତ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରେ ଯେମନ ଦତ୍ତେ ଆଦର
ନର୍ତ୍ତଣେ, ଗୁଣିଜନେ ହୁଅନ୍ତ ପର ।

କୃଷକେ ଉପାଡ଼ନ୍ତି ବାଳୁଙ୍କା କେତୁଁ,
ସାଧୁ ଯେମନ ଅସ୍-ବଜିମା କେତୁଁ ;
ଘଳିଲୁଁ ଟେଳିଲେ କୋଟେ ହୁରତେ,
ଅତୁଙ୍ଗସ୍ୱାଭା ଗ୍ରନ୍ଥ ଯଥା ପଢ଼ିତେ ।

ନ ଡଠେ ମୀନ-ଦେତ୍ର ତୃଣ ଉପରେ,
ବଳାରେ କାମ ଥ୍ରାନ୍ୟ ସନ୍ତ-ଅନ୍ତରେ;
ଜନ୍ତୁ-ସଂକୁଳ ବନସ୍ଥଳୀ ସମ୍ପ୍ରତି,
ଯୌବନେ ଉଜ୍ଜା-ପୂର୍ଣ୍ଣ ସସ୍ତ ଯେମତି ।

ବ ଟେଇ ଠାବେ ଠାବେ ଥାଇ ଚନ୍ଦ୍ର,
ଇନ୍ଦ୍ରସ୍ତ ଯଥା ଦିବ୍ୟ-କ୍ଷୀଣ ଉଦୟ;
ପ୍ରବଳବାୟୁ କେବେ ତତେ ଜଳଦ,
କୁପୁତ୍ର ଯଥା କୁଳଧର୍ମ, ସମ୍ପଦ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କ୍ଷଣେ ନିବିଡ଼-ତମ ଗ୍ରାସଇ ଧରା,
କ୍ଷଣେ ଉଦୁଛି ପୁଣି ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଖର;
ଦୁଃଖଙ୍କ ଏହିପରି ସୁଜ୍ଞାନ ନାଶେ,
ସୁଖଙ୍କ ଏହିପରି ଜ୍ଞାନ ପ୍ରକାଶେ ।

ଦେଖ ମଳିନ ହୋଇ ଅଶ୍ରମ-ଚର
ନ ବନ୍ଧେ ଦୁହେ ଛୁଟ ଖର ବଦନ,
ମଳିନ କଳୁଷିତ କଲେ ଯେସନେ
ଅକ୍ଷମ ଜନେ ପର ଦୂଣ ଗ୍ରହଣେ ।

ଦେଖ ଦେଖ ଅଗ୍ରେ ସରସୀକୂଳେ
ପଡ଼ି ମଣ୍ଡୁକ କ୍ରୂର ଅହି-ବଦନେ
ବକଳେ ଘଢ଼ିଁ ଘନ୍ତି, ଜିହ୍ଵେ ଉଦ୍ଗୀନ
ଭକ୍ଷନ୍ତି ଶିଶୁ ଭକ୍ଷି ବେଳ ଗିଳଣ !

କାଳକବଳେ ହିନା ଏରୂପେ, ଭାଇ,
ଅରହି ନର ଯାଇ ହେଉଣିଅଛି,
ଜେତେବେଳେ ମନାହର ଲଭି ଏ ଦଶା
ମେଣ୍ଟାଇବାକୁ ଭବ-ସ୍ନେହ-ଲାଳସା ।

ବରଷାକାଳ ଅଟେ ଉଚିତ-ମିତ୍ର,
ମାତ୍ର ପଙ୍କଜ ମଳ, ନୋହେ ପବିତ୍ର !
ଜଳ-ଗହଳ ହେଲା ଘାସରେ ଯମ,
ଅଗ୍ନି ଶ୍ଵାପଦ, ବାଳୁ, ମହାବିଷମ" ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସୂର୍ଯ୍ୟ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟ ଜ୍ୟୋତିଷ୍କମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦେଖିବାକୁ ସର୍ବାପେକ୍ଷା ବୃହତ୍ । ସୂର୍ଯ୍ୟର ଆଲୋକ ଓ ତେଜଃ ପୃଥିବୀର ଉତ୍ତାପ ଓ ଆଲୋକର ଏକମାତ୍ର କାରଣ ଅଟେ । ସୂର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରା ଗ୍ରହ ଉପଗ୍ରହମାନଙ୍କର କେତେ ଉପକାର ହେଉଅଛି ତାହା ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ଅନାୟାସସାଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ଏହାର ମହାକର୍ଷଣରେ ଗ୍ରହ ଏବଂ ଉପଗ୍ରହମାନେ ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କକ୍ଷରେ ପରିଭ୍ରମଣ କରୁଅଛନ୍ତି ।

ଦୁଇ ତିନିଗୋଟି ଗ୍ରହ ବ୍ୟତୀତ ଗ୍ରହ ଅବା ଉପଗ୍ରହମାନଙ୍କର ସ୍ୱୀୟ ଆଲୋକ କିମ୍ବା ତାପ ନାହିଁ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ତାପ ଓ ଆଲୋକର ପ୍ରଧାନ କାରଣ । ତାପ ଓ ଆଲୋକ ବ୍ୟତୀତ କୌଣସି ଜୀବ ଅବା ଉଦ୍ଭିଦ ଜୀବିତ ରହି ନ ପାରେ । ସୂର୍ଯ୍ୟରଶ୍ମି ପାର୍ଥିବ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଗତିର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଅବା ଅପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କାରଣ ଅଟେ । ସୂର୍ଯ୍ୟ କିରଣ ବ୍ୟତୀତ ବାୟୁ ଓ ସମୁଦ୍ରର ଗତି ଏବଂ ମେଘର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ନ ପାରେ । ଅନେକ [illegible], ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣରୁ ଉଦ୍ଭିଦମାନେ ରାସାୟନିକ ଶକ୍ତି ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ରାସାୟନିକ ଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା ଅଙ୍ଗାରକ ବାଷ୍ପ ଏହି ପ୍ରକାର ବିଯୁକ୍ତ ନ ହେଲେ କୌଣସି ଜୀବ ପ୍ରାଣଧାରଣ କରି ପାରନ୍ତା ନାହିଁ । ସୂର୍ଯ୍ୟରୁ ପୃଥିବୀ ଚୌମ୍ବକାକର୍ଷଣ ଶକ୍ତି ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ । ସୂର୍ଯ୍ୟଗତି ସମସ୍ତ ବିଚୂର୍ଣ୍ଣର ଏକମାତ୍ର ପ୍ରଧାନ କାରଣ ଅଟେ । ବୈଜ୍ଞାନିକମାନେ ଅନୁମାନ କରୁଅଛନ୍ତି ସମୟରେ ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣଦ୍ୱାରା ଯନ୍ତ୍ରାଦି ଚାଳିତ ହେବ । ପ୍ରାଚୀନ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଉପକାରିତା ଓ ପ୍ରୟୋଜନୀୟତା ଉତ୍ତମରୂପେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିଥିଲେ । ସଂସ୍କୃତ, ଗ୍ରୀକ, ଲାଟିନ, ପାରସି ପ୍ରଭୃତି ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷାର ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ଆର୍ଯ୍ୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାନଙ୍କର ସୂର୍ଯ୍ୟୋପାସନାର ଅନେକ ପ୍ରମାଣ ରହିଅଛି । ସବିତୃ, ମିତ୍ର, ହିରଣ୍ୟହସ୍ତ୍, ବିବସ୍ୱତ୍, ଏପଲୋ ପ୍ରଭୃତି ନାମରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ଉପାସ୍ୟ ଦେବତା ଥିଲେ; ମାତ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ଜଡ଼ପଦାର୍ଥ ଅଟେ ।

ବୈଜ୍ଞାନିକମାନେ ଦୂରବୀକ୍ଷଣ ଯନ୍ତ୍ରାଦି ସାହାଯ୍ୟରେ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳର ନାନାବିଧ ତତ୍ତ୍ୱ ଆବିଷ୍କାର କରିଅଛନ୍ତି । ମନୁଷ୍ୟ ପୃଥିବୀରୁ ୫।୬ ମାଇଲ ଦୂରକୁ ଗଲେ ପ୍ରାଣଧାରଣ କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ହୁଏ, ମାତ୍ର ବିଜ୍ଞାନ, ୯ କୋଟି ୨୦ ଲକ୍ଷ ମାଇଲ ଦୂରସ୍ଥିତ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଗତି, ଆକାର, ତେଜଃ ଓ ଅନେକର ପରମାଣ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିଅଛି ।

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନକ୍ଷତ୍ର ପରି ସୂର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ନକ୍ଷତ୍ର ଅଟେ, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନକ୍ଷତ୍ରାପେକ୍ଷା ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସମୀପସ୍ଥ ବୋଲି ଏହାର ଆକୃତି ଏତେ ବୃହତ୍ ଦେଖାଯାଏ । ମାତ୍ର ଏହା ବୃହତ୍ତମ ନକ୍ଷତ୍ର ନୁହେଁ, ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ଅନେକ ବୃହତ୍ତର ନକ୍ଷତ୍ର ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇଅଛି । ସୂର୍ଯ୍ୟର ଉପରିଭାଗ ସମତଳ ନୁହେଁ । ଏହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ବନ୍ଧୁର ଏବଂ କ୍ରମାନ୍ୱୟରେ ଅନ୍ଧଗାବନତ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ତାପ ପ୍ରଭାବରେ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳସ୍ଥ ଧାତୁସମୂହ ବାଷ୍ପୀୟ ଓ ତରଳାକାର ଧାରଣ କରିଅଛି । ପୃଥିବୀ ଯେଉଁ ଉପାଦାନରେ ନିର୍ମିତ, ସୂର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ପ୍ରାୟ ଉକ୍ତ ଧାତବୀୟ ପଦାର୍ଥ ବାଷ୍ପାକାରରେ ବିଦ୍ୟମାନ ରହିଅଛି । ସୂର୍ଯ୍ୟରୁ ଯେଉଁ ତାପ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଅସୀମ ସ୍ଥାନରେ ବିକୀର୍ଣ୍ଣ ହେଉଅଛି ତାହାର ୨୧୩ କୋଟି ୮୦ ଲକ୍ଷ ଅଂଶର ଏକ ଅଂଶ ମାତ୍ର ପୃଥିବୀକର୍ତ୍ତୃକ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ ।

ଚନ୍ଦ୍ରରେ କଳଙ୍କ ଅଛି ଏହା ସମସ୍ତେ ଅବଗତ ଅଛନ୍ତି, ମାତ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟରେ କଳଙ୍କ ଅଛି ଏହା ଅନେକେ ବିଶ୍ୱାସ କରିବେ ନାହିଁ । ଦୂରବୀକ୍ଷଣ ଯନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଦୃଷ୍ଟି କଲେ ଅତିବେଗରେ ଘୂର୍ଣ୍ଣମାନ ମେଘମାଳା

Digitized by srujanika@gmail.com

ପରୁ ଅନେକ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ପଦାର୍ଥ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଉପରଭାଗରେ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ । ଏହି କଳଙ୍କମାନ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବୃହତ୍ । କ୍ଷୁଦ୍ରତମ କଳଙ୍କମାନଙ୍କ ବର୍ଗଫଳ ୫୦ ସହସ୍ର ମାଇଲରୁ ନ୍ୟୂନ ନୁହେ । ଏହି ସମସ୍ତ ବୃହଦାକୃତିର କଳଙ୍କର ଅବସ୍ଥାନ, ଆକାରପରିବର୍ତ୍ତନ ଓ ତିରୋଭାବ ଅଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ସଂଘଟିତ ହୁଏ । ଏମନ୍ତ କି ୫୦ ସହସ୍ର ବର୍ଗମାଇଲ କଳଙ୍କ ନିମେଷ ମଧ୍ୟରେ ଉଦିତ ଏବଂ ତିରୋହିତ ହେବାର ଦେଖା ଯାଏ । ଏହି କଳଙ୍କମାନ କି ପଦାର୍ଥ, ଏମାନଙ୍କ ଉତ୍ପତ୍ତିର କାରଣ କି, ଏହି ବିଷୟରେ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦମାନେ ଐକ୍ୟମତାବଲମ୍ବୀ ନୁହନ୍ତି । ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳରେ ଉପରେହିଁ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ କଳଙ୍କ ପରି କେତେ ଗୁଡ଼ିଏ ଅତି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଶ୍ୱେତବର୍ଣ୍ଣ ରେଖା ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ । ଏହି ରେଖାମାନଙ୍କ ବିଷୟ ମଧ୍ୟ ନିର୍ଣ୍ଣୀତ ହୋଇ ନାହିଁ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳରୁ ଏକପ୍ରକାର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଶ୍ୱେତାଲୋକ ନିଃସୃତ ହେବାର ଦେଖାଯାଏ । ପୃଥିବୀର ଉତ୍ତର ମେରୁମଣ୍ଡଳରେ ଯେଉଁପରି ଆଲୋକ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ, ତାହାକୁ ଅରୋରାବରିଆଲିସ୍ ଅବା ମେରୁଜ୍ୟୋତିଃ କହନ୍ତି । ସୂର୍ଯ୍ୟର ଅନତିଦୂରରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ତୁଲ୍ୟ ଭ୍ରମଣଶୀଳ ଅସଂଖ୍ୟ ଉଲ୍କାପିଣ୍ଡ ଉପରେ ଅତ୍ୟୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ସୂର୍ଯ୍ୟରଶ୍ମି ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳରେ ଉକ୍ତ ଅଦ୍ଭୁତ ଦୃଶ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନ କରେ ବୋଲି କେହି କେହି ଅନୁମାନ କରନ୍ତି । ବର୍ଷେ ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟ ବ୍ୟତୀତ କେବଳ ଚକ୍ଷୁରେ ୨୭୦୦ କୋଟି ଉଲ୍କାପିଣ୍ଡ ପୃଥିବୀରେ ପତିତ ହେବାର ଦେଖା ଯାଇଅଛି । ଉଲ୍କାପିଣ୍ଡମାନେ ଗ୍ରହ ଅଥବା ଧୂମକେତୁର କକ୍ଷରେ ପରିଭ୍ରମଣ କରନ୍ତି । ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳ ସମୀପରେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ କୋଟି ଉଲ୍କା ମେଘାକାରରେ ଦୃଷ୍ଟ ହେବା ଅଯୁକ୍ତିସିଦ୍ଧ ବୋଲି ବୋଧ ହେଉ ନାହିଁ । ସୂର୍ଯ୍ୟର ସମୀପସ୍ଥ ବୋଲି ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ସୂର୍ଯ୍ୟରଶ୍ମି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳଭାବରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା । ସୂର୍ଯ୍ୟଦେହରେ ଉକ୍ତ ଉଲ୍କାମେଘମାଳା ଧୂମରେ ପରିଣତ ନ ହେଲେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସେମାନେ ବାଷ୍ପୀୟ ଦହ୍ୟମାନ ଅବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତ ହେବେ; ସୁତରାଂ ସେମାନଙ୍କରୁ ସନ୍ତତରେ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ନିଃସରଣ ହୋଇ ପାରେ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟ ନିଶ୍ଚଳ ନୁହେ । ବୃହସ୍ପତି, ପୃଥିବୀ, ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଭୃତି ଗ୍ରହ ଉପଗ୍ରହମାନଙ୍କ ଆହ୍ନିକଗତି ପରି ସୂର୍ଯ୍ୟର ମଧ୍ୟ ଆହ୍ନିକଗତି ଲକ୍ଷିତ ହୋଇଅଛି । ଚବିଶ ଘଣ୍ଟାରେ ପୃଥିବୀ ସ୍ୱୀୟ ମେରୁଦଣ୍ଡ ଉପରେ ଥରେ ଆବର୍ତ୍ତନ କରେ; ସୂର୍ଯ୍ୟ ପଚିଶ ଦିନରେ ଥରେ ସ୍ୱୀୟ ମେରୁଦଣ୍ଡ ଉପରେ ଆବର୍ତ୍ତନ କରେ । ପୃଥିବୀର ସ୍ୱୀୟ କକ୍ଷରେ ପରିଭ୍ରମଣ ତୁଲ୍ୟ, ସୂର୍ଯ୍ୟ ସ୍ୱୀୟ କକ୍ଷରେ ପରିଭ୍ରମଣ କରୁ ଅଛି । ସୂର୍ଯ୍ୟ ସ୍ୱୀୟ କକ୍ଷରେ ପରିଭ୍ରମଣ କରୁ କରୁ ଦକ୍ଷିଣଦିଗସ୍ଥ ନକ୍ଷତ୍ରପୁଞ୍ଜ ସ୍ଥାନରୁ ଉତ୍ତରଦିଗସ୍ଥ ନକ୍ଷତ୍ରପୁଞ୍ଜ ଅଭିଜିତର ସମୀପସ୍ଥ ହେଉଅଛି । ସୂର୍ଯ୍ୟର ଗତି ପରି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନକ୍ଷତ୍ରର ମଧ୍ୟ ଗତି ଲକ୍ଷିତ ହୋଇଅଛି । ଗ୍ରହମାନେ ଯେପରି ଉପଗ୍ରହ, ଉଲ୍କା ପ୍ରଭୃତି ଘେନି ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରୁଅଛନ୍ତି, ସେହିପରି ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରହ, ଉପଗ୍ରହ, ଧୂମକେତୁ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ଘେନି ମହାଗତି କରୁଅଛି । ସୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟହ ୪,୧୦,୦୦୦ ମାଇଲ୍, ଏବଂ ବର୍ଷରେ ୧୫ କୋଟି ମାଇଲ ଅଗ୍ରସର ହେଉଅଛି ।

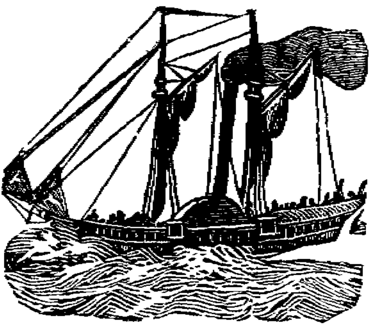

Digitized by srujanika@gmail.com

ଚୋଡ଼ଗଙ୍ଗଦେବଙ୍କ ଶିବିର ବର୍ଣ୍ଣନା * ।

(ନଟବାଣୀ ବୃତ୍ତ)

କାଠଯୋଡ଼ୀ ତଟରେ ଶୋଭଇ ଶିବିର,
କୋଳାହଳପୂର୍ଣ୍ଣ କାଠଯୋଡ଼ୀ ତୀର ।
ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି ହୋଇ ମଣ୍ଡାନବୀଯାଏ,
ଶୁଭ୍ର ତମ୍ବୁ ଶୋଭେ ଶଡ଼ି ଶୈଳ ପ୍ରାୟେ ।
ଉଡ଼ଇ କେତନ ମନ୍ଦସମୀରଣେ,
ଝଳଝଳେ ଅସ୍ତ୍ର ପ୍ରଦୋଷକରଣେ ।
ବାଦ୍ୟର ଶବଦେ କମ୍ପଇ ଅବନୀ,
ନଦୀଗର୍ଭୁଁ ଉଠେ ଶତ ପ୍ରତିଧ୍ୱନି !
ସଜବନ୍ଧୁଛନ୍ତି କାହିଁ ଯୋଧଦଳ,
କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ଉଠେ ହର୍ଷକୋଳାହଳ ।
କାହିଁ ତଲବାର ଖେଳବାଡ଼ କରେ,
ବନ୍ଧୁକ ପରସ୍ପେ ଝଳେ ପୌରଷରେ ।
ମଲ୍ଲଯୁଦ୍ଧେ କାହିଁ କମ୍ପେ ରଙ୍ଗସ୍ଥଳୀ,
ତାଳ ଦେଉଛନ୍ତି ଦର୍ଶକମଣ୍ଡଳୀ ।
କାହିଁ ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ଯୋଧ ଅଶ୍ୱବର,
କଦମେ ବୁଲଇ ଦେଖାଇ ଚତୁର ।
କାହିଁ ବସି ଅସ୍ତ୍ର ମାଜୁଛନ୍ତି ଲୋକେ,
କାହିଁ ଅବା ଗଳ୍ପ କରୁଛନ୍ତି ଥୋକେ !

---

* ଗଙ୍ଗାବଂଶର ପ୍ରଥମ ନୃପତି ଚୋଡ଼ଗଙ୍ଗ ବା ଚୂଡ଼ଙ୍ଗଦେବ କେଶରୀବଂଶର ଶେଷ ନୃପତି ସୁବର୍ଣ୍ଣକେଶରୀଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି ଓଡ଼ିଶା ଅଧିକାର କରିଥିଲେ । ଯୁଦ୍ଧକାଳରେ ସେ କାଠଯୋଡ଼ୀ କୂଳରେ ଶିବିର ସନ୍ନିବେଶ କରିଥିଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅବଗାହୁଛନ୍ତି କରୀ ଦଳେ ଦଳେ,
ବୃଷମ ପରାଏ ଦିଶି ହୋଉଥିଲେ ।
ଦାନ୍ତେରକ* ଅଣ୍ଡା କଷୁ ଭଳୁଭଳ
ଶୋଭାଉଛୁ ଗ୍ରୀବା ଟେକି କମ୍ପଦଳ ।
ସ୍ମରବାଞ୍ଛା ଯେବେ ଗର୍ଦ୍ଦଭି କର
ଭୁମ୍ବୁଛନ୍ତି ଦୂରେ ଦଳେ ଦଳେ ଚର ।
ଜପଣି ବସିଛୁ କାଠଯୋଗୀ ଭଙ୍ଗୀ,
ବକା ଝଣା ଲାଗିଅଛୁ ନାନାଛନ୍ଦେ ।
ନବୀଶଯ୍ୟା ନଦୀବନ୍ଧ ନଦୀକୂଳ,
ସ୍ତବୁଠାରେ ଲେଲେ ହୋଇଛନ୍ତି ଠୁଳ ।
କୁଷଭଦ୍ରା-ଦୟ୍ୟା-ପ୍ରଭୃତି ସର୍ଗବୀ
କାଠଯୋଡ଼ୀଠାରୁ ଯହିଁ ଛନ୍ଦୁ ଲଭ ।
ବହୁଛୁ ଦକ୍ଷିଣେ, ବପରୀତେ ଢାଳ,
ଗୌରଙ୍ଗଙ୍କର ଶୋଭେ ସ୍କନ୍ଧାବାର ।

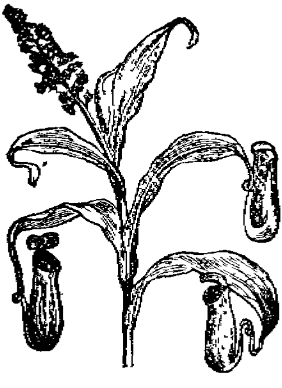

* ଦାନ୍ତେରକ—ହସ୍ତୀ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାତୃଗୁପ୍ତ ।

ମାତୃଗୁପ୍ତ କାଳିଦାସଙ୍କ ନାମାନ୍ତର ଅଟେ । ଉଜ୍ଜୟିନୀପତି ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ଏ ପ୍ରଧାନ ସଭାସଦ୍ ଏବଂ ତାଙ୍କର ନବରତ୍ନ ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍କୃଷ୍ଟତମ ରତ୍ନ ଥିଲେ । ଏହି ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ କବି ମହୀମଣ୍ଡଳରେ ଅମରତା ଲାଭ କରି ଅଛନ୍ତି । ମାତୃଗୁପ୍ତ ଅବା କାଳିଦାସଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଭାରତବର୍ଷର ନାନା ପ୍ରଦେଶରେ ନାନା ଅଲୌକିକ ପ୍ରବାଦ ପ୍ରଚଳିତ ଏବଂ ନାନା ଆଖ୍ୟାୟିକା କଥିତ ଅଛି । ମାତ୍ର ତତ୍ସମସ୍ତ ପ୍ରକୃତ ଐତିହାସିକ ସତ୍ୟ ବୋଲି ଗୃହୀତ ହୋଇ ନ ପାରେ । ତାହାଙ୍କ ଜୀବନର ନିମ୍ନ ଚରିତାଂଶ ଖଣ୍ଡିଏ ସଂସ୍କୃତ ଇତିହାସ ଗ୍ରନ୍ଥରୁ ଗୃହୀତ ହୋଇଅଛି ।

ମାତୃଗୁପ୍ତ ଭାରତବର୍ଷର ନାନାସ୍ଥାନ ପର୍ଯ୍ୟଟନ କରି ଅନେକ ରାଜସଭା ସନ୍ଦର୍ଶନ କରିଥିଲେ । ମାତ୍ର କୌଣସିଠାରେ ସେ ପ୍ରୀତିଲାଭ କଲେ ନାହିଁ । ଅବଶେଷରେ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ଯଶଃସୌରଭରେ ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ, ଅବଶିଷ୍ଟ ଜୀବନ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ରାଜସଭାସଦ୍ ଏବଂ ଆଶ୍ରିତ ହୋଇ ଅତିବାହିତ କରିବାର ସଙ୍କଳ୍ପ କଲେ । ମାତୃଗୁପ୍ତ ଉଜ୍ଜୟିନୀରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ସଦ୍ଗୁଣମାନ ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ସନ୍ଦର୍ଶନପୂର୍ବକ ଚକ୍ଷୁ କର୍ଣ୍ଣର ବିବାଦ ଭଞ୍ଜନ କରି ଚିନ୍ତା କଲେ— "ମୋର ଆଉ ନାନା ରାଜ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟଟନ ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ମୁଁ ସୌଭାଗ୍ୟବଶତଃ ଏହିଠାରେ ଉପନୀତ ହୋଇଅଛି । ଏହିଠାରେ ମୋହୋର ଆଶା ସଫଳ ହେବ ।"

ମାତୃଗୁପ୍ତ ରାଜାଦେଶ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ରାଜସଭାରେ ପ୍ରବେଶଲାଭ କଲେ ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ରାଜସଭାର ପଣ୍ଡିତମଣ୍ଡଳୀରେ ସ୍ଥାନପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ ନାହିଁ । ରାଜା ମାତୃଗୁପ୍ତଙ୍କ ଗୁଣର ବିଶେଷ ପରିଚୟ ନ ପାଇ ତାହାଙ୍କପ୍ରତି କୌଣସି ପ୍ରକାର ଅନୁଗ୍ରହ ପ୍ରଦର୍ଶନ କଲେ ନାହିଁ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାତୃଗୁପ୍ତ ଏଥିରେ ଅପ୍ରୀତ ନ ହୋଇ କାବ୍ୟ ଓ ଶାସ୍ତ୍ରର ଏକତ୍ର ସମାଗମ ତୁଲ୍ୟ ରାଜାଙ୍କ ଅନୁସରଣ କରି ପରିଚର୍ଯ୍ୟା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏକବର୍ଷ ଉତ୍ତାରୁ ଦିନେ ରାଜା ପ୍ରାସାଦରୁ ବହିର୍ଗମନକାଳରେ ଶୀର୍ଣ୍ଣଦେହ ଏବଂ ଜୀର୍ଣ୍ଣବସ୍ତ୍ର ମାତୃଗୁପ୍ତଙ୍କୁ ଦେଖି ବ୍ୟଥିତ ହୋଇ ଚିନ୍ତା କଲେ—"ହାୟ, ମୁଁ କି ଅନ୍ୟାୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଅଛି ! ଗୁଣ ପରୀକ୍ଷା କରି ଏହି ସଦ୍‌ଗୁଣଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ପ୍ରତାପରେ ଏପରି କଷ୍ଟ ଦେଲି । ଏ କେଉଁଠାରେ ରହିଲେ, କଅଣ ଖାଇଲେ, କଅଣ ପିନ୍ଧିଲେ, ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କୌଣସି ତତ୍ତ୍ୱ ନେଲି ନାହିଁ । ଏହି କଠିନ ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ ମୁଁ ଏହାଙ୍କୁ କି ପୁରସ୍କାର ଦେବ ?" ଏହିପରି ଚିନ୍ତା କରି ମାତୃଗୁପ୍ତଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ରାଜା କିଛି ସ୍ଥିର କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଏହା ଉତ୍ତାରୁ କେତେକ ମାସ ଅତୀତ ହେଲା ।

ଦିନେ ଶୀତକାଳର ରାତିରେ ରାଜା ଶଯ୍ୟାରୁ ଉଠି ଦେଖିଲେ ଗୃହର ପ୍ରଦୀପ ଆଲୋକହୀନ ହୋଇଅଛି । ପ୍ରଦୀପକୁ ଆଲୋକିତ କରିବା ପାଇଁ ସେ ପ୍ରହରୀମାନଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ—"ବାହାରେ କିଏ ଅଛି ?" ଶୀତକାଳର ସେହି ଘୋର ନିସ୍ତବ୍ଧ ରଜନୀରେ ରାଜପ୍ରାସାଦର ସମସ୍ତେ ବିରାମଦାୟିନୀ ନିଦ୍ରାଦେବୀଙ୍କ ବିରାମପ୍ରଦ ଅଙ୍କରେ ବିଶ୍ରାମ ଲଭୁଥିଲେ । ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତରରେ—"ଆଜ୍ଞା ମୁଁ ମାତୃଗୁପ୍ତ", ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କାହାର ସ୍ୱର ଶ୍ରୁତିଗୋଚର ହେଲା ନାହିଁ । ରାଜାଦେଶ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ରାଜାଙ୍କ ଶୟନଗୃହରେ ପ୍ରବେଶପୂର୍ବକ ମାତୃଗୁପ୍ତ ପ୍ରଦୀପକୁ ଆଲୋକିତ କଲେ । ଗୃହରୁ ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ ସମୟରେ ରାଜା ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ—"ବର୍ତ୍ତମାନ ରାତି କେତେ ?" ମାତୃଗୁପ୍ତ ଉତ୍ତର କଲେ—"ଏକପ୍ରହର ଅବଶିଷ୍ଟ ଅଛି ।" ରାଜା କହିଲେ—"ପ୍ରହରେ ରାତ୍ରି ଅଛି ତୁମ୍ଭେ କିପରି ଅବଗତ ହେଲ ? ତୁମ୍ଭେ କାହିଁକି ଶୋଇ ନାହଁ ।" ସ୍ୱୀୟ ଦୁରବସ୍ଥା ଜ୍ଞାପନଦ୍ୱାରା ଅବସ୍ଥା ପରିବର୍ତ୍ତନର ଏହି ଉପଯୁକ୍ତ ସୁଯୋଗ ମଣି ମାତୃଗୁପ୍ତ ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗୋଟିଏ ଶ୍ଳୋକ ରଚନା କରି ରାଜାଙ୍କ ନିକଟରେ ଅର୍ପିତ କଲେ । ତାହାର ମର୍ମ ଏହି—"ମୁଁ ଚିନ୍ତାସାଗରରେ ନିମଗ୍ନ, ଶୀତରେ ଦନ୍ତ କମ୍ପୁଅଛି, କ୍ଷୁଧାରେ ଉଦର ଜଳୁଅଛି, ତିରସ୍କୃତା ସ୍ତ୍ରୀପରି ନିଦ୍ରା ମୋତେ ପରିତ୍ୟାଗ କରୁଅଛନ୍ତି ।"

ରାଜା ଏହା ଶୁଣି ତାହାଙ୍କୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା ପ୍ରଦାନପୂର୍ବକ ବିଦାୟ ଦେଲେ; ଏବଂ ଆପଣାକୁ ମାତୃଗୁପ୍ତଙ୍କ ସେହି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାର ମୂଳ ମଣି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅନୁତପ୍ତ ହେଲେ । ସେ ମନେ ମନେ ଚିନ୍ତା କଲେ—"ଆଜି ମୁଁ ଏହାଙ୍କୁ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଆଶା ଦେଲି ନାହିଁ, ନ ଜାଣି ଏ ମନରେ କି ଚିନ୍ତା କରୁଥିବେ; ବହୁଦିବସରୁ ଏହାଙ୍କୁ ପୁରସ୍କୃତ କରିବି ବୋଲି ଚିନ୍ତା କରୁଅଛି, କିନ୍ତୁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କିଛି ସ୍ଥିର କଲି ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ କାଶ୍ମୀରସିଂହାସନ ଶୂନ୍ୟ ଅଛି; ସେଥି ସକାଶେ କେତେକ ଜଣ ରାଜବଂଶୀୟ ସାମନ୍ତ ପ୍ରାର୍ଥୀ ହୋଇଅଛନ୍ତି ସତ, ମାତ୍ର ମୁଁ ଉକ୍ତ ସିଂହାସନ ଏହାଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କରିବି ।" ସେହି ରାତ୍ରିରେ ରାଜା କାଶ୍ମୀରବାସୀଙ୍କୁ ଏହି ଆଦେଶ ପ୍ରଦାନ କରି ଦୂତ ପ୍ରେରଣ କଲେ ଯେ ମାତୃଗୁପ୍ତ ନାମକ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ତାହାଙ୍କ ଆଦେଶଲିପି ଘେନି ଯିବେ କ୍ଷଣମାତ୍ର ବିଳମ୍ବ ନ କରି ତାହାଙ୍କୁ ସିଂହାସନାଭିଷିକ୍ତ କରିବେ । ଦୂତମାନଙ୍କୁ ଗୋପନରେ ବିଦାୟ ପ୍ରଦାନ କରି ସେହି ରାତ୍ରିରେ ଆଦେଶଲିପି ଲେଖି ରଖିଲେ ।

ଏଣେ ମାତୃଗୁପ୍ତ ରାଜାଙ୍କ ଶୟନକକ୍ଷରୁ ନିର୍ଗତ ହୋଇ, ରାଜାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଦୁଃଖ ନିବେଦନ ନିଷ୍ଫଳ ହେଲା ଜାଣି ମନେ ମନେ ଚିନ୍ତା କଲେ—"ମୁଁ ମୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟକାର୍ଯ୍ୟ କରିଅଛି । ମୋର ଆଉ ଆଶା କରିବାକୁ କିଛି ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ଆଶା ତ୍ୟାଗ କରି ନିରୁଦ୍ବେଗରେ ପର୍ଯ୍ୟଟନ କରିବି । ଅନ୍ୟ ଲୋକଠାରୁ ଏହି ରାଜାଙ୍କ ସୁଖ୍ୟାତି ଶୁଣି ଏହାଙ୍କୁ ପରିସେବନୀୟ ଜ୍ଞାନ କରିଥିଲି, ମାତ୍ର ଜନଶ୍ରୁତି ସର୍ବଦା ସତ୍ୟ ଘୋଷଣା କରେ ନାହିଁ । ଏହି ପ୍ରାଜ୍ଞ ନୃପ ଅନୁଗୃହୀତ ବ୍ୟକ୍ତିମା-

ନଙ୍କୁ ଧନଦାନ କରୁଅଛନ୍ତି, ମାତ୍ର ମୋର କର୍ମଦୋଷରୁ ମୁଁ ଏପରି ହୀନଭାଗ୍ୟ ହୋଇଅଛି, ଏଥି ନିମନ୍ତେ ଧନୀଙ୍କୁ ଦୋଷ କି ଦେବି ? ପ୍ରତିକୂଳ ପବନଯୋଗୁଁ ସାଗରତରଙ୍ଗାଭିହତ ତରଣୀ ବେଳାରେ ପତିତ ନ ହେଲେ ମନୁଷ୍ୟର ମନ୍ଦଭାଗ୍ୟକୁ ଦୋଷ ନ ଦେଇ କେହି ସମୁଦ୍ରର ଦୋଷ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ନରପତିଠାରୁ ପୁରସ୍କାରପ୍ରୟାସୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର, ନରପତିଙ୍କ ପରିବର୍ତ୍ତେ ରାଜାନୁଚରମାନଙ୍କୁ ପ୍ରୀତ କରିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅଟେ; କାରଣ ସେମାନଙ୍କୁ ପ୍ରୀତ କରିବା ଅନାୟାସସାଧ୍ୟ ନୁହେ । ରାଜାଙ୍କଠାରେ ମୁଁ କି ଅପରାଧ କରିଅଛି ଜାଣେ ନାହିଁ । କୀର୍ତ୍ତିମାନ ବ୍ୟକ୍ତି ସାଧାରଣରେ ପ୍ରଶଂସିତ ନ ହେଲେ ରାଜାନୁଗ୍ରହ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ, ମାତ୍ର ନୀଚ ବ୍ୟକ୍ତି ସାଧାରଣରେ ପ୍ରଶଂସିତ ହେଲେ ରାଜପ୍ରସାଦ ଲାଭ କରେ । ସମୁଦ୍ରର ଜଳକଣାପ୍ରତି କେହି ଦୃକ୍ପାତ କରନ୍ତି ନାହିଁ, ମାତ୍ର ତାହା ମେଘଦ୍ୱାରା ଆନୀତ ହୋଇ ବୃଷ୍ଟିବିନ୍ଦୁରୂପେ ପତିତ ହେଲେ ମୁକ୍ତା ହୋଇ ଦିଶଇ ।" ଏହିପରି ଚିନ୍ତା କରି ସେ ସମସ୍ତ ଆଶା ଭରସା ବିସର୍ଜ୍ଜନ ଦେଲେ ।

ଇତି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାରୁ ରାଜା ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ମାତୃଗୁପ୍ତଙ୍କୁ ସମ୍ମୁଖ-କରଣ ନିମନ୍ତେ ଦୂତ ପ୍ରେରଣ କଲେ . ସେ ସଭାରେ ଉପନୀତ ହେବା କ୍ଷଣି, ରାଜା ମାତୃଗୁପ୍ତଙ୍କୁ ଆଦେଶଲିପି ପ୍ରଦାନ ସକାଶେ କର୍ମଗୃହକୁ ଇଙ୍ଗିତ କଲେ । ତଦନନ୍ତର ରାଜା ମାତୃଗୁପ୍ତଙ୍କୁ କହିଲେ—"ତୁମ୍ଭେ ଲିପି ନେଇ କାଶ୍ମୀରଦେଶକୁ ଗମନପୂର୍ବକ ସେଠାରେ ସର୍ବପ୍ରଧାନ କର୍ମଚାରୀଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କରିବ, ମାତ୍ର ତୁମ୍ଭେ ଏହା ପାଠ କରିବ ନାହିଁ । "ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ" କହି ମାତୃଗୁପ୍ତ ସଭାରୁ ନିର୍ଗତ ହେଲେ ଏବଂ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରାତରାହ୍ନିକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ନଗରବାସୀମାନେ ମାତୃଗୁପ୍ତଙ୍କୁ ଅଶ୍ୱାରୂଢ଼ ହୋଇ ଦୂରଦେଶକୁ ଗମନ କରୁଥିବାର ଦେଖି ବ୍ୟଥିତ ହେଲେ । ପୁଣି ତାହାଙ୍କୁ ସାମାନ୍ୟ ପତ୍ରବାହକର କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେବାର ଦେଖି ରାଜାଙ୍କୁ ନିନ୍ଦା କଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାତୃଗୁପ୍ତ ମାର୍ଗରେ କୌଣସି କଷ୍ଟାନୁଭବ ନ କରି ତୁଷାରୋଜ୍ଜ୍ୱଳ କାଶ୍ମୀରରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଗତ କ୍ରମବର୍ତ୍ତ ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ଉପନୀତ ହେଲେ । କ୍ରମବର୍ତ୍ତରେ କାଶ୍ମୀରରାଜ୍ୟର ମନ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରଧାନ ରାଜପୁରୁଷମାନେ କୌଣସି ବିଶେଷ କାରଣ ହେତୁରୁ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ । ମାତୃଗୁପ୍ତ କର୍ମଗୃହମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପନୀତ ହେବାକ୍ଷଣି ସେମାନେ ତାହାଙ୍କ ବିଶେଷ ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ କଲେ । କର୍ମଗୃହମାନେ ବିନୀତ-ଭାବରେ ତାହାଙ୍କଠାରୁ ଲିପି ଗ୍ରହଣ ଏବଂ ପାଠ କରି ମହାସମା-ରୋହପୂର୍ବକ କାଶ୍ମୀରସିଂହାସନରେ ତାହାଙ୍କୁ ଅଭିଷିକ୍ତ କଲେ । ମାତୃଗୁପ୍ତ ରାଜାସନରେ ଉପବିଷ୍ଟ ହୋଇ ଦରିଦ୍ରମାନଙ୍କୁ ଧନ ବିତରଣ କଲେ । ଏହା ଉତ୍ତାରୁ ସେ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କଠାକୁ ବହୁମୂଲ୍ୟ ଉପହାର ପଦାର୍ଥମାନ ପ୍ରେରଣ କଲେ । ଉକ୍ତ ଉପହାରଦ୍ରବ୍ୟସହ ନିମ୍ନଲିଖିତ ମର୍ମରେ ଏକ ଶ୍ଳୋକ ରଚନା କରି ପ୍ରେରଣ କରିଥିଲେ । ଯଥା;—

"ଚାତକ ଜଳ ମାଗେ, ପ୍ରତିଉତ୍ତର
ନ ଦେଇ ନୀର ମେଘ ଦିଏ ଘର୍ଘର ।
ମହତଜନର ଏ ରୀତି ଅଟେ—
ଅଭୀଷ୍ଟ ଦାନ ପ୍ରତିବାଣୀ କେବଳ ।"

ମାତୃଗୁପ୍ତ ୪ ବର୍ଷ ୮ ମାସ ୧ ଦିନ କାଶ୍ମୀରରାଜ୍ୟ ଶାସନ କଲେ । ଏହା ଉତ୍ତାରୁ ପ୍ରବରସେନ ନାମକ କାଶ୍ମୀରରାଜ୍ୟର ଏକ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ କାଶ୍ମୀରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାରୁ କର୍ମଗୃହମାନେ ତଦୀୟ ପକ୍ଷାବଲମ୍ବନ କରି ମାତୃଗୁପ୍ତଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଦ୍ରୋହ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲେ । ପ୍ରବରସେନ ସେମାନଙ୍କୁ କହିଲେ "ମୁଁ ଦୁର୍ବଳ ସହିତ ବିରୋଧ କରିବି ନାହିଁ । ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ଏହି ଅନର୍ଥର ମୂଳ ଅଟନ୍ତି, ମୁଁ ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରତିଫଳ ଦେବି ।" ଏହା କହି ସେ ସୈନ୍ୟସହ ବିକ୍ରମାଦି-

Digitized by srujanika@gmail.com

ତାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଉଜ୍ଜୟିନୀ ଅଭିମୁଖରେ ଯାତ୍ରା କଲେ । ମାତ୍ର ତ୍ରିଗର୍ତ୍ତଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଅବଗତ ହେଲେ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ମାନବଲୀଳା ସମ୍ବରଣ କରିଅଛନ୍ତି । ପ୍ରବରସେନ ଶତ୍ରୁକୁ ପ୍ରତିଫଳଦାନରେ ଅସମର୍ଥ ହୋଇ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିଷାଦିତ ହେଲେ । ସେ ତ୍ରିଗର୍ତ୍ତରୁ ଆଉ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ ନାହିଁ । ମାତୃଗୁପ୍ତ କାଶ୍ମୀରରାଜସିଂହାସନ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଅଳ୍ପଦୂରରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିବାର ପରଦିବସ ଅବଗତ ହୋଇ, ପ୍ରବରସେନ ତାହାଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପନୀତ ହୋଇ, ସିଂହାସନ ତ୍ୟାଗର କାରଣ ଜିଜ୍ଞାସା କଲେ । ମାତୃଗୁପ୍ତ ଦୀର୍ଘନିଶ୍ୱାସ ତ୍ୟାଗ କରି ବିଷଣ୍ଣମୁଖରେ କହିଲେ—"ରାଜନ୍, ଯେଉଁ ମହାତ୍ମା ମତେ ସିଂହାସନ ଦାନ କରିଥିଲେ ସେ ମାନବଲୀଳା ସମ୍ବରଣ କରିଅଛନ୍ତି; ସୂର୍ଯ୍ୟକାନ୍ତମଣି ଯେପରି ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣରେ ପ୍ରତିଭାତ ହୁଏ, ମାତ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ହେଲେ ସାମାନ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ପରିଗଣିତ ହୁଏ, ମୋର ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହି ଦଶା ।" ପ୍ରବରସେନ କହିଲେ—"କେହି ଆପଣଙ୍କର ଅନିଷ୍ଟସାଧନ କରିଅଛି, ଆପଣ ବୋଧ ହୁଏ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ଅଭାବରେ ତାହାର ପ୍ରତିହିଂସା ଗ୍ରହଣରେ ଅସମର୍ଥ ।" ମାତୃଗୁପ୍ତ ସକାତରେ କହିଲେ—"ମୋର ଅନିଷ୍ଟସାଧନକ୍ଷମ ଏପରି କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ମୋର ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୋଇ ନାହିଁ । ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ଉଷରରେ ଅନୁଚିତଦାନ କମ୍ବା ମରୁଭୂମିରେ ବୀଜରୋପଣ କରି ନ ଥିଲେ । ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ଅନ୍ତେ ଏହି ଜଗତ୍ ମତେ ଶ୍ମଶାନତୁଲ୍ୟ ପ୍ରତୀୟମାନ ହେଉଅଛି, ମୁଁ ସନ୍ନ୍ୟାସଧର୍ମାବଲମ୍ବନ କରି ବାରାଣସୀରେ ଅବସ୍ଥାନ କରିବି ।" ମାତୃଗୁପ୍ତଙ୍କ ଏହି ଉକ୍ତିରେ ପ୍ରବରସେନ ଚମତ୍କୃତ ଏବଂ ମୋହିତ ହୋଇ କହିଲେ—"ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ଅଯୋଗ୍ୟପାତ୍ରରେ ସମ୍ପଦାର୍ପଣ କରି ନ ଥିଲେ, ଆପଣ ପୃଥିବୀର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତମ ରତ୍ନ ଅଟନ୍ତି । ମୋର ଆପଣଙ୍କଠାରେ ବିନୀତ ପ୍ରାର୍ଥନା ଆପଣ ସିଂହାସନ ତ୍ୟାଗ ନ କରି ପୁନର୍ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତୁ । ଆପଣଙ୍କଦ୍ୱାରା ମୋର ଏହି ପ୍ରାର୍ଥନା ରକ୍ଷିତ ହେଲେ ବିକ୍ର-

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ତୁଲ୍ୟ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତିର ବିଶେଷ ପକ୍ଷପାତୀ ବୋଲି ସାଧାରଣରେ ଗଣ୍ୟ ହେବ । ଏହି ରାଜ୍ୟ ପ୍ରଥମ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ଆପଣଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ତାହା ପୁନଃ ପ୍ରଦାନ କରୁଅଛି, ଗ୍ରହଣ କରିବା ହେଉନ୍ତୁ ।" ମାତୃଗୁପ୍ତ ଏହା ଶ୍ରବଣ କରି ସସ୍ମିତବଦନରେ ଉତ୍ତର କଲେ—"କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ । ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ଦାନ ଗ୍ରହଣ କରି ପାରିବ ନାହିଁ । ମୁଁ ତାହା ହୋଇ କିପରି ଅନ୍ୟର ଦାନ ଗ୍ରହଣ କରିବ ? ମୁଁ କି ସେ ମହାମନାଙ୍କ ନାମରେ, ବର୍ତ୍ତମାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟକାର୍ଯ୍ୟ ତ୍ୟାଗ କରି, ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ଦାନର ଅଯୋଗ୍ୟ ପାତ୍ର ବୋଲି ଆପଣାକୁ ଘୋଷଣା କରିବି ? ସେ ମୋର ଯେଉଁ ଉପକାର କରିଅଛନ୍ତି, ତହିଁର ପ୍ରତ୍ୟୁପକାର କରି ପାରିବ ନାହିଁ, ତାହା ମୋର ହୃଦୟରେ ନିହିତ ରହିଲା । ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସମସ୍ତ ସୁଖଭୋଗ ପରିତ୍ୟାଗ କରି କର୍ତ୍ତବ୍ୟପରାୟଣ ହେବି ।" ପ୍ରବରସେନ କହିଲେ—"ଆପଣ ଜୀବିତ ଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆପଣଙ୍କ ସମ୍ମତି ବିନା ମୁଁ ଏହି କପର୍ଦ୍ଦକ ଗ୍ରହଣ କରିବ ନାହିଁ ।" ମାତୃଗୁପ୍ତ ତହିଁ ଉତ୍ତାରେ ତୀର୍ଥ ଭ୍ରମଣ କରି ବାରାଣସୀରେ ଅବସ୍ଥାନ କାଳରେ ପ୍ରବରସେନ ସତ୍ୟପ୍ରତିଜ୍ଞଙ୍କ କାଶ୍ମୀରରାଜ୍ୟର ସମସ୍ତ ଆୟ ପ୍ରତିବର୍ଷ ତାହାଙ୍କଠାକୁ ପଠାଉ ଥିଲେ । ମାତୃଗୁପ୍ତ ସେହି ଧନରାଶି ଦରିଦ୍ରମାନଙ୍କୁ ବିତରଣ କରୁଥିଲେ । ପ୍ରବରସେନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବନ୍ଧୁତ୍ୱସୂତ୍ରରେ ଆବଦ୍ଧ ହୋଇ ପ୍ରବରସେନଙ୍କ ଗୁଣକୀର୍ତ୍ତନ ପୂର୍ବକ ମାତୃଗୁପ୍ତ ସେତୁବନ୍ଧ ରଚନା କଲେ । ସେ ଦଶବର୍ଷ ଏହିରୂପେ କାଳହରଣ କରି ମାନବଲୀଳା ସମ୍ବରଣ କଲେ । ମାତୃଗୁପ୍ତ ସ୍ୱୀବିରହରେ କାତର ହୋଇ ମେଘଦୂତ ରଚନା କରିଥିଲେ । ତାହାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ନାମ କମଳା ଥିଲା । ମାତୃଗୁପ୍ତ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଷଷ୍ଠଶତାବ୍ଦୀରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଥିଲେ । ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ଗ୍ରନ୍ଥ ବ୍ୟତୀତ ମାତୃଗୁପ୍ତ ରଘୁବଂଶ, କୁମାରସମ୍ଭବ, ଋତୁସଂହାର, ଅଭିଜ୍ଞାନଶକୁନ୍ତଳ ନାଟକ, ବିକ୍ରମୋର୍ବଶୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

ନାଟକ, ମାଳବିକାଗ୍ନିମିତ୍ର ନାଟକ, ନଳୋଦୟ, ଶୃଙ୍ଗାରତିଳକ, ଶ୍ରୁତବୋଧ ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ରଚନା କରିଥିଲେ ।

——:*:——

ଚନ୍ଦ୍ରାଲୋକରେ କଟକ ସନ୍ନିକଟସ୍ଥ ଖାଠଯୋଡ଼ୀଶ୍ୱର ।

ପ୍ରାଚୀନରେ ଏକେ ରାଜହଂସବନ*
ଭେଦି ଉଚ୍ଛଳଇ ପ୍ରସ୍ଥପ୍ରସ୍ରବଣ,
ରସାଳଲୁଁ ଶିବା ଶୈବାଳ ଧବଳୀ
ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ଉଠେ ଫଣିଫଣ-ଫଣାମଣି,
ଦୂରେ ଝଙ୍କାର· ଝିଲ୍ଲିନୂପୁର ଲେ
ଚନ୍ଦ୍ରମାମୂର୍ତ୍ତି ଶୋଭେ ପ୍ରାଚୀଦ୍ୱାରେ,
ଅନ୍ଧକାରେ ଇନ୍ଦୁ- କିରଣ ପଡ଼ିଲା,
ଅଗସ୍ତି † ର ଶ୍ୟାମ ଦଳମାନେ ଭରିଲା;
ଧବଳ କୁସୁମେ ଭୂଷିଲା କବରୀ
ଧରେ ଅବା ଶୋଭା- ମୟୀ ବଲ୍ଲରୀ ।
ଭେଦିଲା ତିମିର ଜଳ ଶଙ୍ଖପାଠ
ଜଳୋଦର ଦେଖି ସ୍ୱଚ୍ଛଭୀତିମାଠ,
ପାଷାଣରୁ ଦେ, ପୁଣି ପର୍ବତରନ୍ଧ୍ରରେ
ଅଶ୍ରୁ ଝରିଲା ଯାଇ ଗହ୍ୱରରେ,

---

* ରାଜହଂସବନ କଟକର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ । ପୂର୍ବକାଳରେ ଏ ଗୋଟିଏ ବୃହତ୍ ବନ ଥିଲା ।

† ଅଗସ୍ତି—ଶୁଭ୍ରପତ୍ରବିଶିଷ୍ଟ ବନଲତାବିଶେଷ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଧୂର୍ଜଟିଜଟାରୁ ଯେସନେ ଗଙ୍ଗାଜଳ
ଜ୍ୟୋତିସ୍ନାପୂର ପଡ଼ୁ- ଅଛି ଧରାତଳ,
ଝଲ୍ମଲ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା- ହାସିନୀ ଯାମିନୀ
ଶ୍ୱେତଦ୍ୱୀପ ପ୍ରାୟେ ଦିଶଇ ମେଦିନୀ,
ଫୁଲେ କାଠଯୋଡ଼ୀ ନୀଳଜଳରାଶି
କୌତୁକେ ଚନ୍ଦ୍ରିକା ତହିଁ ବୁଲେ ଭାସି,
ଝଲସୁତ ସମ ଝରେ ଫେନମାଳ
ପ୍ରତିବୀଚିବକ୍ଷେ ଚନ୍ଦ୍ରମା-ପଦକ,
ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ଦୋଳା ହୋଇ ଝୁଲୁଛି ସୈକତ
ଶଙ୍ଖ ପ୍ରାୟେ ଦୂରେ ଦିଶୁଛି ପର୍ବତ ।
ତରୁଣିରେ ବସି ଚକୋର ଚକୋରୀ*
ନଭେ ଢାଳୁଛନ୍ତି ସଙ୍ଗୀତଲହରୀ,
ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାମୃତ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରେମାମୃତ ପାନ
କରି କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ଧରୁଛନ୍ତି ତାନ,
ଦଗଂ ଦିଗନ୍ତରେ ହୋଇ ଝଙ୍କାରିତ
ଚନ୍ଦ୍ରାଲୋକେ ମିଶି ଯାଉଛି ସେ ଗୀତ ।

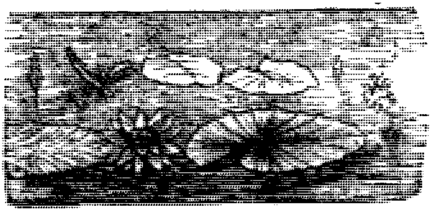

---

*ପାଠିଆପକ୍ଷୀ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ଅସୀମତ୍ୱ ।

ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ଅସୀମତ୍ୱ ହୃଦୟରେ ଉପଲବ୍ଧି କରିବା କାହାର ସାଧ୍ୟାୟତ୍ତ ନୁହେ । ମାନବ ଚିନ୍ତା, ଜ୍ଞାନ ଓ କଳ୍ପନା ଏକତ୍ର ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଅସୀମତ୍ୱ ନିରୂପଣ କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହେବ ନାହିଁ । କୌଣସି ପର୍ବତଶିଖରୋପରି ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗକୁ ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ କଲେ ଦିଗ୍‌ବଳୟବେଷ୍ଟିତ ଯେଉଁ ଦୃଶ୍ୟ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ନେତ୍ରଗୋଚର ହୁଏ, ସେହିପ୍ରକ [illegible] ଦୃଶ୍ୟ ଏକତ୍ରିତ କରି ପୃଥିବୀର ଉପରିସ୍ଥଳରେ ସ୍ଥାପନ କଲେ ପୃ [illegible] ଦୃଶ୍ୟ ସମଗ୍ର ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯିବ । କେହି ପ୍ରତ୍ୟହ ଦଶ କୋଶ ଭ୍ର [illegible] ପୃଥିବୀ ବେଷ୍ଟନ କଲେ ତାହାଙ୍କର ସାର୍ଦ୍ଧ ତିନିବର୍ଷରୁ ଅଧିକ [illegible] ଅତିବାହିତ ହେବ । ପୃଥିବୀ ଏତେ ବୃହତ୍ ହେଲେହେଁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ [illegible] ଜଗତସ୍ଥ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗ୍ରହାଦି ସହ ତୁଳନାରେ ଏହା କ୍ଷୁଦ୍ରରୁ କ୍ଷୁଦ୍ରତର ପ୍ରତୀୟମାନ ହେବ ।

ସୌରଜଗତର ଏହି ଗ୍ରହମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିକ ମଧ୍ୟରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପୃଥିବୀ ତୁଲ୍ୟ ୯ ଶତ ପୃଥିବୀ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିକ ମଧ୍ୟରେ ୧୪ ଶତ ପୃଥିବୀ ଅବସ୍ଥାନ କରି ପାରେ । ଶନିଗ୍ରହର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଯେଉଁ ଅଙ୍ଗୁରୀୟକ ବେଷ୍ଟିତ ରହିଅଛି ତାହା ଏତେ ବୃହତ୍ ଯେ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପୃଥିବୀ ତୁଲ୍ୟ ୫୦୦ ପୃଥିବୀ ଶନିଗ୍ରହୋପରି ଅବସ୍ଥାପିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ, ଉକ୍ତ ଅଙ୍ଗୁରୀୟକର ପରିଧି ଅତିକ୍ରମ କରିବ ନାହିଁ । ଏହି ଅଙ୍ଗୁରୀୟକର ପରିଧି ୬ଲକ୍ଷ ୪୩ ସହସ୍ର ମାଇଲ ଅଟେ । ମାତ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟସହ ତୁଳନାରେ ଏହି ସମସ୍ତ ଗ୍ରହର ଆକୃତି ଯତ୍‌ସାମାନ୍ୟ ପ୍ରତୀୟମାନ ହେବ । ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ସୁପ୍ରକାଣ୍ଡ ଗ୍ରହ, ଉପଗ୍ରହ, ଧୂମ-

Digitized by srujanika@gmail.com

କେବୁ ଅନ୍ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ଅନବରତ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରୁଅଛୁ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଯେଉଁ ଗୋଟିକ ବୃହତ୍ତମ, ସୂର୍ଯ୍ୟ ତାହାଠାରୁ ୫୦୦ ଗୁଣ ବୃହତ୍ତର । ସୂର୍ଯ୍ୟର ପଦାର୍ଥ ମଧ୍ୟରେ ଅମ୍ଭମାନଙ୍କ ପୃଥିବୀ ତୁଲ୍ୟ ୧୩ ଲକ୍ଷ ପୃଥିବୀ ଅବସ୍ଥିତ ହୋଇ ପାରେ । ଯଦ୍ୟପି ପ୍ରତିଘଣ୍ଟାରେ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳସ୍ଥ ୫ ସହସ୍ର ବର୍ଗମାଇଲ ପରିମିତ ସ୍ଥାନ ଅମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିମାର୍ଗ ଅତିବାହିତ କରୁଯାଏ, ତାହା ହେଲେ ସମସ୍ତ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳ ୫୫ ସହସ୍ର ବର୍ଷରେ ଅମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିମାର୍ଗର ବହିର୍ଭୂତ ହୋଇ ପାରିବ । ଅଶିକ୍ଷିତ ଲୋକେ ଯେଉଁ ପୃଥିବୀକୁ ଅସୀମ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରନ୍ତି, ସେହିପରି ୫୫ ସହସ୍ର ପୃଥିବୀ ସୌରଜଗତ୍ ସଙ୍ଗେ ଯୋଗ ଅବା ବିୟୋଗ କଲେ ସୌରଜଗତର ବିଶେଷ ହ୍ରାସ ବୃଦ୍ଧି ହେବ ନାହିଁ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ସୌରଜଗତସ୍ଥ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗ୍ରହାଦି ଏତେ ବୃହତ୍ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଅସୀମ ଓ ଅଗଣ୍ୟ ନକ୍ଷତ୍ରଜଗତସହ ତୁଳନାରେ ଏମାନେ ସର୍ବସମେତ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ବିନ୍ଦୁ ତୁଲ୍ୟ ଅନୁମିତ ହେବେ । ଅମ୍ଭମାନଙ୍କ ସୌରଜଗତ୍ ନକ୍ଷତ୍ରସମୂହର ଗୋଟିଏ ଯତ୍‌ସାମାନ୍ୟ ଅଂଶ ଅଟେ । ପୃଥିବୀର ସର୍ବ ନିକଟସ୍ଥ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ନକ୍ଷତ୍ର ପୃଥିବୀଠାରୁ ବିଂଶତି ଲକ୍ଷ କୋଟି ମାଇଲ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ । କମାଣର ଦ୍ରୁତଗାମୀ ଗୋଳାର ଅନବରତ ଗତି ସମ୍ଭବପର ହେଲେ, ପୃଥିବୀରୁ ଉକ୍ତ ନକ୍ଷତ୍ରକୁ ଗମନ କରିବାକୁ ୪୦ ଲକ୍ଷ ବର୍ଷ ଅତିବାହିତ ହେବ । ଏହି ଦୂରତ୍ୱ କଳ୍ପନାରେ ଧାରଣା କରିବା ଅନାୟାସସାଧ୍ୟ ନୁହେ । ଖଣ୍ଡିଏ ମାନଚିତ୍ରରେ ଏହି ଦୂରତ୍ୱ ସଙ୍କେତ ଦ୍ୱାରା ଅଙ୍କିତ ହେଲେ ପୃଥିବୀଠାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଦୂରତ୍ୱକୁ ଏକଇଞ୍ଚ ବୋଲି ଧାରଣା କଲେ, ୧୧ ମାଇଲ ଦୀର୍ଘ ଖଣ୍ଡିଏ କାଗଜ ପ୍ରୟୋଜନ ହେବ ।

ନିର୍ମଳ ରଜନୀରେ ଶତ ସହସ୍ର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ତାରକା ଅମ୍ଭମାନଙ୍କ ନେତ୍ରଗୋଚର ହୁଏ । ଏହି ତାରକାମାନଙ୍କ ଆକୃତି ଏବଂ ଅବସ୍ଥିତିର ଦୂରତ୍ୱ ଧାରଣା କରିବା ଅନାୟାସସାଧ୍ୟ ନୁହେ । ଯେଉଁ ସମସ୍ତ କ୍ଷୁଦ୍ର,

Digitized by srujanika@gmail.com

ତାରକା ଆକାଶର ଦୂରପ୍ରଦେଶରେ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଅନ୍ତି, ସେହି ତାରକାମାନେ କୌଣସି ଅଂଶରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ କ୍ଷୁଦ୍ରତର ନୁହନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ଗ୍ରହ ଉପଗ୍ରହାଦି ପରିବେଷ୍ଟିତ ଗୋଟିଏ ୨ ସୌରଜଗତର କେନ୍ଦ୍ର ଅଟେ । ଉକ୍ତ ତାରକାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କୌଣସି ତାରକା ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ଶତଗୁଣ, କୌଣସି ତାରକା ସହସ୍ର—ଗୁଣ ବୃହତ୍ତର । ଏହି ସହସ୍ର ୨ ତାରକା ଅବା ସୂର୍ଯ୍ୟ ବହୁସହସ୍ର ସଂଖ୍ୟକ ଗ୍ରହ ଉପଗ୍ରହାଦି ଘେନି ଅନବରତ ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗରେ ପରିଭ୍ରମଣ କରୁଅଛି ।

ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଯେ ଏହି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ସୌରଜଗତ୍ ଘେନି ସୃଜିତ ତାହା ନୁହେ । ସୂର୍ଯ୍ୟସମୂହ ଅନନ୍ତ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଗଣ୍ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ, ସୌରଜଗତସମୂହ ସୁଦୂରସ୍ଥିତ ଶତ ୨ ସୌରଜଗତର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ସର୍ବଦା ଭ୍ରମିତ ହେଉଅଛି । ଏହି ସୌ-ରଜଗତ୍ ମଧ୍ୟରୁ କୌଣସି ସୌରଜଗତ୍ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସୌରଜଗତ୍‌ଠାରୁ ଦ୍ୱିଗୁଣ, କୌଣସି ସୌରଜଗତ୍ ଚତୁର୍ଗୁଣ, କୌଣସି ସୌରଜଗତ୍ ଅବା ଶତସହସ୍ର ଗୁଣ ବୃହତ୍ତର । ଏମାନେ ଅନବରତ ଦ୍ରୁତବେଗ-ରେ ଭ୍ରମଣ କରୁଅଛନ୍ତି । କେହି ପ୍ରତିଘଣ୍ଟାରେ ଲକ୍ଷମାଇଲ ଭ୍ରମଣ କରି ୩୦ ବର୍ଷରେ, କେହି ୩୦୦ ବର୍ଷରେ, କେହି ଅବା ୧୬୦୦ ବର୍ଷରେ ସ୍ୱ ୨ କେନ୍ଦ୍ର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେଉଅଛି ।

ପୂର୍ବୋକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନା ପାଠ କରି କେହି ହୁଏତ ମନରେ କରିବେ ଆମ୍ଭେମାନେ ସୃଷ୍ଟିର ଏକ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଅଛୁଁ, ମାତ୍ର ତାହା ନୁହେ । ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାହା ବର୍ଣ୍ଣିତ ହେଲା ତାହା ସୁବୃହତ୍ ତାରକାପୁଞ୍ଜ ମଧ୍ୟସ୍ଥିତ କେତେଗୁଡ଼ିଏ କ୍ଷିପ୍ତ ତାରକାର ବର୍ଣ୍ଣନା ମାତ୍ର । ଉକ୍ତ ପୁଞ୍ଜ କେତେ ବୃହତ୍, କେତେ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ ତାହା ଧାରଣା କରିବାକୁ ଦୁର୍ବଳ ମାନବବୁଦ୍ଧି ସକ୍ଷମ ନୁହେ ।

ଆକାଶର ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଖାଲି ଆଖିରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେଉଁ ପରିମାଣ ତାରକା ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର କରୁଁ, ଦୂରବୀକ୍ଷଣ ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସେହି ସ୍ଥାନରେ ଅନ୍ୟୂନ ବିଂଶସହସ୍ର ଗୁଣ ତାରକା ଦୃଷ୍ଟିମାର୍ଗରେ ପତିତ ହୁଏ । ଆକାଶର ସର୍ବତ୍ରରେ ତାରକାସମୂହ ଏହିପରି ଅବସ୍ଥିତ ଅଛି । ଛାୟାପଥର ସାମାନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଅଂଶ ଗଣନାଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ତାରକାରାଶିର ସଙ୍ଖ୍ୟା ନିର୍ଣ୍ଣୀତ ହୋଇଅଛି, ଛାୟାପଥରେ ସର୍ବତ୍ର ସେହି ପରିମାଣ ତାରକାଗୁଡ଼ିକ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିଲେ, ଛାୟାପଥରେ ସର୍ବସମେତ ୨୦୧୯୧୦୦୦ ତାରକା ଅଛି, ଏବଂ ଏହି ତାରକାର ପ୍ରତ୍ୟେକେ ଗୋଟିଏ ୨ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ସୂର୍ଯ୍ୟ । ଯଦ୍ୟପି ପ୍ରତ୍ୟେକ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଅନ୍ୟୂନ ୫୦ ଗୋଟି ଗ୍ରହ ଉପଗ୍ରହାଦି ତାହାକୁ ଅବେଷ୍ଟନପୂର୍ବକ ଭ୍ରମଣ କରୁଥାଏ, ତାହା ହେଲେ ଛାୟାପଥରେ ଅନ୍ୟୂନ ଏକଶତକୋଟି ପଞ୍ଚାନବେ ଲକ୍ଷ ପଞ୍ଚାଶ ସହସ୍ର ଗ୍ରହାଦିର ଅବସ୍ଥିତି ଅଛି । ଏହି ସମସ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନା ଲିପିବଦ୍ଧକରଣ ସହଜ ହେଲେହେଁ, ହୃଦୟରେ ଧାରଣ କରିବା ଅମ୍ଭମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅସମ୍ଭବ ଅଟେ । ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାହା ବର୍ଣ୍ଣିତ ହେଲା ସେହି ସମସ୍ତ ସମଗ୍ର ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସହ ତୁଳନାରେ ଅକିଞ୍ଚିତ୍କର ଅଟେ । ଏହି ସମସ୍ତ ଏକତ୍ର ରକ୍ଷିତ ହେଲେ ସମଗ୍ର ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସଙ୍ଗ ତୁଳନାରେ, ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ବିନ୍ଦୁତୁଲ୍ୟ ପ୍ରତୀୟମାନ ହେବ ।

ଛାୟାପଥ ତ୍ୟାଗ କରି ଅମ୍ଭେମାନେ ଯେତେ ଅଧିକ ଦୂରକୁ ଦୃଷ୍ଟିକ୍ଷେପର ପରିଚାଳନ କରିବୁଁ, ତେତେ ସହସ୍ର ୨ ସଙ୍ଖ୍ୟାରେ ଅନେକବିନ୍ଦୁତୁଲ୍ୟ ସ୍ଥାନ ଅମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚରରେ ପତିତ ହେବ । ଅତ୍ୟୁତ୍କୃଷ୍ଟ ଦୂରବୀକ୍ଷଣ ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଅଛି ଏହି ସମସ୍ତ ଅନେକବିନ୍ଦୁର ଅଧିକାଂଶ ସୁପ୍ରକାଣ୍ଡ ତାରକାଗୁଚ୍ଛ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କିଛି ନୁହେ । ଏହି ସମସ୍ତ ତାରକାଗୁଚ୍ଛକୁ ନେବୁଲୀ କହନ୍ତି । ନେବୁଲୀର ପ୍ରତ୍ୟେକେ ଗୋଟିଏ ୨ ଛାୟାପଥ; ଏବଂ ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ଅମ୍ଭମାନଙ୍କ ଛାୟାପଥରୁ ଶତଗୁଣ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତର । ଦୂରବୀକ୍ଷଣ ଯନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଏହିପରି ତିନିସହସ୍ରାଧିକ ନେବୁଲୀ ଅବା ଛାୟାପଥ ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇଅଛି । ଏହି ତିନି ସହସ୍ର ମଧ୍ୟରୁ ଯଦ୍ୟପି ଦୁଇ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସହସ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟପଥ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସୂର୍ଯ୍ୟପଥ ତୁଲ୍ୟ ସୁବିସ୍ତୃତ ହୁଏ, ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକରେ ଯଦ୍ୟପି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସୂର୍ଯ୍ୟପଥର ତୁଲ୍ୟସଂଖ୍ୟକ ତାରକାର ଅବସ୍ଥିତି ଥାଏ, ତାହା ହେଲେ ଏହି ସମସ୍ତ ସୂର୍ଯ୍ୟପଥରେ ଅନ୍ୟୂନ ୨୦୧୯୧୦୦୦ ର ଦୁଇ ସହସ୍ର ଗୁଣ କିମ୍ବା ୪୦୩୮୨୦୦୦୦୦୦ ଚାଳିଶ ବୃନ୍ଦ ଅଠତିଶକୋଟି କୋଡ଼ିଏଲକ୍ଷ ତାରକା ଅବା ସୂର୍ଯ୍ୟର ଅବସ୍ଥିତି ଅଛି ; ଏବଂ ଦୂରସ୍ଥ ଯଦ୍ୟପି ୫୦ ଗୋଟି ଗ୍ରହର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସୂର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଛି ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରୁଁ, ତାହାହେଲେ ଉକ୍ତ ୨ ସହସ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟପଥରେ ୨୦୧୯୧୦୦୦୦୦୦୦୦ ଦୁଇଶଙ୍ଖ ଉଣାଇଶବୃନ୍ଦ ଦଶକୋଟି ସଂଖ୍ୟକ ଗ୍ରହର ଅବସ୍ଥିତି ଅଛି ।

ଯଦ୍ୟପି ପ୍ରତ୍ୟେକ ମିନିଟରେ ଗୋଟିଏ୨ ଗ୍ରହ କ୍ରମାନ୍ୱୟରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ ହେବା ସମ୍ଭବପର ହୁଏ, ସମସ୍ତ ଗ୍ରହର ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିର ବହିର୍ଭୂତ ହେବାକୁ କ୍ରମାନ୍ୱୟରେ ୩୮ ଲକ୍ଷ ୪୦ ସହସ୍ର ବର୍ଷରୁ ଅଧିକ ସମୟ ଅତୀତ ହେବ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରହ ବିଷୟ ଏକ ଘଣ୍ଟା ଚିନ୍ତା କଲେ, ସମସ୍ତ ଗ୍ରହମାନଙ୍କ ବିଷୟ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ୨୩ କୋଟି ୪ ଲକ୍ଷ ବର୍ଷ ଆବଶ୍ୟକ ହେବ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରହରୁ ଗ୍ରହାନ୍ତରକୁ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନ ବ୍ୟବଧାନ ରହିଅଛି ତାହାର ଦୂରତ୍ୱର ସଂଖ୍ୟାଲିଖନ ଅନାୟାସସାଧ୍ୟ ହେଲେହେଁ, ସେହି ଦୂରତ୍ୱ ହୃଦୟରେ ଧାରଣ କରିବା ମାନବକଳ୍ପନାର ସାଧ୍ୟାୟତ୍ତ ନୁହେଁ ।

ଅତି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ନେବୁଲୀର ବିଷୟ ଉଲ୍ଲେଖ କଲେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ଅସୀମତ୍ୱ କେତେକ ପରିମାଣରେ ଧାରଣା ହୋଇ ପାରିବ । ଦୂରବୀକ୍ଷଣ ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଅଛି, ଏହି ନେବୁଲୀମାନ ତାରକାପୁଞ୍ଜ ନୁହେଁ, ମାତ୍ର ଅନ୍ୟପ୍ରକାର ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ତରଳପଦାର୍ଥରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ୨ ନେବୁଲୀ ଏତେ ବୃହତ୍ ଯେ ସେମାନଙ୍କ ଆକୃତି ବିଷୟ ଚିନ୍ତା କଲେ ହୃଦୟ ସ୍ତମ୍ଭିତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ହୋଇଯିବ । ଗୋଟିଏ ନେବୁଲୀର ଆକୃତି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଆକୃତିଠାରୁ ୬୮,୦୦,୦୦,୦୦,୦୦୦ ଛଅସହସ୍ର ଆଠଶହ କୋଟି ଗୁଣ ବୃହତ୍ତର । ଅଧିକ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ବିଷୟ ଏହି ଯେ ଏହାଠାରୁ ମଧ୍ୟ ବୃହତ୍ତର ନେବୁଲୀ ଅବସ୍ଥିତ ହୋଇଅଛି । ଗୋଟିଏ ନେବୁଲୀର ପରିମାଣ ୨,୪୦,୦୦,୦୦,୦୦,୦୦,୦୦,୦୦,୦୦,୦୦,୦୦,୦୦,୦୦,୦୦୦ ଦୁଇ ସହସ୍ର ଚାରିଶତ କୋଟି ପଦ୍ମାର୍ଦ୍ଧ ଘନମାଇଲ ।

ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ନିଶ୍ଚଳ ତାରକା ଆଦୌ ନାହିଁ । ଯେଉଁମାନେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଚକ୍ଷୁରେ ନିଶ୍ଚଳ ବୋଲି ପ୍ରତୀୟମାନ ହୁଅନ୍ତି ପ୍ରକୃତରେ ସେମାନେ ନିଶ୍ଚଳ ନୁହନ୍ତି । ବିଜ୍ଞାନବିତ୍ ପଣ୍ଡିତମାନେ ପ୍ରମାଣିତ କରିଅଛନ୍ତି ସେମାନେ ସୌରଜଗତର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଗ୍ରହମାନଙ୍କଠାରୁ ଅଧିକତର ଦ୍ରୁତଗାମୀ । ଯେଉଁ କକ୍ଷରେ ଏହି ସୁପ୍ରକାଣ୍ଡ ଗୋଲକମାନ ପ୍ରତିମିନିଟରେ ସହସ୍ର ମାଇଲ ଅବର୍ତ୍ତନ କରୁଅଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ବିସ୍ତୃତି ବିଷୟ ହୃଦୟରେ ଧାରଣ କରିବା ମାନବକଳ୍ପନାର ଅତୀତ ଅଟେ । ଏହି ତାରକାସମୂହ ଏତେ ଦ୍ରୁତଗାମୀ ଯେ ଏକ ତାରକା ପ୍ରତିବର୍ଷ ସ୍ୱୀୟ କକ୍ଷରେ ୧,୫୫,୦୦,୦୦,୦୦୦ ଏକଶତ ପଞ୍ଚାବନ କୋଟି ମାଇଲ, ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରତିସେକେଣ୍ଡରେ ୫୦ ମାଇଲ ଭ୍ରମଣ କରୁଅଛି ।

ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ଅସୀମତ୍ୱ ବିଷୟ ଧାରଣ କରିବା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ କଳ୍ପନାର ଅତୀତ ଅଟେ । ଆମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରଥମ ଦିଗ୍‌ବଳୟବେଷ୍ଟିତ ଭୂଖଣ୍ଡର ଖଣ୍ଡିଏ ଦୃଶ୍ୟରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ପୃଥିବୀ, ପୃଥିବୀଠାରୁ ବୃହତ୍ତର ଗ୍ରହମାନଙ୍କ ଆକୃତି, ବୃହତ୍ତମ ଗ୍ରହଠାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଆକୃତି, ତଦନନ୍ତର ସୌରଜଗତ୍, ଏକ ସୌରଜଗତ୍‌ଠାରୁ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ସୌରଜଗତ୍, ତଦନନ୍ତର ଛାୟାପଥ, ଛାୟାପଥରେ ଅସଂଖ୍ୟ ସୌରଜଗତ୍, ଅସଂଖ୍ୟ ଛାୟାପଥ, ଏକଗ୍ରହରୁ ଅନ୍ୟ ଗ୍ରହର ବ୍ୟବଧାନ ଦୂରତ୍ୱ ବିଷୟ ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା କଲୁଁ । ଏଥିରେ ମଧ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ଅସୀମତ୍ୱର କଣିକା ମାତ୍ର ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନା ଅବା ତର୍କ କରିବାର ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଶକ୍ତି ନାହିଁ । ଭବିଷ୍ୟତରେ ବିଜ୍ଞାନର ଅଧିକ ଉନ୍ନତି ସାଧିତ ହେଲେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ଅନେକ ନୂତନ ତତ୍ତ୍ୱ ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇ ପାରିବ ।

ଶରତ୍ ।

ବନବାସକାଳରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ଉକ୍ତି :

ଚିତ୍ର-ପଟେ ଶରତ୍ ଶୋଭାକୁ ଚାହିଁ,
କହିଲେ ଅନୁଜଙ୍କୁ କୋଦଣ୍ଡ-ସାଇଁ;—
"ବର୍ଷାଗତେ ଆସିଲା ଋତୁ ବିମଳ,
ଦିଗନ୍ତ କାନ୍ତି-ଭାସେ ଦିଶେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ।
ଚିତ୍ରି ଦିଗଭାଗ ଧବଳ-ଛଟା-
କାଶକୁସୁମେ ଶୁଭ୍ର ଭଙ୍ଗିମା ଘଟା;
ଅଗସ୍ତ୍ୟ ମାର୍ଗ ନୀର ଶୁଖାଇ ଦେଲେ, (୧)
ସନ୍ତୋଷ ଭକ୍ତେ ଯଥା କେବଳ ହେଲେ ।
ଦୁଃସ୍ଥ ହେଲା ଖରରଶ୍ମି-କିରଣ,
ଦୁଃସ୍ଥ ତୃଷ୍ଣା ଯଥା ଗଲେ ଯୌବନ;

---

(୧) ଅଗସ୍ତ୍ୟ—ଦକ୍ଷିଣାକାଶରେ ଶରତରେ ଅଗସ୍ତ୍ୟ ତାରାର ଉଦୟ ହୁଏ । ଅଗସ୍ତ୍ୟ ଉଦୟରେ ପଙ୍କମୟ ମାର୍ଗ ଶୁଷ୍କ ଏବଂ ନଦୀ ଓ ପୁଷ୍କରିଣୀଜଳ ନିର୍ମଳ ହେବାର ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଅଛି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶର-ପରୁତ କୀର ପ୍ରସନ୍ନ ଅତି,
ମୋକ୍ଷ ଲୁଟିଲେ ଯଥା ସଜ୍ଜନ-ମତି ।
    ସରସ୍ୱଚ୍ଛ-ନୀର କ୍ରମେ ହ୍ରାସଇ,
ମମତା ଯଥା ସାଧୁ ମନୁଁ ଛୁଟଇ;
ଆସନ୍ନ ରମ୍ୟ ଋତୁ ଦେଖି ଖଞ୍ଜନ,
ସୁକୃତ ଫଳେ ଯଥା ପାଇ ସୁକ୍ଷଣ ।
    ବ ରଙ୍ଗେ ସାର ସ୍ୱର-ତରଙ୍ଗ ତୋଳେ (୧)
ପର୍ଣ୍ଣ-ଶ୍ୟାମଳ ଦୂର ଶଇଳ-କୋଳେ,
ମୂର୍ଚ୍ଛି ସ୍ୱାଦୁ ବର୍ତ୍ତେ ନାରଦ ବୀଣା-
ଝଙ୍କାର ପରୁ ଏହି ସଂଗୀତ ଶିକ୍ଷା ।
    କର୍ଦ୍ଦମ ରେଣୁ ବିନୁ ଶୋଭେ ଧରଣୀ,
ଯେସନ ନୀତିପଟୁ ନୃପ କରଣୀ, (୨)
ଜଳସଂକୋଚେ ଦେଖ ବିକଳ ମୀନ,
ବହୁକୁଟୁମ୍ବୀ ଯଥା ଧନହୀନ ।
    ଘନ ବିନା ନିର୍ମଳ ଦେଖ ଆକାଶ,
ଭକତ ଛେଦ ଯଥା ଆଶାର ପାଶ;
ହୁଅଇ ଅଳ୍ପବୃଷ୍ଟି କାହିଁ କ୍ୱଚିତ,
ଲକ୍ଷକେ ଭକ୍ତି ଯଥା ଏକର ଚିତ୍ତେ ।

---

(୧) ସାର—ମଇନା, ଯେଉଁମାନେ ମହାରଣ୍ୟରେ ଭ୍ରମଣ କରି ନାହାନ୍ତି ସାରର ସ୍ୱରର ମିଷ୍ଟତା ଏବଂ ବଳିଷ୍ଠତା ସେମାନେ ଉପଲବ୍ଧି କରି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଶରତ୍କାଳ-ରେ ମହାନଦୀର ସାତକୋଶିଆ ଗଣ୍ଡରେ ଅସଂଖ୍ୟ ସାରର ମଧୁରରବ ଶ୍ରୁତିଗୋଚର ହୁଏ । ଗୃହପାଳିତ ସାରର ସ୍ୱରରେ ସେ ମଧୁରତା ଅନୁଭୂତ ହୁଏ ନାହିଁ ।

(୨) ନୀତିନିପୁଣ ରାଜାମାନେ ଏକପକ୍ଷରେ ଅଭାବ ଏବଂ ଅପର ପକ୍ଷରେ ଆଧିକ୍ୟ ଏହି ଉଭୟ କାର୍ଯ୍ୟର ଅସୁବିଧା ପରିହାର କରିବାରେ ଯତ୍ନବାନ୍ ହୁଅନ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଣିକ, ଭିକ୍ଷାଜୀବୀ, ନୃପ, ତାପସ (୧)
ସ୍ୱବାସୁଁ ବାହାରିଲେ ହୋଇ ହରଷ;
ସୁକୃତ ଫଳେ ଭକ୍ତି ଉଇଁଲେ ମନେ,
ମାୟା-ବନ୍ଧନ ତୁଟି ଯେସନେ ସୁଜନେ ।

ନିଃଶଙ୍କ ମୀନ ଯହିଁ ନୀର ଅଗାଧ,
ହରି-ଅନ୍ତିକେ ଯଥା ନାହିଁ ପ୍ରମାଦ;
କମଳ ଫୁଟି ବସ୍ତୁ ଶୋଭେ ତେସନ,
ନିର୍ଗୁଣ-ବନ୍ଧୁ ଗୁଣ ଅର୍ଣ୍ଣି ଯେସନ ।

ତଡ଼ାଗ ଭାରହତ ଶ୍ୱେତ କୁମୁଦେ,
ତାମସ-ହୃଦେ ସତ୍ତ୍ୱ-ଗୁଣ କି ଉଦେ ? (୨)
ପଦ୍ମବନେ ଶୁଭଇ ଅଳି-ଝଙ୍କାର,
ବ୍ରହ୍ମବାଦୀର କି ସେ ନାଦ ଓଁକାର ?

ଅଦୃଶ୍ୟ ଯୋମଫୁଲ ବଢରେ ବାପ,
ସାହିତ୍ୟର ନ ଥାଏ ନାମେ ପ୍ରଦୃପ;
ସ୍ଥଳ-କମଳେ କେତେ ରୂପର ଶ୍ରୀତ !
ନିର୍ଗୁଣ ହେଲେ ଲୋକ ହୁଏ ଏ ଜାତି ।

ଠାବ ଠାବକେ ଦେଖ ଶ୍ୟାମ ଅଟବୀ,
ସପ୍ତଚ୍ଛଦ-ପ୍ରସୂନେ ଶବଳ ଛବି,

---

(୧) ଶରଦାରମ୍ଭରେ ବଳଦିଆମାନେ ଧଣ୍ଟାମଣ୍ଡିତ ବଳଦ ଘେନି ବାଣିଜ୍ୟ ସକାଶେ ଗଡ଼ଜାତକୁ ଯାଆନ୍ତି । ପୂର୍ବେ ଭାରତୀୟ ରଜାମାନେ ଶରତ୍କାଳରେ ଦିଗ୍‌ବିଜୟ ସକାଶ ବହିର୍ଗତ ହେଉଥିଲେ । ଅଦ୍ୟାପି ସ୍ୱୀୟ ଦଶହରାରେ ଗଡ଼ଜାତୀୟ ରାଜନ୍ୟମାନଙ୍କରେ ସେହି ପୂର୍ବପ୍ରଥା କେବଳ ବଧିଚକ୍ଷାସ୍ୱରୂପ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଉଅଛି । ତାପସମାନେ ଚାତୁର୍ମାସ୍ୟା ଅନ୍ତେ ତୀର୍ଥାଟନ ସକାଶ ବହିର୍ଗତ ହୁଅନ୍ତି ।

(୨) କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ହେବାରୁ ତଡ଼ାଗର ତାମସହୃଦୟ ସହିତ ଉପମା । ଶୁଭ୍ର କୁମୁଦ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ସହିତ ଉପମିତ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଘ୍ରାଣ ଯାର ସୌରଭ୍ୟ ଜନ୍ମାଏ,
ତୃଣଶରୀର ଅନ୍ତଶ୍ଛାୟା ପରଶୟ ।
ସୁନ୍ଦରଶାଳ-ଭୃଣ ଏବେ କେଦାରେ,
ମଞ୍ଜୁଳ ପକ୍ୱଫଳଗୁଚ୍ଛର ଭରେ,
ଏହି ଏ ଦୀକ୍ଷା ଦିନା ଲଭେ ହୃଦୟ,
[illegible]ପକୃଷ୍ଣୀନାର ଫଳ ଧନ୍ୟ ।
ନିର୍ମଳ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ରମ୍ୟ ଶରଦେ,
ଶୋଭେ ପ୍ରକୃତି ଦୃଷ୍ଟି ଶୋଭା-ସମ୍ପଦେ,
[illegible] ସ୍ନିଗ୍ଧ ମେଘେ ନିଃଶେଷ
[illegible] ଅଧ୍ୟାତ୍ମଦେଶ ।
[illegible] ନୀଳିମା-ରୂପରେ ବୁଡି,
[illegible] ନିଜ ସତ୍ତାକୁ ବୁଡି,
[illegible] ଅନ୍ତ ହୁଏ ସୁଖ !
[illegible] ମିଳେ କି ସେ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାସଦ ?
ପ୍ର[illegible]ଶ ତାଦିମ୍ବିନୀ ବାରୁଣୀପଟେ
[illegible] କେତେ ଛବି ପ୍ରକଟେ,
[illegible] ସୃଜନ କେତେ ମୁଏ ଭଞ୍ଜନ
[illegible] ବୁଦ୍ଧ-ଅଙ୍ଗ-ବୌଦ୍ଧ ସମାନ ।
[illegible] ଚିତ୍ରବତୀ ଦେଖି ହୃଦୟ,
[illegible] ଯଥା [illegible];
ନିଷ୍ଠା [illegible] ବିକଶ ଭାବ,
[illegible] ଯଥା କୋମଳ ପଦ ।
ନିଶାରେ ଉତ୍ପ୍ରାଏ କେତେ [illegible]
[illegible] ଅକାଶ,
[illegible] ମେଘ ଭୋର ଚାହୁଁ [illegible]

Digitized by srujanika@gmail.com

ସ୍ୱନେ ହେମନ୍ତ ନ ଜଡ ବର୍ଷ ତନ୍ଦ୍ରା !
ଚକୋର ବଧୂକୁ କେହ୍ନେ ଉଷଭ,
ଦୁହନ୍ତି ଧ୍ୟାନେ ଧିର ଯଥା ଭକତ;
ଶୀତେ ଉଭେଇ ଗଲେ ମଶକ, ଦଂଶ,
ସଦ୍‌ଗୁରୁ ଯୋଗେ ଯଥା ଅବିଦ୍ୟା ଧ୍ୱଂସ ।
ଉତ୍କଳ ଗ୍ରୀଷ୍ମପଥ ନାସ୍ନା ନମେ,
ଧରମଦାଣ୍ଡ ଛ କେ ଦାପ-କର୍ଦ୍ଦମେ ?
କେଦାରିଷ୍ଟ-ବିଷ୍ଣ କବା ଉତ୍କଳ ଦିଶେ ?
କେଦାରିଧାମର କୋଟି ଗବାକ୍ଷ ନ ଦେ ?
ବସ୍ତ୍ରଦେବାଟିନୀ, ଦିବ୍ୟଦ୍ୟୁତିମାଳିନୀ,
ମୌକ୍ତିକ-ଜାଲ ସ୍ନିଗ୍ଧ-ବିଦ୍ରୁଣାଲିନୀ,
କେତେ ସୁନ୍ଦର, ଆହା, ଶରତ-ଉଷା !
ସୁନ୍ଦର ଗୋଦାବରୀ ଶରତ-କୃଷା ।
ଦେଖର ବାଲି ଉଇଁ ଏ ନିତି-ନିତେ
ପ୍ରଭୃତ ତାଙ୍କ ମୁଖ ଗୋଦାବରୀରେ,
ଶରଦେବାଳିର ପ୍ରଶ୍ନ ଭକ୍ତ ମାନସେ,
ପ୍ରାଚ୍ୟେ ଯା ଛବି ସୃଷ୍ଟି-ସ୍ରୋତେ ଚଳନ୍ତେ ।
ସୁଜନ୍ନ ଲୁକ୍ଷ୍ମଳଙ୍କ ହ୍ରୋର ପ୍ରକଟେ,
କମେ ଅଂଚଳେ ଶ୍ୟାମ ଶୈବାଳ-ତଟେ,
ବାଳାରଶ୍ମିର ଭାଳନ୍ଦ ଯ ଏ ତା କାଷ୍ଟି,
ଚନ୍ଦ୍ର-ଅଙ୍କେକୁ ଯଥା ସଂସାରମାୟା ।*

ପର୍ଯ୍ୟଟନ ।

ପର୍ଯ୍ୟଟନ ଉତ୍ତମ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷାର ଏବଂ ପରିଣତ ବ୍ୟକ୍ତି-ମାନଙ୍କ ଦୂରଦର୍ଶିତାର ଏକ ଅଂଶ ଅଟେ । କୌଣସି ଦେଶ ପର୍ଯ୍ୟଟନ କରିବାକୁ ଗଲେ ସେହି ଦେଶର ଭାଷା ଶିକ୍ଷା କରିବା ଉଚିତ । ଯେଉଁ ଦେଶ ପର୍ଯ୍ୟଟନ କରିବାକୁ ଯିବ ସେହି ଦେଶର ଭାଷାଭିଜ୍ଞ ଓ ପୂର୍ବ-ନିବାସୀ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ସମଭିବ୍ୟାହାରରେ ଥିଲେ କେଉଁ ୨ ପଦାର୍ଥ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ, କେଉଁ ୨ ବ୍ୟକ୍ତିସଙ୍ଗ ପରିଚୟ ପ୍ରାର୍ଥନୀୟ ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟ ଅନାୟାସେ ଅବଗତ ହୋଇ ପାରିବ । ଦେଶପର୍ଯ୍ୟଟନ କାଳରେ ପ୍ରାତ୍ୟହିକ କାର୍ଯ୍ୟବିବରଣ ପୁସ୍ତକରେ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିବା ଉଚିତ । ଭିନ୍ନଦେଶ ରାଜାମାନଙ୍କ ଧର୍ମାଧିକରଣ, ବିଚାରକର୍ତ୍ତାମାନଙ୍କ ଆଇନୋ-ପଦେଷ୍ଟାନୁପୂର୍ବକ ବିବାଦ ଶ୍ରବଣ କାଳରେ ସେମାନଙ୍କ ଧର୍ମାଧିକରଣ, ଧର୍ମମଣ୍ଡଳୀର ପୁରୋହିତମାନଙ୍କ ସଭା, ଧର୍ମମଣ୍ଡଳୀର ଉଦାସୀନମାନଙ୍କ ମଠ, ମହାତ୍ମାମାନଙ୍କ ସମାଧିସ୍ତମ୍ଭ, ନଗରପ୍ରାଚୀର, ପୁରଦୁର୍ଗ, ବନ୍ଦର, ପୋ-ତାଶ୍ରୟ, ପୁରାକାଳର ବସ୍ତୁ, ଉଚ୍ଛିନ୍ନ ସ୍ଥାନ, ଗ୍ରନ୍ଥାଗାର, ବିଦ୍ୟାଳୟ, ଚିକିତ୍ସାଗୃହ, ପୋତସମୂହ, ଯୁଦ୍ଧପୋତ, ଈଶ୍ୱରର ଅଟ୍ଟାଳିକା, ଉପବନ, ଅସ୍ତ୍ରାଗାର, ସଂଗ୍ରାମଦ୍ରବ୍ୟାଗାର, ଭଣ୍ଡାର, ବାଣିଜ୍ୟାର୍ଥ ମହାଜନମାନଙ୍କ ବଣିକସମାଗମ ସ୍ଥାନ, ବିଚିତ୍ରଦ୍ରବ୍ୟାଗାର, ପଦାତିକ ଅଶ୍ୱାରୋହିମା-ନଙ୍କ ବ୍ୟାୟାମ ସ୍ଥାନ, ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ରପରୀକ୍ଷାକ୍ରୀଡ଼ାଶାଳ, ସୈନ୍ୟପ୍ରସ୍ତୁତ ସ୍ଥାନ, ନାଟ୍ୟଗୃହ, ରତ୍ନାଗାର, ରାଜବସ୍ତ୍ରାଗାର, ହଟ୍ଟ, ପଶୁବାଟିକା, ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ-ସୂକ୍ଷ୍ମଦ୍ରବ୍ୟାଗାର ପ୍ରଭୃତି ଦର୍ଶନୀୟ ପଦାର୍ଥ ଅଟେ । ଅନ୍ୟ ଦେଶର ଲୋକମାନଙ୍କ ଅନ୍ତଃପୁରୀ ଉଲ୍ଲାସ, ଛଦ୍ମବେଶ, ସଙ୍ଗ, ବିବାହ, ଅନ୍ତ୍ୟେ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଷ୍ଟ୍ରିକିମ୍ବା ପ୍ରାଣିବଧ ପ୍ରଭୃତି ବିଷୟମାନ ମଧ୍ୟ ଉପେକ୍ଷଣୀୟ ନୁହେଁ । ପର୍ଯ୍ୟଟକ ସ୍ଵୀୟ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ଏବଂ ଜିଜ୍ଞାସ୍ୟବିଷୟଜ୍ଞାପକ ଖଣ୍ଡିଏ ମାନଚିତ୍ର ଏବଂ ବୃତ୍ତାନ୍ତସୂଚକ ଖଣ୍ଡିଏ ପୁସ୍ତକ ସମଭିବ୍ୟାହାରରେ ରଖିବେ । ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ସମୟ ବ୍ୟତୀତ ପର୍ଯ୍ୟଟକ ଏକ ନଗର କିମ୍ବା ଏକ ଗୃହରେ ଦୀର୍ଘକାଳ ଅବସ୍ଥାନ କରିବେ ନାହିଁ । କାରଣ ତାହା ପରିବର୍ତ୍ତନ କଲେ ବନ୍ଧୁସଙ୍ଗ୍ରହ କରି ପାରିବେ । ସ୍ଥାନାନ୍ତର ଗମନ କାଳରେ ଗନ୍ତବ୍ୟସ୍ଥାନର କୌଣସି ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କଠାରୁ ଉପରୋଧପତ୍ର ନେଇ ଯିବେ । ଏପରି କଲେ ତାହାଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଦର୍ଶନୀୟ ଏବଂ ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ବିଷୟମାନ ଅବଗତ ହୋଇ ପାରିବେ । ଏହି ରୀତିରେ ପର୍ଯ୍ୟଟକ ସ୍ଵଳ୍ପ ପର୍ଯ୍ୟଟନଦ୍ଵାରା ସମଧିକ ଜ୍ଞାନ ଲାଭ କରିବେ । ପର୍ଯ୍ୟଟନକାଳରେ କଳହ ଓ ବିବାଦ ପରିହାର କରିବା ଏବଂ ସତର୍କ ଓ ପରିଣାମଦର୍ଶୀ ହେବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । କ୍ରୋଧସ୍ଵଭାବୀ ଏବଂ ବିବାଦପରାୟଣ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗ ଉପରେ ସଂସର୍ଗ ରକ୍ଷା କରିବାରୁ ହୁଏ ପର୍ଯ୍ୟଟକ ସେହି ବିଷୟରେ ସାବଧାନ ହେବେ । ପର୍ଯ୍ୟଟକ ସ୍ଵଦେଶକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଗମନକାଳରେ ସ୍ଵପର୍ଯ୍ୟଟିତ ଦେଶମାନଙ୍କ ବିଷୟ ବିସ୍ମୃତ ନ ହୋଇ ଯୋଗ୍ୟତମ ପରିଚିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ସହ ପତ୍ରଦ୍ଵାରା ଆଳାପ ରଖିବେ । ବିଦେଶୀୟ ରୀତିନୀତିର ଅନୁକରଣ ନ କରି ବିଦେଶୀୟ ରୀତିନୀତି ଶିକ୍ଷାପୂର୍ବକ, ତାହାର ସାରଭାଗ ଗ୍ରହଣ କରି, ସ୍ଵଦେଶର ରୀତିନୀତିର ଶୋଭା ବର୍ଦ୍ଧନ କରିବେ ।

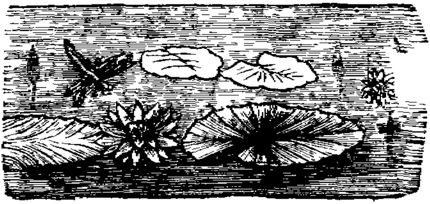

Digitized by srujanika@gmail.com

ପୁରୀ ନଗରୀରେ ବସନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନା ।

ନୀଳାଚଳେ ଆଜ ଦୋଳମହୋତ୍ସବେ
ମତ୍ତ ସର୍ବେ ପୁରବାସୀ,
ବାଦିତ୍ର-ରବର ସ୍ରୋତେ ପକାଉଛି
ଦିଗ୍ କୋଳାହଳ ରାଶି ।
ଶ୍ରୀଖଣ୍ଡ ଶଇଳୁଁ ମୃଦୁଳେ ସମୀର
ପାରାବାର-ବକ୍ଷେ ବହି,
ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର-ଲଲନା- କପୋଳେ ଅଳକ
କମ୍ପାଉଛି ରହି ରହି ।
ଉଡୁଛନ୍ତି ସୌର- ଭରେ ପ୍ରଜାପତି
ସାଜି ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ-ବର୍ଣ୍ଣେ,
ଉଡୁ ଉଡୁ ଧୀରେ ବସୁଛନ୍ତି
କେବେ ପୁଷ୍ପେ, କେବେ ପର୍ଣ୍ଣେ ।
ଭରତିଅ (୧) ଦଳ ପ୍ରିୟା ସଙ୍ଗେ ନାଚ୍ୟ-
ତରଙ୍ଗେ ମଗ୍ନ ନାଚୁଅ,
ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁଖଣ୍ଡ ପ୍ରାନ୍ତେ ଖଣ୍ଡି ଉଡ଼ା
ଦେଇ ବୁଲେ ବାଳଶୁଆ (୨) ।
ସ୍ପନ୍ଦରୁ ପୁଷ୍ପିତ— ଲୁଟଅନ୍ତା ଗନ୍ଧେ
ବାସିତ ଉଦ୍ୟାନମାନ,
ଉଡୁଛନ୍ତି ଯୂଥେ— ଯୂଥେ ମଧୁକର
ଲୋଭରେ ହୋଇ ଅଜ୍ଞାନ ।

---

(୧) ପକ୍ଷୀବିଶେଷ । (୨) ପକ୍ଷୀବିଶେଷ ।

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଦୀ ନଳିନୀ ଯାଏ ନୀଳାକାଶେ
ଝୋଲଇ ରଙ୍ଗଝାଲୁଳୀ,
ନଟୁଳ କିଂଶୁକ— କୁସୁମ ମଣ୍ଡନେ
ସିନ୍ଦୂରତ ବନସ୍ଥଳୀ ।
କରୁଛନ୍ତି ସ୍ତବ ଧରାଧାମେ ଅଜ
ରତି ସଙ୍ଗେ ରତିପତି,
ଟେକିଅଛି ନାଗ- କେଶର କେତନ
ଶିରେ ହେମ-ପୁଷ୍ପ-ଛତି ।
ବର୍ଣ୍ଣ ଅନୁରୂପେ ବନ୍ଦୀ ବେନଙ୍କର
କଳଦିବସନ୍ତ ପିକ (୧)
ପଥିକ ମାନସେ ଝୁରି ଆଣିବାକୁ
କେ ଜଣା କେବା ଅଧିକ ।
ଡାଳଇ ସୁରଭି— ଭ୍ରମର ଶୈଶବ
ଗୁଞ୍ଜ-ପଞ୍ଚକର-ସ୍ୱନେ,
ପ୍ରବାଳ-ପତାକା ଧରଣ ଭିନ୍ଦୁକ
ଉଡ଼େ ଦେଖ ଠାବେ ଠାବେ ।
ଦିଶୁଅଛି ଯାହା ଶ୍ୟାମଳ ଚମ୍ପକ-
ପାଦପେ ହେମକଳିକା,
ସ୍ୱଭା ରଜନୀଙ୍କର ନୀଳକଜ୍ଜଳା ପାଇଁ
ଯେ ସିନା ପ୍ରଦୀପଶିଖା ।
ମଲ୍ଲିକାକୋରକ— ଶଙ୍ଖ ବଜାଉଛି
ଷଟ୍ପଦ ପୁଷ୍ପଲମ୍ପଟ,

---

(୧) ରକ୍ତ ଗୌରାଙ୍ଗୀ, ମୃଦନ ଶ୍ୟାମବର୍ଣ୍ଣ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ହେମଗୌରୀ ସୂର୍ଯ୍ୟ- ମୁଖୀ ଧରଅଛୁ
ସ୍ତମ୍ଭରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଅଲଠ ।
ମନ୍ଦାନିଳେ ନାନା ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀ ଭରେ
ବଧୂର ଧୈର୍ଯ୍ୟନାଶକୀ,
ପଦ୍ମଗନ୍ଧ ପୁଷ୍ପ ଶଙ୍ଖିଣୀ ଧାରଣୀ
ଧାତକୀ ରାଜନର୍ତ୍ତକୀ ।
ରାଜ-ଅସ୍ତାଗାର ପରପୂର୍ଣ୍ଣ ଏବେ
ଜବା ଜଳେ ଜବା ସ୍ଥଳେ,
ଅଶୋକ କଦଳୀ ଚୂଡେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବନ
ସ୍ୱର ଉତ୍ପଳ କମଳେ ।

ଜୀବ ରହସ୍ୟ ।

(ଦ୍ୱିତୀୟପାଠ) ।

ପୃଥିବୀରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ କେତେକ ଜୀବ ଅଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ବିବରଣ ଅତ୍ୟନ୍ତ କୌତୂହଳଜନକ ଅଟେ । ଦକ୍ଷିଣ-ଅମେରିକାରେ ଏକପ୍ରକାର ପକ୍ଷୀ ଅଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ ଘଣ୍ଟାପକ୍ଷୀ କହନ୍ତି । ଘଣ୍ଟାପକ୍ଷିର ଆକୃତିକାକତୁଲ୍ୟ, ଏହାର ଦୈର୍ଘ୍ୟ ଏକଫୁଟରୁ ଅଧିକ ନୁହଇ । ଏହାର ସ୍ୱର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗମ୍ଭୀର, ଦୂରରୁ ଘଣ୍ଟାଶବ୍ଦ ତୁଲ୍ୟ ବୋଧ ହୁଏ । ଦୁଇ କୋଶ ଦୂରରୁ ଏହାର ଶବ୍ଦ ଶୁଣାଯାଏ । ଆମେରିକାର ବହୁପକାରୀ ପକ୍ଷୀ ମନୁଷ୍ୟ ଓ ନାନାପ୍ରକାର ପଶୁ ପକ୍ଷିର ସ୍ୱର ଅବିକଳ ଅନୁକରଣ କରି ପାରେ । ଏ ଦେଶରେ ଭୀମରାଜ, ଶ୍ୟାମା, ଶୁକ, ହରବୋଲ ପ୍ରଭୃତି ପକ୍ଷୀ ଅନାୟାସ ପଶୁ ପକ୍ଷିର ସ୍ୱର ଅନୁକରଣ କରି ପାରନ୍ତି । ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକାରେ ଏକଜାତୀୟ ପକ୍ଷିକୁ ଛତ୍ରପକ୍ଷୀ କହନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମସ୍ତକ ଉପରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ପକ୍ଷ ଛତ୍ରାକୃତିରେ ଥାଏ, ଏମାନେ ତାହାକୁ ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ମୁଦ୍ରିତ ଅବା ବିସ୍ତାରିତ କରନ୍ତି । ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆରେ ଏମିଉ ନାମକ ବୃହଦାକୃତି ପକ୍ଷିର ଜିହ୍ୱା ନାହିଁ, ଏଣୁ ଏମାନେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଶବ୍ଦ କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ହଂସତୁଲ୍ୟ ବୃହଦାକୃତି ଲୁବପକ୍ଷୀ ଏପରି ନିର୍ବୋଧ ଯେ କେହି ଏମାନଙ୍କୁ ଧାରଣ କିମ୍ବା ଅଘାତ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ଏମାନେ ପଳାୟନପର ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକାରେ ଏକଜାତୀୟ କ୍ଷୁଦ୍ରପକ୍ଷୀ ଅଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ଗଣ୍ଡାର ପକ୍ଷୀ କହନ୍ତି । ଏମାନେ ସବୁବେଳେ ଗଣ୍ଡାରମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ରହନ୍ତି । ଦକ୍ଷିଣ-ଅଫ୍ରିକାର କୃଷ୍ଣଗଣ୍ଡାର ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିଦ୍ରାଳୁ ପଶୁ । ନିଦ୍ରାବସ୍ଥାରେ କୌଣସି ଶତ୍ରୁ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଉକ୍ତ ପକ୍ଷୀ ଚିତ୍କାର କରି ଗଣ୍ଡାରକୁ ଜାଗରିତ କରେ । ଦକ୍ଷିଣଅଫ୍ରିକାର ମହିଷ-ପକ୍ଷୀ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ମହିଷମାନଙ୍କ ଉପକାର କରେ । ଏ ଦେଶର ଗୃଧ୍ରମାନେ ଜନ୍ତୁର ଶବ ଭକ୍ଷଣ କରନ୍ତି, ଏମାନେ କୌଣସି ଜୀବର ହିଂସା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଦକ୍ଷିଣ-ଅମେରିକାର ବୃହଦାକାର କଣ୍ଡୋର ନାମକ ଗୃଧ୍ରମାନେ ହରିଣ, ମେଷ, ଛାଗ ପ୍ରଭୃତି ବଧ କରି ଭକ୍ଷଣ କରନ୍ତି । ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆର ଏକଜାତୀୟ ବୃହତ୍‌ପକ୍ଷୀ ବଲ୍ମୀକତୁଲ୍ୟ ମୃତ୍ତିକାରେ ବାସଗୃହ ନିର୍ମାଣ କରନ୍ତି । ଚୀନ ଦେଶର ଲୋକେ ଏକଜାତୀୟ ମତ୍ସ୍ୟଧାରୀ ପକ୍ଷୀ ପାଳନ କରି ମତ୍ସ୍ୟ ଧାରଣ କରନ୍ତି । ପକ୍ଷିମାନେ ମତ୍ସ୍ୟ ଧାରଣପୂର୍ବକ ଭକ୍ଷଣ କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ହେବେ ବୋଲି ଚୀନାମାନେ ଏମାନଙ୍କ ଗଳାରେ ଖଣ୍ଡିଏ୨ ଫିତା ବାନ୍ଧି ଦିଅନ୍ତି । ମତ୍ସ୍ୟ ଧାରଣ ଶେଷ ହେଲେ ଗଳାରୁ ଫିତା ଖୋଲିଦେଇ ଏମାନଙ୍କୁ ମତ୍ସ୍ୟାହାର କରିବାକୁ ଦିଅନ୍ତି । କୌଣସି୨ ଜାତୀୟ ହଂସ ସହସ୍ର୨ ସଂଖ୍ୟାରେ ଦଳବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହନ୍ତି । ଋତୁଭେଦରେ ଏହି ହଂସମାନେ ଏକ ଦେଶରୁ ଦେଶାନ୍ତରକୁ ଗମନ କରନ୍ତି । ଅମେରିକାର ବନ୍ୟପାରାବତମାନଙ୍କ ତୁଲ୍ୟ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପକ୍ଷିଙ୍କୁ ବୃହତ୍ ଦଳବଦ୍ଧ ହେବାର ଦେଖା-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯାଏ ନାହିଁ । ଏମାନେ କୋଟି୨ ସଂଖ୍ୟାରେ ଦଳବଦ୍ଧ ହୋଇ ଏକ ପ୍ରଦେଶରୁ ପ୍ରଦେଶାନ୍ତରକୁ ଗମନ କରନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ଯୋଗୁଁ ଅନେକବାର କୌଣସି୨ ପ୍ରଦେଶରେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ । କୌଣସି୨ ପକ୍ଷୀ ଏପରି ଦ୍ରୁତଗାମୀ ଯେ ଘଣ୍ଟାରେ ୧୫୦ ମାଇଲ ଗମନ କରି ପାରନ୍ତି । ଗ୍ରୀଷ୍ମମଣ୍ଡଳରେ ଏକଜାତୀୟ ପକ୍ଷୀ ଅଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ ଦସ୍ୟୁ-ପକ୍ଷୀ କହନ୍ତି । ଦସ୍ୟୁପକ୍ଷିର ଦେହଭର ଗୃହପାରାରୁ ଅଧିକ ନୁହେଁ; ମାତ୍ର ଉଭୟପକ୍ଷର ବିସ୍ତାର ୭ ଫୁଟରୁ ଅଧିକ ଅଟେ । ଏମାନେ ସୁଦୂର ଆକାଶପ୍ରଦେଶରେ ଇତସ୍ତତଃ ଭ୍ରମଣ କରୁଁ୨ ଅପଣାଠାରୁ ଅପେକ୍ଷା-କୃତ ଦୁର୍ବଳ କୌଣସି ପକ୍ଷିକୁ ମତ୍ସ୍ୟ ନେଇ ଯାଉଥିବାର ଦେଖିଲେ, ବଜ୍ରବତ୍ ବେଗରେ ଅଧଃପତିତ ହୋଇ ତାହାକୁ ଆକ୍ରମଣ କରନ୍ତି । ଭୟରେ ଉକ୍ତ ପକ୍ଷୀ ମତ୍ସ୍ୟ ତ୍ୟାଗ କରି ପଳାୟନ କଲେ, ମତ୍ସ୍ୟ ଜଳରେ ପତିତ ନ ହେଉଣୁ ଦସ୍ୟୁପକ୍ଷୀ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବେଗରେ ଅଧି ଶୂନ୍ୟରୁ ତାହା ନେଇ ଯାଏ । ଏମାନେ କୂଳ ତ୍ୟାଗ କରି ସହସ୍ର୨ ମାଇଲ ଦୂରକୁ ଗମନ କରନ୍ତି । ସମୁଦ୍ରରେ ପ୍ରବଳ ଝଟିକା ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଦସ୍ୟୁପକ୍ଷିମାନେ ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗରେ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଗମନ କରି ଝଟିକା-ପ୍ରଦେଶର ସୀମା ଅତିକ୍ରମ କରନ୍ତି । ଦସ୍ୟୁପକ୍ଷିର ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଖର । କୌଣସି ମତ୍ସ୍ୟକୁ ସମୁଦ୍ରରେ ଭାସୁଥିବାର ଦେଖିଲେ ଏମାନେ ଅଦୃଶ୍ୟ ଆକାଶ-ପ୍ରଦେଶରୁ ଏପରି ବେଗରେ ଅବତରଣ କରି ମତ୍ସ୍ୟ ଉପରେ ପତିତ ହୁଅନ୍ତି ଯେ ମତ୍ସ୍ୟ ପଳାୟନ କରିବାର ଅବ-ସର ସୁଦ୍ଧା ପାଏ ନାହିଁ । ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷିମାନଙ୍କରୁ ଖାଦ୍ୟ ହରଣ କରି ଭକ୍ଷଣ କରିବାକୁ ଏମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁଖ ମଣନ୍ତି । ନିଉଜିଲାଣ୍ଡ ଏବ ଭାନଡିମନଲାଣ୍ଡ କୋକିଳମାନେ କିପରି କାକଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିପାଳିତ ହୁଅନ୍ତି ତାହା କାହାର ଅବଗତ ନାହିଁ । ଶୁକମାନେ ସାଧାରଣତଃ ନିରାମିଷଭୋଜୀ ଅଟନ୍ତି । ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆରେ ଏକଜାତୀୟ ଶୁକ ଅଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ ମାଂସାଶୀ ଶୁକ କହନ୍ତି । କେତେକ ଜେଏ ମାଂସାଶୀ ଶୁକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏକତ୍ରିତ ହୋଇ ଜୀବିତ ମେଷ ଅଥବା ଛାଗକୁ ନିହତ କରି ତାହାର ମାଂସ ଭକ୍ଷଣ କରନ୍ତି ।

ଆଫ୍ରିକାରେ ଏକଜାତୀୟ ବାନର ଅଛନ୍ତି ଏମାନେ ବୃକ୍ଷପତ୍ର ଏବଂ ଶାଖାରେ ସୁନ୍ଦର ବାସଗୃହ ନିର୍ମାଣ କରନ୍ତି । ଏମାନେ ଏହା ନିର୍ମାଣରେ ଯେପରି ନିପୁଣତା ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି ମନୁଷ୍ୟ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଜୀବ ପକ୍ଷରେ ତାହା ସମ୍ଭବପର ନୁହଇ । ଅମେରିକାର ଅପୋଜମ ଏବଂ ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆର କଙ୍ଗାରୁ ଜୀବର ଦୁଇଗୋଟି ଗର୍ଭ ଅଛି । ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆରେ ୮୦ ଜାତୀୟ ଦ୍ୱିଗର୍ଭଜନ୍ତୁ ଅଛନ୍ତି । କାମସ୍କଟ୍କା ଉପଦ୍ୱୀପରେ ଅରଗେଲି ନାମକ ବନ୍ୟଛାଗ ପର୍ବତର ଏକ ଶୃଙ୍ଗରୁ ଅନ୍ୟ ଶୃଙ୍ଗକୁ ଏବଂ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରୁ ନିମ୍ନକୁ ଅବଲୀଳାକ୍ରମେ ଲମ୍ଫ ପ୍ରଦାନ କରିପାରେ । ଏମାନେ ଶିକାରୀମାନଙ୍କୁ ଦେଖିଲାକ୍ଷଣି ନିମିଷ ମଧ୍ୟରେ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇ ଯାନ୍ତି । ଆଫ୍ରିକାର ସ୍ପ୍ରିଂବକ୍ ହରିଣ ୯ ହସ୍ତ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଚୀର ଉଲ୍ଲଙ୍ଘନ କରିପାରେ । ଯବଦ୍ୱୀପରେ ଯେଉଁ ବୃହଦାକୃତିର ବାଦୁଡ଼ି ଅଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷବିସ୍ତୃତି ୪ ହସ୍ତରୁ ଅଧିକ ଅଟେ । ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆର ଡିଙ୍ଗୋ ନାମକ ବନ୍ୟକୁକ୍କୁରମାନେ ଅନ୍ୟ ପଶୁକୁ ଆକ୍ରମଣ କରି ଜୀବନ୍ତ ଥାଉଁ ୨ ତାହାକୁ ଭକ୍ଷଣ କରନ୍ତି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜୀବ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ ତାହାର ମାଂସ ଭକ୍ଷଣ ନ କରି ତାହାକୁ ତ୍ୟାଗ କରନ୍ତି । ଏ ଦେଶର ଗଡ଼ଜାତରେ ଦଳଅ ନାମକ ଯେଉଁ ପଶୁ ଅଛନ୍ତି ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଧର୍ମାକ୍ରାନ୍ତ ଅଟନ୍ତି । ଏମାନେ ବ୍ୟାଘ୍ର, ଭଲ୍ଲୁକ, ହସ୍ତୀ, ହରିଣାଦି ସମସ୍ତ ପଶୁକୁ ଆକ୍ରମଣ କରନ୍ତି । ଆର୍ମେଡିଲୋ ନାମକ ଜୀବର ଶରୀର ସୁକଠିନ ଶଳ୍କରେ ଆଚ୍ଛାଦିତ ଥାଏ, ଏମାନେ ଶତ୍ରୁଦ୍ୱାରା ପଶ୍ଚାଦ୍ଧାବିତ ହେଲେ ନିମିଷ ମଧ୍ୟରେ ଗର୍ତ୍ତ କରି ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ଲୁକ୍କାୟିତ ହୁଅନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ଦେହର ନିମ୍ନାଂଶ ଅତ୍ୟନ୍ତ କୋମଳ, ଏଣୁ ଶତ୍ରୁଦ୍ୱାରା ହଠାତ୍ ଆକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ଗର୍ତ୍ତ କରିବାର ସୁବିଧା ପ୍ରାପ୍ତ ନ ହେଲେ, ପିଣ୍ଡାକୃତି ହୋଇ ଆତ୍ମରକ୍ଷା କରନ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପାର୍ବତ୍ୟପ୍ରଦେଶରେ ଏମାନେ ଆକ୍ରାନ୍ତ ହେଲେ ଦିଗ୍‌ଭୁଲ ହୋଇ ନିମ୍ନପ୍ରଦେଶକୁ ଗଡ଼ି ଆସନ୍ତି । ଏ ଦେଶର ବଜ୍ରକାଟି ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଅଟେ ।

—॰○॰—

ଉତ୍କଳପତି ଦିଗ୍ବିଜୟୀ ଗଙ୍ଗେଶ୍ୱର ଦେବଙ୍କ ବିଭବ ବର୍ଣ୍ଣନା ।

ଋଷିକୁଲ୍ୟାଠାରୁ ସୁବର୍ଣ୍ଣତଟିନୀ
ଯାଏ ସର୍ବଜନପଦ,
ନାନା ଉପାୟନେ ପୂଜୁଛନ୍ତି ଆଜ
ବୀର ଗଙ୍ଗେଶ୍ୱର ପଦ ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣତଟିନୀ— ଶୁଭ୍ର କୋଳେ କୋଳେ
କରନ୍ତି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ସଞ୍ଚୟ,
ହେବା ପାଇଁ ସଙ୍ଗ— ମହିଷୀଙ୍କର
ପଦ୍ମରେ ଶିଞ୍ଜା ବଳୟ ।
ରାଜା ରାଣୀଙ୍କର କବରୀ ମଣ୍ଡନ
ପାଇଁ ଖଣି ଅନ୍ଧକାରେ ,
ଖନିକେ ଖୋଳନ୍ତି ମଣି ମହାନଦୀ
ବଷମ ଶିଳାସ୍ତୂପଧାରେ ।
କୌଷେୟବସନେ ଆବରିବେ ଅଙ୍ଗ
ନୀଳାଚଳେ ରାଜଯୋଷା,

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶାଲ୍ମଳୀ ଶଇଳେ (୧)   ସେଥିପାଇଁ କୋଷ–
କୃମି ହେଉଛନ୍ତି ପୋଷା ।
ବମ୍ବାଧରୀଙ୍କର   ଚମ୍ପକ ଅଙ୍ଗୁଳ
ଚମ୍ପକେ ମଧୁଝଙ୍କାର,
ଉପୁଜିବା ଆଶେ   କେନ୍ଦୁଝରେ ଗଢ଼ା
ହେଉଅଛୁ ଲୌହଦ୍ୱାର (୨) ।
ତାନ୍ତ୍ରୀଙ୍କର-ଗିରି—   କନ୍ଦରାବିହାରୀ
ଦନ୍ତାବଳ ଦନ୍ତେ ଗଢ଼ା,
ମହିଷୀଙ୍କ ଶେଯ   ସର୍ବାଙ୍ଗେ ପଲଙ୍କ
ଯୋଗାଏ ଲଭେ ଲଜ୍ଜତା ।
ଅଙ୍ଗଲଚି ଗାଇଁ   ଚନ୍ଦପଲ୍ଲୀଙ୍କାଠ
ହରଦ୍ରା ଯୋଗାଏ ବୋଦ,
ଅନୁକୂଳ ଯାଳି—   କ୍ଷୀରେ ହେଉଅଛୁ
ନଥରେ ଧୂପ-ଅମୋଦ ।
ନୀଳମାଧବଙ୍କ (୩)   ଅଧିଷ୍ଠାନ ଚିହ୍ନ
ତଠବାସୀ କାରିଗର,
ଗଢୁଅଛୁ ଭଦ୍ରେ   ସ୍ୱଚ୍ଛଳ ତାମ୍ବୂଳ—
କରଙ୍କ ମହିଷୀଙ୍କର ।

---

(୧) ମୟୂରଭଞ୍ଜର ପ୍ରଧାନ ପର୍ବତ । ଏହି ପର୍ବତନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରଦେଶ କୃମିକୋଷ ସକାଶେ ବିଖ୍ୟାତ ।

(୨) ସିଂହାରର ତାର ନିମନ୍ତେ କେନ୍ଦୁଝର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।

(୩) ଖଣ୍ଡପଡ଼ା ଅନ୍ତର୍ଗତ କଣ୍ଟିଲୋରେ ନୀଳମାଧବଙ୍କ ଦେଉଳ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ଏଠାରେ ପିତ୍ତଳ ବାସନ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କୁଙ୍କୁମ ଯୋଗାଏ ହଂଶୀରବଧଳନ
କନକ ମୁକ୍ତା ପ୍ରବାଳ,
ମହୋଦଧି-ବକ୍ଷେ ବହି ଦ୍ୱୀପାନ୍ତରୁ
ଅଣନ୍ତି ଯା ପେ ତମାଲ ।
ଲବଙ୍ଗାଙ୍ଗୀଙ୍କର ଅଳଙ୍କାମଣ୍ଡନ
ପାଇଁ ବନେ ଅମ୍ବରସ୍ଥ,
ଅଞ୍ଜନାଭ ଚୂଞ୍ଚା- ମାଳଅ ପ୍ରାଣୁଅ (୧)
କରନ୍ତି ଜଡୁ ସଂଗ୍ରହ ।
ଯୋଗାଏ ଚନ୍ଦନ- ସେପନ୍ତି ନୀଳଗିର (୨)
ମଳୟଗିରି ଚନ୍ଦନ (୩),
କଠିକ ଯୋଗାଏ ଅମରୀବାଞ୍ଛିତ
ମଞ୍ଜୁ ରଙ୍ଗଭୂଷଣ ।
ଗଲୁ ଚନ୍ଦ୍ରାତପ ପିମ୍ପୋଲରୁ (୪) ଅସି
ଭବ୍ୟରେ ହୋଇ ଲମ୍ବିତ,
ଚାନ୍ଦ-ଅବରୋଧେ ଷଡ ଋତୁଧନୁ
ଶୋଭା କରେ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧିତ ।
ବାମଣ୍ଡାମଣ୍ଡନ (୫) ପ୍ରପାତ-ଶୀକର-
ସ୍ନାତ ଘନ ବନସ୍ଥଳୀ,
ସୁନ୍ଦରୀ ଶ୍ୟାମା ଏବେ ସମ୍ରାଟ-ସଦନେ
କରୁଣେ କରେ କାକଳୀ ।

---

(୧) ଅରଣ୍ୟଜାତିବିଶେଷ । (୨) ନୀଳଗିରି ପଥରବାହନ ସକାଶେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।

(୩) ମଳୟଗିରିରେ ଅଦ୍ୟାପି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଚନ୍ଦନ ବୃକ୍ଷ ଦେଖାଯାଏ ।

(୪) ପିମ୍ପୋଲ ଉତ୍ତମ ସୂତ୍ରକର୍ମ୍ମ ସକାଶେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ

(୫) ବାମଣ୍ଡା ନସର୍ଗଲକ୍ଷ୍ମୀର ମୁକୁଟାଲଙ୍କାର ପ୍ରଧାନପାଠ ପ୍ରପାତ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଣିଭଦ୍ରା ଶୈଳେ (୧) ମୁନିକୁମାରୀଙ୍କ
ତପାରମ୍ଭ ଅସ୍ୱାଦ,
ସ୍ୱର ସ୍ୱଚ୍ଛପଦ୍ମେ ଶିବୁଳରେ ବନ୍ଧ
ଭୁଞ୍ଜୁଛୁ ଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରସାଦ ।
ପିଞ୍ଜରେ ଘୁମାଇ ଘୁମାଇ ସାରିକା
ସ୍ମରୁଅଛୁ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ,
ସ୍ୱପ୍ନେ କରୁଅଛୁ ସପ୍ତକୋଶୀ ଗର୍ଭେ (୨)
ଜନ୍ମଭୂମ୍ୟମୃତ ପାନ ।
ମଙ୍ଗଳ ଉଦ୍ୟାନେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପକ୍ଷିପରେ
ନାଚି ମୟୂର ମୟୂରୀ,
ମଇନାକ ଶୈଳ (୩) ମେଘାଗମ ସୁଖ
ସ୍ମରୁଛନ୍ତି ଝୁରି ଝୁରି ।

(୧) ଦଶପଲ୍ଲା ଅନ୍ତର୍ଗତ ମହାନଦୀତୀରବର୍ତ୍ତୀ ଅତି ସୁରମ୍ୟ ପର୍ବତ । ପୂର୍ବେ ଏଠାରେ ଅନେକ ଋଷି ଥିବାର କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଅଛି ।

(୨) ମହାନଦୀର ସାତକୋଶିଆ ଗଣ୍ଡ ।

(୩) ରଣପୁର ରାଜଧାନୀର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ବିଶାଳ ପର୍ବତ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫରାସି ରାଷ୍ଟ୍ରବିପ୍ଳବ ।

ଫ୍ରାନ୍ସର ଅଧିପତି ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଲୁଇ ସିଂହାସନାରୂଢ଼ ହେବା ଉତ୍ତାରୁ ନିମ୍ନଶ୍ରେଣୀର ସାମନ୍ତମାନଙ୍କୁ ଅପଦସ୍ଥ କରି ରାଜ୍ୟର ସମସ୍ତ ରାଜକୀୟ କ୍ଷମତା ଆତ୍ମସାତ୍ କରିବାରୁ, ଅଧିକାରଚ୍ୟୁତ ସାମନ୍ତବର୍ଗ କେହି ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟୀ, କେହି ଅବା ଦସ୍ୟୁନାୟକ ହୋଇ କାଳହରଣରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଲେ । ଲୁଇ ନିମ୍ନଶ୍ରେଣୀରୁ କେତେକଙ୍କୁ ସାମନ୍ତଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ କଲେ । ସୈନ୍ୟମାନେ ଲୁଇଙ୍କର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅନୁଗତ ଥିଲେ । ଏହି ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ ସହାୟତାରେ ଲୁଇ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଯଥେଚ୍ଛାଚାର କରିବାକୁ ସାହସୀ ହୋଇଥିଲେ । ରାଜ୍ୟର ଶାନ୍ତିରକ୍ଷକ ପୁଲିସକର୍ମଚାରୀମାନେ ମଧ୍ୟ ରାଜାଙ୍କର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅନୁଗତ ଥିଲେ । ରାଜ୍ୟର ଯେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଯେତେବେଳେ ଯେଉଁ ଘଟଣା ହେଉଥିଲା, ପୁଲିସକର୍ମଚାରୀମାନେ ତାହା ଗୁପ୍ତଚରଦ୍ୱାରା ଅବଗତ ହୋଇ ରାଜାଙ୍କୁ ସମସ୍ତ ନିବେଦନ କରୁଥିଲେ । କୌଣସି ଗ୍ରାମର ସାମାନ୍ୟ ଘଟଣା ସୁଦ୍ଧା ଗୁପ୍ତଚରମାନଙ୍କ ଅନୁସନ୍ଧିତ୍ସୁ ଚକ୍ଷୁକୁ ଅତିକ୍ରମ କରୁ ନ ଥିଲା ।

ଯଥେଚ୍ଛାଚାରୀ ଲୁଇ ମଠାଧିକାରୀମାନଙ୍କୁ ବହୁତ କରି ଦେବତ୍ର ସମ୍ପତ୍ତିମାନ ସ୍ୱୀୟ ପାରିଷଦବର୍ଗଙ୍କୁ ଯଥେଚ୍ଛା ବିତରଣ କଲେ । ସେ ନିର୍ଲଜ୍ଜଭାବରେ ପ୍ରଭୁତ ଅର୍ଥ ଗ୍ରହଣ କରି ରାଜକୀୟ ପଦମାନ ପ୍ରଦାନ କରୁଥିଲେ । କେବଳ ଉଚ୍ଚପଦମାନ ପ୍ରକାଶ୍ୟ ନିଲାମରେ ବିକ୍ରୀତ ହେଉଥିଲା । ବଂଶମର୍ଯ୍ୟାଦା ବା ଗୁଣମର୍ଯ୍ୟାଦା ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନ ରଖି, ଲୁଇ ଯାହାଠାରୁ ଅଧିକ ଅର୍ଥ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଉଥିଲେ ତାହାକୁ ଉଚ୍ଚପଦ ଦାନ କରୁଥିଲେ ।

ରାଜାଙ୍କର ନାନାପ୍ରକାର ଅତ୍ୟାଚାରରେ ପ୍ରକୃତିବର୍ଗର ଦୁଃଖର

Digitized by srujanika@gmail.com

ପରିସୀମା ରହିଲା ନାହିଁ । ଲୁଇ ଏଥିରେ ମଧ୍ୟ ତୁଷ୍ଟ ନ ହୋଇ ନୂତନ କର ଓ ଶୁଳ୍କ ସ୍ଥାପନଦ୍ୱାରା ପ୍ରକୃତିପୁଞ୍ଜଙ୍କୁ ହୀନତମ ଶୋଚନୀୟ ଅବସ୍ଥାରେ ଅବସ୍ଥାପିତ କଲେ । ସମସ୍ତ କର ମଧ୍ୟରେ ଲବଣକର ନିମ୍ନଶ୍ରେଣୀର ଅତ୍ୟନ୍ତ କଷ୍ଟପ୍ରଦ ହେଲା । ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ ନିତ୍ୟବ୍ୟବହାର ନିମନ୍ତେ କରୁଣାମୟ ପରମେଶ୍ୱର ସମୁଦ୍ରଜଳରେ ପ୍ରଚୁରପରିମାଣରେ ଲବଣ ପ୍ରଦାନ କରିଅଛନ୍ତି । ସମୁଦ୍ରଜଳ ସାଧାରଣଙ୍କ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ହେଲେହେଁ ଲୁଇ ଆପଣାକୁ ତାହାର ଏକମାତ୍ର ଅଧିକାରୀ ଜ୍ଞାନ କରି, ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଉପରେ ଅଯଥାପରିମାଣରେ ଲବଣକର ସ୍ଥାପନ କଲେ । ରାଜ୍ୟର ପ୍ରତିଗୃହସ୍ଥଙ୍କୁ ବର୍ଷରେ ସାତଥର ଲବଣ କ୍ରୟ କରିବାକୁ ହେଉଥିଲା । ଗୃହସ୍ଥର କ୍ରୟ କରିବାର କ୍ଷମତା ଥାଉ ଅବା ନ ଥାଉ ରାଜପୁରୁଷମାନେ ଯାହାକୁ ଯେଉଁ ପରିମାଣ ଲବଣ କ୍ରୟ କରିବାର ଆବଶ୍ୟକ ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରି ଦେଉଥିଲେ, ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ତାହାକୁ ସେହି ପରିମାଣ ଲବଣ କ୍ରୟ କରିବାକୁ ହେଉଥିଲା । ନିଃସ୍ୱ ପ୍ରଜାମାନେ ଅବୈଧ ଉପାୟରେ ଲବଣ ସଂଗ୍ରହାରମ୍ଭ କଲେ । ପଶ୍ଚାତ୍ ସୈନ୍ୟମାନେ ମଧ୍ୟ ଦରିଦ୍ର ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟର ଅନୁକରଣ କଲେ ।

ରାଜା ଏବଂ ପ୍ରଧାନ ସାମନ୍ତବର୍ଗ, ଦରିଦ୍ର ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଦୁରବସ୍ଥା ପ୍ରତି ଦୃକ୍ପାତ ସୁଦ୍ଧା ନ କରି ସର୍ବଦା ବିବିଧ ଆମୋଦପ୍ରମୋଦରେ କାଳ ହରଣ କଲେ । ଆତ୍ମସଂଯମ କାହାକୁ କହନ୍ତି ଲୁଇ ଅବା ତାହାଙ୍କର ଚରିତ୍ରହୀନ ପାରିଷଦ ଓ ସାମନ୍ତବର୍ଗ ତାହା ସ୍ୱପ୍ନରେ ସୁଦ୍ଧା ଜାଣି ନ ଥିଲେ । ଅଶ୍ୱାରୋହଣ, ବେଶବିନ୍ୟାସ, କ୍ରୀଡ଼ା, ମୃଗୟା, ପାଶବଅଭ୍ୟାସର ସେମାନଙ୍କ ନିତ୍ୟକର୍ମ ଥିଲା । ରାଜା ଏବଂ ପାରିଷଦବର୍ଗ ଅବୈଧ କରଦ୍ୱାରା ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ଶୋଷଣ କରି ଉକ୍ତ ଅର୍ଥରେ ସ୍ୱ ୨ ଦୁଷ୍କାର୍ଯ୍ୟର ବ୍ୟୟ ନିର୍ବାହ କରୁଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କ ଏହିପରି ଉତ୍ପୀଡ଼ନରେ ପ୍ରଜାମାନେ ଯେଉଁ ମର୍ମଭେଦୀ ଆର୍ତ୍ତନାଦ କରୁ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଥିଲେ ପଶ୍ଚାତ୍ ତାହା ଜଗତ୍‌ପ୍ରଳୟକାରୀ ମହାବିଦ୍ରୋହରେ ପରିଣତ ହେଲା ।

ଲୁଇ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅତ୍ରମ୍ବରପ୍ରିୟ ଏବଂ ଅମିତବ୍ୟୟୀ ଥିଲେ । ସେ ଅନାବଶ୍ୟକ ଯୁଦ୍ଧ କରି ପ୍ରଭୂତ ଧନ ବ୍ୟୟ କଲେ । ତାହାଙ୍କ ସାଂସାରିକ ବ୍ୟୟ ମଧ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅପରିମିତ ଥିଲା । ଉତ୍ସବାଦି ବ୍ୟତୀତ କୌଣସି ଦିନ ଅତିବାହିତ ହେଲେ ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ କଷ୍ଟାନୁଭବ କରୁଥିଲେ । ପୂର୍ବ ନୃପତିମାନଙ୍କ ପ୍ରାସାଦ ତାହାଙ୍କ ବାସର ଅଯୋଗ୍ୟ ବିବେଚିତ ହେବାରୁ ସେ କୋଟିଏ ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟ କରି ଏକ ଅତି ବୃହତ୍ ପ୍ରାସାଦ ନିର୍ମାଣ କଲେ ।

ଅତ୍ୟାଚାରୀ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଲୁଇ ୧୭୧୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ । ତାହା ଉତ୍ତାରୁ ପଞ୍ଚଦଶ ଲୁଇ ଫ୍ରାନ୍ସର ସିଂହାସନାରୋହଣ କଲେ । ଏହାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଭଲ ହେବା ଦୂରେଥାଉ କ୍ରମଶଃ ମନ୍ଦରୁ ମନ୍ଦତର ହେଲା । ଏହାଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାର କୌଣସି କ୍ରମରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଲୁଇଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାରରୁ ଊଣା ନ ଥିଲା । କୁଚରିତ୍ର ଯଥେଚ୍ଛାଚାରୀ ପଞ୍ଚଦଶ ଲୁଇ ଏବଂ ତାହାଙ୍କ ଅନୁରୂପ ପାରିଷଦମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଉତ୍ପୀଡ଼ିତ ହୋଇ ଫ୍ରାନ୍ସର ଅଧୋଗତି ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଇଂରାଜମାନେ ଏହି ସମୟରେ ଆମେରିକାର ଫରାସି ଅଧିକୃତ କେନେଡ଼ା, ନୋଭସ୍କୋଶିଆ ପ୍ରଭୃତି ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଭୂଖଣ୍ଡମାନ ଅଧିକାର କଲେ । ଦେଶର ଦୁରବସ୍ଥା, ରାଜାଙ୍କର ଯଥେଚ୍ଛାଚାର, ବିଦେଶୀୟ ଅଧିକାର ବିନାଶାଦିରେ ଫରାସିମାନଙ୍କ ମନ ଏକାବେଳକେ ବିକୃତ ହୋଇ ଗଲା ।

୧୭୭୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ପଞ୍ଚଦଶ ଲୁଇଙ୍କ ଉତ୍ତାରୁ ଷୋଡ଼ଶ ଲୁଇ ଫ୍ରାନ୍ସର ଅଧିପତି ହେଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଏହାଙ୍କର ବୟଃକ୍ରମ ବିଂଶତି ବର୍ଷ ହୋଇଥିଲା । ଷୋଡ଼ଶ ଲୁଇ ଏକ ସୁନ୍ଦରୀ ରାଜକନ୍ୟାଙ୍କ ପାଣିଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ମହାସମାରୋହରେ ଏହି ନବଦମ୍ପ-

ଭିର ସର୍ବ୍ୱାଭିଷେକ ହେଲା । ରାଜ୍ୟର ସର୍ବତ୍ରରୁ ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତି ଏବଂ ସାମନ୍ତମାନେ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇ ଅସି ଏହି ମହୋତ୍ସବରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ; ମାତ୍ର ନିରନ୍ନ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକେ ଏମାନଙ୍କୁ ମୁଠାଏ ଅନ୍ନ ପ୍ରାର୍ଥନା କରି ସୁଦ୍ଧା ପାପ୍ତ ହେଲେ ନାହିଁ ।

ପଞ୍ଚଦଶ ଲୁଇ ବହୁକୋଟି ଟଙ୍କା ଋଣ କରିଥିଲେ । ଷୋଡ଼ଶ ଲୁଇଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରିବର୍ଗ ପୁନଃ୍ପୁନଃ ଚେଷ୍ଟା କରି ତାହା ପରିଶୋଧ ବା ରାଜାଙ୍କ ଅପରିମିତ ବ୍ୟୟ ନିଷ୍ଠାନ୍ତ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ସେହି ଅପରିମିତ ଋଣ ପରିଶୋଧ କରିବା ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ସାଧ୍ୟାୟତ୍ତ ନ ଥିଲା । ମନ୍ତ୍ରିମାନେ ପୁନଃ୍ପୁନଃ ଏହିପରି ଅସଙ୍ଗତ ଚେଷ୍ଟା କରି ଅପଦସ୍ଥ ହେଲେ । ଏହା ଉତ୍ତାରୁ ଯେତେବେଳେ ରାଜା ଅବା ରାଣୀଙ୍କ କୌଣସି ବହୁମୂଲ୍ୟ ଅଳଙ୍କାର, ବା ବହୁବ୍ୟୟସାଧ୍ୟ କୌଣସି ଉତ୍ସବ, ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବହୁବ୍ୟୟସାଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରଭୂତ ଅର୍ଥ ପ୍ରୟୋଜନ ହେଉଥିଲା, ମନ୍ତ୍ରିମାନେ ଋଣଦ୍ୱାରା ତାହା ସମ୍ପାଦନ କରୁଥିଲେ; ମାତ୍ର ଏହି ଋଣ ଆଉ ପରିଶୋଧ କରୁ ନ ଥିଲେ । ଏହି ଉପାୟରେ ମନ୍ତ୍ରିବର୍ଗ ଅଳ୍ପଦିନ ସକାଶେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ । ଏହା ଉତ୍ତାରୁ ସେମାନେ ରାଜାଙ୍କ ବ୍ୟୟ କମାଇବା ସକାଶେ ନୂତନ କରର ପ୍ରସ୍ତାବ କଲେ, ମାତ୍ର ସେଥିରେ ସୁଦ୍ଧା କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ ନାହିଁ ।

ତଦନନ୍ତର ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ଜାତୀୟ ସଭା ଆହ୍ୱାନ କଲେ, ପ୍ରାୟ ଦୁଇଶତବର୍ଷ ହେଲା ଫ୍ରାନ୍ସର ଅଧିପତିମାନେ ଏହି ସଭାର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ଲୋପ କରିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଜାତୀୟ ସଭା ଆହୂତ ହେବାରୁ ପ୍ରଜାମାନେ ଆପଣା ମଧ୍ୟରୁ ଉପଯୁକ୍ତ ପ୍ରତିନିଧି ନିର୍ବାଚନପୂର୍ବକ ସଭାକୁ ପ୍ରେରଣ କଲେ । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଧର୍ମଯାଜକ, ଉକୀଲ, ଡାକ୍ତର, କୃଷିବ୍ୟବସାୟୀ, ବାଣିଜ୍ୟବ୍ୟବସାୟୀ, ସମ୍ବାଦପତ୍ର ସମ୍ପାଦକ ପ୍ରଭୃତି ନାନା ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକ ମନୋନୀତ ହୋଇଥିଲେ । ଏହି ସଭା ସଙ୍ଗେ ଷୋଡ଼ଶ ଲୁଇଙ୍କର କୌଣସି ବିଷୟରେ ମତାନୈକ୍ୟ ହେବାରୁ ରାଜା

Digitized by srujanika@gmail.com

ସଭ୍ୟମାନଙ୍କୁ ବିଦୂରିତ କରିଦେବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ରକ୍ଷିବର୍ଗଙ୍କୁ ପ୍ରେରଣ କଲେ । ସଭ୍ୟମାନେ ସଭାଗୃହରୁ ବହିର୍ଗତ ହୋଇ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ସଭା ସ୍ଥାପନପୂର୍ବକ ଏହିପରି ପ୍ରତିଜ୍ଞାବଦ୍ଧ ହେଲେ ଯେ ଯେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେମାନେ ରାଜ୍ୟରେ ଶୃଙ୍ଖଳା ସ୍ଥାପନ ନ କରିବେ ତେତେ-ଦିନ କୌଣସି କ୍ରମରେ ସଭା ଭଙ୍ଗ କରିବେ ନାହିଁ । ଗ୍ରେବ୍‌ଏଲ, ମିରାବୋ, ରବସ୍‌ପିଏର ପ୍ରଭୃତି ମହାବାଗ୍ମୀମାନଙ୍କ ତେଜୋମୟୀ ବକ୍ତୃ-ତାରେ ସଭ୍ୟମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍ତେଜିତ ହେଲେ । ଏହି ସଭାର ପୁନଃ ୨ ଅଧିବେଶନ ଉତ୍ତାରୁ ଏକ ଭୟାନକ କାଣ୍ଡ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ଦାରିଦ୍ର୍ୟଦଶାରେ ଜର୍ଜରିତ ଏବଂ ଉଦରଜ୍ୱାଳାରେ ପୀଡିତ କେତେକ ଜଣ ପାରିସନଗରବାସୀ ଏକତ୍ରିତ ହୋଇ ନଗର ମଧ୍ୟରେ ନାନା-ପ୍ରକାର ବିଶୃଙ୍ଖଳାଚରଣ କଲେ । ସେମାନଙ୍କ ଦମନ ସକାଶେ ରାଜସୈନ୍ୟ ଆସୁଅଛନ୍ତି ଅବଗତ ହୋଇ ସେମାନେ ରାଜବିଦ୍ରୋହୀ ହୋଇ ଉନ୍ମତ୍ତବୁଦ୍ଧି ହେଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେହି ୨ ରାଜ-ସୈନ୍ୟଙ୍କଦ୍ୱାରା ନିହତ ମଧ୍ୟ ହେଲେ ।

ବିଦ୍ରୋହୀମାନେ ଏହା ଉତ୍ତାରୁ ବାଷ୍ଟିଲ କାରାଗାର ପ୍ରତି ଅଗ୍ରସର ହେଲେ । ସେହି କାରାଗାରରେ ଶତ ୨ ନିରପରାଧୀ ବ୍ୟକ୍ତି ଅବଗ୍ରହରେ ପଞ୍ଚଦଶ ଲୁଇଙ୍କ ଅଜ୍ଞାରେ ବନ୍ଦୀ ହୋଇଥିଲେ । ବିଦ୍ରୋହୀମାନେ ବଳପୂର୍ବକ କମାଣମାନ ଅଧିକାର କରି ସେହି କମାଣଦ୍ୱାରା ଦୁର୍ଗ ପ୍ରାଚୀର ଭଗ୍ନ କଲେ । ତଦନନ୍ତର ସେମାନେ ଦୁର୍ଗରକ୍ଷକଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରି କାରାଗାରରୁ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କୁ ମୁକ୍ତ କରି ଦେଲେ । ଏହି ଘଟଣା ପରେ ସମସ୍ତ ରାଜ୍ୟରେ ବିଦ୍ରୋହ ବ୍ୟାପ୍ତ ହେଲା । ସୈନ୍ୟମାନେ ମଧ୍ୟ ବିଦ୍ରୋ-ହରେ ଯୋଗ ଦାନ କଲେ । ଷୋଡ଼ଶ ଲୁଇଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ ସମୟରେ ଇଉନାଇଟେଡ୍‌ଷ୍ଟେଟ୍‌ବାସୀମାନେ ଇଂରାଜମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମହାସମର କରି ସ୍ୱଦେଶକୁ ସ୍ୱାଧୀନ କଲେ । ଲୁଇ ସୈନ୍ୟଦ୍ୱାରା ଇଉନାଇଟେ-ଡ୍‌ଷ୍ଟେଟ୍‌ବାସୀମାନଙ୍କୁ ବିଶେଷ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ସେଉଁ ସୈନି-

Digitized by srujanika@gmail.com

ସୈନ୍ୟ ଇଉନାଇଟେଡ୍‌ଷ୍ଟେଟ୍ସ ଯୁଦ୍ଧରେ ବୀରତ୍ୱ ଦେଖାଇ ପ୍ରତିଷ୍ଠାଲାଭ କରିଥିଲେ, ସେମାନେ ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଇଉନାଇଟେଡ୍‌ଷ୍ଟେଟବାସୀଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟଙ୍କର ଅଧୀନତାଶୃଙ୍ଖଳ ଭଗ୍ନପୂର୍ବକ ସ୍ୱାଧୀନ ହେବାର ଦେଖି ଆସିଲେ । ସେମାନେ ସ୍ୱଦେଶକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ କରନ୍ତେଣି ସ୍ୱାଧୀନ ହେବା ଆକାଙ୍କ୍ଷେ ସେମାନଙ୍କ ମନ ସ୍ୱତଃ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହେଲା । ଏହି ସୈନ୍ୟମାନେ ସର୍ବପ୍ରଥମ ବିଦ୍ରୋହରେ ଯୋଗ ପ୍ରଦାନ କରି ବିଦ୍ରୋହର ପୁଷ୍ଟିସାଧନ ଓ ବଳବୃଦ୍ଧି କଲେ । ବିଦ୍ରୋହିମାନେ ସମ୍ପତ୍ତିଶାଳୀ ଉଚ୍ଚବଂଶୀୟମାନଙ୍କୁ ସର୍ବସ୍ୱାନ୍ତ କରିବାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଲେ । ଯେଉଁ ସାମନ୍ତମାନେ ଅଳ୍ପଦିନ ପୂର୍ବେ ଶ୍ରମଜୀବୀ ଓ କୃଷିଜୀବିଙ୍କୁ କ୍ରୀତଦାସତୁଲ୍ୟ ଜ୍ଞାନ କରି ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ଅକଥ୍ୟ ଅତ୍ୟାଚାର କରୁଥିଲେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହି ଶ୍ରମଜୀବୀ ଓ କୃଷିଜୀବିମାନେ ସାମନ୍ତମାନଙ୍କ ସର୍ବସ୍ୱ ଲୁଣ୍ଠନ କରି ଦୁରବସ୍ଥାର ପରିସୀମା ରଖିଲେ ନାହିଁ ।

ବିଦ୍ରୋହର ଦ୍ୱିତୀୟ ବର୍ଷରେ ଫ୍ରାନ୍ସରାଜ୍ୟର ନାନାପ୍ରକାର ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେଲା । ବିଦ୍ରୋହିମାନେ ମିରାବୋଙ୍କୁ ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ପଦରେ ମନୋନୀତ କଲେ । ମିରାବୋ ଫ୍ରାନ୍ସରାଜ୍ୟକୁ ୮୪ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରି ପ୍ରତିଭାଗରେ ସ୍ୱୀୟ ମନୋନୀତ ଶାସନକର୍ତ୍ତା ପ୍ରଭୃତି କର୍ମଚାରୀ ନିଯୁକ୍ତ କଲେ । ଏହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ତାହାଙ୍କ କୌଣସି ସ୍ୱତ୍ୱ ରହିଲା ନାହିଁ । ଅର୍ଥାଭାବରୁ ମିରାବୋଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ବିଶେଷ ଫଳଦାୟକ ହେଲା ନାହିଁ । ବିଦ୍ରୋହଭୟରେ ସାମନ୍ତମାନେ ରାଜ୍ୟରୁ ସମସ୍ତ ଧନ ରତ୍ନାଦି ନେଇ ଅନ୍ୟ ଦେଶକୁ ପଳାୟନ କରିଥିଲେ । ଏଣୁ ଫ୍ରାନ୍ସର କୋଷ ସେହି ସମୟରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିଃସ୍ୱ ହୋଇଥିଲା । ଯେଉଁ ଦିନ ବିଦ୍ରୋହର ସାମ୍ବତ୍ସରିକ ଉତ୍ସବ ହେଲା ସେଦିନ ରାଜା, ସୈନ୍ୟବର୍ଗ, ପ୍ରଜାବର୍ଗ ଏବଂ ବିଦ୍ରୋହନେତାମାନେ ଏକତ୍ରିତ ହୋଇ ମିରାବୋଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଶାସନପ୍ରଣାଳୀର କୌଣସି ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ସମସ୍ତେ ପ୍ରତିଜ୍ଞାବଦ୍ଧ ହେଲେ । ମିରାବୋ ବିଦ୍ରୋହିମାନଙ୍କୁ ଆତ୍ମବଶରେ ରଖିଥିଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଷୋଡ଼ଶ ଲୁଇ ମନରେ କରିଥିଲେ ମିରାବୋଙ୍କ ଜୀବିତାବସ୍ଥାରେ ବିଦ୍ରୋହଦ୍ୱାରା ତାହାଙ୍କର କୌଣସି କ୍ଷତି ହେବ ନାହିଁ; ତାହାଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ବିଦ୍ରୋହ ଏକାବେଳକେ ପ୍ରଶମିତ ହୋଇଯିବ, ମାତ୍ର ୧୭୯୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ମିରାବୋଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ହେବାରୁ ଲୁଇ ହତାଶ ହୋଇ ରାଜପ୍ରାସାଦରୁ ପଳାୟନ କଲେ; ମାତ୍ର ଧୃତ ହୋଇ ପୁଣି ପାରିସ ରାଜଧାନୀକୁ ଆନୀତ ହେଲେ ।

ତିନିବର୍ଷ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହେବାରୁ ଜାତୀୟ ସଭା ଭଙ୍ଗ ହୋଇ ନବଗଠିତ ହେଲା । ପ୍ରଥମ ସଭା ସାମନ୍ତମାନଙ୍କୁ ଭୂମି ଏବଂ କ୍ଷମତାଶୂନ୍ୟ, ରାଜ୍ୟର ସୈନ୍ୟସଂଖ୍ୟା ହ୍ରାସ, ଦଣ୍ଡବିଧିର ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିଥିଲେ ଏବଂ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଅନ୍ୟାୟ୍ୟ କର ଏକାବେଳକେ ଉଠାଇ ଦେଇଥିଲେ ।

ଲୁଇଙ୍କ ଦୁରବସ୍ଥା ଦେଖି ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ରାଜାମାନେ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରତି ବିଶେଷ ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରକାଶ କଲେ । ପ୍ରସିଆ ଏବଂ ଅଷ୍ଟ୍ରିଆର ରାଜାଦ୍ୱୟ ବିଦ୍ରୋହୀମାନଙ୍କ ବିପକ୍ଷରେ ଫ୍ରାନ୍ସକୁ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ସୈନ୍ୟ ପ୍ରେରଣ କଲେ । ମାତ୍ର ଏହି ସୈନ୍ୟମାନେ ବିଦ୍ରୋହୀମାନଙ୍କୁ ପରାଜୟ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଏହା ଉତ୍ତାରୁ ବିଦ୍ରୋହ ଭୟଙ୍କର ଆକାର ଧାରଣ କଲା । ଲୁଇ ପୁଣି ପଳାୟନ କଲେ । ମାତ୍ର ପୁଣି ସପରିବାରରେ ଧୃତ ଓ ବନ୍ଦୀ ହେଲେ ।

ତଦନନ୍ତର ରାଜାଙ୍କ ବିଚାର ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ବିଦ୍ରୋହୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ତିନିଜଣ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇ ରାଜାଙ୍କ ବିଚାରକାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଲୁଇ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଅନିଷ୍ଟସାଧନ ସଙ୍କଳ୍ପେ ଚକ୍ରାନ୍ତାଦି କରିଥିଲେ ବୋଲି ବିଚାରକମାନଙ୍କଠାରେ ଅଭିଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ଲୁଇ ଧୀର ଏବଂ ଗମ୍ଭୀରସ୍ୱରରେ ଉକ୍ତ ଅପବାଦ ଅସ୍ୱୀକାର କଲେ; ମାତ୍ର ତାହାଙ୍କ ବିନାଶପ୍ରାର୍ଥୀ ବିଚାରକମାନେ ତାହାଙ୍କ ବାକ୍ୟରେ କର୍ଣ୍ଣପାତ ସୁଦ୍ଧା କଲେ ନାହିଁ । ଦଶଦିନ ବିଚାର ଉତ୍ତାରୁ ବିଚାରପତିମାନେ ଲୁଇଙ୍କୁ ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡାଜ୍ଞା ପ୍ରଦାନ କଲେ । ଏହି ସମୟରେ ପଟ୍ଟରାଜ୍ଞୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲୁଇପତ୍ନୀଙ୍କର ପତିଶୋକରେ ଅଭାବନୀୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେଲା । ଯେଉଁମାନେ ତାହାଙ୍କୁ ରାଜାଙ୍କ ବଧଦିବସ ପୂର୍ବଦିନରେ ଦେଖିଥିଲେ ସେମାନେ ତାହାଙ୍କୁ ବଧଦିବସରେ ଦେଖି ହଠାତ୍ ଚିହ୍ନି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଏକରାତ୍ରିର ଚିନ୍ତାରେ ତାହାଙ୍କ ମସ୍ତକର ସମସ୍ତ କେଶ ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲା । ବିଦ୍ରୋହନେତାମାନେ ହତ୍ୟା କରିବା ମାନସରେ ରାଜାଙ୍କୁ ପଞ୍ଚଦଶ ଲୁଇଙ୍କ ପ୍ରାସାଦକୁ ଘେନି ଆସିଲେ । ସେହିଠାରେ ଗିଲଟିନ ନାମକ ବଧଯନ୍ତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିଲା । ରାଜେଶ୍ୱରଙ୍କ ଏହି ଦାରୁଣ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଦେଖି ବିଦ୍ରୋହିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କାହାରି ହୃଦୟ ଶୋକର ବଶୀଭୂତ ହେଲା । ମୃତ୍ୟୁର ଅବ୍ୟବହିତ ପୂର୍ବେ ଲୁଇ ଉପସ୍ଥିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ କିଛି କହିବାର ଉଦ୍ୟମ କଲାକ୍ଷଣି ତାହା ଶ୍ରବଣ କରି କାଳେ ବିଦ୍ରୋହିମାନଙ୍କ ମନ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଯିବ ଏହି ଭୟରେ ବିଦ୍ରୋହନେତାମାନେ ଉଚ୍ଚଶବ୍ଦରେ ଢକ୍କାବାଦନର ଆଦେଶ ଦାନ କଲେ । ବାଦ୍ୟଶବ୍ଦରେ ରାଜାଙ୍କର ବାକ୍ୟ କାହାରି କର୍ଣ୍ଣଗୋଚର ହେଲା ନାହିଁ ଏବଂ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଉତ୍ତାରୁ ଲୁଇଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଦ୍ୱିଖଣ୍ଡିତ ଓ ରକ୍ତାପ୍ଳୁତ ହୋଇ ଭୂମିରେ ପତିତ ହେଲା । ତଦନନ୍ତର ଲୁଇପତ୍ନୀଙ୍କର ମଧ୍ୟ ତଦନୁରୂପ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ହେଲା ।

ରାଜାଙ୍କ ବଧ ଉତ୍ତାରୁ ଅନେକ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ଏବଂ ରାଜପକ୍ଷୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଉକ୍ତ ବଧଯନ୍ତ୍ରରେ ନିହତ ହେଲେ । ବିଦ୍ରୋହିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପରସ୍ପର ମତଭେଦ ହେତୁ ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ନାନାଦଳ ସଂଗଠିତ ହେଲା । ଏକଦଳର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଉତ୍ତାରୁ ଅନ୍ୟଦଳର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ, ସେ ଦଳର ଲୋପ ପରେ ଆଉ ଏକଦଳର ନେତୃତ୍ୱ, ଏହିପ୍ରକାରେ ନାନା ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ସୃଷ୍ଟି ଏବଂ ଉଚ୍ଛେଦସାଧନ ହେଲା । କେତେ ମହାପ୍ରାଣୀ ବଧଦଣ୍ଡରେ ଦଣ୍ଡିତ ହେଲେ ତାହାର ସଂଖ୍ୟା ନାହିଁ । ଇଉରୋପର ନୃପତିବର୍ଗ ରାଷ୍ଟ୍ରବିପ୍ଳବକାରୀଙ୍କୁ ଏହିପରି ନୃଶଂସଭାବରେ ରାଜା ଏବଂ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିବାର ଦେଖି କ୍ରୋଧରେ ଅଧୀର ହୋଇ ଉଠିଲେ ।

ଫରାସିମାନେ ରାଜଶକ୍ତିର ବିଲୋପସାଧନ କରି ଫ୍ରାନ୍ସ ଦେଶରେ ସାଧାରଣତନ୍ତ୍ର ଶାସନ ସ୍ଥାପିତ କରିଥିଲେ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଜାମାନେ ଫରାସିମାନଙ୍କ ଅନୁକରଣ କରି ରାଜଶକ୍ତିର ବିଲୋପସାଧନ କରିବେ, ଏହି ଭୟରେ ଇଉରୋପର ସମସ୍ତ ନୃପତି ସମବେତ ଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା ଫରାସିମାନଙ୍କୁ ପରାଜିତ କରି, ହତ ଲୁଇଙ୍କ ଭ୍ରାତାଙ୍କୁ ଫ୍ରାନ୍ସର ସିଂହାସନରେ ଅଧିଷ୍ଠିତ କରିବାକୁ ସଂକଳ୍ପ କଲେ ।

ଇଉରୋପ ନୃପତିବର୍ଗଙ୍କ ସମବେତ ରାଜସୈନ୍ୟ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରୁ ଫ୍ରାନ୍ସକୁ ଆକ୍ରମଣ କରି ଫରାସିମାନଙ୍କୁ ଅସ୍ଥିର କଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଫରାସିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ନବୀନ ସେନାପତିଙ୍କ ଅଭ୍ୟୁଦୟ ହେଲା, ତାହାଙ୍କ ନାମ ନେପୋଲିଅନ୍ ବନାପାର୍ଟି । ମହାବୀର ନେପୋଲିଅନ ଅପୂର୍ବ ସମରକୌଶଳ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ମହାସଂଗ୍ରାମରେ ବିପକ୍ଷମାନଙ୍କୁ ପୁନଃ ୨ ପରାଜିତ କଲେ । ଇଉରୋପର ରାଜନ୍ୟବର୍ଗ ନେପୋଲିୟନଙ୍କଦ୍ୱାରା ପୁନଃ ୨ ପରାଜିତ ହୋଇ ଫରାସିମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସନ୍ଧିବନ୍ଧନ କଲେ । ମହାତ୍ମା ନେପୋଲିୟନ ସମରକ୍ଷେତ୍ରରେ ଯେପରି ଅଦ୍ୱିତୀୟ ବୀର ରାଜନୀତିରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଅସାଧାରଣ ପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ । ଫରାସିମାନେ ତାହାଙ୍କ ଗୁଣରେ ମୋହିତ ହୋଇ କନସୁଲ ଆଖ୍ୟା ପ୍ରଦାନ କରି ତାହାଙ୍କୁ ଫ୍ରାନ୍ସଦେଶ ଶାସନରେ ନିଯୁକ୍ତ କଲେ । ଅଳ୍ପଦିନ ଉତ୍ତାରୁ ଫରାସିମାନେ ନେପୋଲିଅନଙ୍କୁ ଫ୍ରାନ୍ସର ସମ୍ରାଟ୍ ବୋଲି ଘୋଷଣା କଲେ । ଏହା ଉତ୍ତାରୁ ଇଉରୋପର ରାଜନ୍ୟବର୍ଗ ପୁନଃ ୨ ଯୁଦ୍ଧ କରି ନେପୋଲିଅନଙ୍କଦ୍ୱାରା ପରାଜିତ ହେଲେ । ଅବଶେଷରେ ନେପୋଲିଅନ ୱାଟରଲୁର ସମରକ୍ଷେତ୍ରରେ ପରାଜିତ ହେବାରୁ ଇଂରାଜମାନେ ନେପୋଲିଅନଙ୍କୁ ମୃତ୍ୟୁପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେଣ୍ଟହେଲେନା ଦ୍ୱୀପରେ ବନ୍ଦୀ କରି ରଖିଲେ । ନେପୋଲିଅନଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଉତ୍ତାରୁ ଇଉ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ୟୁରୋପୀୟ ସମବେତ ରାଜଶକ୍ତିର ସହାୟତାରେ ଷୋଡ଼ଶ ଲୁଇଙ୍କ ଦୁଇ ଭ୍ରାତା କ୍ରମାନ୍ୱୟରେ ଅଳ୍ପଦିନ ସକାଶେ ରାଜତ୍ୱ କଲେ । ମାତ୍ର ଏମାନଙ୍କ ଶାସନରେ ତୁଷ୍ଟ ନ ହୋଇ ଫରାସିମାନେ ପୁଣି ରାଷ୍ଟ୍ରବିପ୍ଳବ ଉପସ୍ଥିତ କରି ଅନ୍ୟ ଏକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ସିଂହାସନ ଦାନ କଲେ । ଏହି ଶେଷୋକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ କେତେକ ବର୍ଷ ରାଜତ୍ୱ ଉତ୍ତାରୁ ଫ୍ରାନ୍ସରେ ପୁଣି ରାଷ୍ଟ୍ରବିପ୍ଳବ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ସାଧାରଣତନ୍ତ୍ର ଶାସନ ସ୍ଥାପିତ ହେଲା । ଏହା ଉତ୍ତାରୁ ନେପୋଲିଅନଙ୍କ ଭ୍ରାତୃଷ୍ପୁତ୍ର, ତୃତୀୟ ନେପୋଲିଅନ ନାମରେ ଫ୍ରାନ୍ସର ସମ୍ରାଟ୍ ହେଲେ । ଏହାଙ୍କ ଶାସନ ପରେ ଫ୍ରାନ୍ସ ଦେଶରେ ସାଧାରଣତନ୍ତ୍ର ଶାସନ ଦୃଢ଼ଭାବରେ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଅଛି ।

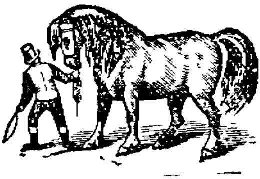

ବାଳ ସଂଗ୍ରାମୀ ।

କେହି ରହି ନାହିଁ   ରହିବ ନାହିଁଟି
ଭବ-ରଙ୍ଗଭୂମି ତଳେ,
ସବେ ନିଜ ନିଜ   ଅଭିନୟ ସାରି
ବାହୁଡ଼ିବେ କାଳବଳେ ।
ଦୃଢ଼ ଭିତ୍ତିରେ ଯାର   ନାମ ହୋଇଅଛି
ଅମର ବର୍ଣ୍ଣେ ଅଙ୍କିତ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ବୀର (୧)   ନରପତି ହୋଇଲେ
କାଳକୁଣ୍ଡେ କବଳିତ ।
କାହିଁ ଗଲେ ଇନ୍ଦ୍ର—   ଦ୍ୟୁମ୍ନ ମହୀପତି
ଉତ୍କଳଗୌରବରବି,
ନୀଳାଚଳେ ସ୍ଥାପି   ଏହି କୀର୍ତ୍ତି କଳି-
କଲୁଷ-ପଙ୍କ-ପବି ?
କାଳଗର୍ଭେ ଭବେ   ଲୀନ ହୋଇଲେ କେତେ
ମହୀପତି ମହାଯଶା !
ହୋଇଅଛୁ ଯାଙ୍କ   ଜୀର୍ଣ୍ଣ ସୌଧ ଏବେ
ବନ୍ୟ ଭଲ୍ଲୁକର ବସା !
ଦେଉଳ ପାଷାଣ—   ଭେଦିରେ ଓଷଧ
ହୋଇଛନ୍ତି ନୀଳବରଣ;
କୃମି-କୀଟଜାଳ   ହୋଇଅଛୁ ଏବେ
ଗବାକ୍ଷର ଅସ୍ତରଣ ।
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଦୀପାଲୋକେ   ଉଠୁଥିଲା ଯହିଁ
ଅଗୁରୁଧୂପର ଘଟା,
ଭିଟିରୁ ତହିଁ   ଉଡ଼ନ୍ତି ବାଦୁଡ଼େ
ପକ୍ଷବାତେ ଚମଚଟା ।
ଟେକିଲେ ଅତୁଳ—   ଦୁର୍ଗ (୨) ଯେଉଁ ବୀର
ବିରୂପା ତଟିନୀ ତୀରେ,
ବିରୂପା ତରଙ୍ଗେ   ବୁଦ୍ବୁଦ ସଦୃଶେ
ମିଶିଗଲେ କାଳ-ନୀରେ ।

---

(୧) ଖଣ୍ଡଗିରିରେ ଐରଖେଳ'ଙ୍କ କୀର୍ତ୍ତି ଅଛି ।

(୨) ଚୌଦ୍ୱାର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏବେ ସେହି ଦୁର୍ଗ ଭୀଷଣ ନିର୍ଘୋଷେ
ପାଷାଣ ହୋଇ ସ୍ଖଳିତ,
ଦୂର ଜନପଦେ ସୁପ୍ତଜନେ କରେ
କଷୀଥେ ଭୀତ ଚକିତ ।
ମହାଅବତଂସ ଉତ୍କଳ କେଶରୀ–
ରାଜବଂଶ କାହିଁ ଗଲ ?
ବେଢ଼ିଛି ଉତ୍କଳ— କଳେବରେ ଯାର
ଅମଳ କୀର୍ତ୍ତିମେଖଳା ।
"ସେହି ବଂଶ କାହିଁ ?" ଏହି କଥା ଯେବେ
ଏକାମ୍ରେ ପୁଚ୍ଛବ ଯାଇ (୧),
ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ଛଳେ କାନନେ ଦେଉଳ
ପ୍ରତିବାଣୀ ଦେବ "କାହିଁ ?"

* * * * *

ବୃଥା ଦମ୍ଭ ମାଡି ଦର୍ପୀ ଜୟୀ ବୀର
ଭ୍ରମୁଥାନ୍ତି ଦେଶେ ଦେଶେ,
କେତା ଜଗିତକୁ କରାଳ କୃତାନ୍ତ
ପେଷିଦିଏ ନିର୍ବିଶେଷେ ।
ଇନ୍ଦ୍ର ଦାମ୍ଭିକେ ହସ୍ତେ ରଖିବାକୁ
ସମସ୍ତଙ୍କ ସ୍ୱର୍ଗ-ଦ୍ୱାର,
ନିଜ ସ୍ୱର୍ଗ-ଦ୍ୱାର କାଳ ହସ୍ତେ ଏହା
ପକାନ୍ତି ନହେଲେ ପାସୋରି ।

---

(୧) ଏକାମ୍ରକାନନ ଭୁବନେଶ୍ୱରର ନାମାନ୍ତର । ଏହିଠାରେ କେଶରୀବଂଶର ରାଜଧାନୀ ଥିଲା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଞ୍ଚଳେ କଳ୍ପନା— ଉଦ୍ୟାନେ ବାସ୍ତବ
ଗଢ଼େ ଆଶା—କୁଞ୍ଜମାନ,
ତା ଦେଖି ଅଲକ୍ଷେ ପାଖେ ପାଖେ ଥାଇ
ହସୁଥାଇ କଗୁରାଣ ।
କ୍ରୂର କାଳ-ଚକ୍ର ଘୁରୁଛୁ ମସ୍ତକେ
ଜାଣି ଲୋକେ ହୋନ୍ତି ବଣା,
କପାଇଁ ଲୋଡ଼ନ୍ତି ରଣଭୂମିରୂପ
କୃତାନ୍ତ ରଙ୍ଗ-ଅଗଣା ?
ଅଗ୍ରେ ବାଢ୍ୟା ଦେଖି ଜଳେ ଜଳଦସ୍ୟୁ
ଅକ୍ରମେ ବଣିକ ତର,
ବହ୍ନି ଜଳ୍ପ ବ୍ୟାଜେ ସେହିରୂପେ ପର-
ରାଜ୍ୟ ଅକ୍ରମେ ମସ୍ୱରୀ ।
ଦସ୍ୟୁ ବଣିକଙ୍କୁ ମାରେ ବ୍ୟାଢ୍ୟା ଯଥା
ବୁଡ଼ାଇ ଜଳଧି ଜଳେ,
କାଳ ସେହିରୂପେ ଜେତା ବିଜିତଙ୍କୁ
ପୂରଇ ନିଜ କବଳେ ।
ଏ ଭବସାଗରେ ସର୍ବଗ୍ରାସୀ କାଳ-
ବାଢ୍ୟା ବହ୍ନେ ଅବିରତ,
ଏହା ଜାଣି ଲୋକେ କେଉଁ ଲୋଭ ଆଶେ
କଲହେ ହୁଅନ୍ତି ରତ ?

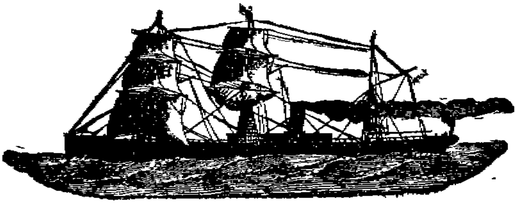

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଲେକଜାଣ୍ଡରଙ୍କ ବାଲ୍ୟୋପାଖ୍ୟାନ ।

ଯେଉଁ ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ଦିଗ୍‌ବିଜୟୀ ଅଲେକଜାଣ୍ଡରଙ୍କ ନାମରେ ଇଉରୋପ, ଆସିଆ, ଓ ଆଫ୍ରିକା କମ୍ପିତ ହେଉଥିଲା, ଏବଂ ଲୋକେ ଯାହାଙ୍କର ଜିଗୀଷାବୃତ୍ତିକୁ ଅସୀମ ମଣୁଥିଲେ, ସେହି ମହାବୀରଙ୍କ ବାଲ୍ୟକାଳର ଗୋଟିଏ ସାମାନ୍ୟ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ନିମ୍ନରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହେଲା ।

ଅଲେକଜାଣ୍ଡରଙ୍କ ଜନକ ଫିଲିପ୍ ଗ୍ରୀସର ଅନ୍ତର୍ଗତ ମାସିଡୋନିଆ ପ୍ରଦେଶର ଅଧିପତି ଥିଲେ । ଯେତେବେଳେ ଅଲେକଜାଣ୍ଡର ଅଳ୍ପବୟସ୍କ ବାଳକ, ସେହି ସମୟରେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଗୋଟିଏ ଘୋଡ଼ା ବିକ୍ରୟ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଫିଲିପଙ୍କ ନିକଟକୁ ନେଇ ଗଲେ । ଫିଲିପ ଏବଂ ତାହାଙ୍କ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତବର୍ଗ ସର୍ବାଙ୍ଗସୁନ୍ଦର ବୃହତ୍‌କାୟ ଘୋଡ଼ାକୁ ଦର୍ଶନରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରୀତ ହୋଇ ଅଧିକ ମୂଲ୍ୟ ଦେଇ କ୍ରୟ କରିବାକୁ ସମ୍ମତ ହେଲେ । ଏହା ପରେ ସଭାସଦ୍‌ଗଣ ଏବଂ କୁମାର ଅଲେକଜାଣ୍ଡରଙ୍କୁ ସଙ୍ଗେ ନେଇ, ଘୋଡ଼ାର ଗୁଣ ପରୀକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ନଗରପ୍ରାନ୍ତକୁ ଆସିଲେ । ସୁପ୍ରଧାନ ଅଶ୍ୱାରୋହୀମାନଙ୍କ ଅଶ୍ୱାରୋହଣ କରିବା ଚେଷ୍ଟାକୁ ଥାଉ ଉକ୍ତ ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ଅଶ୍ୱ ସନ୍ନିକଟକୁ ସୁଦ୍ଧା କେହି ଯାଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଫିଲିପ ଅଶ୍ୱର ଏହି ଦୁର୍ଗୁଣ ଦେଖି ବିରକ୍ତ ହୋଇ ବିକ୍ରେତାଙ୍କୁ କହିଲେ—'ତୁମ୍ଭେ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ବୃଥାରେ କଷ୍ଟ ଦେଇ ଏଠାକୁ ଆଣିଲ, ଆମ୍ଭେ କ୍ରୟ କରିବୁଁ ନାହିଁ, ତୁମ୍ଭେ ଅଶ୍ୱ ଘେନି ଯାଅ ।'

ଅଲେକଜାଣ୍ଡର ଅଶ୍ୱର ଗତିବିଧି ନିବିଷ୍ଟଚିତ୍ତରେ ଦର୍ଶନ କରୁଥିଲେ; ସେ ଜନକଙ୍କ ଉପରୋକ୍ତ କଥା ଶୁଣି କହିଲେ, "ହାୟ ! ଦୁଃଖର କଥା, ଅପ୍ରବୃତ୍ତ କଳ ନ ଜାଣି ଏପରି ସୁନ୍ଦର ଅଶ୍ୱକୁ କିଣୁ ନାହାନ୍ତି ।" ରାଜା କୁମାରଙ୍କ ଏହି କଥାରେ ପ୍ରଥମ କର୍ଣ୍ଣ

Digitized by srujanika@gmail.com

କଲେ ନାହିଁ, ମାତ୍ର ପଶ୍ଚାତ୍ କୁମାରଙ୍କ ବିଷଣ୍ଣବଦନ ଦେଖି ଏବଂ ପୁନଃ ପୁନଃ ସେହିପରି ଉକ୍ତି ଶ୍ରବଣ କରି କହିଲେ—"ବତ୍ସ ! ତୁମ୍ଭେ ସୁଦକ୍ଷ ଅଶ୍ୱାରୋହିମାନଙ୍କୁ ନିନ୍ଦା କରୁଅଛ; ତୁମ୍ଭେ କଅଣ ଏ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅଧିକ ଦକ୍ଷ ? ତୁମ୍ଭେ କି ସେମାନଙ୍କ ବଳ ଅଶ୍ୱକୁ ଆୟତ୍ତ କରି ପାରିବ ?" କୁମାର କହିଲେ—"ହଁ ପାରିବି ।" ରାଜା କହିଲେ—"ନ ପାରିଲେ କଅଣ ହେବ ?" କୁମାର କହିଲେ "ଅଶ୍ୱର ମୂଲ୍ୟ ଦେବି ।" ସଙ୍ଗ-ଷଦ୍ବର୍ଗ ପିତାପୁତ୍ରଙ୍କର ଏହିପରି କଥୋପକଥନ ଶୁଣି ହାସ୍ୟସମ୍ବରଣ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ ।

କୁମାରଙ୍କ ଏହି କଥା ଶୁଣି ରାଜା କୌଣସି ଆପତ୍ତି କଲେ ନାହିଁ । ଅଲେକଜାଣ୍ଡର ଅଶ୍ୱନିକଟକୁ ଗମନ କରି ବଲ୍ଗା ଧାରଣପୂର୍ବକ ତାହାକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟାଭିମୁଖରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ କରାଇଲେ । ଆପଣାର ଛାୟା ଦର୍ଶନରେ ଅଶ୍ୱକୁ ପୁନଃ ପୁନଃ ଚମକିତ ହେଉଥିବାର ସେ ନିବିଷ୍ଟମନରେ ଦର୍ଶନ କରିଥିଲେ । ତାହାକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟାଭିମୁଖରେ ଅବସ୍ଥିତ କରାଇବାରୁ ଅଶ୍ୱର ଛାୟା ତାହା ସମ୍ମୁଖରେ ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ । ତହିଁ ଉତ୍ତାରୁ ଅଶ୍ୱର ଉଗ୍ରତା ଶାନ୍ତ ହେବାରୁ ମିଷ୍ଟବଚନ ଏବଂ ଆଦରସୂଚକ କରାଘାତଦ୍ୱାରା ତାହାକୁ ବଶୀଭୂତ କଲେ । ତଦନନ୍ତର ଅଶ୍ୱୋପରି ଲମ୍ଫ ପ୍ରଦାନ କରି ମୃଦୁସ୍ୱରରେ ଅଶ୍ୱାରୋହଣପୂର୍ବକ ସତର୍କ ହୋଇ ଉପବେଶନ କଲେ । କଶାଘାତ ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଉତ୍ତେଜନା ନ କରି ପ୍ରଥମ ମୃଦୁବେଗରେ ସେ ଅଶ୍ୱକୁ ଧାବିତ କରାଇଲେ । ପଶ୍ଚାତ୍ ଅଶ୍ୱର କୌଣସି ପ୍ରକାର ଶୃଙ୍ଖଳା ନ ଦେଖି ତାହାକୁ କଶାଘାତ ଏବଂ ଉଚ୍ଚବାକ୍ୟଦ୍ୱାରା ଉତ୍ତେଜିତ କରି ପୂର୍ଣ୍ଣବେଗରେ ଧାବିତ କରାଇଲେ ।

ରାଜା ଏବଂ ପାରିଷଦ୍ବର୍ଗ ବିସ୍ମିତ ଏବଂ ନିସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇ ରାଜକୁମାରଙ୍କ ଏହି ଦୁଃସାହସିକ କାର୍ଯ୍ୟ ଦର୍ଶନ କରୁଥିଲେ । କୁମାରଙ୍କ କପଟ ସମ୍ଭାବନାରେ ରାଜାଙ୍କ ମୁଖମଣ୍ଡଳ ଜକର୍ଷି ହୋଇ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗଲା । ମାତ୍ର ଯେତେବେଳେ କୁମାର ଅଶ୍ୱାରୋହଣପୂର୍ବକ ପୂର୍ଣ୍ଣବେଗରେ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କଲେ । ପାରିଷଦ୍‌ବର୍ଗ ମହାନନ୍ଦରେ କୋଳାହଳପୂର୍ବକ ତାହାଙ୍କୁ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କଲେ, ମାତ୍ର ରାଜାଙ୍କ ବାକ୍ୟସ୍ଫୁରଣ ହେଲା ନାହିଁ । ସେ ହର୍ଷବିହ୍ୱଳ ହୋଇ ଆନନ୍ଦାଶ୍ରୁ ବିସର୍ଜନ କଲେ । କୁମାର ଉପସ୍ଥିତ ହେଲାକ୍ଷଣି ରାଜା ତାହାଙ୍କୁ ଅଙ୍କରେ ଘେନି କହିଲେ—"ବତ୍ସ ! ଏହି ସାମାନ୍ୟ ମାସିଡୋନ ରାଜ୍ୟରେ ତୁମ୍ଭର ସ୍ଥାନ ହେବ ନାହିଁ, ତୁମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭର ଗୁଣର ଅନୁରୂପ ରାଜ୍ୟାନ୍ୱେଷଣ କର ।" କେଉଁଠାରେ ବଳ ଏବଂ କେଉଁଠାରେ କୌଶଳ ପ୍ରୟୋଗ କରିବାକୁ ହେବ, ଅଲେକଜାଣ୍ଡର ଅଳ୍ପବୟସରେ ମଧ୍ୟ ତାହା ଉତ୍ତମରୂପେ ଅନୁଭବ କରି ପାରୁଥିଲେ ।

ଅଦ୍ଭୁତ ପ୍ରଭୁଭକ୍ତି ଏବଂ ଆତ୍ମତ୍ୟାଗ ।

ମିବାରରାଜ୍ୟର ସାମନ୍ତବର୍ଗ ଅକର୍ମଣ୍ୟ ନୃପତି ବିକ୍ରମଜିତଙ୍କୁ ପଦଚ୍ୟୁତ କରି ବୀରକୁଳକେଶରୀ ସଂଗ୍ରାମସିଂହଙ୍କ ପୁତ୍ର ଉଦୟସିଂହଙ୍କ ବୟଃପ୍ରାପ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ପୂର୍ବରାଜାଙ୍କ ବନବୀର ନାମକ ଏକ ଜାରଜପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଶାସନଦଣ୍ଡ ପରିଚାଳନାର୍ଥ ଅର୍ପଣ କଲେ । ବନବୀର ସିଂହାସନରେ ଉପବେଶନପୂର୍ବକ ଦୁରାକାଂକ୍ଷା ବୃତ୍ତିର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ଚିରଜୀବନ ନିମନ୍ତେ ଶାସନଦଣ୍ଡ ପରିଚାଳନାର ସଂକଳ୍ପ କଲେ । ଷଡ଼୍‌ବର୍ଷୀୟ ବାଳକ ଉଦୟସିଂହ ବ୍ୟତୀତ ତାହାଙ୍କ ଅଭୀଷ୍ଟସିଦ୍ଧିର ଅନ୍ୟ କେହି ଅନ୍ତରାୟ ନ ଥିଲେ । ବନବୀର ଏହି ଶିଶୁକୁ ହତ୍ୟା-

Digitized by srujanika@gmail.com

ପୂର୍ବକ ନିଷ୍କଣ୍ଟକ ରାଜତ୍ୱଭୋଗର ସଂକଳ୍ପ କରି ନିଶାଗମନର ପ୍ରତୀକ୍ଷାରେ ରହିଲେ । କ୍ରମେ ରାତ୍ରି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ଉଦୟସିଂହ ଭୋଜନାନ୍ତେ ନିଦ୍ରିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି ଏବଂ ତାହାଙ୍କ ଧାତ୍ରୀ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଉପବେଶନପୂର୍ବକ ତାହାଙ୍କୁ ଶୁଶ୍ରୂଷା କରୁଅଛନ୍ତି, ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ଅନ୍ତଃପୁର ମଧ୍ୟରେ ଘୋର ଆର୍ତ୍ତନାଦ ଶ୍ରବଣ କରି ଧାତ୍ରୀ ଭୟ ଏବଂ ବିସ୍ମୟରେ କମ୍ପିତ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଭୃତ୍ୟ ରାଜକୁମାରଙ୍କ ଅନ୍ନାବଶିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ କରିବାକୁ ଆସି ବନବୀରଙ୍କଦ୍ୱାରା ବିକ୍ରମଜିତଙ୍କ ହତ୍ୟା ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଜ୍ଞାପନ କଲା । ବିକ୍ରମଜିତଙ୍କ ହତ୍ୟା ବିବରଣ ଶ୍ରବଣ କରି ଧାତ୍ରୀ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶଙ୍କିତା ହେଲେ । ବନବୀର ବିକ୍ରମଜିତଙ୍କୁ ନିହତ କରି [illegible] ପ୍ରଧାନ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ଉଦୟସିଂହଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବେ, ଏଥିରେ ତାହାଙ୍କର ଅଣୁ ସନ୍ଦେହ ରହିଲା ନାହିଁ । ଧାତ୍ରୀ ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଉଦୟସିଂହଙ୍କ ପ୍ରାଣରକ୍ଷାର ଉପାୟ ଉଦ୍ଭାବନ କରି, ନିଦ୍ରିତ ଉଦୟସିଂହଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଝୁଙ୍କୁଡ଼ିରେ ସ୍ଥାପିତ କରି, ତଦୁପରି ବି[illegible] ଏବଂ [illegible] ନିକ୍ଷେପପୂର୍ବକ ଭୃତ୍ୟଙ୍କୁ କହିଲେ; "ତୁମ୍ଭେ ଏହି [illegible] ଦୁର୍ଗ ବାହାରକୁ ଶୀଘ୍ର ଘେନି ଯାଅ ।" ଭୃତ୍ୟ ଦ୍ୱିରୁକ୍ତି ନ କରି ଧାତ୍ରୀର ଆଦେଶ ପାଳନ କଲା । ଧାତ୍ରୀ ଉଦୟସିଂହଙ୍କ ଶଯ୍ୟାରେ ସ୍ୱୀୟ ଶିଶୁ ପୁତ୍ରକୁ ଶୟନ କରାଇ ସ୍ୱସ୍ଥାନକୁ ନ ଆସୁଣୁ, ବନବୀର ପ୍ରଚଣ୍ଡମୂର୍ତ୍ତିରେ ଉକ୍ତ ଗୃହ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବିଷ୍ଟ ହୋଇ ଧାତ୍ରୀଙ୍କୁ ଉଦୟସିଂହଙ୍କ କଥା ପଚାରିଲେ । ଭୟରେ ଧାତ୍ରୀର ବାକ୍ୟସ୍ଫୁରଣ ହେଲା ନାହିଁ, ସେ ନୀରବରେ କମ୍ପିତହସ୍ତରେ ରାଜକୁମାରଙ୍କ ଶଯ୍ୟାପ୍ରତି ଅଙ୍ଗୁଳି ନିର୍ଦ୍ଦେଶପୂର୍ବକ ସଙ୍କେତରେ ଦେଖାଇ ଦେଲେ । ବନବୀର ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଉକ୍ତ ବାଳକର ହୃଦୟରେ ଦୀର୍ଘଛୁରିକା ଆମୂଳ ବିଦ୍ଧ କରି ଦେଲେ । ଧାତ୍ରୀ ହୃଦୟବିଦାରକ ଏହି ଶୋଚନୀୟ ଘଟନା ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ସନ୍ଦର୍ଶନପୂର୍ବକ, ପ୍ରକାଶ ଭୟରେ କ୍ରନ୍ଦନ ନ କରି କେବଳ ନିଃଶବ୍ଦରେ ଅଶ୍ରୁ ବିସର୍ଜ୍ଜନ କଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ତହିଁ ଉତ୍ତାରୁ ସେ ପ୍ରାଣାଧିକ ପୁତ୍ରର ଅନ୍ତ୍ୟେଷ୍ଟିବିଧାନ ସମାପ୍ତ କରି ସନ୍ତପ୍ତହୃଦୟରେ ଉଦୟସିଂହଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଦୁର୍ଗରୁ ବହିର୍ଗତ ହେଲେ । ନଗରବାସିମାନେ ସଂଗ୍ରାମସିଂହଙ୍କ ବଂଶ ଲୋପ ହେଲା ମନରେ କରି ବିଳାପ କଲେ । ଭୃତ୍ୟ ଉଦୟସିଂହଙ୍କୁ ଘେନି ଦୁର୍ଗପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ଏକ ନଦୀକୂଳରେ ଧାତ୍ରୀର ଅପେକ୍ଷା କରୁଥିଲା । ଧାତ୍ରୀ ଭୃତ୍ୟସହ ଉଦୟସିଂହଙ୍କୁ ଘେନି ଏକ ନିରାପଦ ସ୍ଥାନରେ ରଖି ଆସିଲେ । ଯେଉଁ ଧାତ୍ରୀ ଏହି ଅଦ୍ଭୁତ ପ୍ରଭୁଭକ୍ତି ଏବଂ ଅସାଧାରଣ ଆତ୍ମତ୍ୟାଗର ଉଦାହରଣ ପ୍ରଦର୍ଶନ କଲେ ତାଙ୍କ ନାମ ପାନ୍ନା ଅଟେ । ସେ ଉଚ୍ଚ ରାଜପୁତକୁଳରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ନାମ ରାଜପୁତ ଇତିହାସରେ ଚିରସ୍ମରଣୀୟ ହୋଇଅଛି ।

ଆଉରଙ୍ଗଜେବଙ୍କ ଅନ୍ତିମପତ୍ର ।

ଅତୁଳ କ୍ଷମତାପନ୍ନ ଭାରତସମ୍ରାଟ୍ ଯେଉଁ ଆଉରଙ୍ଗଜେବଙ୍କ ନାମରେ ସମସ୍ତ ଅସିଆ କମ୍ପିତ ହେଉଥିଲା, ଯାହାଙ୍କ ପ୍ରବଳ ପ୍ରତାପ ଏବଂ ଅତ୍ୟାଚାରରେ ଭାରତବାସୀ ହିନ୍ଦୁମାନେ ଜର୍ଜରିତ ହୋଇଥିଲେ, ଯେ ନିଷ୍ଠୁରକରେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟସୁଖଲୋଭ ବାସନାରେ ପିତାଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀ, ଭ୍ରାତାମାନଙ୍କୁ ନିହତ କରି ସିଂହାସନାଧିକାର କରିଥିଲେ, ସେ ଅନ୍ତିମକାଳରେ ସ୍ୱୀୟ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଯେଉଁ ପତ୍ର ଲେଖିଥିଲେ ତହିଁର କେତେକ ଅଂଶ ନିମ୍ନରେ ଉଦ୍ଧୃତ ହେଲା ।

" ବତ୍ସ !

ଆଶୀର୍ବାଦ କରୁଅଛି, ସୁଖୀ ଏବଂ ସୁସ୍ଥ ହୁଅ । ମୋର ହୃଦୟସ୍ଥ

Digitized by srujanika@gmail.com

ନିୟତ ତୁମ୍ଭର ମଙ୍ଗଳକାମନାରେ ଅନୁରତ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋର ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟଦଶା ଉପସ୍ଥିତ, ଏଣୁ ମୁଁ ଜରଜ୍ୱରରେ ଏକାବେଳକେ ସମାକ୍ରାନ୍ତ ଏବଂ ମୋର ସମସ୍ତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇଅଛି । ଏହି ସଂସାରକୁ ମୁଁ ଏକା ଆସିଥିଲି ଏକା ଯାଉଅଛି । ମୁଁ କିଏ ଏବଂ କି କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ ସକାଶେ ସୃଷ୍ଟ, ଏହି କଥାର ଅନୁଭବ ମୁଁ ଅବଗତ ନୁହେଁ । ଉଚ୍ଚପଦରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଥିବା ସମୟରେ ମୋର ଯେଉଁ ସମୟ ଅତିବାହିତ ହୋଇଅଛି, ଉକ୍ତ କାଳର କେବଳ ଶୋକମୟ ସ୍ମୃତିଚିହ୍ନ ହୃଦୟରେ ଅଙ୍କିତ ରହିଅଛି । ଯେଉଁ ରୀତି-ରେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ପାଳନ ଏବଂ ରକ୍ଷା କରିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଥିଲା, ତାହା ମୁଁ କରି ନାହିଁ । ମୋର ଅମୂଲ୍ୟ ସମୟ ବୃଥା ନଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି । ମୋର ମନୋମନ୍ଦିରରେ ଅବିବେକ ବେଷ୍ଟିତ ଥିଲା, ମାତ୍ର ମୋର ଜ୍ଞାନରୂପ ବର୍ତ୍ତିକା ନିତାନ୍ତ ନିଷ୍ପ୍ରଭ ବୋଲି ମୁଁ ତାହାର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଆଲୋକ ଦର୍ଶନରେ ଅକ୍ଷମ ହୋଇଥିଲି । ଜୀବନ ନଶ୍ୱର, ଅତୀତ କାଳର କୌଣସି ପୁଣ୍ୟ ମୋର ସଞ୍ଚିତ ନାହିଁ । ମୋର ପାରଲୌକିକ ସମସ୍ତ ଆଶା ଭରସା ଏକାବେଳକେ ବିଲୁପ୍ତ । ଜ୍ୱରରୋଗରୁ ମୁଁ ନିଷ୍କୃତି ଲଭିଅଛି ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ଅସ୍ଥିମାଂସମୟ ଦେହପିଣ୍ଡେ ବ୍ୟଥିତ ମୁଁ ସର୍ବସ୍ୱ ହରାଇଅଛି । * * * * *

ଏହି ଜଗତକୁ ଶୂନ୍ୟହସ୍ତରେ ଆସିଥିଲି, ବିଦାୟ କାଳରେ ପାପ-ରାଶି ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କିଛି ସମ୍ବଳ ନେଇ ଯାଉ ନାହିଁ । ମୃତ୍ୟୁ ନିମନ୍ତେ ମୋର ଆତ୍ମା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୀତ, ମୁଁ କି ଭୟଙ୍କର ଯାତନାରେ ଦଣ୍ଡିତ ହେବି ତାହା ମୁଁ ଅବଗତ ନୁହେଁ । ଜଗଦୀଶ୍ୱରଙ୍କ କରୁଣାରେ ମୋର ଦୃଢ଼ବିଶ୍ୱାସ ଅଛି ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ସ୍ୱକୃତ ପାପର ବିଷମ ସ୍ମୃତି ଦଣ୍ଡକ ସକାଶେ ସୁଦ୍ଧା ମନରୁ ତ୍ୟାଗ କରୁ ନାହିଁ । ଯାହା ହେବାର ହେଉ, ବର୍ତ୍ତମାନ ତରଙ୍ଗମୁଖରେ ମୋର ଦେହ-ତରୀ ଭାସୁଅଛି । * * *

Digitized by srujanika@gmail.com

* * ମୁଁ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନପରିଶୂନ୍ୟ, ଦୌର୍ବଲ୍ୟରେ ମୋର ମେରୁଦଣ୍ଡ ଅବନତ ଏବଂ ପଦଦ୍ୱୟ ଗତିଶକ୍ତିହୀନ ହୋଇଅଛି । * * * *

ଦାସ ଦାସୀ ଏବଂ ପାରିଷଦ୍‌ବର୍ଗ ଯେମନ୍ତ ପ୍ରବଞ୍ଚକ ହେଉନ୍ତୁ ପଛକେ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଅସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର କରିବା କୌଣସିରୂପେ ଉଚିତ ନୁହଇ । କୌଶଳ ଏବଂ ଭଦ୍ରତାଦ୍ୱାରା ତୁମ୍ଭର ଆତ୍ମ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନ କରି ନେବ । ସୀମାଚିହ୍ନରୁ ନିମ୍ନସ୍ଥାନରେ ତୁମ୍ଭେ ପଦସ୍ଖଳନ କରିବ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ବିଦାୟ ହେଉଅଛି । ଏହି ଜଗତରେ ମୁଁ ଭଲ ମନ୍ଦ ଯାହା କରିଅଛି ତୁମ୍ଭ ସକାଶେ କରିଅଛି । ଏହାକୁ ମନ୍ଦଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରିବ ନାହିଁ । ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ଯେଉଁ ଅନିଷ୍ଟସାଧନ କରିଅଛି, ତାହାର ସନ୍ତୋଷଜନକ ଉତ୍ତର ଏଣିକି ମତେ ଦେବାକୁ ନ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା, ତୁମ୍ଭେ ତାହା ସ୍ମରଣ କରିବ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋର ଆତ୍ମା ଏହି ମାୟାମୟ ଦେହ ପରିତ୍ୟାଗ କରୁଅଛି ।"

ମରୀଚିକା ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନକୁ ଶୂନ୍ୟ ବୋଲି ମନରେ କରୁଁ ପ୍ରକୃତରେ ତାହା ଶୂନ୍ୟ ନୁହଇ, ତାହା ବାୟୁଦ୍ୱାରା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଟେ । ଜଳ ଏବଂ କାଚ ତୁଲ୍ୟ ବାୟୁ ସ୍ୱଚ୍ଛପଦାର୍ଥ ଅଟେ । ବାୟୁ ସ୍ୱଚ୍ଛ ବୋଲି ଆମ୍ଭେ-ମାନେ ତାହାର ଅଭ୍ୟନ୍ତର ଦେଇ ପଶୁ ପକ୍ଷୀ ବୃକ୍ଷ ପ୍ରଭୃତିକୁ ଅନା-ୟାସରେ ଦେଖି ପାରୁଁ । ବାୟୁ ସବୁବେଳେ ନିର୍ମଳ କିମ୍ବା ପରିଷ୍କୃତ ନ ଥାଏ । କେତେବେଳେ ବାଷ୍ପପୂର୍ଣ୍ଣ, କେତେବେଳେ କ୍ଷୁଦ୍ର ୨ ଜଳ-

Digitized by srujanika@gmail.com

କଣାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ, କେତେବେଳେ ଅବା ଧୂଳିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ । ଏଣୁ ତାହାର ଅଭ୍ୟନ୍ତର ଦେଇ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ସବୁବେଳେ ସମାନଭାବରେ ଦେଖା ଯାଏ ନାହିଁ । ଏହାର ଅବସ୍ଥାଭେଦାନୁସାରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିକ୍ଷେପର ମଧ୍ୟ ତାରତମ୍ୟ ହୁଏ ।

ଅବସ୍ଥାଭେଦରେ ବାୟୁ କୌଣସି୨ ସମୟରେ ଜଳରୂପ ଧାରଣ କରେ, ଏବଂ ଜଳରେ ଯେମନ୍ତ ତନ୍ନିକଟସ୍ଥ ବୃକ୍ଷ, ଲତା ପ୍ରଭୃତିର ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଦେଖାଯାଏ, ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ବାୟୁରେ ଜଳ କମ୍ବା ଅନ୍ୟ ପଦାର୍ଥର ଭ୍ରମ ହେଲେ ତାହାକୁ ମରୀଚିକା କହନ୍ତି । ପଦାର୍ଥବିଦ୍ୟାବିତ୍ ପଣ୍ଡିତମାନେ କହିଅଛନ୍ତି ଯେ ଯେତେ-ବେଳେ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣଦ୍ୱାରା ଉତ୍ତପ୍ତ ଭୂମିର୍ ନିମ୍ନାଂଶ ବାଷ୍ପରେ ପରିଣତ ହେଉଥାଏ, ସେହି ସମୟରେ ମରୀଚିକାର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୁଏ । ମରୁଭୂମିରେ ଯେପରି ମରୀଚିକା ଦେଖାଯାଏ ଅନ୍ୟସ୍ଥାନରେ ସେପରି ଦେଖା ଯାଏ ନାହିଁ ।

ଆଫ୍ରିକା, ଆରବ କମ୍ବା ରାଜପୁତାନାର ମରୁଭୂମିରେ ଯେତେବେଳେ ମରୀଚିକାର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୁଏ, ସେତେବେଳେ ଅପୂର୍ବ ଶୋଭା ନୟନ-ଗୋଚର ହୁଅଇ । ସମସ୍ତ ମରୁପ୍ରଦେଶ ଗୋଟିଏ ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ସାଗର-ତୋଲି ପ୍ରତୀୟମାନ ହୁଏ, ଏବଂ ମରୁମଧ୍ୟସ୍ଥିତ କ୍ଷୁଦ୍ରକ୍ଷୁଦ୍ର ପାଦପମାନ ସାଗର ବେଷ୍ଟିତ ଦ୍ୱୀପତୁଲ୍ୟ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ । ତୃଷ୍ଣାତୁର ମୃଗମାନଙ୍କର ମରୀ-ଚିକାରେ ଜଳଭ୍ରମ ହେବାର ଯେଉଁ ପ୍ରବାଦ ଅଛି ତାହା ଅପ୍ରକୃତ ନୁହେ । ପର୍ଯ୍ୟଟକମାନେ ଯେତେବେଳେ ମରୁଭୂମିରେ ଏକସ୍ଥାନରୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ଗମନ କରୁଥାନ୍ତି ସେତେବେଳେ ସେମାନଙ୍କର ଏହିପରି ଭ୍ରମ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ । ପର୍ଯ୍ୟଟକମାନଙ୍କ ପଶ୍ଚାତ୍ କମ୍ବା ପାର୍ଶ୍ୱରେ ମରୀଚିକା ଦେଖା ଯାଏ ନାହିଁ, କେବଳ ଦୂରସ୍ଥିତ ଭୂମିରେ ମରୀଚିକା ଦେଖାଯାଏ । ପର୍ଯ୍ୟଟକମାନେ ମରୀଚିକାଭ୍ରମରେ ଯେତିକି ଅଗ୍ରସର ହେଉଥାନ୍ତି, ମରୀଚିକା ସେତିକି ଦୂରକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କରୁଥାଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯେଉଁ ପଥିକ କିମ୍ବା ବଣିକମାନେ ମରୀଚିକା ବିଷୟ ଅବଗତ ନୁହନ୍ତି, ସେମାନେ ଅନେକ ସମୟରେ ଏହାକୁ ଜଳ ବୋଲି ନାନା ପ୍ରକାର ବିପଦରେ ପତିତ ହୁଅନ୍ତି । ମରୀଚିକାଦ୍ୱାରା ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ଅନେକ ସମୟରେ ପର୍ଯ୍ୟଟକମାନଙ୍କୁ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିବା ଦେଖାଯାଏ ।

ଭାରତବର୍ଷରେ ମରୀଚିକାର କାରଣ ନିର୍ଣ୍ଣୀତ ହୋଇଅଛି; ତଦ୍ୱାରା ଏହା ନିରୂପିତ ହୋଇଅଛି ଯେ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟର କେତେକକ୍ଷଣ ଉତ୍ତରୁ ମଧ୍ୟାହ୍ନର କିଛି ପୂର୍ବ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ସୂର୍ଯ୍ୟର ବିପରୀତ ଦିଗରେ ମରୀଚିକା ଦେଖାଯାଏ । ତାହାର କାରଣ ଏହି,—ସେହି ସମୟରେ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ମରୀଚିକା ଦେଖାଯାଏ, ସେହି ସ୍ଥାନରେ ଭୂମିରୁ ୧୦୦ କିମ୍ବା ୧୫୦ ହସ୍ତ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ସ୍ୱଚ୍ଛ ବାଷ୍ପରାଶି ଏକତ୍ରିତ ହୋଇଥାଏ । ଉକ୍ତ ବାଷ୍ପରାଶିରେ ସୂର୍ଯ୍ୟାଲୋକ ପତିତ ହୋଇ ଦର୍ପଣର କାର୍ଯ୍ୟ କରେ । ଏଣୁ ତହିଁରେ ଉଭୟପାର୍ଶ୍ୱର ପଦାର୍ଥସମୂହ ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ ହୋଇ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ । ସେହି ପ୍ରତିବିମ୍ବର କାରଣ ଅନୁସନ୍ଧାନଦ୍ୱାରା ଏହା ସ୍ଥିର ହୋଇଅଛି ଯେ ଦର୍ଶକଠାରୁ ବାଷ୍ପରାଶି ଯେତେ ଦୂରରେ ଥାଏ, ତାହାଠାରୁ ପଦାର୍ଥମାନ ତେତେ ଦୂରରେ ଥିଲେ ତାହା ଦର୍ଶକର ଦୃଷ୍ଟିପଥରୁ ବହିର୍ଭୂତ ଏବଂ ବହୁଦୂର ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା, ଉକ୍ତ ବାଷ୍ପୀୟଦର୍ପଣରେ ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ ହୋଇ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ଏବଂ ନିକଟସ୍ଥ ବୋଧ ହୁଏ । ପୁଷ୍କରିଣୀରେ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଭୃତିର ଛାୟା ଜଳକମ୍ପନରେ ଯେପରି କମ୍ପିତ ହୁଏ, ଉକ୍ତ ବାଷ୍ପୀୟଦର୍ପଣ ବାୟୁଦ୍ୱାରା ଆନ୍ଦୋଳିତ ହୋଇ ତଦନ୍ତର୍ଗତ ମରୀଚିକାର ଛାୟା ମଧ୍ୟ ସେହିପରି କମ୍ପିତ ହୋଇଥାଏ ।

ଏହି ହେତୁ ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଶତକୋଶ ଅନ୍ତରରେ କୌଣସି ଜାହାଜ ଥିଲେ ୫୦ କୋଶ ଦୂରସ୍ଥ ବାଷ୍ପରାଶିରେ ତାହା ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ ଦେଖାଯାଏ । ବାଷ୍ପୀୟଦର୍ପଣର ବିକୃତିରେ ଛାୟା ମଧ୍ୟ ବିକୃତ ହୋଇ କେତେବେଳେ କ୍ଷୁଦ୍ରପଦାର୍ଥ ବୃହତ୍, ବୃହତ୍ ପଦାର୍ଥ କ୍ଷୁଦ୍ର, କେତେ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ହେଲେ ଏକପଦାର୍ଥର କୌଣସି ଅଂଶ କ୍ଷୁଦ୍ର, କୌଣସି ଅଂଶ ବୃହତ୍ ଦେଖାଯାଏ । ମରୀଚିକାରେ ପର୍ବତ, ବୃକ୍ଷ, ନଦୀ, ହ୍ରଦ, ପୁଷ୍କରିଣୀ, ମନ୍ଦିର, ସ୍ତମ୍ଭ, ଅଟ୍ଟାଳିକା, ମନୁଷ୍ୟ, ପଶୁ, ପକ୍ଷୀ ପ୍ରଭୃତି ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥର ଆଦର୍ଶ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ଭ୍ରମଣକାରୀମାନେ ଏହି ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥର ପ୍ରତିକୃତି ଦର୍ଶନ କରିଅଛନ୍ତି ।

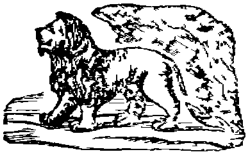

ଚିଲିକାହ୍ରଦ ।

ସଙ୍ଗୀତ ଶୋଭର ଶରତ୍ସ୍ପଚର,
ନୀଳବକ୍ଷ ତୋର ସଙ୍ଗୀତେ ମୁଖର;
ଦୃଶ୍ୟମାନ ଶ୍ୱେତ-ପ୍ରାସାଦ ଅଙ୍କରେ ।
ଗାଆନ୍ତି ବିହଙ୍ଗେ ତରଙ୍ଗ-ଦୋଳାରେ;
ନୀଳତର କର ଛାୟାରେ ତୋ ଅଙ୍ଗ
ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ମେଘାକାରେ ଉଡନ୍ତି ବିହଙ୍ଗ,
ପକ୍ଷ ଝାଡ଼ି, ଚଞ୍ଚୁଁ ସ୍ଥିରଲକ୍ଷ୍ୟ ହୋଇ,
ଚଳମତ୍ସ୍ୟେ ଟିପ ମାରନ୍ତି ଗାହେଁରି;
କଳା, ନୀଳ, ପୀତ, ଧବଳ, ଲୋହିତ
ବିହଙ୍ଗମେ ଉର୍ମ୍ମି କାହିଁ ବିମଣ୍ଡିତ,
ଜଳଦେବୀ କର କଙ୍କିଣୀ–କଙ୍କଣ
ପ୍ରାପ୍ତ ଶୁଭ୍ରଥାଇ ଶଙ୍ଖଳ ନାଦେନ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯୂଥେ ଯୂଥେ ମତ୍ସ୍ୟ ନିଜ ଶୁଭ୍ରକାନ୍ତି
ନୀଳ-ନୀରେ କେଉଁ ଭଙ୍ଗୀସେ ଦେଖାନ୍ତି,
ଧନ୍ଦାରୀ ମୁକୁତା-ଶୁକ୍ତି-ବର୍ଣ୍ଣ-ଛଟା,
ଶଲ୍କାବୃତ ବପୁ ପ୍ରକଟେ ଭେକଟା; (୧)
ବଷବିଦ୍ଧ ଶଙ୍କୁ ପ୍ରାଣ୍ୟେ ବନ୍ଧି ସୂକ୍ଷ୍ମ
ଶଙ୍କା ଉପୁଜାଏ ବକ୍ଟ ସାଂକୁଚ,
ଶିଶୁମାର ଖେଳେ ତରଙ୍ଗେ ଉଲଟି
ଉଠି ବୁଡ଼ଇ ନ ଦନ୍ତୁ କେନ୍ଦ୍ରେ ପଟୀ,
କଳାମୁଣ୍ଡ କଳେ ଛଟକେ ଦେଖାଇ
ବୁଲଇ ମଗର ଏଣେ ତେଣେ ଧାଇଁ ।
କୋଟି କୋଟି ଜୀବେ ଲଭନ୍ତି ଜୀବନ।
ତୋ ଦେହେ ଏରୂପେ ଚତୁର, ଚିଲିକା,
କୋଟି କୋଟି ଜୀବେ ଯୋଗାଉ ଆହାର
ନ ସରଇ ତୋର ଅକ୍ଷୟଭଣ୍ଡାର ।
　　କମଳାକମଳାଯଭୂମି ତୋର ତୀର,
ଫଳ ଫୁଲ ଶସ୍ୟେ ସଦା ସୁରୁଚିର,
ନାରିକେଳ ପୁଗ, ପନସ, ରସାଳ,
ମୁଚୁକୁନ୍ଦ, ଚମ୍ପା, କେଶର, ତମାଳ,
ଅଶୋକ ବସନ୍ତ-ବିରହ-ବିକାଶୀ,
କଦମ୍ବ ଜଳଦ-ଡମ୍ବର-ବିଳାସୀ,
ସଦାଶିବ ପ୍ରିୟ ପବିତ୍ର ଶ୍ରୀଫଳ,
ସଦାଚଳଦଳ ପବିତ୍ର ପିପ୍ପଳ,
ପୁଷ୍ପଶାଳ୍ମଳୀ, ସୁବିଶାଳକାୟ,
ଶ୍ୟେନ ଶ୍ୟେନୀ ଯହିଁ ରଚନ୍ତି କୁଳାୟ;

(୧) ଏହି ମତ୍ସ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ଚିଲିକା ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗ୍ରାମଦେବତାଙ୍କ ମଣ୍ଡପ-ବିତାନ
ଛନ୍ନ କରଇ ପୁଷ୍ପଗୁଚ୍ଛେ ଶୋଭିବାଣ;
ଶିବାଳୟ ଉପକଣ୍ଠେ କନଅର
ସୁବର୍ଣ୍ଣଚମ୍ପକ-ଧର ମଧୁପର,
କର୍ଣ୍ଣପୂର-ରୂପ ପୁଷ୍ପ ଯାର ହୋଲେ
ପଲ୍ଲୀବିଳାସିନୀ ଅମଳ କପୋଳେ !
ବୈଦୂର୍ଯ୍ୟ-କିରୀଟ-ଧାରୀ ତୁଙ୍ଗ ତାଳ
ସରୋବର ତୀରେ ଶୋଭେ ମାଳ ମାଳ,
ମନ୍ଦାନନ୍ଦେ ଯାର ବାହୁଛାୟାଶ୍ରୟେ
ବାୟୁ ବାୟୁବଧୂ ହସନ୍ତି ନିର୍ଭୟେ,
ମୂଳେ କାଳରୂପୀ ଭୀଷଣ ଭୁଜଙ୍ଗ—
ଭ୍ରୂକୁଟି ନ ଜାଣି କରୁଥାନ୍ତି ରଙ୍ଗ,
ତାଳୁଁ ବିଲମ୍ବିତ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଦୋଳେ
ଦୋଳାନ୍ତି ଶାବକକୁଳେ ସ୍ନେହକଲ୍ଲୋଳେ !
ପଦାଶ୍ରିତ ଜୀବେ ଛାୟାପ୍ରଦାୟକ,
କଷ୍ଟ ସହି, ପରକଷ୍ଟସଂହାରକ,
ବଟଦ୍ରୁମ ଯାର, ଯୋଗୀପୁଙ୍ଗବବତ
ରୂଢ଼ଶୀର୍ଷୋଜ୍ଜ୍ୱଳ ସ୍ତମ୍ଭେ ପଟାଣତ,
ମରକତ ପର୍ଣ୍ଣ, ପଦ୍ମରାଗ ଫଳେ
ଯା ବିଗ୍ରହ ଗ୍ରାମସୀମାନ୍ତ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳେ;
ମଧ୍ୟାହ୍ନେ ଶୁଭଇ ଯହିଁ କଳଗିର
ଫଳଜୀବୀଗଣନ୍ତ ସଙ୍ଗେ ଶୁକ୍ରତର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏ ଅବି ପାଦପମାନେ ଅକାତର
ଖର ପକ୍ଷୀ ତୋର ମୁଣ୍ଡ ସୁଲଭତ ।
* * * * * * *

କାମ୍ବାର୍ଥପରତା ।

ଯେଉଁ ସମୟରେ ମହାବୀର ପ୍ରତାପସିଂହ ମିବାର ସିଂହାସନରେ ଅଧିରୂଢ଼ ଥିଲେ, ସେହି ସମୟରେ ଏକ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଭେଦ ତାହାଙ୍କ କନିଷ୍ଠ ଭ୍ରାତା ଶକ୍ତସିଂହଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ତାହାଙ୍କର ଘୋରତର ବିବାଦ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । କାହାର ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଅଧିକ ବିଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି, ଏହା ଦେଇ ଯେଉଁ ବିବାଦ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା, କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ତାହାର ମୀମାଂସା ହେଲା ନାହିଁ । ଅବଶେଷରେ ପ୍ରତାପ ଖଡ୍ଗ ଭ୍ରୁକୁଟିକ୍ଷେପ-ପୂର୍ବକ ହସ୍ତସ୍ଥ ଶେଲଦଣ୍ଡ ଉତ୍ତୋଳନ କରି ଗମ୍ଭୀରସ୍ୱରରେ କହିଲେ—"ଆସ, ଦେଖାଯିବ କାହାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଅବ୍ୟର୍ଥ ।" ଶକ୍ତ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଗମ୍ଭୀରସ୍ୱରରେ କହିଲେ—"ଅଚ୍ଛା, ଦେଖାଯାଉ ।"

ବୀରପ୍ରଥାନୁସାରେ ଶକ୍ତସିଂହ ଅଗ୍ରଜଙ୍କ ଚରଣ ବନ୍ଦନା କରି ପଦଧୂଳି ଗ୍ରହଣ କଲେ, ଏବଂ ପ୍ରତାପ ମଧ୍ୟ ତାହାଙ୍କୁ ଆଶୀର୍ବାଦ କଲେ । ଏହା ଉତ୍ତାରୁ ଉଭୟେ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ଶେଲ ଉତ୍ତୋଳନ କରି ପରସ୍ପରଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ସମ୍ମୁଖରେ ମିବାରର ସର୍ବନାଶ ହେବାର ଉପକ୍ରମ ଦେଖି ଉପସ୍ଥିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ବଜ୍ରାହତ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ରହିଲେ; ନିବାରଣ କରିବାକୁ କିମ୍ବା ବାଧା ଦେବାକୁ କାହାର ସାହସ ହେଲା ନାହିଁ । ଅନତିଦୂରରେ ମିବାରରାଜକୁଳର ପୁରୋହିତ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ଥିଲେ; ସେ ଦୂରରୁ ଏହି ଭୀଷଣକାଣ୍ଡ ଦର୍ଶନ କରି—"ମହାରାଣା ! ଶାନ୍ତ ହେଉନ୍ତୁ, ଶାନ୍ତ ହେଉନ୍ତୁ," କହି ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଖାପରେ ଦଉଡ଼ି ଅସି ବବାଦମାନ ଭ୍ରାତୃଯୁଗଳଙ୍କ ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହେଲେ, ଏବଂ ନାନାପ୍ରକାର ଅନୁନୟ ବିନୟ କରି ସେମାନଙ୍କୁ ପ୍ରକୃତିସ୍ଥ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ; ମାତ୍ର ତାହାଙ୍କ ସମସ୍ତ ଚେଷ୍ଟା ବିଫଳ ହେଲା ।

ଏହି ସମୟରେ ମିବାରରାଜ୍ୟର କେତେକାଂଶ ଏବଂ ରାଜଧାନୀ ଯବନକରକବଳିତ ହୋଇଥିଲା । "ଭ୍ରାତୃଦ୍ୱୟ ଏକତ୍ରିତ ହୋଇ ଯବନମାନଙ୍କୁ ପରାଜୟପୂର୍ବକ କାହିଁ ଦେଶୋଦ୍ଧାର କରିବେ ନା ପରସ୍ପରର ବିନାଶ ସାଧନରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଉଅଛନ୍ତି", ହିତାକାଂକ୍ଷୀ ପୁରୋହିତ ଏହା ଚିନ୍ତା କରି ଅତ୍ୟନ୍ତ ମ୍ରିୟମାଣ ହେଲେ । ଅବଶେଷରେ ଉପାୟାନ୍ତର ନ ଦେଖି, ସ୍ୱୀୟ ହସ୍ତସ୍ଥିତ ଛୁରିକାଦ୍ୱାରା ସ୍ୱୀୟ ହୃତ୍ପିଣ୍ଡ ଛେଦନ କଲେ, ଏବଂ ଭ୍ରାତୃଯୁଗଳଙ୍କ ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ପତିତ ହୋଇ ସେହିକ୍ଷଣି ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ । ଏହି ଘଟଣା ଦର୍ଶନ କରି ମୋହାନ୍ଧ ଭ୍ରାତୃଦ୍ୱୟଙ୍କ ଜ୍ଞାନନେତ୍ର ଉନ୍ମୀଳିତ ହେଲା । କେବଳ ସେମାନଙ୍କ ଦୋଷରୁ ଏହି ଲୋମହର୍ଷଣକାଣ୍ଡ ସଂଘଟିତ ହେଲା ଏହା ସେମାନେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କଲେ ।

ପରମହିତକାରୀ କୁଳପୁରୋହିତଙ୍କ ଏହିପରି ଆତ୍ମବିନାଶ ଦର୍ଶନ କରି ଉଭୟେ ବିବାଦରୁ ନିରସ୍ତ ହେଲେ । ପ୍ରତାପ କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଶକ୍ତସିଂହଙ୍କୁ ମିବାରରାଜ୍ୟ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଯିବାକୁ ଆଦେଶ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ତେଜସ୍ୱୀ ଶକ୍ତସିଂହ ପ୍ରତିହିଂସା ଗ୍ରହଣର ଭୀତି ପ୍ରଦର୍ଶନ ପୂର୍ବକ ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ମିବାରରାଜ୍ୟ ପରିତ୍ୟାଗ କରି, ପ୍ରତାପଙ୍କ ଭୀଷଣ ଶତ୍ରୁ ଆକବରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଳିତ ହେଲେ । ପ୍ରତାପ ଯଥାବିଧି ପୁରୋହିତଙ୍କ ଅନ୍ତ୍ୟେଷ୍ଟିକ୍ରିୟା ସମାଧା କରି, ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ସେ ଆତ୍ମୋତ୍ସର୍ଗ କରିଥିଲେ, ସେହି ସ୍ଥାନରେ ଏକ ସ୍ମାରକସ୍ତମ୍ଭ ନିର୍ମାଣ କରାଇ ଦେଲେ, ଏବଂ ତାହାଙ୍କ ପୁତ୍ରଙ୍କ ପ୍ରଚୁର ଭୂମିବୃତ୍ତି ପ୍ରଦାନ କଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏହା ଉତ୍ତାରୁ ୧୫୭୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ହଲଦିଘାଟର ଭୀଷଣ ଯୁଦ୍ଧ ହେଲା । ପ୍ରବଳ ପରାକ୍ରାନ୍ତ ସମ୍ରାଟ୍ ଅକବର ସ୍ୱୀୟ ପୁତ୍ର ସେଲିମ, ସେନାପତି ମାନସିଂହ ଏବଂ ମହାବତଖାଁଙ୍କୁ ଅଗଣ୍ୟ ସୈନ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରି ମିବାର ଆକ୍ରମଣ କରିବାକୁ ପ୍ରେରଣ କଲେ । ପ୍ରତିହିଂସା ଗ୍ରହଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଶକ୍ତସିଂହ ଏହି ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ ସହ ଆଗମନ କଲେ । ପ୍ରତାପ ଦ୍ୱାବିଂଶତିସହସ୍ର ରାଜପୁତ ସୈନ୍ୟସହ ମହାସଂଗ୍ରାମରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଲେ । ତାହାଙ୍କ ଅମାନୁଷିକ ବିକ୍ରମ ପ୍ରଭାବରେ ଶତ୍ରୁବ୍ୟୂହ ଭଗ୍ନ, ଦଳିତ, ଓ ବତ୍ରାସିତ ହେଲା ।

ଗଜାରୂଢ଼ ସମ୍ରାଟ୍‌ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ପ୍ରତାପ ଭୀଷଣ ବେଗରେ ଆକ୍ରମଣ କରି ଗଜପାଳଙ୍କୁ ନିହତ ଏବଂ ଗଜକୁ ଆହତ କଲେ । ଆହତ ଗଜରାଜ ସେଲିମଙ୍କୁ ନେଇ ତୀବ୍ରବେଗରେ ପଳାୟନ କଲା । ଅଶ୍ୱାରୂଢ଼ ପ୍ରତାପ ପଳାୟମାନ ଗଜର ଅନୁସରଣ କରି ଶତ୍ରୁବ୍ୟୂହ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବିଷ୍ଟ ହେଲେ । ମୋଗଲସୈନ୍ୟ ପୁନଃ ପ୍ରତାପଙ୍କୁ ବେଷ୍ଟନପୂର୍ବକ ତାହାଙ୍କ ବିନାଶସାଧନରେ ପ୍ରୟାସୀ ହେବାରୁ ପ୍ରତାପ ଉନ୍ମତ୍ତ କେଶରୀ ତୁଲ୍ୟ ଶତ୍ରୁସୈନ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ବିଚରଣ କରି ଅଗଣ୍ୟ ଶତ୍ରୁର ପ୍ରାଣନାଶ କଲେ । ତାହାଙ୍କ ମସ୍ତକୋପରି ମିବାର ରାଜଛତ୍ର ଶୋଭା ପାଉଥିଲା । ସେହି ଛତ୍ରକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ ମୋଗଲମାନେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରୁ ତାହାଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କଲେ; ଏହି ରାଜଚହ୍ନ ହେତୁରୁ ତାହାଙ୍କ ଜୀବନ ତିନିଥର ବିପନ୍ନ ହେଲା । ପ୍ରତାପ ସ୍ୱୀୟ ଅମାନୁଷିକ ବିକ୍ରମଦ୍ୱାରା ତିନିଥର ଆତ୍ମରକ୍ଷା କଲେ; ମାତ୍ର ଶେଷଥର ବିଷମ ସଙ୍କଟରେ ପତିତ ହେଲେ । ଏହି ସମୟରେ ପ୍ରତାପ ଶତ୍ରୁସୈନ୍ୟର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ଯେଉଁ ଦିଗରେ ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ କଲେ ସେହି ଦିଗରୁ ଅସଂଖ୍ୟ ଶତ୍ରୁ ବିକଟ ଭ୍ରୂକୁଟିସହ ଅସିହସ୍ତରେ ତାହାଙ୍କ ବିନାଶସାଧନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଧାବିତ ହେଉଥିବାର ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେଲା । ଏହା ଦର୍ଶନ କରି ତାହାଙ୍କ ଅସନ୍ନକାଳ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ବୋଲି ପ୍ରତାପ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାତ୍ର ସେ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ସକାଶେ ନିରୁତ୍ସାହ ନ ହୋଇ ଅପୂର୍ବ ଅଗ୍ନିଜ୍ୱଳନା ଭଳି ଅସଂଖ୍ୟ ଯବନମୁଣ୍ଡ ଧରାଲୁଣ୍ଠିତ କଲେ ।

ମେବାରର ଜଣେ ସାମନ୍ତ ଝାଲାପତି ମାନ୍ନା ଦୂରରୁ ପ୍ରତାପଙ୍କ ଉଦ୍ଦୃଷ୍ଟ ସଙ୍କଟାବସ୍ଥା ଦର୍ଶନରେ ଶଙ୍କିତ ହୋଇ ଉଲ୍ଲମ୍ଫନପୂର୍ବକ ସବଳରେ ତାହାଙ୍କ ସନ୍ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଏବଂ ଅସ୍ତ୍ରୋତ୍ସର୍ଗର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଉଦାହରଣ ରଖି ପ୍ରଭୁର ପ୍ରାଣରକ୍ଷା କଲେ । ବୀରପ୍ରଧାନ ମାନ୍ନା ହୃଦୟଙ୍ଗମ କଲେ ଯେ, ଏହି ଅଗଣ୍ୟ ଶତ୍ରୁସୈନ୍ୟ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରାଣରକ୍ଷାର କୌଣସି ସମ୍ଭାବନା ନାହିଁ । ସେ ସ୍ୱୀୟ ପ୍ରାଣ ସକାଶେ ଚିନ୍ତା କଲେ ନାହିଁ, ମାତ୍ର ପ୍ରତାପସିଂହଙ୍କ ନିମିତ୍ତ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଚିନ୍ତିତ ହେଲେ । ପରିଶେଷରେ ସେ ପ୍ରତାପଙ୍କ ପ୍ରାଣରକ୍ଷାର ଉପାୟ ଉଦ୍ଭାବନ କରି ରାଜଚିହ୍ନଜ୍ଞାପକ ରକ୍ତଛତ୍ର ପ୍ରତାପଙ୍କ ସନ୍ନିକଟରୁ ଗ୍ରହଣପୂର୍ବକ ସ୍ୱୀୟ ମସ୍ତକୋପରେ ଧାରଣ କଲେ । ଉକ୍ତ ରାଜଚିହ୍ନ ଦର୍ଶନ କରି ଯବନମାନେ ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରତାପସିଂହ ଜ୍ଞାନରେ, ତାହାଙ୍କ ବିନାଶସାଧନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ, ତାହାଙ୍କୁ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରୁ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ବେଗରେ ବେଷ୍ଟନ କଲେ । ବୀରକୁଳଗୌରବ ମାନ୍ନା ସ୍ୱୀୟ ତେଜସ୍ୱୀ ସୈନ୍ୟଦଳରେ ପରିବୃତ ହୋଇ ଅଦ୍ଭୁତ ରଣନୈପୁଣ୍ୟ ପ୍ରକାଶପୂର୍ବକ ଅଗଣ୍ୟ ଯବନସୈନ୍ୟ ସଂହାର କରି ଅବଶେଷରେ ସଦଳରେ ନିପତିତ ହେଲେ । ଏହି ସୁଯୋଗରେ ପ୍ରତାପ ଶତ୍ରୁବ୍ୟୂହ ଭେଦ କରି ବହିର୍ଗତ ହେଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗୁଣାନୁରାଗ ଓ ସତ୍ୟକଥନ ।

ହଳଦିଘାଟର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସଂଗ୍ରାମରେ ପରାଜିତ ହୋଇ ପ୍ରତାପସିଂହ ଅଶ୍ୱାରୋହଣ ପୂର୍ବକ ଦୁର୍ଗମ ପାର୍ବତ୍ୟପ୍ରଦେଶାଭିମୁଖରେ ପଳାୟନ କଲେ । ଭୀଷଣ ରଣଶ୍ରମରେ ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପରିଶ୍ରାନ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ତାହାଙ୍କ ସର୍ବାଙ୍ଗ କ୍ଷତବିକ୍ଷତ ଓ ରକ୍ତାକ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ତାହାଙ୍କ ପ୍ରିୟତମ ଅଶ୍ୱ ଚୈତକ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱୀୟ ପ୍ରଭୁତୁଲ୍ୟ ଆହତ ଓ କ୍ଳାନ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ସମୟରେ ଦୁଇଜଣ ମୋଗଲ ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ପ୍ରତାପଙ୍କୁ ପଳାୟନପର ଦେଖି ତାହାଙ୍କ ପ୍ରାଣବିନାଶ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଦ୍ରୁତବେଗରେ ତାହାଙ୍କ ଅନୁସରଣ କଲେ । ପ୍ରତାପଙ୍କ ଅଶ୍ୱ କ୍ଳାନ୍ତ ହୋଇଥିବାରୁ ତାହାର ବେଗ କ୍ରମଶଃ ମନ୍ଦ ହୋଇ ଆସିଲା, ଏବ ମୋଗଲ ଅଶ୍ୱାରୋହୀଦ୍ୱୟ କ୍ରମଶଃ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହେଲେ ।

ଶକ୍ତିସିଂହ ପ୍ରତିହିଂସାପ୍ରବଣ ମାନସରେ ଯବନମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଳିତ ହୋଇଥିଲେ । ହଳଦିଘାଟର ଭୀଷଣ ଯୁଦ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ ସେ ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭ୍ରାତାଙ୍କ ହୃଦୟଶୋଣିତପାତ କରି ବିଦ୍ୱେଷବହ୍ନି ନିର୍ବାପିତ କରିବାର ପ୍ରୟାସୀ ହୋଇଥିଲେ । ମାତ୍ର ପ୍ରତାପଙ୍କ ଅସାମାନ୍ୟ ବୀରତ୍ୱ, ଅଲୌକିକ ସ୍ୱଦେଶବାତ୍ସଲ୍ୟ ଦର୍ଶନ କରି ତାହାଙ୍କ କଠୋର ହୃଦୟ ଦ୍ରବୀଭୂତ ହେଲା । ତାହାଙ୍କ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଦ୍ୱେଷ ଓ ହିଂସା ଏକାବେଳକେ ପ୍ରଶମିତ ହେଲା । ଭୂତବୃତ୍ତାନ୍ତ ଚିନ୍ତା କରି ସେ ମର୍ମାହତ ହେଲେ । ସେ ଚିନ୍ତା କଲେ—"ମୁଁ କେଡ଼େ ନରାଧମ, ଏପରି ଦେବତୁଲ୍ୟ ଭାଇଙ୍କୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ବିଦେଶୀ ଯବନମାନଙ୍କ ଆଶ୍ରୟ ନେଇଅଛି, ଏବଂ ସ୍ୱର୍ଗତୁଲ୍ୟ ଜନ୍ମଭୂମିର ସର୍ବନାଶ ସାଧନରେ ଉଦ୍ୟତ ହୋଇଅଛି ।" ଯେଉଁ ସମୟରେ ଶକ୍ତିସିଂହଙ୍କ ହୃଦୟ ଅନୁତାପାନଳରେ ଦଗ୍ଧ ହେଉଥିଲା, ସେହି ସମୟରେ ସେ ପ୍ରତାପଙ୍କୁ ଦୁଇଜଣ ଅଶ୍ୱା

Digitized by srujanika@gmail.com

ରୋହିଦ୍ୱାରା ଅନୁସୃତ ହେବାର ନେତ୍ରଗୋଚର କଲେ । ଏହି ବିଷମ ସଙ୍କଟରୁ ପ୍ରତାପଙ୍କୁ ମୁକ୍ତି ଲଭିବାର ଅସମ୍ଭବ ଜ୍ଞାନ କରି, ତାହାଙ୍କ ସହାୟତା ସଙ୍କାଶେ ଅଶ୍ୱାରୋହଣପୂର୍ବକ ଦ୍ରୁତବେଗରେ ସେମାନଙ୍କ ଅନୁସରଣ କରି ପଥମଧ୍ୟରେ ମୋଗଲ ଅଶ୍ୱାରୋହିଦ୍ୱୟର ବିନାଶ ସାଧନ କଲେ । ପ୍ରତାପ ଦୂରରୁ ଶୁକ୍ତଙ୍କୁ ଅନୁସରଣ କରିଥିବାର ଦର୍ଶନ କରି ବିଷମ ସନ୍ଦିହାନ ହେଲେ । ସେ ମନରେ ଚିନ୍ତା କଲେ—"ଶୁକ୍ତ କି ପ୍ରତିହିଂସା ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଆସୁଅଛି ? ପାଷଣ୍ଡ କି ମୋର ଏହି ଦୁଃସହାୟ ଅବସ୍ଥାରେ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱୀୟ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ପାଳନ କରିବାକୁ ମାନସ କରିଅଛି ?" ପ୍ରତାପ ରୋଷ ଓ ଅଭିମାନରେ ଅଭିଭୂତ ହୋଇ, ଶରବିଦ୍ଧ କେଶରୀତୁଲ୍ୟ ଗର୍ଜ୍ଜନ କରି ଉଠିଲେ ଏବଂ ସ୍ୱୀୟ ତରବାରି ଉଦ୍ୟତ କରି ଶୁକ୍ତସିଂହଙ୍କ ପ୍ରତୀକ୍ଷାରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ରହିଲେ । ମାତ୍ର ଶୁକ୍ତସିଂହଙ୍କୁ ମ୍ଳାନ, ବିଷଣ୍ଣ ଓ ଲଜ୍ଜାବନତବଦନ ଦର୍ଶନ କରି ତାହାଙ୍କ ସନ୍ଦେହ ବିଦୂରିତ ହେଲା । ଶୁକ୍ତ ଅଗ୍ରଜଙ୍କ ପଦତଳରେ ପତିତ ହୋଇ ଗଳଦଶ୍ରୁଲୋଚନ ଓ କରୁଣବଚନରେ କ୍ଷମା ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ । ପ୍ରତାପ ଅନୁପୂର୍ବିକ ସମସ୍ତ ଅବଗତ ହୋଇ ଆନନ୍ଦୋଚ୍ଛ୍ୱାସରେ ଅଶ୍ରୁବିସର୍ଜ୍ଜନପୂର୍ବକ ଭ୍ରାତାଙ୍କୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କଲେ । ଏହି ସମୟରେ ପ୍ରତାପଙ୍କ ଅଶ୍ୱ ଚୈତକ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିବାରୁ ଶୁକ୍ତ ପ୍ରତାପଙ୍କୁ ସ୍ୱୀୟ ଅଶ୍ୱ ପ୍ରଦାନ କଲେ ଏବଂ ଅଗ୍ରଜଙ୍କ ଚରଣବନ୍ଦନାପୂର୍ବକ ଶୀଘ୍ର ବିଦାୟଗ୍ରହଣ କରି କହିଲେ—"ସୁବିଧା ହେଲାକ୍ଷଣି ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଳିତ ହେବି ।"

ଶୁକ୍ତସିଂହ ମୋଗଲ ଶିବିରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲାକ୍ଷଣି ସେଲିମ ସନ୍ଦିଗ୍ଧଚିତ୍ତରେ ଉକ୍ତ ମୋଗଲସୈନିକଦ୍ୱୟଙ୍କ ବିଷୟ ଜିଜ୍ଞାସା କଲେ । ଧୀରହୃଦୟ ଶୁକ୍ତସିଂହ ନିଃଶଙ୍କଚିତ୍ତ ଏବଂ ଗମ୍ଭୀରବଚନରେ ଉତ୍ତର ପ୍ରଦାନ କଲେ—"ଗୋଟିଏ ବିଶାଳ ରାଜ୍ୟର ଭାର ମୋର ଅଗ୍ରଜଙ୍କ ସ୍କନ୍ଧରେ ଅର୍ପିତ, ଶତସହସ୍ର ମନୁଷ୍ୟର ସୁଖଦୁଃଖ ତାହାଙ୍କ ହସ୍ତରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

କିନ୍ତୁ, ଏତେବେଳେ ସେ ବିପନ୍ନ, ତାହାଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର ନ କରି ମୁଁ କିପରି ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇ ରହନ୍ତି ? ମୁଁ ପ୍ରତାପଙ୍କ ପ୍ରାଣରକ୍ଷାର୍ଥ ସେମାନଙ୍କୁ ସଂହାର କରୁଅଛି ।" ସେଲିମ ଶକ୍ତସିଂହଙ୍କ ସତ୍ୟବଚନରେ ପ୍ରୀତ ହୋଇ ତାହାଙ୍କୁ କ୍ଷମା ପ୍ରଦାନ କରି ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ମୋଗଲ ଶିବିର ପରି-ତ୍ୟାଗ କରି ଯିବାକୁ କହିଲେ ।

ଶକ୍ତ ମୋଗଲ ଶିବିରରୁ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କରି, ମୋଗଲାଧିକୃତ ଭିନ୍ନ-ସର ଦୁର୍ଗ ଅତର୍କିତଭାବରେ ଆକ୍ରମଣପୂର୍ବକ ଅଧିକାର କଲେ । ଉକ୍ତ ଦୁର୍ଗାଧିକାର ଭ୍ରାତାଙ୍କୁ ଉପହାରସ୍ୱରୂପ ପ୍ରଦାନ କରି ଭ୍ରାତାଙ୍କ ସହ ମିଳିତ ହେଲେ । ମାତ୍ର ଉଦାରହୃଦୟ ପ୍ରତାପ ଶକ୍ତଙ୍କୁ ଉକ୍ତ ଦୁର୍ଗ ଭୂବୃତ୍ତିସ୍ୱରୂପ ପ୍ରଦାନ କଲେ ।

ରକ୍ତବାହୁର ପରିଣାମ ।

ରକ୍ତବୀଜର ପରିଣାମ ।

ପୂର୍ବକାଳରେ ଯବନ ରକ୍ତବାହୁ ପୁରୀ ଲୁଣ୍ଠନ କରି ସୋପାନାରୋହଣପୂର୍ବକ ଚିଲ୍କା ମଧ୍ୟ ଦେଇ ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ କାଳରେ ଭୀଷଣ ଝଞ୍ଜା ଓ ସମୁଦ୍ରଜଳପ୍ଲାବନରେ ସସୈ-ନ୍ୟରେ ବିନଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲା । ନିମ୍ନରେ ତାହାକୁ ଉଦ୍ଦେଶ କରି ଉକ୍ତ ଘଟଣା ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।

ରୁଦ୍ରମୂର୍ତ୍ତି ଘୋର ଗର୍ଜ୍ଜୁ ଘୋଷାଇ
ଦୁରନ୍ତ ଉତ୍ତାଳ-ପରମ୍ପରା ଗରଜି;
ଦୁର୍ନିବାର୍ଯ୍ୟ ଯଥା ପରଶେ ଶୀତଳ,
ତେଜସ୍ୱୀ ଦର୍ଶନେ ହୁଏ ଉତ୍କର୍ଷିତ;
ଶତ୍ରୁ ଦେଖି ଭୁଜି ଯେରୂପେ ଚଳିଲା
ପ୍ରକୃତି ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଶକ୍ତି ସଂହାରିକା ।
ସେହି ମୂର୍ତ୍ତି ଘୋର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ତଡ଼ାଇ
କରି, ଦେଖିଥିଲା ଦୈତ୍ୟ ରକ୍ତବାହୁ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଚତୁର୍ଥପାଠ ।

ତମୋଗୁଣେ ଭକ୍ତି ଅଦ୍ଭୁତ-ପ୍ରଣାଳୀ,
ମନୁଷ୍ୟଙ୍କୁ ଯେତ୍ତୁ ମଣୁଅଛି ମାତ୍ର;
ଚକ୍ରି-ଲଞ୍ଛନ କର ଭସ୍ମୀଭୂତ,
ନରରକ୍ତେ ଧଣ୍ଡ କର ପରସ୍ତୁତ,
ସର୍ବଜନପ୍ରସ୍ତୁ ହ୍ନରଜର ସାର,
ହଠେ ଲୁଟି କର ଶ୍ରୀକୋଠଭଣ୍ଡାର,
ତସ୍କର-ଉଲ୍ଲାସ ମଦେ ବାନ୍ଧି କରୀ
ବାହୁଡ଼ିଲ୍ଲ ଯେବେ ସ୍ୱଦେଶେ ମସ୍ତରୀ,
ତା ଉଲ୍ଲାସ ଚୀତ ଚୋକ୍ଷର ପ୍ରତାପେ
ଦରଣଜ ଦ୍ୱେଶ୍ଳ ପଲକେ ଜଳାଏ !
ଜଉରଲେ ଯାଇ ଉଗାଜଲ୍ ବାଠ,
ଅକାଶ ଗାଚାଲ ଗୁଡ଼ିଲେ ଲୁହାଠ,

* * * * *

ତୋ ଉଗିଚେ ଟଜେ ଚେଉଜ ଉଡ଼ିଆଠ,
ଦଡ଼ି ଅସିଲେ ମୀଳାମ୍ବୁ-ସମ୍ରାଠ ।
ବସ୍ତ୍ରଧ୍ୱଂଦି-ଡ୍ରୁଦ ପ୍ରଶରେ-ନିଶ୍ୱ ଯ
ପଲ୍ଲବେ, ବହ୍ନିଲ୍ଲ ବାହୁ ଅଶୁଷ୍କାସ;
ଦୈତ୍ୟନ୍ଦିନ୍ତା ବଜ୍ରୀ ଭ୍ରମ ବଜ୍ରକରେ
ଜୀମୂତବାହ୍ନନେ ଚଳିଲେ ଅମ୍ବରେ;
ଦସ୍ତୋଳି ସେ କାଲେ କଲ ଘୋରଧ୍ୱନି,
ଅଚନ୍ତର ଚ୍ଛୋର କର୍ମିଙ୍କ ଅବନୀ,
ଥରନ୍ତ୍ର କର୍ମୀ ଅବନୀ ସଙ୍ଗତେ
ପର୍ବତକୁ ଜକା ଲୁଞ୍ଚିଲେ ପର୍ବତେ;
ଘଲେରୀ କହ୍ନିଙ୍କ, ଶୋଲରୀଙ୍କ ସଇ,
ଚନ୍ଦ୍ର ସେ ଅସ୍ତବ ଟୁଙ୍ଗୁ ଶୃଙ୍ଗେ ଧାଇଁ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ତୋ ଉର-ଦର୍ପଣେ ଯତନେ ବର୍ତ୍ତିତ
ହୋଇ ଚମକନ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ରେ ଚର୍ଚ୍ଚିତ ।
ଦେଖାଇ ଦେଉ ତୋ ସଂହାରମୂରତି
ପ୍ରକୃତିରେ ସେହି ବିକଳ ଆକୃତି । (୧)
ଯା ଦେଖି ଥରନ୍ତେ ଦେବଆଖଣ୍ଡଳ
ଚପଳ ମଣ୍ଡିତ ନୃପ ଭୂମଣ୍ଡଳ ।
ତା କୃପାଣ ଅସ୍ତ୍ର ଶକ୍ତି ବଳବାନ
ଅବାନେ ଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଲଭନ୍ତୁ ଅଜ୍ଞାନ ।
ଭାଙ୍ଗିଲ ତୋହର ବକ୍ଷାଘାତେ ଶିଖି,
ଦେବ ନ ଡରଇ ନରଭ୍ରୂକୁଟିକି ।
ଘରୀ ଧଜ ଉର୍ମି ଫେଣ-ଅଟ୍ଟହାସେ,
କଲୁଷ ପଲ୍ଲବେ ଫିଙ୍ଗିଲେ ଆକାଶେ ।
ଛାଡ଼ି ଛାଡ଼ି ଡାକ ପାରି ଧର୍ମଦ୍ରୋହୀ,
କେ କାହିଁ ପଡ଼ିଲେ ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ ହୋଇ ।
ସର୍ବେ ହୋଇଗଲେ ନିର୍ମୂଳ ନିଃଶେଷ,
କେହି ନ ରହିଲେ ଦେବାକୁ ସନ୍ଦେଶ !
କାହିଁ ଗଲ ସେହି ବନ୍ଧୁ ଉତ୍ସବ ?
ଲୁଟିଲ ତୋ ବକ୍ଷେ ବଜ୍ରଧ୍ୱନିଙ୍କ ଶବ !
ଅଭିଥିଲେ କେତେ ଜଳିଳର ବନ୍ଧୁ,
ବଢ଼ିଲେ ଉତ୍ସାହ ତାର ପ୍ରସ୍ତୁତି !
ତ୍ର ଭଙ୍ଗରେ ଯାଙ୍କ ଜନ୍ମିଲ ତ୍ରାସ;
ମଣି ଉଡ଼ିବାକୁ ଏବେ ନାହିଁ ବଳ !

---

(୧) ଲେଖକ ସ୍ୱୟଂ ଥରେ ଜଣେ ଅ ସମୁଦ୍ରରେ ଚଳିବାର ସମୁଦ୍ରଗମ ଏବଂ ବାତସ- ସବଳ ଅଂଶ କାଳ ଜନ୍ମ ଝଡ଼ରେ ନୌକା ଯୋଗେ ଯାଇଁ ଭୟଙ୍କର ଝଟିକାନନ୍ଦ ପ୍ରାଣସଂଶୟରେ ପଡ଼ିଥିଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ହିଂସ୍ର ଭୂଜଗ ଯେ ମଥିଲେ ଅଳ୍ପ,
ଅଭିଲେ ସେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣର କଳ୍ପ ।

ରବର୍ଟ ବ୍ରୁସ ।

ଯେଉଁ ସମୟରେ ସ୍କଟଲଣ୍ଡ [illegible]ଲଣ୍ଡର ଅଧୀନ ହୋଇଥିଲା, ସେହି ସମୟରେ କେତେ [illegible] ସ୍ୱଦେଶପ୍ରେମିକ ସ୍କଟଲଣ୍ଡବାସୀ ସ୍ୱଦେଶର ସ୍ୱାଧୀନତା ଉଦ୍ଧାର [illegible] ପ୍ରାଣପଣେ ଯତ୍ନ କରୁଥିଲେ । ଏହି ସ୍ୱାଧୀନତାପ୍ରୟାସୀମାନଙ୍କ [illegible] ଓ୍ୱାଲେସ୍ ଏବଂ ରବର୍ଟ ବ୍ରୁସ ସମଧିକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅଟନ୍ତି । [illegible] ଇଂଲଣ୍ଡପତିଙ୍କଦ୍ୱାରା ଧୃତ ହୋଇ ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡରେ ଦଣ୍ଡିତ [illegible] । ତାହାଙ୍କ ଉତ୍ତାରୁ ରବର୍ଟ ବ୍ରୁସଙ୍କ ପିତା ବ୍ରୁସ ସ୍ୱଦେଶକୁ [illegible]ଲଣ୍ଡର ଅଧୀନତାପାଶରୁ ମୁକ୍ତକରଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ତତ୍ପର ହେବ[illegible] ପ୍ରଥମତଃ ଇଂଲଣ୍ଡପତି ଏଡ୍‌ଓ୍ୱାର୍ଡଙ୍କ ଅଧୀନରେ ସୈନି[illegible] ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲେ । ଗୋଟିଏ ଯୁଦ୍ଧରେ ସେ ଇଂରାଜସୈନ୍ୟର [illegible] ହୋଇ କେତେକଜଣ ସ୍ୱଦେଶବାସୀଙ୍କୁ ସ୍ୱହସ୍ତରେ ହତ୍ୟା କରିଥିଲେ । ଯୁଦ୍ଧ ଉତ୍ତାରୁ ହସ୍ତପ୍ରକ୍ଷାଳନ ନ କରି, ରକ୍ତଲିପ୍ତହସ୍ତରେ ସେ ଯେତେବେଳେ ଭୋଜନ କରୁଥିଲେ, ସେହି ସମୟରେ ଇଂଲଣ୍ଡର ଏକ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି କହିଲେ—"ଦେଖ ଏହି ସ୍କଚ୍ ଆପଣା ରକ୍ତ ଆପେ ଖାଉଅଛି ।" ବ୍ରୁସ ଏହା ଶ୍ରବଣ କରି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅନୁତପ୍ତ ହେଲେ ଏବଂ ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରୁ ଇଂଲଣ୍ଡପତି ଏଡ୍‌ଓ୍ୱାର୍ଡଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ତ୍ୟାଗ କରି ସ୍ୱଦେଶର ଅଧୀନତାପାଶ ଛିନ୍ନ କରିବାକୁ ପ୍ରୟାସୀ ହେଲେ । ମାତ୍ର ଇଂଲଣ୍ଡପତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କାରାରୁଦ୍ଧ ହେବାରୁ ସେ ଅଳ୍ପଦିନ ଉତ୍ତାରୁ ଭଗ୍ନହୃଦୟ ହୋଇ କାରାଗାରରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ରବର୍ଟବ୍ରୁସ୍ ଛଦ୍ମବେଶରେ ଇଂଲଣ୍ଡରୁ ପଳାୟନ କରି ସ୍କଟଲଣ୍ଡରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସେ ସ୍ୱପକ୍ଷୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ଏକତ୍ରିତ କରି ରଣସଜ୍ଜାରେ ସଜ୍ଜିତ ହୋଇ, ଇଂରାଜମାନଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ବାରମ୍ବାର ପରାଜୟ କରି ସ୍କଟଲଣ୍ଡରୁ ବିଦୂରିତ କରି ଦେଲେ । ଏହା ଉତ୍ତାରୁ ୧୩୦୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସର୍ବସମ୍ମତିକ୍ରମେ ବ୍ରୁସ ସ୍କଟଲଣ୍ଡର ରାଜପଦରେ ଅଭିଷିକ୍ତ ହେଲେ । ଏଡ଼ଓ୍ୱାର୍ଡ ଏହା ଶ୍ରବଣ କରି ପେମ୍ବ୍ରୋକ ନାମକ ସେନାପତିଙ୍କ ଅଧୀନରେ ବହୁସୈନ୍ୟ ପ୍ରେରଣ କରି ବ୍ରୁସଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ପୁନଃ ୨ ପରାଜିତ କଲେ । ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାଜିତ ହୋଇ ବ୍ରୁସ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଦ୍ୱୀପରେ ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କଲେ ଏବଂ ପଶ୍ଚାତ୍ ଶତ୍ରୁତାଡ଼ିତ ହୋଇ ପର୍ବତ, ଦ୍ୱୀପ, ଅରଣ୍ୟାଦି ନାନାସ୍ଥାନରେ ଲୁକ୍କାୟିତ ହୋଇ ଭ୍ରମଣ କଲେ । କେତେକଜଣ ବିଶ୍ୱସ୍ତ ଅନୁଚର, ରାଜମହିଷୀ ବ୍ୟତୀତ ବ୍ରୁସଙ୍କ ଅନ୍ୟ ସଙ୍ଗୀ ନ ଥିଲେ । ସହଚରମାନେ ବ୍ରୁସଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କେଉଁ ଦିନ ଅନଶନ, କେଉଁ ଦିନ ଅର୍ଦ୍ଧଭୋଜନରେ କାଳଯାପନ କଲେ । ଏପରି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାରେ ପତିତ ହୋଇ ଅନେକ ସମୟରେ ବ୍ରୁସଙ୍କୁ ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କ ହସ୍ତଗତ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ହୋଇଥିଲା । ଅବଶେଷରେ ବ୍ରୁସଙ୍କ ସହଚରବର୍ଗ, ରାଣୀ ପ୍ରଭୃତି ଧୃତ ହୋଇ ଇଂରାଜମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କାରାରୁଦ୍ଧ ହେଲେ । ଇଂଲଣ୍ଡପତି ବ୍ରୁସଙ୍କ ଭ୍ରାତା ଏବଂ କେତେକଜଣ ପ୍ରଧାନ ଅନୁଚରଙ୍କ ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ କଲେ ।

ବ୍ରୁସ ପ୍ରବଳ ଶତ୍ରୁଦ୍ୱାରା ପଶ୍ଚାତ୍ ତାଡ଼ିତ ଏବଂ ସ୍ୱଦେଶ ଉଦ୍ଧାରର ଅବଲମ୍ବିତ ଉପାୟମାନ ସମସ୍ତ ନିଷ୍ଫଳ ଦର୍ଶନ କରି, ନିରାଶ ହୃଦୟରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନମାନଙ୍କ ପୁଣ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର ଜେରୁଜିଲମ୍ ଯାତ୍ରାର ସଙ୍କଳ୍ପ କଲେ । କିନ୍ତୁ ବ୍ରୁସ ଅରଣ୍ୟମଧ୍ୟସ୍ଥ ଏକ ଭଗ୍ନଗୃହରେ ଶୟନ କରି ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱଦୃଷ୍ଟି-ରେ ଅତୀତ ଘଟଣାମାନ ଚିନ୍ତା କରୁଅଛନ୍ତି, ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ଦେଖି-ଲେ ଗୋଟିଏ ମାକଡ଼ସା ଜାଲ ବୁଣିବା ସକାଶେ ଗୋଟିଏ ଓରାରୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଓରାକୁ ସୂତ୍ର ସଂଲଗ୍ନ କରୁଅଛି । ବ୍ରୁସ ନିବିଷ୍ଟ ମନରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ତାହା ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ମାକଡ଼ଶା ସ୍ୱକାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏକାଦିକ୍ରମରେ ଦ୍ୱାଦଶଥର ଚେଷ୍ଟା କଲା, ମାତ୍ର ତାହାର ଉଦ୍ୟମ ଦ୍ୱାଦଶଥର ନିଷ୍ଫଳ ହେଲା । ଅବଶେଷରେ ଉକ୍ତ କୀଟ ତ୍ରୟୋଦଶବାର ଉଦ୍ୟମ କରି କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେଲା । ବ୍ରୁସ ଉକ୍ତ କୀଟର ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି ମନେ ୨ ଚିନ୍ତା କଲେ, "ଭଗବାନଙ୍କର ବୋଧ ହୁଏ ମତେ ଉପଦେଶ ଏବଂ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ସକାଶେ ଏହି କୀଟକୁ ପ୍ରେରଣ କରିଅଛନ୍ତି । ମୋର ଉଦ୍ୟମ ଦ୍ୱାଦଶଥର ନିଷ୍ଫଳ ହୋଇଅଛି, ଏହି କୀଟପରି ମୁଁ ଆଉ ଥରେ ସ୍ୱଦେଶ ଉଦ୍ଧାର ସକାଶେ ଉଦ୍ୟମ କଲେ ବୋଧ ହୁଏ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେବି ।" ଏହା ଚିନ୍ତା କରି ସେ ପୁଣି ସ୍ୱଦେଶ ଉଦ୍ଧାରବ୍ରତରେ ବ୍ରତୀ ହେଲେ ।

ପୁଣି ଇଂରାଜମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବ୍ରୁସଙ୍କ ସମରାରମ୍ଭ ହେଲା । ବ୍ରୁସ ନବ ଉତ୍ସାହରେ ଉତ୍ସାହିତ ହୋଇ କେତେକ ଗୋଟି କ୍ଷୁଦ୍ର ଯୁଦ୍ଧରେ ଇଂରାଜମାନଙ୍କୁ ପରାଜିତ କଲେ । ଅଳ୍ପଦିନ ମଧ୍ୟରେ ସ୍କଟଲଣ୍ଡର କେତେକ ଅଂଶ ବ୍ରୁସଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱାଧୀନ ହେଲା । ଅବଶେଷରେ ବ୍ରୁସ ଇଂରାଜସେନାପତିଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାଜିତ କରି ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି କେତେକ ଯୁଦ୍ଧରେ ଜୟଲାଭ କଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଇଂଲଣ୍ଡପତି ବୃଦ୍ଧ ଏଡ଼-ୱାର୍ଡଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ହେବାରୁ ତଦୀୟ ପୁତ୍ର ଦ୍ୱିତୀୟ ଏଡ଼ୱାର୍ଡ ସିଂହାସ-ନାରୋହଣ କଲେ । ଦୁର୍ବଳଚିତ୍ତ ଦ୍ୱିତୀୟ ଏଡ଼ୱାର୍ଡ ବ୍ରୁସଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟର ସହସା କୌଣସି ପ୍ରତିବିଧାନ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଏଥିରେ ବ୍ରୁସ ତିନିବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ସମସ୍ତ ସ୍କଟଲଣ୍ଡ ଦ୍ୱୀପ ଆୟତ୍ତାଧୀନ କଲେ ।

୧୩୧୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଏଡ଼ୱାର୍ଡ ଦ୍ୱୀପ ଅଧୀନସ୍ଥ ପ୍ରଦେଶମାନ-ଙ୍କରୁ ଏକଲକ୍ଷ ସୈନ୍ୟ ସଂଗ୍ରହପୂର୍ବକ ସ୍କଟଲଣ୍ଡ ଜୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯାତ୍ରା କଲେ । ବ୍ରୁସ ଅଳ୍ପସଂଖ୍ୟକ ସୈନ୍ୟ ଘେନି ଇଂରାଜମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା କରୁଥିଲେ । ଉଭୟପକ୍ଷର ଯେଉଁ ଭୀଷଣ ସମର ହେଲା ସେଥିରେ ଇଂରାଜମାନେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ପରାଜିତ ହେଲେ । ଏଡ଼-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଡ୍‌ୱାର୍ଡ ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରୁ ପଳାୟନ କଲେ ଏହି ଯୁଦ୍ଧରେ ସ୍କଟଲଣ୍ଡର ସ୍ୱାଧୀନତା ସ୍ୱୀକୃତ ହେଲା । ଏହା ଉତ୍ତାରୁ ଆୟାରଲେଣ୍ଡରେ ବ୍ରୁସଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଇଂରାଜମାନଙ୍କର ଆଉ ଗୋଟିଏ ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲା । ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ ବ୍ରୁସ ଜୟଲାଭ କରିଥିଲେ ।

ବ୍ରୁସ ତେଇଶ ବର୍ଷ ଶାସନ କରି ୫୫ ବର୍ଷ ବୟଃକ୍ରମରେ ଜୀବଲୀଳା ସମ୍ବରଣ କଲେ । ତାହାଙ୍କ ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ତାହାଙ୍କ ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡ ଜେରୁଜିଲମକୁ ନୀତ, ଏବଂ ସମାଧିସ୍ଥ ହୋଇ ସ୍ୱକୀୟ ଇଚ୍ଛା-ନୁରୂପ ଅନ୍ତ୍ୟେଷ୍ଟିକ୍ରିୟା ସମ୍ପନ୍ନ ହେଲା । ରବର୍ଟ ବ୍ରୁସ ଅସୀମ ସାହସୀ, ଅସାଧାରଣ ଶକ୍ତିସମ୍ପନ୍ନ, ମେଧାବୀ, ଏବଂ ସ୍ୱଦେଶପ୍ରେମିକ ବୋଲି ସର୍ବତ୍ର ବିଖ୍ୟାତ ଅଟନ୍ତି । ଏଲଗିନ ଏବଂ କିନ୍‌କାରଡାଇନ ପ୍ରଦେଶର ଭୂମ୍ୟଧିକାରୀଦ୍ୱୟ ଏହାଙ୍କର ବଂଶଧର ଅଟନ୍ତି । ଲର୍ଡ ଏଲଗିନ ଭାରତ-ବର୍ଷର ଗବର୍ଣ୍ଣର ଜେନେରେଲ ହୋଇ ଆସିଥିଲେ ।

ଜୀବରହସ୍ୟ ।

(ତୃତୀୟପାଠ)

ବହୁରୂପୀ ଗିଠକୁକ୍ ଜୀବ । ଏମାନେ ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ଦେହର ବର୍ଣ୍ଣ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ପାରନ୍ତି । ବହୁରୂପୀମାନେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ବହୁକ୍ଷଣ ନିଷ୍ପନ୍ଦଭାବରେ ରହି ପାରନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ଉଭୟ ଚକ୍ଷୁର ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ଏକଦିଗକୁ ସଞ୍ଚାଳିତ ହୁଏ ନାହିଁ, ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ଉଭୟ ଚକ୍ଷୁ ଭିନ୍ନ ୨ ଦିଗକୁ ଦୃଷ୍ଟି କରିଥାଏ । ବହୁରୂପୀର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦର ପାଞ୍ଚ ଅଙ୍ଗୁଳି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରଭାବରେ ନ ରହି ସମ୍ମିଳିତ ହୋଇ ଦୁଇ ଗୁଚ୍ଛ ହୋଇଥାଏ । ଏମାନେ ଅଙ୍ଗୁଳିଦ୍ୱାରା ବୃକ୍ଷଶାଖା ଦୃଢ଼ରୂପେ ଧାରଣ କରି ପାରନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ଦୀର୍ଘଜିହ୍ୱା ମୁଖ ମଧ୍ୟରେ ଆକୁଞ୍ଚିତ ହୋଇ

Digitized by srujanika@gmail.com

ରହୁଥାଏ । ଏମାନେ କୌଣସି କୀଟକୁ ଦେଖିବାକ୍ଷଣି ତାହାକୁ ଏପରି ବେଗରେ ଜିହ୍ୱାଦ୍ୱାରା ଜଡ଼ିତ କରି ମୁଖମଧ୍ୟକୁ ନେଇଆସନ୍ତି ଯେ ଜିହ୍ୱାର ଗତି ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏମାନେ ଦଶ ଅଙ୍ଗୁଳ ଦୂରକୁ ଜିହ୍ୱାଦ୍ୱାରା କୀଟ ଧାରଣ କରି ପାରନ୍ତି । ସଂଯୁକ୍ତଦ୍ୱୀପରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବୃହଦାକୃତିର କଚ୍ଛପ ଅଛନ୍ତି । ସିଂହଳ ଦ୍ୱୀପରେ ବୃହଦାକୃତିର ଯେଉଁ ସ୍ଥଳଚର କର୍କଟ ଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ନାରିକେଳ ବୃକ୍ଷରେ ଆରୋହଣ କରି ନାରିକେଳ ଭକ୍ଷଣ କରନ୍ତି । ମନୁଷ୍ୟମାନେ ଏମାନଙ୍କୁ ଅନାୟାସରେ ଧରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । କେହି ଏମାନଙ୍କ ପଶ୍ଚାଦ୍ଧାବନ କଲେ, ଏମାନେ ପଦଦ୍ୱାରା ମୃତ୍ତିକା ଓ ଲୋଷ୍ଟ୍ର ନିକ୍ଷେପ କରି ତାହାର ଗତିରୋଧ କରନ୍ତି ।

ସମୁଦ୍ରରେ ଏକପ୍ରକାର ମତ୍ସ୍ୟ ଅଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ସଙ୍ଗୀତକାରୀ ମତ୍ସ୍ୟ କହନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ସ୍ୱର ସୁମଧୁର ଘଣ୍ଟାଶବ୍ଦ ତୁଲ୍ୟ । ପୃଥିବୀର ନାନା ପ୍ରଦେଶରେ ଟର୍ପେଡୋ ମତ୍ସ୍ୟ ଅଛନ୍ତି । କଡ୍‌ନାମକ ମତ୍ସ୍ୟର ତୈଳ ଔଷଧରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ପ୍ରତିବର୍ଷ ସହସ୍ର ମହଣ ଏହି ତୈଳ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଅଛି । ଉତ୍ତରଆମେରିକାର ଓଲ୍‌କନ୍ ନାମକ ମତ୍ସ୍ୟଦେହରୁ ଏହିପରି ମହୋପକାରକ ତୈଳ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ଓଲ୍‌କନ୍ ମତ୍ସ୍ୟର ଦୈର୍ଘ୍ୟ ଏକହସ୍ତରୁ ଅଧିକ ହୁଏ ନାହିଁ । କେହି କେହି ଏହି ମତ୍ସ୍ୟକୁ ଶୁଷ୍କ କରି ମଶାଲ ପରିବର୍ତ୍ତରେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଆମେରିକାର ପିଅର ନଦୀରେ ଯମଜ ମତ୍ସ୍ୟ ଜନ୍ମ ହୁଅନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଯମଜ ମତ୍ସ୍ୟର ଦେହ ଗୋଟିଏ ସୂକ୍ଷ୍ମଚର୍ମଦ୍ୱାରା ସଂଯୁକ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ଏକପ୍ରକାର ମତ୍ସ୍ୟ ଅଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ ଅଷ୍ଟପଦୀ ଜଳଦୈତ୍ୟ କହନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ଦୈର୍ଘ୍ୟ ତ୍ରିଂଶତିହସ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୁଏ । ଏମାନେ ନୌକାରୁ ମନୁଷ୍ୟ ଟେକନ୍ତି । ଅଷ୍ଟପଦୀଦ୍ୱାରା ଧୃତ ହେଲେ ମନୁଷ୍ୟ ଅଗ୍ନି-ଦଗ୍ଧତୁଲ୍ୟ ଦାରୁଣ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଅନୁଭବ କରେ । ଗର୍ନାର୍ଡ ନାମକ ମତ୍ସ୍ୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜଳ ଓ ସ୍ଥଳରେ ସମବେଗରେ ବିଚରଣ କରି ପାରନ୍ତି । ଏମାନେ ଶୁଷ୍କଭୂମି ଉପରେ ଦ୍ରୁତଗତିରେ ଗମନ କରନ୍ତି ।

କୀଟ ଓ ପତଙ୍ଗମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନାନାପ୍ରକାର ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଜୀବ ଅଛନ୍ତି । ପ୍ରଜାପତି, ଝଗଡ ଓ ରେଶମ କୀଟ ତିନି ଅବସ୍ଥାରେ ତିନି ପ୍ରକାର ଭିନ୍ନ ଦେହ ଧାରଣ କରନ୍ତି । ପିପୀଲିକା, ମକ୍ଷିକା ପ୍ରଭୃତିର କୌଣସି ଶ୍ରେଣୀ ପ୍ରଥମ ଅଣ୍ଡରୂପ ଗ୍ରହଣ, ତଦନନ୍ତର ଷଟ୍‌ପଦ ହୋଇ ଭୂମିରେ ବିଚରଣ, ଶେଷରେ ପକ୍ଷ ଧାରଣ କରି ଆକାଶରେ ଉଡ୍ଡୀନ ହୁଅନ୍ତି । ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର କୀଟମାନଙ୍କ ଏକତା ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ମୟଜନକ ଅଟେ । ଶତ୍ରୁଦ୍ୱାରା ଆକ୍ରାନ୍ତ ହେଲେ କିମ୍ବା କାହାରିକୁ ଆକ୍ରମଣ କରିବାର ପ୍ରୟୋଜନ ହେଲେ ଏମାନେ ଏକତ୍ର ହୋଇ ସ୍ୱକାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ କରନ୍ତି । ପୁତ୍ତିକାମାନେ ସ୍ୱୀୟ କ୍ଷୁଦ୍ର ଶରୀରାପେକ୍ଷା ସହସ୍ରଗୁଣ ବୃହତ୍ତର ଯେଉଁ ବାସଗୃହ ନିର୍ମାଣ କରନ୍ତି ତାହା କାହାର ଅବିଦିତ ନାହିଁ । ପୁତ୍ତିକାମାନଙ୍କ ପରି ମଧୁମକ୍ଷିକାମାନେ ମଧୁ ଗୃହ ନିର୍ମାଣ-କୌଶଳ ଓ ନିପୁଣତାର ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନରେ ନ୍ୟୂନ ନୁହନ୍ତି । ଊର୍ଣ୍ଣନାଭମାନେ ଊର୍ଣ୍ଣାଜାଲ ନିର୍ମାଣରେ ସାମାନ୍ୟ ଶିଳ୍ପନୈପୁଣ୍ୟ ଓ ଶକ୍ତି ପ୍ରଦର୍ଶନ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏଦେଶରେ ଊର୍ଣ୍ଣାଜାଲରେ କୀଟ ପତଙ୍ଗାଦି ପତିତ ହେଲେ ନିଷ୍କୃତି ଲଭିବା କଠିନ ହୁଏ । ସିଂହଳ ଓ ମାଲାଗାସ୍କର ଦ୍ୱୀପରେ କେତେ ଗୁଡ଼ିଏ ବୃହଦାକାର ଏକଜାତୀୟ ଊର୍ଣ୍ଣନାଭ ଅଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ପାଶରେ ବହୁରୂପ, ଗୃହଗୋଧିକା, କ୍ଷୁଦ୍ରପକ୍ଷୀ ଓ ମୂଷିକ ପତିତ ହେଲେ ନିଷ୍କୃତି ଲଭନ୍ତି ନାହିଁ । ମଧ୍ୟ-ଆଫ୍ରିକାରେ ଏକଜାତୀୟ ପିପୀଲିକା ଅଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ ବାସିକେଡେପ୍ କହନ୍ତି । ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଜୀବଙ୍କୁ ବାହୁକୋଟେ ପିପୀଲିକାଙ୍କ ପରି ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟାରେ ଦଳବଦ୍ଧ ହେବାର ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ଏମାନେ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ ତୁଲ୍ୟ ଦଳବଦ୍ଧ ହୋଇ ଗମନ କରନ୍ତି । କୌଣସି ଭ୍ରମଣକାରୀ ଏହି ଜାତୀୟ ଏକଦଳ ପିପୀଲିକାଙ୍କୁ ୩।୪ କୋଶ ସ୍ଥାନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ୍ୟାପି ଗମନ କରିବାର ଦେଖିଅଛନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ଏକ ଭ୍ରମଣକାରୀ ପ୍ରାତଃକାଳରୁ ସନ୍ଧ୍ୟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏକଦଳକୁ ଗମନ କରିବାର ଦେଖିଥିଲେ । ଆଫ୍ରିକାର ମନୁଷ୍ୟ, ପଶୁ, ପକ୍ଷୀ, କୀଟ, ପତଙ୍ଗ ପ୍ରଭୃତି ଜୀବ ଏମାନଙ୍କୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୟ କରନ୍ତି । ଏମାନେ ଏକସ୍ଥାନରୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ଗମନ କଲେ ହସ୍ତୀ, ସିଂହ, ହରିଣାଦି ପଶୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱଶ୍ୱାସରେ ପଳାୟନ ଏବଂ ପକ୍ଷୀ ପତଙ୍ଗ ପ୍ରଭୃତି ଆକାଶମାର୍ଗରେ ଉଡ୍ଡୀନ ହୁଅନ୍ତି । ଏମାନେ ବହିର୍ଗତ ହେଲେ ଅରଣ୍ୟସ୍ଥ ତାବତ୍ ପଶୁ ମହାଭୀତ ହୁଅନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ କୌଣସି ପଶୁ ଅବା ମନୁଷ୍ୟ ପତିତ ହେଲେ ଏମାନେ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ତାହାର ସର୍ବାଙ୍ଗ ଆବୃତ କରି ପକାନ୍ତି, ଏବଂ ଅତ୍ୟଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ତାହାକୁ ଦଂଶନପୂର୍ବକ ମାଂସ ଭକ୍ଷଣ କରି ତାହାର କଙ୍କାଳମାତ୍ର ଅବଶେଷ ରଖନ୍ତି । ଅନେକେ ମନରେ କରନ୍ତି ଗ୍ରୀଷ୍ମମଣ୍ଡଳରେ ଯେପରି କୀଟ ପତଙ୍ଗାଦିର ଆଧିକ୍ୟ ହିମମଣ୍ଡଳରେ ସେପରି ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବଗତ ହୋଇଅଛୁ, ଉତ୍ତର ହିମମଣ୍ଡଳର କୌଣସି କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ମଶକର ଆଧିକ୍ୟ ହେତୁରୁ ଅନ୍ୟ ଜୀବ ବାସ କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏକ ଅନ୍ୱେଷୀ ଭ୍ରମଣ କରୁ କରୁ ହଠାତ୍ ଏହିପରି ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାକ୍ଷଣି ଅଶ୍ୱ ଓ ଅନ୍ୱେଷୀ ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ମଶକମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଆବୃତ ହୋଇଗଲେ । ମାତ୍ର ଅନ୍ୱେଷୀଙ୍କୁ ଅଶ୍ୱ ବେଗରେ ଘେନି ପଳାଇ ଆସିବାରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଲେ ।

କେତେ ଜୀବ ଅଛନ୍ତି ସେମାନେ ଅନ୍ୟ ଜୀବ ଶରୀରରେ ବାସ କରନ୍ତି, ଏମାନଙ୍କୁ ଉପଜୀବ କହନ୍ତି । ଉପଜୀବମାନେ କ୍ଷୁଦ୍ର ବୃହତ୍ ନାନା ଆକୃତିର ହୁଅନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ଶରୀରାଭ୍ୟନ୍ତରରେ କେତେକ ଅବା ଶରୀରର ବହିର୍ଭାଗରେ ବାସ କରନ୍ତି । ମନୁଷ୍ୟ, ପଶୁ, ପକ୍ଷୀ, ସରୀସୃପ ପ୍ରଭୃତି ବିଭିନ୍ନ ଜୀବ ଶରୀରରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଉପଜୀବ ବାସ କରନ୍ତି । ଉପଜୀବମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଜୀବର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅବସ୍ଥା ବ୍ୟତୀତ କୌଣସି ପ୍ରକାର ବୃଦ୍ଧି ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ ନାହିଁ । ଉପଜୀବମାନଙ୍କ ହେତୁ ମନୁଷ୍ୟଶରୀରରେ ନାନାପ୍ରକାର ରୋଗ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ମାଂସାଶୀ ପ୍ରାଣିମାନେ ମାଂସସହ ତଦଧିବାସୀ ଉପଜୀବମାନଙ୍କୁ ଭକ୍ଷଣ କରନ୍ତି । ଉପଜୀବମାନେ ଏକ ଜୀବ ଦେହରୁ ଅନ୍ୟ ଜୀବ ଦେହରେ ପ୍ରବିଷ୍ଟ ହୋଇ ରୂପାନ୍ତର ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ଏକଜାତୀୟ କୀଟାଣୁ ଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଏକପ୍ରକାର କ୍ଷୁଦ୍ର ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଶମ୍ବୁକ ଦେହରେ ସଂଲଗ୍ନ ହୋଇ ଏବଂ ତାହାର ଶରୀରସ୍ଥ ରସ ପାନ କରି ବର୍ଦ୍ଧିତ ହୁଅନ୍ତି । କୌଣସି ପକ୍ଷୀ ଏହି ଶମ୍ବୁକ ଭକ୍ଷଣ କରନ୍ତି । କୀଟାଣୁ ପକ୍ଷୀ ଶରୀରରେ ପ୍ରବିଷ୍ଟ ହୋଇ ତାହାର ଅନ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ବର୍ଦ୍ଧିତ ହୁଏ । ତଦନନ୍ତର ଏହାର ଚତୁଷ୍କୋଣାକାର ଗ୍ରନ୍ଥିଯୁକ୍ତ ଗୋଟିଏ ପୁଚ୍ଛ ବହିର୍ଗତ ହୁଏ ଏବଂ ତାହା କ୍ରମଶଃ ବର୍ଦ୍ଧିତ ହୋଇ ଫିତା ଭଳି କୃମିରେ (ଇଂରାଜୀରେ ଟେପ୍ ୱାର୍ମ କହନ୍ତି) ପରିଣତ ହୁଏ । ସେହି ଚତୁଷ୍କୋଣାକାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରନ୍ଥିରୁ ଅସଂଖ୍ୟ ଡିମ୍ବ ପ୍ରସୂତ ହୁଏ । ଉକ୍ତ ଡିମ୍ବ ଜଳରେ ନିକ୍ଷିପ୍ତ ହେଲେ ସେଥିରୁ ପୁଣି ଅସଂଖ୍ୟ କୀଟାଣୁ ଜନ୍ମନ୍ତି । ଶୂକରମାନେ ଖାଦ୍ୟସହ ଏହି ଡିମ୍ବ ଭକ୍ଷଣ କଲେ ଶୂକରଦେହରେ ଏହା ପ୍ରବିଷ୍ଟ ହୋଇ ବର୍ଦ୍ଧିତ ହୁଏ । ମନୁଷ୍ୟମାନେ ଶୂକରମାଂସସହ ଏହି ଜାତୀୟ କୀଟାଣୁ ଭକ୍ଷଣ କଲେ, ଏହା ମନୁଷ୍ୟଶରୀରରେ ପ୍ରବିଷ୍ଟ ହୋଇ ବୃହତ୍ କୃମିରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ଏହି କୀଟାଣୁ ଅଧିକ ଉତ୍ତାପରେ ବିନଷ୍ଟ ହୁଏ, ମାତ୍ର ଅଳ୍ପ ଉତ୍ତାପରେ ଏହାର କୌଣସି ଅନିଷ୍ଟ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏକ ଜାତୀୟ ଉପଜୀବର ଡିମ୍ବ ମନୁଷ୍ୟରକ୍ତସହ ମିଶ୍ରିତ ହୋଇ ଧମନୀ ଏବଂ ଶିରାରେ ଭ୍ରମିତ ହୁଏ । ଡିମ୍ବ ପୁଷ୍ଟ ହୋଇ ସେଥିରୁ ଶାବକ ନିର୍ଗତ ହେଲେ ଉକ୍ତ ଶାବକ ଫୁସ୍ଫୁସ ମଧ୍ୟରେ ବାସ କରି ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ପଦାର୍ଥମାନ ଭକ୍ଷଣ କରେ ଏହା ବର୍ଦ୍ଧିତ ହୋଇ ଶିରାର ମୁଖ ରୁଦ୍ଧ କରିଦିଏ । ଏହି ଜାତୀୟ ଉପଜୀବକୁ ମନୁଷ୍ୟ ଏବଂ ଘୋଟକ ଉଭୟରେ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ । କୌଣସି

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉପଜୀବ ଜୀବଶରୀରସ୍ଥ ଚର୍ମ୍ମର ଅବ୍ୟବହିତ ନିମ୍ନରେ ବାସ କରନ୍ତି । ଏହିକାରଣରୁ ଉପଜୀବ ମନୁଷ୍ୟ ଶରୀରରେ ବାସ କରି ତାକୁ କୁଣ୍ଡିଆ ପ୍ରଭୃତି ରୋଗ ଉତ୍ପନ୍ନ କରନ୍ତି ।

ଦକ୍ଷିଣ-ଆମେରିକାର ପଶ୍ଚିମଭାରତୀୟ-ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜରେ ଚିଗୋ ନାମକ ମକ୍ଷିକାଜାତୀୟ ଏକପ୍ରକାର ପତଙ୍ଗ ଅଛନ୍ତି । ଏମାନେ ଅଲକ୍ଷିତସ୍ୱଭାବରେ ମନୁଷ୍ୟ ଶରୀରରେ ପ୍ରବିଷ୍ଟ ହୋଇ ବାସ କରନ୍ତି । ହସ୍ତ ଅବା ପଦାଙ୍ଗୁଳିର ନଖ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଗମନ କରି, କ୍ରମଶଃ ଚର୍ମ୍ମଭେଦପୂର୍ବକ ଅଙ୍ଗୁଳି ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତି । ଏହି ପତଙ୍ଗ ଯେତେବେଳେ ଚର୍ମ୍ମଭେଦ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟାପୃତ ଥାଏ ମନୁଷ୍ୟର କଣ୍ଡୁ ବୋଧ କରିବା ଚେଏଁଚ ଖାଉ ବରଂ ସୁଖାନୁଭବ କରେ । ଯେଉଁମାନେ ଚିଗୋର ମନୁଷ୍ୟଶରୀରରେ ପ୍ରବେଶ ବିଷୟ ଅବଗତ ଥାନ୍ତି ସେମାନେ ସତର୍କ ହୁଅନ୍ତି, ମାତ୍ର ଅଜ୍ଞଲୋକ ସେବେ ସାବଧାନ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ସାଧାରଣତଃ ସ୍ତ୍ରୀଚିଗୋ ଗର୍ଭବତୀ ହେଲେ ମନୁଷ୍ୟ ଶରୀରରେ ପ୍ରବେଶ କରେ । ତାହାର ଉଦର ବହୁସଂଖ୍ୟକ କ୍ଷୁଦ୍ର ଡିମ୍ବରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ । ଅଙ୍ଗୁଳି ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ ଉତ୍ତାରୁ ଏହାର ଆକାର ବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ ଅଙ୍ଗୁଳି କ୍ରମଶଃ ସ୍ଫୀତ ହୋଇ ବିଶେଷ ଯନ୍ତ୍ରଣାଦାୟକ ହୁଏ । ବହିତ ଚିକିତ୍ସା ନ କଲେ ହସ୍ତର ନାନାସ୍ଥାନରେ କ୍ଷତ ହୁଏ ଏବଂ ମନୁଷ୍ୟ ଭୟଙ୍କର ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗ କରି ଅବଶେଷରେ ମୃତ୍ୟୁମୁଖରେ ପତିତ ହୁଏ ।

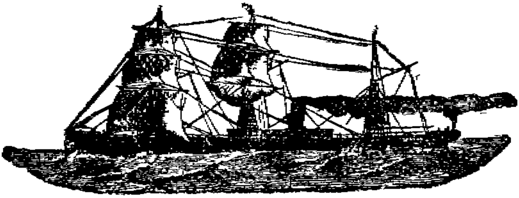

Digitized by srujanika@gmail.com

ଚିଲିକାକୁ ଉଦ୍ଦେଶ କରି ଅନିତ୍ୟତା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଉକ୍ତି ।

ତୋ ଦର୍ପଣେ କ୍ଷୁଦ୍ର ମନୁଷ୍ୟର ଚକ୍ଷୁ
ଦେଶେ କାଳେ ହୁଏ ଦୂର-ବିସ୍ତାରିତ ।
ଅତୀତର ଗୁପ୍ତ ସାକ୍ଷୀ ପୁରାତନ,
ଦେଖିଲୁ ଜଗତର ଉତ୍ଥାନ ପତନ ।
କେତେ ରାଜଧାନୀ ତୋ ତୀରେ ଉଦିତ
ହୋଇ ଶକ୍ତି ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ ଅସ୍ତମିତ ।
ଧୋଉଅଛି ତୋର ନୀଳ ଊର୍ମିମାଳ
ଏବେ ତାଙ୍କ କାଳ-ଚର୍ଚ୍ଚିତ କଙ୍କାଳ ।
କେତେ ରାଜା କେତେ ଦିଗ୍ବିଜୟୀ ବୀର
ଅବଗାହିଲେ ତୋର ସ୍ନିଗ୍ଧ-ନୀଳ-ନୀର,
ତୋ ଆକାଶ ପୂରି ଜୟ-ବାଦ୍ୟ-ରୋଳେ,
ଉଡ଼ାଇ ବାନା ତୋ ପବନହିଲ୍ଲୋଳେ,
କଦମ୍ବେ ବାନ୍ଧିଲେ ତୋର ବକ୍ଷେ ତରୀ,
ଅକ୍ଷୟ ଯଶର ଆଶା ବକ୍ଷେ ଧରି,
ଅଭ୍ୟାସେ ତାଙ୍କ ତରୀ ମେରୁଦଣ୍ଡେ
ଯେ ରେଖା ଟାଣିଲା ତୋର ନୀଳଗଣ୍ଡେ,
ସେହି ରେଖା ପ୍ରାୟେ ତାଙ୍କ ଯଶମାନ
କ୍ଷଣ ମାତ୍ରେ କିବା ହେଲା ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ।
ବୃଥା ସ୍ପର୍ଦ୍ଧା, ଅହୋ ! ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ମଥା,
କେତେ ଦିନ ପାଇଁ କଲେ କେତେ କଥା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯକ୍ଷରଙ୍କ ଶୋଭା, ପଦାଙ୍କ ଯେ ଭାବେ
ରଖି ପାରିଲେ କି ଯକ୍ଷ-ପଦଭାବେ ?
ସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗ ଯେ ନଷ୍ଟେ ବହ୍ନି-କୁଳ-ଯକ୍ଷଃ,
କାଳି କି ସେ ନଷ୍ଟେ କେବେ ହୁଏ ଭସ୍ମ ?

ଦସ୍ୟୁ ଓ ଦିଗ୍ବିଜୟୀ ।

ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ଦିଗ୍ବିଜୟୀ ମହାବୀର ଅଲେକଜାଣ୍ଡରଙ୍କ ରାଜତ୍ୱକାଳରେ ଥ୍ରେସ ଦେଶରେ ଏକ ପରାକ୍ରାନ୍ତ ଦସ୍ୟୁ ଥିଲା । ତାହାର ଦୌରାତ୍ମ୍ୟରେ ଥ୍ରେସ ଏବଂ ତତ୍ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରଦେଶମାନ କମ୍ପିତ ହେଉଥିଲା । ସେ ଧୃତ ହୋଇ ଅଲେକଜାଣ୍ଡରଙ୍କ ସମ୍ମୁଖକୁ ନୀତ ହେବାରୁ ଦସ୍ୟୁ ଏବଂ ଦିଗ୍ବିଜୟୀର ଯେଉଁ କଥୋପକଥନ ହୋଇଥିଲା ତାହା ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା ।

ଅଲେକଜାଣ୍ଡର—ଦୁରାତ୍ମା ଥ୍ରେସଦେଶୀୟ ଦସ୍ୟୁ ! ମୁଁ ତୋର ନାନାପ୍ରକାର ଅତ୍ୟାଚାରର କଥା ଶୁଣିଅଛି, ତୋର ପରିଚୟ ଦେ ।

ଦସ୍ୟୁ—ମୁଁ ଥ୍ରେସଦେଶବାସୀ ଜଣେ ଯୋଦ୍ଧା ।

ଅ—ତୁ ଜଣେ ଯୋଦ୍ଧା ! ତୁ ଚୋର, ତୁ ଦସ୍ୟୁ, ତୁ ଲୁଣ୍ଠନବ୍ୟବସାୟୀ, ତୁ ନରହନ୍ତା, ତୁ ଦେଶର କଣ୍ଟକ । ତୋର ସାହସ ପ୍ରଶଂସାର୍ହ ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ତୁ ନୃଶଂସ ଦୁରାଚାରୀ, ମୁଁ ତୋତେ ସମୁଚିତ ଦଣ୍ଡ ଦେବ ।

ଦ—ମୁଁ କଅଣ କରିଅଛି ? ଅପଣ ମତେ ଏହିପରି ଭର୍ତ୍ସନା କରୁଅଛନ୍ତି ?

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅ—ତୁ ମୋର ପ୍ରଭୁଶକ୍ତିର ଅବମାନନା କରୁଅଛୁ । ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର ପ୍ରାଣିହିଂସା ଓ ସର୍ବସ୍ୱ ଲୁଣ୍ଠନ କରି ରାଜ୍ୟର ଶାନ୍ତିଭଙ୍ଗ କରୁଅଛୁ ।

ଦ—ଅଲେକଜାଣ୍ଡର ! ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ବନ୍ଦୀ; ତୁମ୍ଭର ଇଚ୍ଛାନୁରୂପ ତିରସ୍କାର କର। ଶାସ୍ତି ପ୍ରଦାନ ସମସ୍ତ ସହ୍ୟ କରିବ; ମାତ୍ର ମୋର ଆତ୍ମା ବିଚଳିତ ହୋଇ ନାହିଁ, ତୁମ୍ଭର ଦର୍ପିତବାକ୍ୟମାନଙ୍କର ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ହେଲେ ମୁଁ ସ୍ୱାଧୀନଭାବରେ ନିର୍ଭୟ ହୋଇ ଦେବ ।

ଅ—ତୁ ଯାହା କହିବୁ ସ୍ୱାଧୀନଭାବରେ ନିର୍ଭୟ ହୋଇ କହ, ମୋର ବଶରୁ କେହି ଅଛିଅଛୁ ବୋଲି ମୁଁ ତାହାକୁ ନିର୍ଭୟରେ କଥା କହିବାକୁ ନ ଦେବ, ମୋର ସେପ୍ରକାର ପ୍ରକୃତି ନୁହେ ।

ଦ—ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରଥମ ମୋର ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦିଅ, ପଶ୍ଚାତ୍ ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେବ । ତୁମ୍ଭେ କପରି ଚାଲଚଳନ କରୁଅଛ ?

ଅ—ମହାପୁରୁଷ ତୁଲ୍ୟ, କୀର୍ତ୍ତିଦେବୀ ତାହାର ସାକ୍ଷ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରିବେ । ମୋହପରି ସାହସୀ ପୁରୁଷ, ମହାନ୍ ସମ୍ରାଟ୍, ସର୍ବଜୟୀ ଦିଗ୍ବିଜୟୀ, ପୃଥିବୀରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ନାହିଁ ।

ଦ—କୀର୍ତ୍ତିଦେବୀଙ୍କଠାରେ ମୋହ ନାମ ମଧ୍ୟ ଅଜ୍ଞାତ ନୁହେ । ମୋହପରି ସାହସୀ ସେନାପତି ଆଉ କିଏ ଅଛୁ ? ମାତ୍ର ମୁଁ ଆତ୍ମଶ୍ଳାଘା କରିବାକୁ ଘୃଣା କରେ । ମୁଁ ଅଳ୍ପ ଅଯୋଗ୍ୟରେ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇ ନାହିଁ, ଏହା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅବିଦିତ ନାହିଁ ।

ଅ—ତୁ ଯାହା କହ ମଲକେ, ତୋପରି କେହି ଦୁର୍ବୃତ୍ତ ନୀଚ ଦସ୍ୟୁ ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କେହି କହିବେ ନାହିଁ ।

ଦ—ଦିଗ୍ବିଜୟୀ କାହାକୁ କହନ୍ତି ? ତୁମ୍ଭେ ଅବଶ୍ୟକର ରାଜ୍ୟଲାଭ ଦୁରାକାଂକ୍ଷା ହୋଇ, ପୃଥିବୀର ଏକ ପ୍ରାନ୍ତରୁ ଅନ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପିଶାଚ ତୁଲ୍ୟ ଅନ୍ୟାୟମାର୍ଗ ଅବଲମ୍ବନପୂର୍ବକ, ଶିଳ୍ପ ଓ ଶାସ୍ତ୍ରର ରମଣୀୟ ଉଦ୍ୟାନ ବିଧ୍ୱଂସ କରି, ଅବଶେଷରେ ମାନବମଣ୍ଡଳୀର

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରାଣବଧ, ସର୍ବସ୍ୱ ଲୁଣ୍ଠନ ପ୍ରଭୃତି ବିଶେଷ ଉତ୍କଟାଚରଣ କର ନାହିଁ ? ମୁ କ୍ଷୁଦ୍ରତନ୍ତ୍ରର ସମଭିବ୍ୟାହାରରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଦେଶରେ ଯାହା କରୁଅଛୁ, ତୁମ୍ଭେ ଶତସହସ୍ର ସମଭିବ୍ୟାହାରରେ ସମସ୍ତ ମାନବଜାତିର ତାହା କରୁଅଛ । ମୁ କେତେକ ସାମାନ୍ୟବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଅନିଷ୍ଟ କରୁଅଛି, ତୁମ୍ଭେ କେତେ ଭୂପତିଙ୍କ ସର୍ବନାଶ କରୁଅଛ । ମୁ କେତେକ ସାମାନ୍ୟ ଗୃହ ଦଗ୍ଧ କରୁଅଛି, ତୁମ୍ଭେ କେତେ ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ ରାଜ୍ୟ ଓ କେତେ ସମୃଦ୍ଧତମ ନଗରକୁ ଉଜୁଡ଼ା ନ କରୁଅଛ । ତେବେ ଉଭୟ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ତର ଏତିକି, ମୁ ସାମାନ୍ୟଲୋକଙ୍କ କୁଳରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଅଛି, ତୁମ୍ଭେ ରାଜକୁଳରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିବାରୁ ମୋହଠାରୁ ପ୍ରବଳ ଓ ପରାକ୍ରାନ୍ତ ଦସ୍ୟୁ ହୋଇଅଛ ।

ଅ—ମୁ ରାଜ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛି ସତ୍ୟ, ମୁ ରାଜକୁଳ ଦଳନ ମର୍ଦ୍ଦନ କରୁଅଛି । ମୁ କେତେକ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଉଚ୍ଛେଦସାଧନ କରୁଅଛି । ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ତଦପେକ୍ଷା ସମୃଦ୍ଧତର ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସଂସ୍ଥାପନ କରୁଅଛି ମୁ ଶିଳ୍ପ, ବାଣିଜ୍ୟ ଓ ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ରର ଉନ୍ନତିସାଧନ କରିଅଛି ।

ଦ—ମୁ ଅନେକ ଧନବାନର ଧନ ହରଣ କରୁଅଛି ସତ୍ୟ, ମୁ ସେହି ଧନ ଦରିଦ୍ରଙ୍କୁ ଅକାତରରେ ଦାନ କରିଅଛି । ମୁ ଦୁଷ୍ଟଙ୍କୁ ଦମନ, ବିପନ୍ନଙ୍କୁ ବିପଦ୍‌ମୁକ୍ତ, ଏବଂ ଶରଣାର୍ଥୀଙ୍କୁ ଆଶ୍ରୟପ୍ରଦାନ କରିଅଛି । ତୁମ୍ଭେ ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ରାଦିର ଯାହା ଉଲ୍ଲେଖ କଲ, ମୁ ତାହାର କିଛି ଅବଗତ ନୁହେଁ ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ଏହା ମୁ ଜାଣେ, ତୁମ୍ଭଦ୍ୱାରା କିମ୍ବା ମୋହଦ୍ୱାରା ଜଗତର ଯେଉଁ ଅନିଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି, କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ତହିଁର କ୍ଷତିପୂରଣ ହେବ ନାହିଁ ।

ଅଲେକଜାଣ୍ଡର ଦସ୍ୟୁର ଏହିପରି ଉକ୍ତି ଶ୍ରବଣରେ ତାହାକୁ ବନ୍ଧନମୁକ୍ତ ଏବଂ ସମୁଚିତ ପରିଚର୍ଯ୍ୟା କରିବାର ଆଦେଶ ପ୍ରଦାନ କରି, ଦସ୍ୟୁ ଏବଂ ଦିଗ୍‌ବିଜୟୀ ଉଭୟ ମଧ୍ୟରେ କି ପ୍ରଭେଦ ଚିନ୍ତା କରିବାରେ ନିମଗ୍ନ ହେଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭାରତବର୍ଷର ପ୍ରାଚୀନ ଧର୍ମାଧିକରଣ ଓ ବ୍ୟବସ୍ଥାଶାସ୍ତ୍ର ।

ରାଜା କ୍ରୋଧ ଏବଂ ଦ୍ୱେଷଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ବିଦ୍ୱାନ୍ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ସହିତ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରାନୁସାରେ ବିଗ୍ରହକାର୍ଯ୍ୟ ସମାଧା କରୁଥିଲେ । ସାତ୍ତ୍ୱିକ, ଧାର୍ମିକ ସତ୍ୟବାଦୀ ଏବଂ ପକ୍ଷପାତଶୂନ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣମଣ୍ଡଳୀ ଏବଂ କତିପୟ ବଣିକ ଧର୍ମାଧିକରଣର ସଭାସଦ୍ ହେଉଥିଲେ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ହେତୁ ରାଜା ସ୍ୱୟଂ ବ୍ୟବସ୍ଥାଦର୍ଶନରେ ଅକ୍ଷମ ହେଲେ, ପୂର୍ବୋକ୍ତ ସଭ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ସର୍ବଧର୍ମଜ୍ଞ ଏକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବ୍ୟବସ୍ଥାଦର୍ଶନରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଉଥିଲେ । ପୂର୍ବୋକ୍ତ ସଭ୍ୟମଣ୍ଡଳୀ ଲୋଭ, ଦ୍ୱେଷ ଅଥବା ଭୟପ୍ରଯୁକ୍ତ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରବିରୁଦ୍ଧ କୌଣସି ଅଯଥା ବିଚାର କଲେ, ରାଜା ସଭ୍ୟମାନଙ୍କୁ, ମୁକ୍ତି ନ ଦେଇ ପରାଜିତ ବ୍ୟକ୍ତିର ବିହିତ ଦଣ୍ଡର ଦ୍ୱିଗୁଣ ଦଣ୍ଡରେ ଦଣ୍ଡିତ କରୁଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ବ୍ରିଟିଶ ଇଂରାଜ ବିଗ୍ରହାଳୟରେ ଯେପରି ବାଦୀ, ପ୍ରତିବାଦୀ, ସାକ୍ଷୀ, ସେମାନଙ୍କ ଉକ୍ତି ଏବଂ ଲିଖିତ ପ୍ରମାଣଦ୍ୱାରା ବିଗ୍ରହକାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ ହୁଏ, ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ ତାହାର ତିଳମାତ୍ର ବ୍ୟତିକ୍ରମ ହେଉ ନ ଥିଲା । ବାଦୀର ଅଭିଯୋଗ ମିଥ୍ୟା ପ୍ରମାଣିତ ହେଲେ ବର୍ତ୍ତମାନକାଳ ତୁଲ୍ୟ ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ ବାଦୀ ଦଣ୍ଡିତ ହେଉଥିଲା । ଅଭିଯୋଗ କିମ୍ବା ଆରୋପିତ ଅପରାଧ ମୀମାଂସିତ ନ ହେଲେ ପ୍ରତିବାଦୀ ବାଦୀ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅଭିଯୋଗ ଉପସ୍ଥିତ କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହେଉ ନ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ ତୁଲ୍ୟ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ବାଦୀ ଓ ପ୍ରତିବାଦୀର ବାଦ ପ୍ରତିବାଦ ପରସ୍ପର ସମକ୍ଷରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହେଉଥିଲା । ବିଗ୍ରହକ ସମକ୍ଷରେ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଅସ୍ଥିରଭାବାପନ୍ନ, ଘର୍ମାକ୍ତଲଲାଟ, ବିବର୍ଣ୍ଣମୁଖ, କ୍ଷୀଣକଣ୍ଠସ୍ୱର, ପୂର୍ବାପର ବିରୁଦ୍ଧବାଦୀ, ଏବଂ ବକ୍ରଓଷ୍ଠାଧର ହେଉଥିଲା, ବିଗ୍ରହକମାନେ ତାହାର ଚରିତ୍ରପ୍ରତି ସନ୍ଦିଗ୍ଧଚିତ୍ତ ହେଉଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାନ କାଳର ବ୍ୟବହାରଜୀବୀ (ଉକୀଲ) ତୁଲ୍ୟ ପ୍ରାଚୀନ କାଳର ରାଜନିୟୋଜିତ ବ୍ୟବହାରଜୀବିବୃନ୍ଦ ବାଦୀ ଓ ପ୍ରତିବାଦୀ ପକ୍ଷ ସମର୍ଥନ କରୁଥିଲେ । ପ୍ରାଡ଼୍‌ବିବାକ ପ୍ରଥମ ବାଦୀ ପକ୍ଷର ସାକ୍ଷ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରି ତଦନନ୍ତର ପ୍ରତିବାଦୀ ପକ୍ଷର ସାକ୍ଷ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ । ମାଦକସେବୀ, ଉନ୍ମତ୍ତ, ପାଷଣ୍ଡ, କୁତର୍କୀ, ବିକଳେନ୍ଦ୍ରିୟ, ପତିତ, ବନ୍ଧୁ, ଅର୍ଥସମ୍ବନ୍ଧୀ (ଅର୍ଥାତ୍ ଯାହାର ସଙ୍ଗେ ସେହି ପକ୍ଷର ସ୍ୱାର୍ଥ ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଛି), ସହାୟ, ଶତ୍ରୁ, ଚୋର ପ୍ରଭୃତି ବ୍ୟକ୍ତିର ସାକ୍ଷ୍ୟ ଗୃହୀତ ହେଉ ନ ଥିଲା । ଉଭୟ ପକ୍ଷ ସାକ୍ଷ୍ୟଦାନ କଲେ, ଅଧିକାଂଶ ଲୋକ ଯେଉଁ କଥା କହୁଥିଲେ, ତାହା ଗ୍ରାହ୍ୟ ହେଉଥିଲା । ଉଭୟ ପକ୍ଷର ସାକ୍ଷୀସଂଖ୍ୟା ସମାନ ହେଲେ, ଯେଉଁ ପକ୍ଷରେ ଗୁଣବାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତି ଏବଂ ଉଭୟ ପକ୍ଷର ସମାନସଂଖ୍ୟକ ଗୁଣବାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତି ଥିଲେ, ଯେଉଁ ପକ୍ଷରେ ଅଧିକ ଗୁଣବାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତି ସାକ୍ଷ୍ୟଦାନ କରୁଥିଲେ, ସେହି ପକ୍ଷ ଜୟଲାଭ କରୁଥିଲେ । ଏକ ପକ୍ଷୀୟ ସାକ୍ଷୀ ଯେଉଁ ସାକ୍ଷ୍ୟଦାନ କରୁଥିଲେ, ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷୀୟ ଗୁଣବାନ୍ ସାକ୍ଷୀ ତାହାର ବିପରୀତ ସାକ୍ଷ୍ୟଦାନ କଲେ, ପ୍ରଥମୋକ୍ତ ସାକ୍ଷିମାନଙ୍କ କୂଟସାକ୍ଷ୍ୟ ଗୃହୀତ ହେଉଥିଲା ।

ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ବିଶୁଦ୍ଧି ହେତୁ ତୁଳା, ଅଗ୍ନି, ଜଳ, ବିଷ, ଏବଂ କୋଷ ଏହି ପଞ୍ଚପ୍ରକାର ଶପଥ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । ଅଭିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ସ୍ୱେଚ୍ଛାରେ କିମ୍ବା ଅଭିଯୋକ୍ତା ବିଶେଷ ପଣବଦ୍ଧ ହେଲେ ଶପଥ ଗ୍ରହଣ ହେଉଥିଲା । ପୂର୍ବଦିବସରୁ ଉପବାସୀ, କୃତସ୍ନାନ, ଆର୍ଦ୍ରବାସ ଶପଥାଭିଳାଷୀ ପୁରୁଷକୁ ପ୍ରାଡ଼୍‌ବିବାକ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟକାଳରେ ଆହ୍ୱାନ କରି ରାଜା ଏବଂ ସଭ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ସମକ୍ଷରେ ଶପଥ କରାଉଥିଲେ । ସ୍ତ୍ରୀ, ବାଳକ, ବୃଦ୍ଧ, ଅନ୍ଧ, ପଙ୍ଗୁ, ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଏବଂ ରୋଗୀମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ତୁଳା (ତୁଳାଦଣ୍ଡଦ୍ୱାରା ଶପଥ), କ୍ଷତ୍ରୀୟ ପକ୍ଷରେ ଅଗ୍ନି, ବୈଶ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଜଳ, ଏବଂ ଶୂଦ୍ର ପକ୍ଷରେ ବିଷ ଶପଥ ପ୍ରଶସ୍ତ ଥିଲା । ଶୁଦ୍ଧ୍ୟର୍ଥୀ ତୁଳାଦଣ୍ଡରେ ପାଷାଣବିପକ୍ଷ ତୁଳିତ ହୋଇ କହୁଥିଲେ—"ହେ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ତୁଳେ ! ତୁମ୍ଭେ ସତ୍ୟ, ସତ୍ୟର ଅବାସକ୍ଷେତ୍ର ଦେବଗଣ ତୁମ୍ଭର ନିର୍ମିତା ଅଟନ୍ତି, ଅତଏବ ହେ କଲ୍ୟାଣି ! ସତ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କର । ଅମ୍ଭପ୍ରତି ସାଧାରଣଙ୍କ ସନ୍ଦେହ ଦୂର କର । ହେ ମାତଃ ! ଅମ୍ଭେ ଯଦ୍ୟପି ଅପରାଧୀ ହୋଇଥାଉଁ, ତାହାହେଲେ ଅମ୍ଭଙ୍କୁ ଗୁରୁଭାରକ୍ରାନ୍ତ କର ପ୍ରତିମାନରୁ ନିମ୍ନଗାମୀ କର; ଯଦ୍ୟପି ଶୁଦ୍ଧ ହୋଇଥାଉଁ ତାହା-ହେଲେ ପ୍ରତିମାନରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ଉତ୍ଥାପିତ କର ।"

ଅଗ୍ନିଶପଥଦ୍ୱାରା ଶୁଦ୍ଧ୍ୟର୍ଥୀ ହସ୍ତରେ ସପ୍ତ ଅଶ୍ୱତ୍ଥପତ୍ର ସ୍ଥାପନ କରି କହୁଥିଲେ—"ହେ ଅଗ୍ନେ ! ତୁମ୍ଭେ ସର୍ବଭୂତର ଅନ୍ତରରେ ବିଚରଣ କରୁଅଛ । ହେ ପାବକ ! ହେ କବେ ! ସାକ୍ଷୀତୁଲ୍ୟ ମୋର ପାପ ପୁଣ୍ୟ ପରିଦର୍ଶନ କର ଯାହା ସତ୍ୟ ତାହା ପ୍ରକାଶ କର ।" ତଦନନ୍ତର ପ୍ରାଡ୍‌ବିବାକ ଶୁଦ୍ଧ୍ୟର୍ଥୀର ଅଶ୍ୱତ୍ଥପତ୍ରାଚ୍ଛାଦିତ ହସ୍ତରେ ପଞ୍ଚାଶତ୍‌ପଲପରିମିତ ସମତଳ ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଲୌହପିଣ୍ଡ ସ୍ଥାପନ କରୁଥିଲେ । ଅଭିଯୋକ୍ତା ସେହି ଲୌହପିଣ୍ଡ ଗ୍ରହଣ କରି ସପ୍ତମଣ୍ଡଳ ଅତିକ୍ରମ କରୁଥିଲେ । ଷୋଡ଼ଶଅଙ୍ଗୁଳପରିମିତ ପ୍ରତିମଣ୍ଡଳ ଷୋଡ଼ଶାଙ୍ଗୁଳ-ଦୂରରେ ଅଙ୍କିତ ହୋଇଥାଏ । ତତ୍ପରେ ଶୁଦ୍ଧ୍ୟର୍ଥୀ ଲୌହପିଣ୍ଡ ପରି-ତ୍ୟାଗ କରି ହସ୍ତରେ ବ୍ରୀହି ମର୍ଦ୍ଦନ କରୁଥିଲେ । ହସ୍ତ ଦଗ୍ଧ ହୋଇ ନ ଥିଲେ ସେ ଶୁଦ୍ଧିଲାଭ କରୁଥିଲେ ।

ଜଳଦ୍ୱାରା ଶୁଦ୍ଧ୍ୟର୍ଥୀ—"ହେ ବରୁଣ ! ତୁମ୍ଭେ ଅମ୍ଭଙ୍କୁ ସତ୍ୟଦ୍ୱାରା ରକ୍ଷା କର", କହି ନାଭିପ୍ରମାଣ ଜଳରେ ଅବସ୍ଥିତ ପୁରୁଷାନ୍ତରର ଊରୁ ଅବଲମ୍ବନପୂର୍ବକ ଜଳନିମଗ୍ନ ହେଉଥିଲେ । ନିମଗ୍ନକାଳରେ ଏକ ବେଗବାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତି, ପୂର୍ବମୁକ୍ତ ବାଣ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ନିପତିତ ହୋଇଥିଲା, ସେହି ସ୍ଥାନକୁ ଗମନ କରି ଶରଗ୍ରହଣପୂର୍ବକ ପୁନର୍ବାର ପୂର୍ବସ୍ଥାନକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବୃତ୍ତ ହେଉଥିଲେ । ଶେଷୋକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟା-ଗମନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶୁଦ୍ଧ୍ୟର୍ଥୀ ଜଳନିମଗ୍ନ ରହି ଶୁଦ୍ଧିଲାଭ କରୁଥିଲେ । ଅନ୍ୟଥା ହେଲେ ସେ ଅପରାଧୀ ବିବେଚିତ ହେଉଥିଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କଣ୍ଠସ୍ୱରେ ଶୁଦ୍ଧାର୍ଥୀ,—"ହେ ହର ! ତୁମ୍ଭେ ଦୁଷ୍ଟଙ୍କ ଶତ୍ରୁ ଏବଂ ସତ୍ୟଧର୍ମରେ ଅବସ୍ଥିତ, ଏହି ଅପବାଦରୁ ମୋତେ ପରିତ୍ରାଣ କର, ସତ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କର ଅମ୍ଭ ପକ୍ଷରେ ଅନୁକୂଳ ହୁଅ," କହି ସତ୍ୟପର ପରମିତ ହୃଦାକୁ ତପ ସେଚନ କରୁଥିଲେ । ଶରୀରକତାର ଦଂଶିତ ବସ୍ତ ଯାହାଙ୍କର ଜୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲା, ସେ ଶୁଦ୍ଧିଲାଭ କରୁଥିଲେ ।

ତୋଷଶୁଦ୍ଧାର୍ଥୀଙ୍କୁ ଗ୍ରାମ୍ୟବଳାଙ୍କ ଦୁର୍ଗା ପ୍ରଭୃତି ଉଗ୍ରଦେବତାଙ୍କ ପୂଜା କରି ଦେବତାଙ୍କ ସ୍ନାନୀୟ ଜଳ ପାନ କରିବାକୁ ଦେଉଥିଲେ । ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଦିବସ ମଧ୍ୟରେ ଶୁଦ୍ଧାର୍ଥୀର ଦେବକୃତ କମ୍ପା ସ୍ୱଜନକୃତ ଘୋର ବିପଦ ଉପସ୍ଥିତ ନ ହେଲେ ସେ ଶୁଦ୍ଧିଲାଭ କରୁଥିଲେ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁସମ୍ବାଦରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ଖେଦୋକ୍ତି ।

ଯଦୁବଂଶ ଧ୍ୱଂସ ଶୁଣି କୁରୁକୁଳମଣି
ଯୁଧିଷ୍ଠିର କିରୀଟିଙ୍କି କହିଲେ ସମ୍ବୋଧି
"ହେ ବୀର, ଦୁସ୍ତର-କୁରୁସମର-ସାଗରେ
(ତିମି ତିମିଙ୍ଗିଳ-ରୂପେ ଭ୍ରମିଲେ ବୈରବେ
ଯହିଁ ମହା-ରଥପତି ଭୀଷ୍ମ ଦ୍ରୋଣ ଆଦି) (୧)
ଯେ ମହାପୁରୁଷ ତବ କୃପା-ତରଣୀରେ,

(୧) ଭୀଷ୍ମ, ଦ୍ରୋଣ, କର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଭୃତି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନପକ୍ଷୀୟ ପ୍ରଧାନ ଯୋଦ୍ଧା ଏଠାରେ ରଣସମୁଦ୍ରର ତିମିଙ୍ଗିଳରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯାଇ ବନେ ପାଣ୍ଡବଙ୍କୁ ବହ୍ନିଧାର-ରୂପେ,
ଚଳୁଥିଲେ ଅନୁକ୍ଷଣ ଶ୍ରୀକରେ ଯାଙ୍କର
ନବାମ୍ବୁବଳ-ବଳ-ରୂପେ କୋଟି କୋଟି ପ୍ରାଣୀ, (୧)
ଗଲେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ-ଧାମ ତେଜି, ନିଜ ଧାମେ ସେହି
କେଶବ, ମ ସୁଖେ ଆଉ ରହିବି ସଂସାରେ ?
ସଂସାରର ଲୀଳା ଖେଳା ସରଇ ଅମ୍ଭର;
ସଂସାର ବଷପୃ-ବଶେ ଜରଜର ହୋଇ
ପାରସତ୍ର ପାପୋରଣ, ଖାଇଲୁଁ ଅମୃତ;
ଦୁଃଖମୟ ଭବ ଚିନ୍ତା, ମହାସୁଖ ବୋଲି
ବୋଲନ୍ତି ଜଗତେ ଯାକୁ, ଜଡ଼ିତ ସେ ସଦା
ମହାଦୁଃଖେ, ଅନେକ ସେ ଜଡ଼ିତ ତମସେ;
ହତ ହେଲେ ସୁଯୋଧନ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ରଣେ, (୨)
ଜୟୀ ହୋଇ ଅମ୍ଭେ ତହିଁ ହେଲୁଁ ଶୋକନ୍ଧୁତ; (୩)
ପୁତ୍ର-ମିତ୍ର-ବନ୍ଧୁ-ଶୋକେ ସନ୍ତପ୍ତ ସନ୍ତାପେ,
ସନ୍ତାପର ସିଂହାସନ ହେଲ ସିନା ଲାଭ;
ଲଭ଼ର ଭବର, ଲଭ, ସୁଖ ଏହିପର ।
* * * * * * *
ଏ ଜୀବ ନୁହଇ ସ୍ଥିର ସ୍ଥିରଟି ମରଣ,
ମାଟିର ଏ ଘଟ ନଷ୍ଟେ ମିଶିବ ମାଟିରେ,

(୧) ନବାମ୍ବୁବଳବଳ—ଶତରଞ୍ଜ ଖେଳର ପୁତ୍ତଳିକା ।

(୨) ସୁଯୋଧନ—ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ।

(୩) ପାଣ୍ଡବପକ୍ଷ ଜୟୀ ହୋଇଥିଲେ ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ସେ ଜୟ ମଧ୍ୟ ଶୋଚନୀୟ ହୋଇଥିଲା । ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଅମାତ୍ୟ ଯଥା ଦ୍ରୁପଦ, ବିରାଟ, ଧୃଷ୍ଟଦ୍ୟୁମ୍ନ, ଶିଖଣ୍ଡୀ, ଅଭିମନ୍ୟୁ, ଘଟୋତ୍କଚ, ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କର ପଞ୍ଚପୁତ୍ର ପ୍ରଭୃତି କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରରେ ହତ ହୋଇଥିବାରୁ ଜୟୀ ପାଣ୍ଡବମାନେ ଦୁଃଖ ଶୋକାନ୍ଧୁତ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ତେଣୁ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ସିଂହାସନ "ସନ୍ତାପର ସିଂହାସନ" ହୋଇଥିଲା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କଙ୍କର କାଳ ମହାବନଠାରୁ ବଳ !
କଠୋର ଏ ଧନୁ ତୋର, କଠୋର ଶ୍ରମର
ମହାଗଦା, ତ୍ରାସଇ ଯେ ପଦ୍ମଭମ୍ଭା ସତ !
ଲଗାଇଛୁ ଫାଶ ଯେତୁ ସମସ୍ତଙ୍କ ଗଳେ—
କି ରଜା, କି ପ୍ରଜା, ଅବା ବୀର, ଅବା ଭୀରୁ,
ଗୁଣୀ, ଗୁଣହୀନ ଅବା ସୁନ୍ଦର, କୁତ୍ସିତ,
ଧନିକ, ନିର୍ଧନ, ଅବା ପ୍ରବଳ, ଦୁର୍ବଳ,
ସେ ଗୁପତ ଫାଶୁଁ କେହି ନୁହନ୍ତି ମୁକତ,
ଛନ୍ଦିବା ଅନ୍ତରୁ ସେହି ଫାଶ ଗ୍ରନ୍ଥି ଗଳେ
ଭୂମିଷ୍ଠ ହୁଅଇ ଜୀବ ଜନନୀ ଜଠରୁ;
ନିଜ ଦିନ କ୍ଷଣ ଦେଖି ଦୁରନ୍ତ ସଂହାରୀ
ଅତର୍କିତେ ସଂହାରକ ଉଠାଇ ସେ ଫାଶ, (୧)
କାହାରି ବେଳକୁ କାଳ ଅଟାଇ ନ ବସେ,
ଯାଚ୍ଞାକଲେ ତାକୁ କେହି କେବେ ନ ପାଏରେ,
ଅଦ୍ଭୁତ ସେ କେତେ—ତାଙ୍କୁ ସେଥିଲେ ତେ ରଣ,
ଗାଡେତର ଲଙ୍ଘିଣ ପୁରେ ପଶେ ଅନାୟାସେ,
ତାଳିକ-କାଳଜ ଗୃହେ ପଶେ ଅବ୍ୟୁଣିତେ (୨)
ନ ପିଂଧାଇ ସେ ତାଳକ, ଖଣ୍ଡଶିରୋମଣି;
ସେ ଆଜି ଖୋଜିବା ଆଗୁ ଏ ଭବର ମାୟୁ
ତେଜି, ଦେହ ସୀରେନ୍ଦ୍ର, ଗଲ ଖୋଜିବା ତାହାକୁ ।"

(୧) କାଳ କାହାରି ସୁବିଧା ଅସୁବିଧା ସମୟ ଅସମୟ ପ୍ରତି ଦୃକ୍‌ପାତ କରେ ନାହିଁ । ନିଜର ସମୟ ହୁଟି ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କୁ କବଳିତ କରେ ।

(୨) ତାଳକ-କାଳଜ—ତାଗଦାର ବନ୍ଧ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କେନୟୁଟ୍ ଏବଂ ପାରିଷଦବର୍ଗ । *

କେନୟୁଟ୍—ବନ୍ଧୁବର୍ଗ ! ତୁମ୍ଭେମାନେ ମତେ ଇଙ୍ଗରାଜେଶ୍ୱର ଅଥବା ଦେଇଅଛ, ଏହା କଣ ସତ୍ୟ ?

ଓଫା—ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସତ୍ୟ ମହିମା, ଯେତେ ନରପତି ଅଛନ୍ତି, ମହିମା ସର୍ବାପେକ୍ଷା କ୍ଷମତାଶାଳୀ ଅଟନ୍ତି ।

ଅସ୍ୱାଲ୍ଡ୍—ଆମ୍ଭେମାନେ ସମସ୍ତେ ମହିମାଙ୍କ ଦାସ ଅଟୁଁ, ଆମ୍ଭେମାନେ ମହିମାଙ୍କ ଚରଣଧୂଳିକୁ ସମ ନୋହୁଁ ।

ଓଫା—ଏହା ଆମ୍ଭେମାନେ କାହିଁକି ? ପ୍ରକୃତି ମଧ୍ୟ ମହିମାଙ୍କ ଦାସ ଅଟେ । ଧରା ଏକପ୍ରାନ୍ତରୁ ଅନ୍ୟପ୍ରାନ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏବଂ ସମୁଦ୍ର ସୁଦ୍ଧା ମହିମାଙ୍କ ଆଦେଶ ପାଳନ କରୁଅଛି ।

କେନ—କଅଣ ସମୁଦ୍ର ! ଏହି ଭୀଷଣନିନାଦୀ ପ୍ରଚଣ୍ଡତରଙ୍ଗ-ସଙ୍କୁଳିତ ସମୁଦ୍ର ମୋର ଆଜ୍ଞାକାରୀ ? ମୋ ଆଜ୍ଞାରେ ଏହି ଭୀଷଣ ପ୍ରକୃତି ଶାନ୍ତଭାବ ଧାରଣ କରିବ ?

ଓଫା—ଆଜ୍ଞା ହଁ, ଏହି ସମୁଦ୍ର ମହିମାଙ୍କ ଦାସ ଅଟେ, ମହିମାଙ୍କ ତରିସମୂହ ସ୍ୱବକ୍ଷରେ ଧାରଣ ଏବଂ ପୃଥିବୀର ଧନରତ୍ନରାଶି ମହିମାଙ୍କ ଶ୍ରୀଚରଣରେ ଅର୍ପଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏହା ସୃଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି । ଏହାର ଭୀଷଣ ନିନାଦ ମହିମାଙ୍କ ଶତ୍ରୁ ହୃଦୟରେ ଭୀତି ଉତ୍ପାଦନ କରେ, ମାତ୍ର ମହିମାଙ୍କୁ ସ୍ୱୀୟ ଏକମାତ୍ର ଅଧୀଶ୍ୱର ବୋଲି ଜାଣେ ।

କେନ—ତରଙ୍ଗମାଳା କି ମୋ ଆଡ଼କୁ ଆସୁଅଛି ?

---

* ଏକାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଇଂଲଣ୍ଡର ଅଧିପତି କେନୟୁଟ୍ ଏବଂ ଅସ୍ୱାଲ୍ଡ୍ ଓ ଓଫା ନାମକ ଉଭୟ ତୋଷାମୋଦକାରୀ ପାରିଷଦଦ୍ୱୟଙ୍କର ସମୁଦ୍ରକୂଳରେ ଯେଉଁ କଥୋପକଥନ ହୋଇଥିଲା, ସେହି ବୃତ୍ତାନ୍ତ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଅଛି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅସ୍—ଆଜ୍ଞା ହଁ ମଣିମା, ଏହା ଏହିକ୍ଷଣି ଉତ୍ତମ ପଡ଼ିବ ।

କେନ—ତାହାହେଲେ ଖଣ୍ଡିଏ ଚୌକି ଆଣି ଏହିଠାରେ ବାଲି ଉପରେ ରଖ ।

ଓଫା—ଯେଉଁଠାକୁ ଜୁଆର ଆସୁଅଛି, ସେହିଠାରେ ମଣିମା ?

କେନ —ହଁ ସେହିଠାରେ ।

ଅସ୍—(ଜନାନ୍ତିକରେ) ଏ କଥଣ କରିବାକୁ ଯାଉଅଛନ୍ତି, ମୁଁ ତ କିଛି ବୁଝି ପାରୁ ନାହିଁ ।

ଓଫା—(ଜନାନ୍ତିକରେ) ସେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ କଥାରେ ବିଶ୍ୱାସ କରିବେ ଏଡ଼େ ନିର୍ବୋଧ ନୁହନ୍ତି ।

କେନ—(ଚୌକିରେ ଉପବିଷ୍ଟ ହୋଇ) ହେ ମହାସାଗର ! ମୋର ପାରିଷଦମାନେ କହୁଅଛନ୍ତି, ତୁମ୍ଭେ ମୋର ଆଜ୍ଞାଧୀନ ପ୍ରଜା; ଏବଂ ମୋର ଆଦେଶପାଳନ ତୁମ୍ଭର ଏକାନ୍ତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟକାର୍ଯ୍ୟ । ଅତଏବ ତୁମ୍ଭୋପର ମୋର ଏହି ରାଜଦଣ୍ଡ ଦ୍ୱାରା ମୁଁ ଆଦେଶ କରୁଅଛି, ତୁମ୍ଭେ ଏହିଠାରୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କର । ତୁମ୍ଭ ଅଧୀଶ୍ୱରଙ୍କ ପାଦଦ୍ୱୟ ଆର୍ଦ୍ର ନ କରି ତୁମ୍ଭର ଶୀତଳ ତରଙ୍ଗମାନଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କରାଅ ।

ଅସ୍—(ଜନାନ୍ତିକରେ) ଏହାଙ୍କ ଆଜ୍ଞାକୁ ସମୁଦ୍ର ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ କରିବ ନାହିଁ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଓଫା—ଦେଖ, ଜୁଆର କେଡ଼େ ବେଗରେ ଆସୁଅଛି ।

ଅସ୍—(ଜନାନ୍ତିକରେ) ଏହାର ପରବର୍ତ୍ତୀ ତରଙ୍ଗ ଆସନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସିବ । ନିର୍ବୋଧ ତୁଲ୍ୟ ଏଠାରେ ରହିଲେ ଲବଣାକ୍ତ ଜଳରେ ସମସ୍ତେ ଆର୍ଦ୍ର ହୋଇଯିବୁଁ ।

କେନ—ଦେଖିଲ ! ସମୁଦ୍ର ମୋର ଆଦେଶ ପାଳନ କଲା କି ? ଏ ପ୍ରଜା ହୋଇଥିଲେହେଁ ଅବଶ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିଦ୍ରୋହସ୍ୱଭାବାପନ୍ନ ଅଟେ । ଦେଖ, ସମୁଦ୍ର କିପରି ଶୀଘ୍ର ଏବଂ କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ମୋର ପବିତ୍ର ଶ୍ରୀଅ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଙ୍କୁ ଫେନରାଶି ଓ ଲବଣାକ୍ତ ଜଳକଣାରେ କଳଙ୍କିତ କରୁଅଛୁ ; ଧୃଷ୍ଟ ତୋଷାମଦକାରଦ୍ୱୟ ! ମୁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ମିଥ୍ୟା ଉକ୍ତିରେ ପ୍ରତାରିତ ହୋଇଅଛୁ ବୋଲି କଅଣ ମନେ କରୁଅଛ ? ମୁ କଅଣ ତୁମ୍ଭର ଧୃଷ୍ଟ ତୋଷାମଦକୁ ବିଶ୍ୱାସ କରେଁ ? ଏହି ଜଗତରେ ଏକମାତ୍ର ଅଦ୍ୱିତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଅଛନ୍ତି, ସମୁଦ୍ର କେବଳ ତାହାଙ୍କ ଆଦେଶ ପାଳନ କରେ । ସେ ସ୍ୱର୍ଗ ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ଅଧୀଶ୍ୱର, ଦେବାଦିଦେବ ଜଳସ୍ଥଳେଶ୍ୱର ଅଟନ୍ତି । ଏକମାତ୍ର ସେ ସମୁଦ୍ରକୁ ଆଦେଶ କରି ପାରନ୍ତି, "ତୁମ୍ଭେ ସେହିଠାରେ ସ୍ଥିର ହୁଅ, ଆଉ ଅଗ୍ରସର ହୁଅ ନାହିଁ, ତୁମ୍ଭର ଉତ୍ତାଳ ତରଙ୍ଗ ଏହିଠାରୁ କ୍ଷାନ୍ତ ହେଉ ।" ରାଜା ମନୁଷ୍ୟ ମାତ୍ର ଏବଂ ମନୁଷ୍ୟ କୀଟ ମାତ୍ର ଅଟେ । କୀଟରେ କଅଣ ସର୍ବଶକ୍ତିସମ୍ପନ୍ନ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ କ୍ଷମତା ସମ୍ଭାବିତ ହୋଇପାରେ ? କିମ୍ବା ଏହି ପ୍ରକୃତ କ କୀଟର ଆଜ୍ଞାଧୀନ ହେବ ? ମୋର ଏହି ରାଜମୁକୁଟ ଗ୍ରହଣ କର, ମୁ ଆଉ ଏହା ଧାରଣ କରିବି ନାହିଁ । ମୋର ଏହି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତରୁ ନରପତିମାନେ ବିନୟୀ ଏବଂ ପାରିଷଦବର୍ଗ ତୁମ୍ଭର ଅବମାନନାରୁ ସତ୍ୟାଶ୍ରୟୀ ହୋଇପାରନ୍ତି ।

ମହାନୁଭବର ପ୍ରତିହିଂସା ।

ଯେଉଁ ସମୟରେ ଇଟାଲୀର ଫ୍ଲୋରେନ୍ସ ପ୍ରଦେଶରେ ସାଧାରଣତନ୍ତ୍ର ଶାସନ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା, ସେହି ସମୟରେ ଜିବାର୍ଟୋ ନାମକ ଏକ ନିମ୍ନକୁଳୋଦ୍ଭବ ସଦାଶୟ ଯୁବକ ପ୍ରକୃତିପୁଞ୍ଜର ଅଧିନେତା ହୋଇ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସଙ୍ଘଂଶାସନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରୁଥିଲେ । ମେଧାବୀ ଉବାର୍ତ୍ତୋ ବାଣିଜ୍ୟାଶ୍ରୟ କରି ବିପୁଳ ଧନ ସଞ୍ଚୟ କରୁଥିଲେ ।

କେତେକ ବର୍ଷ ପରେ ଜେନୋଆର ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତମଣ୍ଡଳୀର ସମବେତ ଅଭ୍ୟୁଦୟରେ ପ୍ରକୃତିପୁଞ୍ଜର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତମଣ୍ଡଳୀର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ସଂସ୍ଥାପିତ ହେଲା । ଉବାର୍ତ୍ତୋ ସ୍ୱଦେଶଦ୍ରୋହୀ ବୋଲି ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତମଣ୍ଡଳୀଦ୍ୱାରା ଅଭିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ବିଚାରାଳୟକୁ ଆନୀତ ହେଲେ । ବିଚାରାଳୟରେ ସେ ଅପରାଧୀ ପ୍ରମାଣିତ ହେବାରୁ ବିଚାରକମାନେ ତାହାଙ୍କୁ ସର୍ବସ୍ୱାନ୍ତ କରି ନିର୍ବାସନ ଦଣ୍ଡ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ଜେନୋଆର ସର୍ବପ୍ରଧାନ ପ୍ରାଡ୍ବିବାକ ଅଡର୍ଣ୍ଣୋ, ଅପରାଧଦଣ୍ଡାଜ୍ଞାଦାନ କାଳରେ ତାଚ୍ଛଲ୍ୟଭାବ ପ୍ରକାଶ କରି କର୍କଶବଚନରେ ଉବାର୍ତ୍ତୋଙ୍କୁ କହିଲେ "ରେ ନୀଚ ଦୂଃଧରପୁତ୍ର ! ତୁ ଜେନୋଆର ଯେଉଁ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତମଣ୍ଡଳୀର ମସ୍ତକରେ ପଦାଘାତ କରିବାକୁ ସମୁଦ୍ୟତ ହୋଇଥିଲୁ, ସେମାନେ କୃପାପରବଶ ହୋଇ, ଗୁରୁଦଣ୍ଡ ପରିବର୍ତ୍ତରେ ଲଘୁଦଣ୍ଡ ବିଧାନପୂର୍ବକ, ତୋତେ ସର୍ବସ୍ୱାନ୍ତ କରି ଯେଉଁ ଅବସ୍ଥାରୁ ତୁ ଉନ୍ନତିଲାଭ କରିଥିଲୁ ପୁଣି ତୋତେ ସେହି ଅବସ୍ଥାରେ ସ୍ଥାପିତ କରୁଅଛନ୍ତି ।"

ଉବାର୍ତ୍ତୋ ବିଚାରାଳୟର ଅବଜ୍ଞା ନ କରି ଅବନତ ମସ୍ତକରେ ବିଚାରପତିଙ୍କ ଆଦେଶ ଶ୍ରବଣ କଲେ, ମାତ୍ର ତାହାଙ୍କ ଘୃଣାବ୍ୟଞ୍ଜକ କର୍କଶବଚନ ସହ୍ୟ କରି ନ ପାରି, ବିଚାରପତିଙ୍କୁ କହିଲେ "ଆପଣ ଭୁଲି ସମସୁଖଦୁଃଖାନୁଭବୀ ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତି ଏହି ଉକ୍ତି ଅବିଧେୟ ଅଟେ । ଏଥି ସକାଶେ ଆପଣଙ୍କୁ ଦିନେ ଅନୁତାପ କରିବାକୁ ହେବ" । ତଦନନ୍ତର ବିନୀତ ମସ୍ତକରେ ପ୍ରାଡ୍ବିବାକଙ୍କଠାରୁ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କରି ବିଚାରାଳୟରୁ ନିଷ୍କ୍ରାନ୍ତ ହେଲେ । ଉବାର୍ତ୍ତୋ ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧବଙ୍କଠାରୁ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣପୂର୍ବକ, ପୂର୍ବପ୍ରଦତ୍ତ କେତେକ ଋଣ ସଂଗ୍ରହ କରି ଭନିସ ସାଧାରଣତନ୍ତ୍ରର ଶାସନାଧୀନ ଏକ ଦ୍ୱୀପରେ ଆସି ବାସ୍

Digitized by srujanika@gmail.com

କଲେ । ଏହି ନବସ୍ଥାନରେ ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟଦ୍ୱାରା ସର୍ବାପେକ୍ଷା ପ୍ରଚୁର ଧନ ସଞ୍ଚୟ କରି ସାଧାରଣରେ ସମଧିକ ମାନ୍ୟାସ୍ପଦ ହେଲେ ।

ଉବାର୍ଟୋ ବାଣିଜ୍ୟାର୍ଥେ ନାନାଦେଶକୁ ଗମନ କରୁଥିଲେ । ଥରେ ଜେନୋଆ ସାଧାରଣତନ୍ତ୍ରର ବିଷମ ଶତ୍ରୁଭାବାପନ୍ନ ଟିଉନିସ ନଗରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଦଳକରେ ଟିଉନିସର ଏକ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସାକ୍ଷାତ୍ କରିବାକୁ ଯାଉଁ ମାର୍ଗରେ ଶୃଙ୍ଖଳବଦ୍ଧ ଏକ ଶ୍ରୀମ୍ଳାନ ଯୁବକଦାସକୁ କଠିନ ପରିଶ୍ରମ କରିବାର ଦେଖି ତଦୀୟ ହୃଦୟ କୃପାକୃଷ୍ଟ ହେଲା । ଯୁବକ ସ୍ୱୀୟ କୋମଳାଙ୍ଗର ଅନୁପଯୋଗୀ ଅନଭ୍ୟସ୍ତ କଠିନ ପରିଶ୍ରମ କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ହୋଇ ହୃଦୟର ଅନ୍ତଃସ୍ଥଳରୁ ଘନ ଘନ ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ନିକ୍ଷେପପୂର୍ବକ ଅଶ୍ରୁଧାରରେ ଗଣ୍ଡଦେଶ ପ୍ଲାବିତ କରୁଥିଲେ । ଉବାର୍ଟୋ ଯୁବକକୁ ଇଟାଲୀୟ ଭାଷାରେ ସମ୍ବୋଧନ କରିବାରୁ, ଯୁବକ ସ୍ୱଦେଶୀୟ ଭାଷା ଶ୍ରବଣରେ ପୁଲକିତ ହୋଇ ତଦୀୟ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତରଦାନପୂର୍ବକ, ଆପଣାକୁ ଜେନୋଆବାସୀ ବୋଲି ପରିଚୟ ଦାନ କଲେ । ଉବାର୍ଟୋ କହିଲେ—"ଯୁବକ ତୁମ୍ଭର ନାମ କି ? ତୁମ୍ଭେ ନିର୍ଭୟଚିତ୍ତରେ ସ୍ୱୀୟ ଜନ୍ମ ଓ ଦୁରବସ୍ଥାର ବୃତ୍ତାନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନ କର ।" ଯୁବକ କହିଲେ—"ମୋର ବନ୍ଦୀକର୍ତ୍ତାଙ୍କୁ ଭୟ ହୁଏ, ଅନ୍ୟ କାହାଠାରେ ମୋର ଭୟ ନାହିଁ । ସେ ପ୍ରଚୁର ଧନ ପ୍ରାପ୍ତ ନ ହେଲେ ମତେ ମୁକ୍ତିଦାନ କରିବେ ନାହିଁ । ମୁଁ ଜେନୋଆର ଜଣେ ମାନ୍ୟତମ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ର, ମୋର ପିତୃନାମ ଅଡର୍ଣ୍ଣୋ ।" "ଅଡର୍ଣ୍ଣୋ", ଏହା ଧୀରେ ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ଉବାର୍ଟୋ ମନେ ମନେ ଚିନ୍ତା କଲେ "ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଧନ୍ୟବାଦ, ମୁଁ ପ୍ରତିହିଂସା ଗ୍ରହଣ କରିବି" ।

ଉବାର୍ଟୋ ଯୁବକଠାରୁ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣପୂର୍ବକ ତଦୀୟ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ପଞ୍ଚସହସ୍ରାଧିକ ମୁଦ୍ରା ଦାନ କରି ଯୁବକର ମୁକ୍ତି କ୍ରୟ କଲେ । ତଦନନ୍ତର ଭୃତ୍ୟ ଏବଂ ଅଶ୍ୱଚନ୍ଦ୍ର ଯୁବକ ସନ୍ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ, ସ୍ୱହ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ସ୍ତରେ ଯୁବକର ଶୃଙ୍ଖଳ ମୁକ୍ତ କରି, ସ୍ୱହସ୍ତରେ ବାସଭୂବେଶ ପରୁ-ବର୍ତ୍ତରେ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ପରିଚ୍ଛଦ ପରିଧାନ କରାଇ ଅଶ୍ୱପୃଷ୍ଠରେ ସ୍ୱବାସକୁ ନେଇ ଆସିଲେ । ଯୁବକ ଏହି ଘଟନାକୁ ସ୍ୱପ୍ନଭୁଲ୍ୟ ମଣି ଏପରି ହର୍ଷ-ବହ୍ୱଳଚିତ୍ତ ହେଲେ ଯେ, ଉକ୍ତାଉକଶ୍ରିଙ୍କଠାରେ କୃତଜ୍ଞତା ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ତାଙ୍କର ବାକ୍ୟ ସ୍ଫୁରଣ ହେଲା ନାହିଁ ।

ଉକାର୍ଟୋ ଟିଉନନ୍ସରେ କେତେକ ଦିନ ଅବସ୍ଥାନପୂର୍ବକ ଆବଶ୍ୟ-କୀୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ କରି, ଯୁବକ ଅନ୍ତର୍ଣ୍ଣୋଙ୍କ ସଙ୍ଗ ଗୃହପ୍ରତ୍ୟାଗମନ କଲେ । ସେ ନର୍ଜାନ ଅନ୍ତର୍ଣ୍ଣୋଙ୍କୁ, ସ୍ୱୀୟ ପ୍ରିୟତମ ସହୋଦର ପୁତ୍ରତୁଲ୍ୟ ସତ୍କାର କଲେ । ତଦନନ୍ତର ତାହାଙ୍କୁ ସ୍ୱଦେଶ ପ୍ରେରଣରେ ଉଦ୍ୟୋଗୀ ହେଲେ । ଉକାର୍ଟୋ ଯୁବକ ଅନ୍ତର୍ଣ୍ଣୋଙ୍କ ସମଭିବ୍ୟାହା-ରରେ ଜଣେ କର୍ମଚାରୀ ଭୃତ୍ୟ, ଏକହସ୍ତରେ ପାଥେୟ ସ୍ୱରୂପ ପ୍ରଚୁର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା, ଅପରହସ୍ତରେ ଖଣ୍ଡିଏ ପତ୍ର ଦେଇ କହିଲେ,—

"ପ୍ରିୟ ଯୁବକ ! ମୋର ଏହି ଦୀନ କୁଟୀରରେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅଧିକ ଦିନ ରଖି ସୁଖାନୁଭବ କରିଥାନ୍ତି, ମାତ୍ର ତୁମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭର ଅତ୍ମୀୟ ସ୍ୱଜ-ନଙ୍କୁ ସନ୍ଦର୍ଶନ ନିମନ୍ତେ ଏକାନ୍ତ ଉତ୍ସୁକ ହୋଇଅଛ । ଏପରି ସ୍ଥଳରେ ତୁମ୍ଭର ସ୍ୱଦେଶାଗମନରେ ପ୍ରତିବନ୍ଧକାଚରଣ କଲେ ନିଷ୍ଠୁରତାର କାର୍ଯ୍ୟ ହେବ । ତୁମ୍ଭର ପାଥେୟ ସ୍ୱରୂପ ଏହି ଅର୍ଥ ଦାନ କଲି, ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ ହେବ ନାହିଁ । ପତ୍ରଖଣ୍ଡିକ ତୁମ୍ଭର ପିତାଙ୍କୁ ଦେବ, ପତ୍ର ପାଠ କଲେ ମୋ କଥା ତାହାଙ୍କ ସ୍ମରଣରେ ଆସିବ । ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବିସ୍ମୃତ ହେବ ନାହିଁ, ତୁମ୍ଭେ ମଧ୍ୟ ମତେ ସ୍ମରଣରେ ରଖିବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଦାୟ ହୁଅ ।" ଏହା ଉତ୍ତାରୁ ପରସ୍ପର ପରସ୍ପରଙ୍କୁ ଆଲି-ଙ୍ଗନ କରି ସାଶ୍ରୁନୟନରେ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କଲେ ।

ଯୁବକଙ୍କ ଜନକଜନନୀ ହୃତପୁତ୍ରକୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଅପରିସୀମ ଆନନ୍ଦ ସାଗରରେ ନିମଗ୍ନ ହେଲେ । ପୁତ୍ର ଟିଉନନ୍ସରେ ବନ୍ଦୀ ହୋଇ-ଥିଲେ ଅବଗତ ହୋଇ ପିତା, ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଜିଜ୍ଞାସା କଲେ—"ତୁମ୍ଭେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମୁକ୍ତ କଲେ ? ମୁଁ କାହାଠାରେ ଏହି ଅପରିଶୋଧନୀୟ ଋଣରେ ଋଣୀ ହେଲି ?” ଯୁବକ କହିଲେ “ଆପଣ ଏହି ପତ୍ରରୁ ସମସ୍ତ ଅବଗତ ହେବେ ।” ବୃଦ୍ଧ ପତ୍ର ଉନ୍ମୁକ୍ତ କରି ନିମ୍ନଲିଖିତ ବିଷୟ ପାଠ କଲେ,—

“ଯେଉଁ ଗୀତ ସୂତ୍ରଧରପୁତ୍ର, ଆପଣଙ୍କୁ କହୁଥିଲା, ଏହୁପର ତାହାର ଲାଭର ପ୍ରକାଶ ନିମନ୍ତେ ଆପଣଙ୍କୁ ଦିନେ ଅନୁତାପ କରିବାକୁ ହେବ, ସେହି ଭବିଷ୍ୟଦ୍‌ବାଣୀ ସଫଳ ହେବାରୁ ଅଦ୍ୟ ସେ ସନ୍ତୋଷଲାଭ କରୁଅଛି । ଗର୍ବିତ ସାମନ୍ତପୁରୁଷ ! ଆପଣଙ୍କ ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ର ନିର୍ବାସିତ ଉବାର୍ଟୋ କର୍ତ୍ତୃକ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି ।”

ବୃଦ୍ଧ ଅଡର୍ଣ୍ଣୋ ଏହା ପାଠ କରି ହସ୍ତଦ୍ୱୟରେ ସ୍ୱୀୟ ମୁଖ ଆବୃତ କରି ଖେଦଜପଙ୍କ୍ୟଣ ହେଲେ । ସେହି ସମୟରେ ଯୁବକ ଅଡର୍ଣ୍ଣୋ କୃତଜ୍ଞତାସୂଚକ ଉଦ୍ଦୀପ୍ତବାକ୍ୟରେ, ଉବାର୍ଟୋଙ୍କ ଧର୍ମପରାୟଣତା ଓ ତାହାଙ୍କପ୍ରତି ପୁତ୍ରତୁଲ୍ୟ ବ୍ୟବହାର ବିଷୟ କୀର୍ତ୍ତନ କଲେ । ବୃଦ୍ଧ ଅଡର୍ଣ୍ଣୋ ପ୍ରତ୍ୟୁପକାରସ୍ୱରୂପ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ କରାଇ, ଉବାର୍ଟୋଙ୍କ ଦଣ୍ଡର ପରିବର୍ତ୍ତନ ସଂଘଟନ କଲେ । ଉବାର୍ଟୋ ପୁଣି ସ୍ୱଦେଶ ପ୍ରତ୍ୟାଗମନର ଆଦେଶ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ । ସେ ସ୍ୱଦେଶ ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ କରି ବୃଦ୍ଧ ଅଡର୍ଣ୍ଣୋଙ୍କ ସହ ଚିରବନ୍ଧୁତ୍ୱସୂତ୍ରରେ ଅବଦ୍ଧ ହୋଇ ପରମସୁଖରେ ବାସ କଲେ ।

ପୃଥିବୀ ।

ସ୍ଥଳ ଓ ଜଳଭାଗ ।

ଭୂଗୋଳରେ ଲେଖା ଅଛି ପୃଥିବୀର ଆକୃତି କମଳାଲେମ୍ବୁ ପରି ଗୋଲ ଅଟେ । କେହି୨ ଏପରି ମନରେ କରି ପାରନ୍ତି ଯେ ହିମାଳୟ, ଆଣ୍ଡିସ, ରକି ପ୍ରଭୃତି ସମୁନ୍ନତ ପର୍ବତମାଳା ଏବଂ ଗଭୀରତମ ସାଗରଗର୍ଭ ପୃଥିବୀପୃଷ୍ଠରେ ବିଦ୍ୟମାନ ଥାଇ୨, ଏହା କିପରି କମଳାଲେମ୍ବୁ ପରି ଗୋଲ ବୋଲି ଉକ୍ତ ହୋଇ ପାରେ । ପୃଥିବୀର ଉଚ୍ଚତମ ପର୍ବତଶୃଙ୍ଗର ଉଚ୍ଚତା ୩୦,୦୦୦ ଫୁଟରୁ ନ୍ୟୂନ ଅଟେ, ଏବଂ ନିମ୍ନତମ ସାଗରଗର୍ଭର ଗଭୀରତା ୩୦,୦୦୦ ଫୁଟର ଅଧିକ ନୁହେ । ପୃଥିବୀ ଏଡ଼େ ବୃହତ୍ ପଦାର୍ଥ ଯେ ପର୍ବତଶୃଙ୍ଗର ଉଚ୍ଚତା ଏବଂ ସାଗରର ଗଭୀରତାର ପରିମାଣ ଏକତ୍ର କଲେ ସୁଦ୍ଧା ପୃଥିବୀ ପୃଷ୍ଠରେ ଏହା ସୁଗୋଲ କମଳାଲେମ୍ବୁର ଉପରିଭାଗରେ ଯେଉଁ ବନ୍ଧୁର ଆଚ୍ଛାଦନ ଥାଏ ତାହା ସଙ୍ଗେ ସମତୁଲ୍ୟ ହେବ । କିମ୍ବା ଗୋଟିଏ ଲେମ୍ବୁ ସଙ୍ଗେ ଏହି ପୁସ୍ତକର ଗୋଟିଏ ପୃଷ୍ଠାର ସ୍ଥୂଳତାର ଯେଉଁ ଅନୁପାତ, ପୃଥିବୀ ସଙ୍ଗେ ଉକ୍ତ ୬୦,୦୦୦ ଫୁଟର ସେହି ଅନୁପାତରୁ ଅଧିକ ନୁହେ ।

ପୃଥିବୀର ଉପରିଭାଗର ପରିମାଣ ୧୯ କୋଟୀ ୭୦ ଲକ୍ଷ ବର୍ଗମାଇଲ । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ୫ କୋଟୀ ୨୦ ଲକ୍ଷ ବର୍ଗମାଇଲ ସ୍ଥଳ ଏବଂ ୧୪ କୋଟୀ ୫୦ ଲକ୍ଷ ବର୍ଗମାଇଲ ଜଳ ଅଟେ । ଅର୍ଥାତ୍ ଜଳଭାଗ ସ୍ଥଳଭାଗଠାରୁ ତିନଗୁଣ ବୃହତ୍ତର ଅଟେ । ପଶ୍ଚିମଠାରୁ ପୂର୍ବ ଗୋଲାର୍ଦ୍ଧରେ ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣଠାରୁ ଉତ୍ତରଗୋଲାର୍ଦ୍ଧରେ ସ୍ଥଳର ପରିମାଣ ଅଧିକ ଅଟେ । ବିଷୁବରେଖାର ଉତ୍ତରସ୍ଥିତ ସ୍ଥଳଭାଗ ଦକ୍ଷିଣସ୍ଥିତ ସ୍ଥଳଭାଗର ତିନି ଗୁଣ । ସ୍ଥଳଭାଗର ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ଅଂଶ ଦକ୍ଷିଣ କେନ୍ଦ୍ରାଭିମୁଖରେ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇ ରହିଅଛି । ଯେମନ୍ତ ଦକ୍ଷିଣ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଆମେରିକା, ଆଫ୍ରିକା, ଭାରତବର୍ଷ, ମଲକ୍କା, କାମସ୍କଟ୍କା, କୋରିଆ, ଫ୍ଲୋରିଡା, ସୁଇଡେନ-ନରୱେ, ଗ୍ରିନଲଣ୍ଡ, ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆର ଦକ୍ଷିଣାଂଶ ପ୍ରଭୃତି ।

ସ୍ଥଳଭାଗ ପୂର୍ବମହାଦ୍ୱୀପ ଓ ପଶ୍ଚିମମହାଦ୍ୱୀପ ଏହି ପ୍ରଧାନ ଦୁଇ-ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । ଆସିଆ ଏବଂ ଇଉରୋପ ଭିନ୍ନ ନାମ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ-ଥିଲେହେଁ ଏମାନ ପ୍ରକୃତରେ ଗୋଟିଏ ମହାଦେଶ । ଜିବ୍ରାଲ୍ଟର, ଟିଉନିସ, ବାବଲମାଣ୍ଡେବ, ଏବଂ ୧୭ ବର୍ଷ ପୂର୍ବରେ ସୁଏଜଠାରେ କେ-ନେଲଦ୍ୱାରା ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ ଥିଲେହେଁ ଆଫ୍ରିକା ଉକ୍ତ ମହାଦେଶର ଏକ ଅଂଶ ଅଟେ । ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ ଉକ୍ତ ମହାଦେଶର ସର୍ବପ୍ରଧାନ ଦ୍ୱୀପ । ପଶ୍ଚିମ ମହାଦ୍ୱୀପ ଉତ୍ତରରୁ ଦକ୍ଷିଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ ବିସ୍ତୃତ ହୋଇଅଛି । ପୂର୍ବ ମହାଦ୍ୱୀପ ଆଫ୍ରିକାର ଉର୍ତ୍ତ ଅନ୍ତରୀପଠାରୁ ଆସିଆ ପୂର୍ବ ଅନ୍ତରୀପ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ହୋଇ ପୃଥିବୀର ଉପରିଭାଗର ପ୍ରାୟ ଅର୍ଦ୍ଧାଂଶ ବେଷ୍ଟନ କରିଅଛି । ସ୍ଥଳଭାଗର ଏକପ୍ରାନ୍ତରୁ ଅନ୍ୟପ୍ରାନ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପର୍ବତଶ୍ରେଣୀ ମେରୁଦଣ୍ଡରୂପେ ବିସ୍ତୃତ । ଏହି ପର୍ବତଶ୍ରେଣୀ ଆଟଲାଣ୍ଟିକ ମହାସାଗରର ଉପକୂଳ ଆଟଲାସ ଏବଂ ପିରେନିସ ପର୍ବତରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଆଲପସ୍, କାରପେଥିଆନ, କକେସସ, ଏଲବୁର୍ଜ, ହିନ୍ଦୁକୁଶ ନାମ ଧାରଣ କରି ପାମିରର ଉଚ୍ଚ ମାଳଭୂମିରେ ମିଳିତ ହୋଇଅଛି । ପାମିର ପୃଥିବୀର ଉଚ୍ଚତମ ମାଳଭୂମି । ଏହା ୧୦ ସହସ୍ରରୁ ୧୫ ସହସ୍ର ଫୁଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉନ୍ନତ । ଏହା ଉପରୁ ପର୍ବତଶ୍ରେଣୀ ଉକ୍ତ ମାଳଭୂମିକୁ ତିବ୍ବତର ମାଳଭୂମି ସଙ୍ଗେ ସଂଯୁକ୍ତ କରିଅଛି । ତିବ୍ବତର ମାଳଭୂମିର ଉତ୍ତର ସୀମା କୁଏନଲନ ପର୍ବତ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ସୀମା ହିମାଳୟ ପର୍ବତ । ତିବ୍ବତ ମାଳଭୂମିରୁ ପର୍ବତଶ୍ରେଣୀ ନିର୍ଗତ ହୋଇ ଇଏନଲିଙ୍ଗ, ଇବନସାନ, ଷ୍ଟାନୋଭଏ ନାମ ଗ୍ରହଣ କରି ପ୍ରଶାନ୍ତମହାସାଗରର ବେରିଂ ପ୍ରଣାଳୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଗ୍ରସର ହୋଇଅଛି । ମେରୁଦଣ୍ଡର ଉଭୟପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ଅସ୍ଥିମାନଙ୍କ ପରି ଏହି ଦୀର୍ଘ ପର୍ବତ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରେଣୀର ଉତ୍ତର ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଅସଂଖ୍ୟ ପର୍ବତଶ୍ରେଣୀ ଉତ୍ତର ଓ ଦକ୍ଷିଣକୁ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇଅଛି । ଏହି ଦୀର୍ଘ ପର୍ବତପ୍ରାଚୀରର ଦକ୍ଷିଣରେ ଚୀନ, ପୂର୍ବୋପଦ୍ୱୀପ, ଭାରତବର୍ଷ, ପାରସ୍ୟ, ଆରବ, ମିସର, ଗ୍ରୀସ, ଇଟାଲୀ, ସ୍ପେନ ପ୍ରଭୃତି ପୂର୍ବକାଳୀୟ ସଭ୍ୟପ୍ରଦେଶମାନ ବସ୍ତୃତ । ଏହାର ଉତ୍ତର ଦିଗରେ ଅସଭ୍ୟ ତୁର୍କୀ, ଭେଣ୍ଡଲ, ଗଥ, ହୂନ, ସିଥୀୟ, ମିଡ ପ୍ରଭୃତି ଜାତିମାନଙ୍କ ପ୍ରଦେଶ । ଅସିଆ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ତୁର୍କିସ୍ଥାନ ଅଞ୍ଚଳ ନିମ୍ନପ୍ରଦେଶ ହେବାରୁ ଅକ୍ଷସସ୍ ଏବଂ ଜାଗଜାରଟିସ ନଦୀଦ୍ୱୟ ସମୁଦ୍ରରେ ପତିତ ନ ହୋଇ ଆରଲ ହ୍ରଦରେ ପତିତ ହୋଇଅଛି । ଆରଲ ହ୍ରଦ ସମୁଦ୍ରସମତଳସହ ସମୋଚ୍ଚ ଏବଂ କାସ୍ପିଅନସାଗର ସମୁଦ୍ରସମତଳରୁ ନିମ୍ନତର ଅଟେ ।

ପଶ୍ଚିମ ମହାଦ୍ୱୀପର ଦକ୍ଷିଣ ପ୍ରାନ୍ତରୁ ଆଗ୍ନେୟଶୃଙ୍ଗସଙ୍କୁଳ ଆଣ୍ଡିସ ପର୍ବତଶ୍ରେଣୀ ମେରୁଦଣ୍ଡରୂପେ ଉଥିତ ହୋଇ ଉତ୍ତରାଭିମୁଖରେ, କେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଦୁଇ, କେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଅବା ତିନି ସମାନ୍ତର ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇ, ସମୁଦ୍ର କୂଳରେ ଚାରି ସହସ୍ର ମାଇଲ ପାନେମା ଯୋଜକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ହୋଇଅଛି । ପାନେମା ଯୋଜକର ଉତ୍ତରରୁ ପର୍ବତଶ୍ରେଣୀ ରକି ନାମ ଧାରଣପୂର୍ବକ ଉତ୍ତର ମହାସାଗର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଷ୍ଟସହସ୍ର ମାଇଲ ବିସ୍ତୃତ ହୋଇଅଛି । ଏପରି ଦୀର୍ଘ ଏବଂ ଆଗ୍ନେୟଗିରିପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ପର୍ବତ ପୃଥିବୀରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ନାହିଁ । ପର୍ବତ ପରି ନଦୀ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ ପଶ୍ଚିମ ମହାଦ୍ୱୀପ ପୂର୍ବ ମହାଦ୍ୱୀପଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଟେ । ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକାର ଓରିନକୋ, ଆମେଜନ, ଲାପ୍ଲାଟା ପ୍ରଶାନ୍ତ ମହାସାଗରର ଉପକୂଳସ୍ଥ ଆଣ୍ଡିସ ପର୍ବତରୁ ନିର୍ଗତ ହୋଇ ସହସ୍ର ମାଇଲ ଗମନ ପୂର୍ବକ ଆଟଲାଣ୍ଟିକ ମହାସାଗରରେ ମିଳିତ ହୋଇଅଛି । ଉତ୍ତର ଆମେରିକାର ମିସିସିପି ଏବଂ ମିସୋରୀ ନଦୀ ପୃଥିବୀର ଦୀର୍ଘତମ ନଦୀ ଅଟେ । ଆମେରିକାର ନଦୀମାନଙ୍କ ସୁନାବ୍ୟତା ହେତୁ ଜାହାଜମାନ ମହାଦେଶର ଅଭ୍ୟନ୍ତରିକ ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କୁ ଅନାୟାସରେ ଗମନାଗମନ କରି ପାରେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉତ୍ତର ଅମେରିକାର ମଧ୍ୟରଞ୍ଚଳର ବୃହତ୍ ହ୍ରଦମାନଙ୍କ ପରି ହ୍ରଦ ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ମହାଦେଶରେ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ବୃହତ୍ ସ୍ଲେଭ, ବୃହତ୍ ବେଅର, ଉଇନିପେଗ, ସୁପେରି-ଅର, ହିଉରନ, ମିଚିଗେନ, ଇରାଇ, ଅଣ୍ଟେରିଓ ପ୍ରଧାନ ଅଟେ । ଏହି ହ୍ରଦମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସୁପିରିଅର ସର୍ବାପେକ୍ଷା ବୃହତ୍ । ଏହା ୯୦୦ ଫିଟ ଗଭୀର ଏବଂ ସମୁଦ୍ର ସମତଳରୁ ୬୨୭ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

ମନୁଷ୍ୟର ସୁଖୋନ୍ନତି ସମୁଦ୍ରକୂଳର ପ୍ରାକୃତିକ ଧର୍ମ୍ମ ଉପରେ ବହୁପରିମାଣରେ ନିର୍ଭର କରେ । ଯେଉଁ ପ୍ରଦେଶରେ ଉପସାଗର, ପ୍ରଣାଳୀ, ଅନ୍ତରୀପ ପ୍ରଭୃତି ଯେଉଁ ପରିମାଣରେ ଅଛି, ସେହି ପ୍ରଦେଶ-ବାସୀ ସେହି ପରିମାଣରେ ସୁଖୀ ଏବଂ ଉନ୍ନତ ହୁଅନ୍ତି । କୂଳ ଅଧିକ ବନ୍ଧୁରିତ ହେଲେ ପୋତାଶ୍ରୟ ଏବଂ ପୋତନିର୍ମ୍ମାଣସ୍ଥାନର ଆଧିକ୍ୟ ହେତୁ ବାଣିଜ୍ୟର ଉନ୍ନତିସାଧନ ଏବଂ ବନ୍ଦରମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ । ସମୁଦ୍ରରେ ପଡିତ ନଦୀମାନ ନାବ୍ୟ ହେଲେ ପ୍ରଦେଶାଭ୍ୟନ୍ତ-ରସ୍ଥ ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ସମୁଦ୍ର କୂଳକୁ ଏବଂ ବହୁ ଦୂରରୁ ଆନୀତ ବାଣିଜ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ସବୁ ଅନାୟାସେ ପ୍ରଦେଶାଭ୍ୟନ୍ତରକୁ ନୀତ ହୁଏ । କୂଳର ପ୍ରାକୃତିକ ଅବସ୍ଥା ବିଚାର କରିବାକୁ ଗଲେ ପୂର୍ବ ମହାଦ୍ୱୀପକୁ ଆଫ୍ରିକା, ଆସିଆ, ଏବଂ ଇଉରୋପ ଏହି ତିନିଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ଦେଖାଯିବ । ଆଫ୍ରିକାର କୂଳ ବନ୍ଧୁରିତ ନ ହେବାରୁ ଏହା ବାଣିଜ୍ୟର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରତିକୂଳ ଅଟେ; ମାତ୍ର ଅସିଆ ସେପରି ନୁହେଁ । ଅସିଆର ଚୀନ, ପୂର୍ବଉପଦ୍ୱୀପ, ଭାରତବର୍ଷ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶର କୂଳ କେତେକ ପରିମାଣରେ ବନ୍ଧୁରିତ ଏବଂ ନଦୀମାନଙ୍କ ନାବ୍ୟତା ହେତୁ ଏହି ଦେଶମାନ ବହୁ ପରିମାଣରେ ବାଣିଜ୍ୟାନୁକୂଳ ଅଟେ । ମାତ୍ର ଆରବ, ପାରସ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶ ସେପରି ନୁହେଁ । ତିବ୍ବତ ଏବଂ ମଙ୍ଗୋଲିୟା, ସମୁଦ୍ରକୂଳ ଓ ନାବ୍ୟନଦୀ ଅଭାବରୁ ବାଣିଜ୍ୟାନୁକୂଳ ନୁହଇ । ସାଇ-ବେରିଆର କୂଳ ବନ୍ଧୁରିତ ଏବଂ ସାଇବେରିଆରେ ବହୁ ନାବ୍ୟନଦୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଥିଲେହେଁ, ଜଳବାୟୁ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟପ୍ରଦ ନ ହେବାରୁ ଉକ୍ତ ପ୍ରଦେଶରେ ଅଚିଅଲ୍ପ ଲୋକସଂଖ୍ୟାର ଲୋକବସତି ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ ।

ଇଉରୋପ ପରି ଅନ୍ୟ କୌଣସି ମହାଦେଶର କୂଳ ବକ୍ରୁରିତ ନୁହେ । ଇଉରୋପର ଅଧିକାଂଶ ନଦୀ ନାବ୍ୟ । ଏହି କାରଣରୁ ଇଉରୋପୀୟମାନେ ଅଧିକ ବାଣିଜ୍ୟପ୍ରିୟ, ପରିଶ୍ରମୀ, ଉନ୍ନତିଶୀଳ ଓ ସ୍ୱାଧୀନତାପ୍ରିୟ ଅଟନ୍ତି । ଦକ୍ଷିଣ ଅମେରିକାଠାରୁ ଉତ୍ତର ଅମେରିକାର କୂଳ ଯେଉଁ ପରିମାଣରେ ବକ୍ରୁରିତ ଅଧିବାସିଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ସେହି ପରିମାଣରେ ଉନ୍ନତ । ଉତ୍ତର ଅମେରିକାର ମିସୋରି ନଦୀ ସମୁଦ୍ର କୂଳରୁ ୪,୫୦୦ ମାଇଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନାବ୍ୟ । ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ନଦୀ ଏପରି ନାବ୍ୟ ନୁହେ ।

ସମୁଦ୍ର ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଗୋଟିଏ ଜଳଭାଗ ହେଲେହେଁ ଏହା ମାନଚିତ୍ର-ରେ ଅଟଲାଣ୍ଟିକ, ପ୍ରଶାନ୍ତ, ଭାରତ, ଉତ୍ତର, ଓ ଦକ୍ଷିଣ ମହାସାଗର, ଏହି ପ୍ରଧାନ ପଞ୍ଚ ନାମରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଅଟଲାଣ୍ଟିକ ମହା-ସାଗରର ଏକଦିଗରେ ଇଉରୋପ ଓ ଆଫ୍ରିକା ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ଅମେରିକା । ଏହାର ବିସ୍ତାର ୧୮୦୦ ମାଇଲରୁ ୪,୩୦୦ ମାଇଲ ଅଟେ ।

ଯେଉଁ ମହାସାଗରରେ, ସାଗର, ଉପସାଗର, ପ୍ରଣାଳୀ, ଓ ପତିତ ନାବ୍ୟ ନଦୀମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଯେତେ ଅଧିକ ଉକ୍ତ ମହାସାଗର ସେହି ପରିମାଣରେ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ ସୁଖ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦତାର ହେତୁ ଅଟେ । ଏହି ବିଷୟରେ ଅଟଲାଣ୍ଟିକ ମହାସାଗର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମହାସାଗର-ଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ଆମେରିକା, ଇଉରୋପ, ଓ ଆଫ୍ରିକାର ଅଧିକାଂଶ ନଦୀ ଏହି ମହାସାଗରରେ ପତିତ ହୋଇଅଛି । ଅଟଲାଣ୍ଟିକ ମହାସାଗରରେ ପତିତ ନଦୀମାନଙ୍କ ଅବବାହିକା ପ୍ରଦେଶ ପ୍ରଶାନ୍ତ ମହାସାଗରରେ ପତିତ ନଦୀମାନଙ୍କ ଅବବାହିକା ପ୍ରଦେଶଠାରୁ ଦୁଇଗୁଣରୁ ଅଧିକତର ଅଟେ । ପ୍ରଶାନ୍ତ ମହାସାଗର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମହାସାଗରଠାରୁ ବୃହତ୍ତମ । ପୃଥିବୀର ସମସ୍ତ ସ୍ଥଳଭାଗଠାରୁ ଏହାର ପରିମାଣ ଅଧିକତର ଅଟେ । ପ୍ରଶାନ୍ତମହାସାଗରର ପ୍ରାୟ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ସ୍ଥଳବେଷ୍ଟିତ ଅଟେ । ପଶ୍ଚିମରେ ଅସିଆ, ଉତ୍ତରରେ ଅସିଆ ଓ ଅମେରିକା, ପୂର୍ବରେ ଅମେରିକା, ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣରେ ଦ୍ୱୀପଶ୍ରେଣୀ ଏହାକୁ ବେଷ୍ଟନ କରି ରହିଅଛି । ବିଷୁବରେଖାଠାରେ ଏହାର ବିସ୍ତାର ଦଶସହସ୍ର ମାଇଲରୁ ଅଧିକ ଅଟେ । ପୃଥିବୀର ବର୍ତ୍ତମାନ ସଜୀବ ୨୭୨ ଗୋଟି ଆଗ୍ନେୟଗିରି ମଧ୍ୟରେ ୨୪୨ ଗୋଟି ଏହାର ଚତୁଷ୍ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଭାରତମହାସାଗର ଉପରୋକ୍ତ ଦୁଇ ମହାସାଗରଠାରୁ କ୍ଷୁଦ୍ରତର ଅଟେ । ଫଳତଃ ଏହା ଗୋଟିଏ ବୃହତ୍ ଉପସାଗର । ଭାରତ ମହାସାଗରରେ ମଉସୁମ ବାୟୁ ପ୍ରବାହିତ ହୁଏ । ଏହି ମହାସାଗରରେ ବେଳେ୨ ଯେପରି ଭୟାନକ ଅନିଷ୍ଟକର ଝଟିକା ହୁଏ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ମହାସାଗରରେ ସେପରି ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ ନାହିଁ । ୧୮୬୪ ସାଲର ଏହିପରି ଏକ ଝଟିକାରେ ମେଦନୀପୁର ଜିଲ୍ଲାରେ ୩୦୦୦ ଏବଂ ୧୮୭୬ ସାଲର ତୋଫାନରେ ବାଖରଗଞ୍ଜ ଜିଲ୍ଲାରେ ୨୧୫୦୦୦ ମନୁଷ୍ୟ କାଳଗ୍ରାସରେ ପତିତ ହୋଇଥିଲେ । ୧୮୮୫ ସାଲର ତୋଫାନ ଏବଂ ସମୁଦ୍ରଜଳପ୍ଳାବନରେ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାୟ ଦଶସହସ୍ର ଲୋକ ବିନଷ୍ଟ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଉତ୍ତର ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣ ମହାସାଗରର ଅଧିକାଂଶ ସବୁବେଳେ ବରଫାବୃତ ଥିବାରୁ ଏହି ଦୁଇ ମହାସାଗରର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ତତ୍ତ୍ୱ ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇ ନାହିଁ ।

ଜର୍ମାନ, ଆମେରିକ, ଓ ଇଂରାଜମାନେ ବହୁ ପରୀକ୍ଷା କରି ଆଟ୍ଲାଣ୍ଟିକ ମହାସାଗରର ତଳ ଅବସ୍ଥାର ଏକ ମାନଚିତ୍ର ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି । ଆଟ୍ଲାଣ୍ଟିକ ମହାସାଗର ଶୁଷ୍କ ହୋଇଗଲେ ତାହାର ଶଯ୍ୟା ଯେମନ୍ତ ଦିଶିବ ଉକ୍ତ ମାନଚିତ୍ରରେ ତାହା ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇଅଛି । ଗୋଟିଏ ଉନ୍ନତ ପ୍ରାଚୀର ମହାସାଗରର ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ସ୍ଥଳଭାଗର ବକ୍ରଗତି ସଙ୍ଗେ ବକ୍ର ହୋଇ ବିସ୍ତୃତ ହୋଇଅଛି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉକ୍ତ ପ୍ରାଚୀରର ଉଚ୍ଚତା ୮୫୦୦ ଫୁଟରୁ ୧୦୦୦୦ ଫୁଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଟେ । ପ୍ରାଚୀରର ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଯେଉଁ ଉପତ୍ୟକାମାନ ବିସ୍ତୃତ ହୋଇଅଛି ସେସବୁ ସମୁଦ୍ର ଜଳର ସମତଳର କୌଣସି ସ୍ଥାନରୁ ୧୯ ସହସ୍ର, କୌଣସି ସ୍ଥାନରୁ ୨୧ ସହସ୍ର, କୌଣସି ସ୍ଥାନରୁ ଅବା ୨୩ ସହସ୍ର ଫୁଟ ଗଭୀର ଅଟେ । ଯେଉଁ ଟେନେରିଫ ପର୍ବତର ଉଚ୍ଚତା ୧୨୦୦୦ ଫୁଟ, ସାଗର ଶୁଷ୍କ ହେଲେ ତାହା ସମୁଦ୍ର ତଳରୁ ୩୫୦୦୦ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚ ଦୃଷ୍ଟ ହେବ । ସମୁଦ୍ରର ଗଭୀରତାର ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ପ୍ରମାଣ ମିଳିଅଛି ସେଥିରୁ ଏହା ପ୍ରତିପନ୍ନ ହୋଇଅଛି ଯେ ସମୁଦ୍ରର ଗଭୀରତମ ପ୍ରଦେଶ ୩୦,୦୦୦ ଫୁଟରୁ ଅଧିକ ନିମ୍ନ ନୁହେ । ଆଟଲାଣ୍ଟିକ ମହାସାଗର ପରି ପ୍ରଶାନ୍ତ ମହାସାଗରର ସମୁଦ୍ରଶଯ୍ୟାର ମାନଚିତ୍ର ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ନାହିଁ ।

—০ঃ০✻০ঃ০—

ଗ୍ରୀକଜାତି ।

ମାନଚିତ୍ରରେ ଗ୍ରୀସ ଦେଶ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ରାଜ୍ୟ ବୋଲି ପ୍ରତୀୟମାନ ହେଲେହେଁ, ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ ଏହା ବହୁବିସ୍ତୃତ ଥିଲା । ଗ୍ରୀକମାନେ ଅସିରିଆ ଏବଂ ମିସରରୁ ସଭ୍ୟତାଲୋକ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ।

ପିଲାସ୍ଗିଏନ ନାମକ ଆର୍ଯ୍ୟଜାତିର ଏକ ପ୍ରାଚୀନଶାଖା ଅତି ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ଗ୍ରୀସଦେଶରେ ଉପନିବେଶନ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ଉତ୍ତାରୁ ହେଲେନ୍ସ ନାମଧାରୀ ଆର୍ଯ୍ୟଜାତିର ଆଉ ଗୋଟିଏ ଶାଖା ପିଲାସ୍ଗିଏନମାନଙ୍କୁ ପରାଜିତ କରି ଗ୍ରୀସ ଦେଶରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ହେଲେ । ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରୀକମାନଙ୍କ ଜୈତ୍ରଯାତ୍ରା ମଧ୍ୟରୁ ଅର୍ଗୋନଟିକ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏବଂ ଟ୍ରୟ୍‌ଯାତ୍ରା ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅଟେ । ଗ୍ରୀକମାନେ କୃଷ୍ଣସାଗର ଉପକୂଳକୁ ଯେଉଁ ସମରଯାତ୍ରା କରଥିଲେ, ଅର୍ଗ ନାମକ ସମରପୋତର ନାମାନୁସାରେ ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରାର ନାମ ଅର୍ଗନଟିକ ପ୍ରବନ୍ଧ ହୋଇଥିଲା । ଆସିଆ-ମାଇନରସ୍ଥ ଟ୍ରୟ୍ ନଗର ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରୀକମାନଙ୍କ ସମରଯାତ୍ରା ସର୍ବାପେକ୍ଷା ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅଟେ । ଟ୍ରୟ୍‌ର ଏକ ରାଜକୁମାର ଗ୍ରୀସର ଏକ ରାଜ୍ଞୀଙ୍କୁ ସ୍ୱରାଜ୍ୟକୁ ନେଇ ଆସିବାରୁ, ଗ୍ରୀସର ରାଜନ୍ୟ-ମଣ୍ଡଳୀ ସମବେତ ହୋଇ ଏକାଦିକ୍ରମେ ଦଶବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଟ୍ରୟ୍ ନଗର ଅବରୋଧ କରି ପଶ୍ଚାତ୍ କାଷ୍ଠାଶ୍ୱଘାତକତାଦ୍ୱାରା ନଗରପ୍ରବେଶପୂର୍ବକ ତାହାର ଧ୍ୱଂସସାଧନ କଲେ । ଟ୍ରୟ୍‌ଯୁଦ୍ଧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଜନ୍ମର ପ୍ରାୟ ୧୨୦୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବରେ ସଂଘଟିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହାର ପ୍ରାୟ ତିନିଶତବର୍ଷ ଉତ୍ତାରୁ ମହାକବି ହୋମର ଟ୍ରୟ୍‌ଯୁଦ୍ଧର ବିବରଣ ସ୍ୱରଚିତ ଇଲିଏଡ୍ ନାମକ ମହାକାବ୍ୟରେ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିଥିଲେ । ଗ୍ରୀକମାନଙ୍କ ଅଦ୍ଭୁତ ହୋମର ସ୍ମର୍ଣା ପ୍ରଦେଶର ଏକ ଗ୍ରୀକ ଉପନିବେଶରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଓଡେସି ନାମକ ହୋମରପ୍ରଣୀତ ଆଉ ଗୋଟିଏ ମହାକାବ୍ୟ ଅଛି; ସେଥିରେ ଏକ ଗ୍ରୀକବୀରର ଟ୍ରୟ୍‌ରୁ ସ୍ୱଦେଶ ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ରାମାୟଣ ଓ ମହାଭାରତରେ ବୀରମାନଙ୍କ ଅଲୌକିକ ବୀରତ୍ୱ ବର୍ଣ୍ଣନା ପରି ଇଲିଏଡ୍ ଓ ଓଡେସିରେ ବୀରମାନଙ୍କ ଅମାନୁଷିକ ବୀରତ୍ୱ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଯେଉଁ ସମୟରେ ଭାରତରେ କୁରୁପାଣ୍ଡବଙ୍କ ଯୁଦ୍ଧ ସଂଘଟିତ ହୋଇଥିଲା ପ୍ରାୟ ସେହି ସମୟରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବୀୟ ତ୍ରୟୋଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଟ୍ରୟ୍ ଯୁଦ୍ଧ ମଧ୍ୟ ସଂଘଟିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ସମୟରେ ଚୀନରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସମ୍ରାଟ୍ "ଉ" ଚୃଉରାଜବଂଶର ସ୍ଥାପନ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ, ଏବଂ ମିସରରେ ରାମେସିସ୍ ଓ ସିସୋଷ୍ଟ୍ରିସ ନାମକ ପ୍ରବଳ ପରାକ୍ରାନ୍ତ ସମ୍ରାଟଦ୍ୱୟ ଦିଗ୍‌ବିଜୟ ବିସ୍ତାର କରିଥିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଅସିରୀଅ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ପ୍ରବଳପରାକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ଭୂମଧ୍ୟସାଗର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାର ଏବଂ ଫିନିସିଆନମାନେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଟ୍ଲାଣ୍ଟିକ ମହାସାଗର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୋତଚାଳନା କରୁଥିଲେ । ଯେଉଁ ସମୟରେ ଅସିଅମାଇନରରେ ଟ୍ରୟର ପତନ ହେଲା ତାହାର ଅବ୍ୟବହିତ ପରେ ପାଲେଷ୍ଟାଇନରେ ଜେଭିଡ୍ ଇହୁଦୀୟ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ ।

ହିଲେନ୍ସମାନେ ଗ୍ରୀସଖଣ୍ଡରେ ବଳିଷ୍ଠ ହୋଇ ଅଥେନ୍ସ, କରିନ୍ଥ, ସ୍ପାର୍ଟା ଓ ଉତ୍ତରଗ୍ରୀସରେ ରାଜ୍ୟସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ସ୍ପାର୍ଟାନମାନେ ପ୍ରଥମତଃ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିଥିଲେ । ଲାଇକରଗସ୍ ନାମକ ସ୍ପାର୍ଟାର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପ୍ରତିଲୋମ ଅଷ୍ଟମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସେ ସ୍ୱଦେଶବାସୀଙ୍କୁ ଅସ୍ତ୍ରଶିକ୍ଷାରେ ସୁଶିକ୍ଷିତ କରାଇ ଏବଂ ସମରନିପୁଣ ଜାତିରେ ପରିଣତ କରାଇଥିଲେ । ତାହାଙ୍କ ବ୍ୟବସ୍ଥାନୁସାରେ ବାଳକବାଳିକାମାନେ ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ବ୍ୟାୟାମଶିକ୍ଷା କରୁଥିଲେ । ବୀରହୃଦୟା ସ୍ପାର୍ଟାର ରମଣୀମାନେ ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରା କାଳରେ ବୀରପୁତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଦେଉଥିଲେ—"ସମରରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ ପଛକେ କରିବ, ମାତ୍ର ପୃଷ୍ଠପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବ ନାହିଁ ।" ସ୍ପାର୍ଟାବାସୀ ଏହିପରି ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମେ ସମରକୁଶଳ ହୋଇ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପ୍ରତିଲୋମ ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରାନ୍ତଭାଗରେ ସୁଦୀର୍ଘ ସମର ଫଳରୁ ଦକ୍ଷିଣ ଗ୍ରୀସରେ ଆତ୍ମପ୍ରାଧାନ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କଲେ ।

ସ୍ପାର୍ଟାନ୍‌ମାନଙ୍କ ତୁଲ୍ୟ ଆଥେନ୍ସର ଅଧିବାସୀମାନେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କଲେ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟପ୍ରତିଲୋମ ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଜ୍ଞାନୀ ସୋଲନ୍ ଆଥେନ୍ସର ବ୍ୟବସ୍ଥା ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ । ଏ ଅସିଆର ନାନାଦେଶ ପର୍ଯ୍ୟଟନ କରି ଅଭିଜ୍ଞତା ଲାଭ କରିଥିଲେ । ପଶ୍ଚାତ୍ ସ୍ପାର୍ଟାନ ଏବଂ ଅଧିବାସୀମାନେ ସମବେତ ହୋଇ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପ୍ରତିଲୋମ ପଞ୍ଚମଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ପ୍ରବଳ ପାରସୀକମାନଙ୍କ ଆକ୍ରମଣରୁ ସ୍ୱଦେଶର ସ୍ୱାଧୀନତା ରକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ସେନାପତି ମିଲ୍‌ଟିଏଡସ୍‌ଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଅଧିବାସୀମାନେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପ୍ରତିଲୋମ ୪୯୦ ଅବ୍ଦରେ ମାରାଥନ ନାମକ ସ୍ଥାନରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦଶଗୁଣାଧିକ ପାରଶ୍ୟସୈନ୍ୟଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାଜିତ କରିଥିଲେ । ଏହାର ଦଶବର୍ଷ ଉତ୍ତାରୁ ସେନାପତି ଲିଓନିଡାସ୍‌ଙ୍କ ଅଧୀନରେ ସ୍ପାର୍ଟାନମାନେ ଅଲୌକିକ ବୀରତ୍ୱ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ଥର୍ମପଲି ନାମକ ଗିରିସଙ୍କଟରେ ପାରଶ୍ୟସମ୍ରାଟ ଜରକ୍ସେସ୍‌ଙ୍କ ବିପୁଳବାହିନୀର ଗତିରୋଧ କଲେ । ଉକ୍ତ ବର୍ଷରେ ଆଥେନ୍ସର ନୌସେନାପତି ଥେମିଷ୍ଟୋକ୍ଲିସ୍ ସେଲାମିସ୍ ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ନୌଯୁଦ୍ଧରେ ପାରସିକମାନଙ୍କୁ ପରାଜିତ କଲେ । ଜରକ୍ସେସ୍ ଗ୍ରୀସ ତ୍ୟାଗ କରି ସ୍ୱଦେଶକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ କରିବାର ଏକବର୍ଷ ଉତ୍ତାରୁ ତାହାଙ୍କ ସେନାପତି ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାଜିତ ହୋଇ ନିହତ ହେଲେ ।

ପାରଶ୍ୟ ସମର ଉତ୍ତାରୁ ଆଥେନ୍ସ ଗ୍ରୀସ ମଧ୍ୟରେ ବିଦ୍ୟାଲୋଚନା ଓ ସଭ୍ୟତାର କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥଳୀ ହେଲା । କବି ପିଣ୍ଡାର, ଏସ୍କାଇଲସ୍, ସଫୋକ୍ଲିସ୍, ଇଉରିପାଇଡ୍‌ସ୍, ଏବଂ ଏରିଷ୍ଟୋଫେନ ସମସ୍ତେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପ୍ରତିଜନ୍ମ ପଞ୍ଚମ ଶତାବ୍ଦିରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ଗ୍ରୀକ ଦାର୍ଶନିକ ଥେଲ୍ସ ଓ ପିଥାଗୋରସ୍ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପ୍ରତିଜନ୍ମ ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦିରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ସର୍ବପ୍ରଧାନ ଗ୍ରୀକ ଦାର୍ଶନିକ ସକ୍ରେଟିସ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପ୍ରତିଜନ୍ମ ୪୬୯ ଅବ୍ଦରେ ଆଥେନ୍ସ ସନ୍ନିକଟରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତାହାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ପ୍ଲେଟୋ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପ୍ରତିଜନ୍ମ ୪୨୯ ଅବ୍ଦରେ ଏବଂ ପ୍ଲେଟୋଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ଏରିଷ୍ଟଟେଲ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପ୍ରତିଜନ୍ମ ୩୮୪ ଅବ୍ଦରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଇତିହାସର ଜନ୍ମଦାତା ହିରୋଡୋଟସ୍ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପ୍ରତିଜନ୍ମ ପଞ୍ଚମ ଶତାବ୍ଦିରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଥେଲ୍ସ ଏବଂ ହୋମରଙ୍କ ତୁଲ୍ୟ ହିରୋଡୋଟସ୍ ଗ୍ରୀକ ଉପନିବେଶ ଅସିଆ ମହାଦେଶରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଇତିହାସଲେଖକ ଥୁସିଡାଇଡ୍ସ ଓ ଜେନୋଫନ୍ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପ୍ରତିଜନ୍ମ ପଞ୍ଚମ ଶତାବ୍ଦିରେ ଜୀବିତ ଥିଲେ । ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ସ୍ଥପତି ଓ ଭାସ୍କର ଫିଡିଅସ୍ ଏହି ସମୟରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସେହି ସମୟରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଥେନ୍ସର ଏହି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତମ ରତ୍ନମାନଙ୍କ ଆଲୋକରେ ଦଶଦିଗନ୍ତର ଆଲୋକିତ ହୋଇଥିଲା ଯେଉଁ ସମୟରେ ରାଜନୀତିବିଶାରଦ ଗୁଣଗ୍ରାହୀ ବାଗ୍ମୀ ପେରିକ୍ଲିସ ଅଥେନ୍ସର ଶାସନଦଣ୍ଡ ପରିଚାଳନ କରୁଥିଲେ । ଗ୍ରୀସର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ବାଗ୍ମୀ ଡିମସ୍ଥେନିସ୍ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପ୍ରତିଲୋମ ଚତୁର୍ଥ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।

ଗ୍ରୀସ ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସଭ୍ୟଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପ୍ରତିଲୋମ ପଞ୍ଚମ ଓ ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀରେ ମହାପୁରୁଷମାନେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ଯୁଗାନ୍ତର ଉପସ୍ଥିତ କରିଥିଲେ । ଏହି ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଗୌତମ ଭାରତରେ ଏବଂ କନଫୁଚିୟସ୍ ଚୀନରେ ଧର୍ମ ପ୍ରଚାର, ମିସରବାସୀ ଏହି ସମୟରେ ପ୍ରାଚୀନ ସାହିତ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ ଏବଂ ଅର୍ଣ୍ଣବର ଉପକୂଳ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ, ସାଇରସ୍ ପାରସ୍ୟ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ, ଏବଂ ପ୍ରଥମ ଡେରାୟସ୍ ଜୋରାଷ୍ଟାରଙ୍କ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ସଙ୍କଳନ କରିଥିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ବାବିଲନର ଅଭ୍ୟୁଦୟ ହୋଇଥିଲା । ଖ୍ରୀଷ୍ଟପ୍ରତିଲୋମ ୪୫୮ ଅବ୍ଦରେ ଇହୁଦିମାନଙ୍କ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର (ବାଇବେଲର ଅର୍ଦ୍ଧଭାଗ) ସଙ୍କଳିତ ହୋଇ ପୁସ୍ତକାକାରରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହେଲା ।

ଅଥେନ୍ସର ଏହି ଅଭାବନୀୟ ଉନ୍ନତି ଗ୍ରୀସର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନଗରବାସିମାନଙ୍କ, ବିଶେଷତଃ ସ୍ପାର୍ଟାନମାନଙ୍କ ଈର୍ଷାନଳରେ ଆହୁତି ପ୍ରଦାନ କଲା । ଖ୍ରୀଷ୍ଟପ୍ରତିଲୋମ ୪୩୧ ଅବ୍ଦରେ ଆଥେନିୟନମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସ୍ପାର୍ଟାନମାନଙ୍କ ବହୁବର୍ଷବ୍ୟାପୀ ଏକ ମହାସମର ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଏହା ଇତିହାସରେ ପିଲପନିସିଏନ ସମର ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ଅଛି । ଏହି ସମର ଉତ୍ତାରୁ ଅଥେନ୍ସ ସମସ୍ତ ଅଧିକାରଚ୍ୟୁତ ଓ ନତଶିର ହେଲା ।

ପିଲପନିସିଏନ ସମର ଉତ୍ତାରୁ ସ୍ପାର୍ଟା ଗ୍ରୀସ ମଧ୍ୟରେ ସମଧିକ କ୍ଷମତାପନ୍ନ ହେବାରୁ ଗ୍ରୀସର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନଗରବାସିମାନେ ବିଦ୍ୱେଷପରତନ୍ତ୍ର ହେଲେ । ସ୍ପାର୍ଟାର ବଳନାଶସାଧନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅଥେନ୍ସ,

Digitized by srujanika@gmail.com

କରନ୍ଥ, ଅର୍ଗସ୍ ଓ ଥିବସ୍ ନଗରବାସିମାନେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପ୍ରତିଲ୍ଲେମ ୩୯୪ ଅବ୍ଦରେ ସମ୍ମିଳିତ ହୋଇ ବହୁବତ୍ସରବ୍ୟାପୀ ମହାସମରରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଲେ । ଅବଶେଷରେ ଥିବସର ସେନାପତି ପିଲୋପିଡ୍ରାସ୍ ଓ ଇପାମିଣ୍ଡାସ୍ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସ୍ପାର୍ଟାର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଲୁପ୍ତ ହେଲା । ଖ୍ରୀଷ୍ଟପ୍ରତିଲ୍ଲେମ ୩୭୧ ଅବ୍ଦରେ ଇପାମିଣ୍ଡାସ୍ ଏକାକୀ ସ୍ପାର୍ଟାର ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଲ୍ୟୁକଟ୍ରାର ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାଜିତ କରି ପରବର୍ଷ ସ୍ପାର୍ଟା ଅଧିକାର କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲେ । ସ୍ପାର୍ଟାର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଲୁପ୍ତ ଉତ୍ତାରୁ ଗ୍ରୀସରେ ଥିବସ୍ର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ସ୍ଥାପିତ ହେଲା ।

ପିଲୋପିଡାସ୍ ଥେସ୍ସାଲି ଯୁଦ୍ଧରେ ଏବଂ ତାହାଙ୍କ ବନ୍ଧୁ ଇପାମିଣ୍ଡାସ୍ ତାହାର ଦୁଇବର୍ଷ ଉତ୍ତାରୁ ସ୍ପାର୍ଟାନମାନଙ୍କ ଯୁଦ୍ଧରେ ନିହତ ହେଲେ । ସ୍ପାର୍ଟାର ଅଧିପତି ଆଗେସିଲସ୍ ବହୁକାଳ ଥିବସ୍ମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସମରରେ ବ୍ୟାପୃତ ଥିଲେ, ସେ ଏହି ସମୟରେ ମାନବଲୀଳା ସମ୍ବରଣ କଲେ । ଆଥେନ୍ସ, ସ୍ପାର୍ଟା, ଓ ଥିବସ୍ କ୍ରମଶଃ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରି ପଶ୍ଚାତ୍ ପରସ୍ପର ସଙ୍ଗେ ପରସ୍ପର ସମର କରି ହୀନବଳ ହେବାରୁ ଉତ୍ତର-ଗ୍ରୀସାନ୍ତର୍ଗତ ପ୍ରବଳ ମାସିଡୋନମାନଙ୍କ କବଳରେ ପତିତ ହେଲେ ।

ମାସିଡୋନର ଅଧିପତି ଫିଲିପ୍ ଥେସ୍ସାଲି ଅଧିକାର କରି ଅତ୍ୟନ୍ତ ପରାକ୍ରାନ୍ତ ହେଲେ । ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ବାଗ୍ମୀଶ୍ରେଷ୍ଠ ଡିମସ୍ଥେନସ୍ ଫିଲିପଙ୍କ ବିପକ୍ଷରେ ସମଗ୍ର ଗ୍ରୀସକୁ ସମ୍ମିଳିତ କରିବାର ଚେଷ୍ଟା କରି ବିଫଳପ୍ରଯତ୍ନ ହେଲେ । ଫିଲିପ ଏବଂ ତାହାଙ୍କ ଜଗଦ୍ୱିଖ୍ୟାତ ପୁତ୍ର ଅଲେକଜାଣ୍ଡ୍ରରଙ୍କ ବାହୁବଳ ପ୍ରଭାବରେ ଗ୍ରୀକମାନେ କେରୋନିଅର ମହାଯୁଦ୍ଧରେ ପରାଜିତ ହେଲେ । ଏହି ଯୁଦ୍ଧରେ ଡିମସ୍ଥିନିସ୍ ଫିଲିପଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଆଗମନ କରିଥିଲେ, ମାତ୍ର ପରାଜିତ ହୋଇ ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରୁ ପଳାୟନ କଲେ । ସମଗ୍ର ଗ୍ରୀସ ମାସିଡୋନର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରି, ଫିଲିପଙ୍କୁ ପାରସ୍ୟାକ୍ରମଣ ନିମନ୍ତେ ସେନାପତିପଦରେ ବରଣ କଲେ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟପ୍ରତିଲ୍ଲେମ ୩୩୬ ଅବ୍ଦରେ ଫିଲିପ୍ସ ନିହତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ହେବାରୁ ତାହାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଆଲେକଜାଣ୍ଡର ଉକ୍ତ ସେନାପତିପଦ ଗ୍ରହଣ କଲେ ।

ଆଲେକଜାଣ୍ଡର ତିନି ମହାଯୁଦ୍ଧରେ ପାରସିକମାନଙ୍କୁ ପରାଜିତ କରି ପାରସ୍ୟ ଅଧିକାର କଲେ । ପାରସ୍ୟ ଅଧିକାର କରିବାରୁ ଆଲେକଜାଣ୍ଡରଙ୍କ ୭ ବର୍ଷ ଅତିବାହିତ ହେଲା । ତାହା ଉତ୍ତାରୁ ସେ ମିସର ଜୟ କରି ତଦନନ୍ତର ଭାରତାକ୍ରମଣ କଲେ । ଆଲେକଜାଣ୍ଡରଙ୍କ ଭାରତରୁ ପାରସ୍ୟକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଗମନର ଅଳ୍ପଦିନ ଉତ୍ତାରୁ ମୃତ୍ୟୁ ହେଲା । ଏହା ଉତ୍ତାରୁ ଗ୍ରୀସର ଅଧିବାସିମାନେ ଦୁଇ ପକ୍ଷରେ ବିଭକ୍ତ ଏବଂ ପରସ୍ପର ପରସ୍ପର ସଙ୍ଗେ ବିବାଦରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ କ୍ରମଶଃ ହୀନବଳ ହେଲେ । ଏକପକ୍ଷ ପର ଜାତି ରୋମକମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟପ୍ରାର୍ଥୀ ହେବାରୁ ରୋମକମାନେ ପ୍ରଥମ ବିପକ୍ଷମାନଙ୍କୁ ପଶ୍ଚାତ୍ ସ୍ୱପକ୍ଷମାନଙ୍କୁ ପରାଜୟ କରି ସମଗ୍ର ଗ୍ରୀସ ସ୍ୱାଧୀକାରଭୁକ୍ତ କଲେ । ରୋମକମାନେ ଗ୍ରୀସର ଏକ ପ୍ରଦେଶରୁ ଦେଢଲକ୍ଷ ଅଧିବାସିଙ୍କୁ ଦାସତ୍ୱରେ ବିକ୍ରୟ କରିଥିଲେ । ରୋମସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପତନ ଉତ୍ତାରୁ ଗ୍ରୀସ ମୁସଲମାନ ତୁର୍କମାନଙ୍କ ଅଧିକାରଭୁକ୍ତ ହେଲା । ଅବଶେଷରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ଇଂଲଣ୍ଡ ରୁଷିଆ ପ୍ରଭୃତିର ସମବେତ ରାଜନ୍ୟମଣ୍ଡଳୀ, ତୁରସ୍କର ଅଧୀନତାପାଶରୁ ଗ୍ରୀସକୁ ମୁକ୍ତ କରି ସ୍ୱାଧୀନତା ପ୍ରଦାନ କରିଅଛନ୍ତି । ବହୁଶତାବ୍ଦୀର ପରାଧୀନତା ଉତ୍ତାରୁ ଗ୍ରୀକମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଶନୈଃ୨ ଉନ୍ନତିସୋପାନରେ ଆରୋହଣ କରୁଅଛନ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଋଷି ଓ ଅଲେକଜାଣ୍ଡର ।

ଗ୍ରୀକବୀର ଅଲେକଜାଣ୍ଡର ବା ସେକେନ୍ଦର ଭାରତବର୍ଷରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ * ଭାରତର ରାଜନୈତିକ, ସାମାଜିକ ଏବଂ ଭୌଗୋଳିକ ତତ୍ତ୍ୱ ସଂଗ୍ରହ କରିବାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଲେ । ସେ ଶୁଣି ପାରିଲେ ଯେ, ଏହିଦେଶରେ "ଋଷି" ନାମକ ଧ୍ୟାନପରାୟଣ ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକ ଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ସଂସାରର ବିଷୟରୁ ବିରତ ହୋଇ ପର୍ବତଗୁମ୍ଫା ବା ନିର୍ଜନ ଅରଣ୍ୟରେ ଲୋକଚକ୍ଷୁର ଅଗୋଚରରେ ବାସ କରି ଈଶ୍ୱରସାଧନାରେ ସର୍ବଦା ନିମଗ୍ନ ଥାନ୍ତି । ଏପରି କୌଣସି ଋଷିଙ୍କି ଦେଖିବା ପାଇଁ ଅଲେକଜାଣ୍ଡର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଗ୍ରହାନ୍ୱିତ ହେଲେ । ସେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ଜାଣି ପାରିଲେ ଯେ, ଅଦୂରରେ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଦନ୍ଦମୀସ୍ ନାମକ ଜଣେ ଋଷି ବାସ କରୁଅଛନ୍ତି । ଅଲେକଜାଣ୍ଡର ସ୍ୱୀୟ ଅନୁଚର ଓନେସିକ୍ରିଟାସ୍ ନାମକ ଦାର୍ଶନିକ ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ଉକ୍ତ ଋଷିଙ୍କି ଆନୟନ କରିବା ନିମିତ୍ତ ପ୍ରେରଣ କଲେ ।

ଓନେସିକ୍ରିଟାସ୍ ଋଷିଙ୍କ ଆଶ୍ରମରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଗ୍ରୀକଜାତିର ବୀର୍ଯ୍ୟଶୌର୍ଯ୍ୟସୂଚକ ଗର୍ବିତସ୍ୱରରେ କହିଲେ—"ଜୁପିଟରଦେବଙ୍କ ପୁତ୍ର, ସମସ୍ତ ମାନବମଣ୍ଡଳୀର ଈଶ୍ୱର, ଆପଣଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯିବା ନିମିତ୍ତ ଆଦେଶ କରୁଅଛନ୍ତି । ଆପଣ ରାଜସମୀପରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଯଥୋଚିତ ଧନରତ୍ନ ପାଇବେ । ଉପସ୍ଥିତ ନ ହେଲେ, ଆପଣଙ୍କର ଶିରଚ୍ଛେଦ ହେବ ।"

ଜଣେ ଦ୍ୱିଭାଷୀ ଓନେସିକ୍ରିଟାସଙ୍କ ଏହି ସବୁ କଥା ଋଷିଙ୍କି ବୁଝାଇ ଦେଲେ । ଋଷିପ୍ରବର ଓନେସିକ୍ରିଟାସଙ୍କ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିପାତ କରି କହିଲେ—"ଅଲେକଜାଣ୍ଡର କି ନିମନ୍ତେ ଏତେଦୂର ଆସିଅଛନ୍ତି ?" ଋଷିଙ୍କ ଶାନ୍ତୋଜ୍ଜ୍ୱଳ କଟାକ୍ଷପାତ ଏବଂ ବାକ୍ୟର ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ ଅନୁଭବ କରି ଓନେସିକ୍ରିଟାସ୍ ସ୍ତମ୍ଭିତ ହେଲେ ।

* ୩୨୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ପୂର୍ବେ ଅଲେକଜାଣ୍ଡର ଭାରତ ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଋଷି କହିଲେ,—"ଜଗତ୍‌ପତି ଜଗଦୀଶ୍ୱର ଅମଙ୍ଗଳର କାରଣ ନୁହନ୍ତି, ସେ ତେଜ, ଜଳ, ଦେହ, ଜୀବନ ଏବଂ ଆତ୍ମାକୁ ସୃଷ୍ଟି କରିଅଛନ୍ତି । ଯେତେବେଳେ ମୃତ୍ୟୁ ଏହି ସବୁକୁ ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ କରିଦିଏ, ତେତେବେଳେ ସେ ତାହା ପୁନର୍ବାର ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ସେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଅମଙ୍ଗଳ ବାଞ୍ଛା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ସେହି ଏକମାତ୍ର ସର୍ବଶକ୍ତିମାନ୍ ପରମେଶ୍ୱର ଆମ୍ଭର ଈଶ୍ୱର । ସେ କୌଣସି ଜୀବକୁ ଅସ୍ତ୍ରାଘାତରେ ଖଣ୍ଡଖଣ୍ଡ କରନ୍ତି ନାହିଁ କିମ୍ବା ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ର ଜୀବରୁଧିରରେ ପ୍ଲାବିତ କରନ୍ତି ନାହିଁ ।"

"ଅଲେକଜାଣ୍ଡର ଜନ୍ମମୃତ୍ୟୁର ଅଧୀନ, ଜଣେ ସାମାନ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ । ସେ ଅଦ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ପୃଥିବୀକି ସୁଦ୍ଧା ଏକଚ୍ଛତ୍ରର ଅଧୀନ କରି ପାରି ନାହାନ୍ତି । ଏହି ଦେଖ, ଆକାଶରେ ଅନନ୍ତ ଗ୍ରହ ଉପଗ୍ରହ ଭ୍ରାମ୍ୟମାନ ରହିଅଛି, ଯେଉଁଠାରେ ଅଲେକଜାଣ୍ଡରଙ୍କର କିଛି ମାତ୍ର କ୍ଷମତା ନାହିଁ । ସେ "ସମସ୍ତ ମାନବମଣ୍ଡଳୀର ଈଶ୍ୱର" ଏହି ଅନୁଚିତବାକ୍ୟ ତାଙ୍କର ଅନୁଗତ ସ୍ତୁତିପରାୟଣ ଲୋକର ମୁଖରେ ଶୋଭା ପାଏ ।"

"ଅଲେକଜାଣ୍ଡର ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଯେ ସବୁ ପଦାର୍ଥ ଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିଅଛନ୍ତି, ତହିଁରେ ଆମ୍ଭର କୌଣସି ପ୍ରୟୋଜନ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ଜୀବନଧାରଣ ପାଇଁ ଆମ୍ଭର ଯାହା ପ୍ରୟୋଜନ, ତାହା ଏହି ଗୃହର ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱରେ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ରହିଅଛି । ଅଲେକଜାଣ୍ଡର ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଯେଉଁ ସବୁ ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରିବେ ବୋଲି ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖାଇଅଛନ୍ତି, ସେହି ସବୁ ପଦାର୍ଥ ନେଇ ସେ ତୃପ୍ତିଲାଭ କରନ୍ତୁ । ବନରେ ଫଳ ଓ କନ୍ଦମୂଳ ଅଛି, ସ୍ରୋତସ୍ୱତୀରେ ସୁନିର୍ମଳ ପାନୀୟ ଅଛି, ଆମ୍ଭର କିଛି ଅଭାବ ନାହିଁ । ପୃଥିବୀ ମାତା ଭୂଲତା ସବୁ ଯୋଗାଉଅଛନ୍ତି । ଆମ୍ଭେ ଯଥେଚ୍ଛା ବିଚରଣ କରୁଁ । ଏ ଜଗତରେ ଏପରି କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ନାହିଁ, ଯାହା କି ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଆମ୍ଭର ଇଚ୍ଛା ବିରୁଦ୍ଧରେ ନେଇ ଯାଇ ପାରିବ ।"

Digitized by srujanika@gmail.com

"ଆମ୍ଭେ ଅଲେକଜାଣ୍ଡରଙ୍କର ଆଦେଶ ପ୍ରତିପାଳନ କରୁଁ ନାହିଁ ବୋଲି, ସେ ଯେବେ ଆମ୍ଭର ମସ୍ତକ ଛେଦନ କରନ୍ତି, ତହିଁରେ ବା ଦୁଃଖ କଣ ? ମୃତ୍ୟୁ ତ ଦିନେ ନିଶ୍ଚୟ ହେବ । ଆମ୍ଭର ଶରୀର ଧ୍ୱଂସ ହେବ; କିନ୍ତୁ ଅବିନାଶୀ ଆତ୍ମାର ଧ୍ୱଂସ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭର ଜିହ୍ୱା ନୀରବ ହେବ, କିନ୍ତୁ ଆମ୍ଭର ଆତ୍ମା ପଞ୍ଚଭୂତକୁ ଛିନ୍ନବସ୍ତ୍ର ପରି ଏହି ମାଟିର ଦେହକୁ ମାଟିରେ ପକାଇ ଦେଇ ପରବ୍ରହ୍ମ ନିକଟକୁ ଗମନ କରିବ । ଆମ୍ଭର କ୍ଷୀଣଜ୍ୟୋତି ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟଙ୍କ ସହିତ ମିଳିତ ହେବ । ଯେଉଁମାନେ ମୃତ୍ୟୁକୁ ଭୟ କରନ୍ତି, କିମ୍ବା ଧନରତ୍ନର ଅଭିଳାଷୀ, ଅଲେକଜାଣ୍ଡର ସେମାନଙ୍କୁ ଭୟ ଓ ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖାଇ ପାରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ତାହାଙ୍କ ଅସି ଏବଂ ଧନ ଆମ୍ଭର କିଛି କରି ପାରିବ ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭେ ଅଲେକଜାଣ୍ଡରଙ୍କୁ ଯାଇ କହ,—"ଦନ୍ଦମୀଶ ତୁମ୍ଭ ନିକଟକୁ ଆସିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହେଁ । ତୁମ୍ଭର କୌଣସି ପ୍ରୟୋଜନ ଥିଲେ, ତୁମ୍ଭେ ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଇ ପାର । ଆଉ ଏହା ମଧ୍ୟ କହ, ଜଗଦୀଶ୍ୱରଙ୍କ ନିକଟରେ ଅବଶ୍ୟ ଶୁଭାଶୁଭ କର୍ମର ବିଚାର ହେବ । ବିଚାର ସମୟରେ ଉଦ୍ଧତପ୍ରକୃତି ଦୁର୍ବୃତ୍ତମାନଙ୍କୁ ଅବଶ୍ୟ ଦୁଷ୍କର୍ମର ଦଣ୍ଡଭୋଗ କରିବାକୁ ହେବ ।"

ଓନେସିକ୍ରିଟସ୍ ଋଷିମୁଖଶ୍ରୁତ ସମୁଦାୟ କଥା ଅଲେକଜାଣ୍ଡରଙ୍କୁ ଯାଇ କହିଲେ । ଋଷି ଆଦେଶ ଅମାନ୍ୟ କରିଅଛନ୍ତି ବୋଲି ଦଣ୍ଡାଜ୍ଞା ପ୍ରଦାନ କରିବାକୁ ଅଲେକଜାଣ୍ଡରଙ୍କର ସାହସ ହେଲା ନାହିଁ । ସେ ସ୍ୱୟଂ ପାରିଷଦବର୍ଗ ସଙ୍ଗେ ଦନ୍ଦମୀଶଙ୍କ ତପୋବନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ସାକ୍ଷାତ କଲେ । ଋଷିଙ୍କି ଗ୍ରୀସ ଦେଶକୁ ନେଇ ଯିବା ନିମନ୍ତେ ଅଲେକଜାଣ୍ଡର ଅନେକ ସ୍ତୁତି ମିନତି କଲେ; କିନ୍ତୁ ଋଷି ଘୃଣାର ସହିତ ଏହି ସ୍ୱାର୍ଥମୟ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ଅସମ୍ମତ ହେଲେ ।

ମହାବୀର ଅଲେକଜାଣ୍ଡର ସ୍ୱଦେଶରେ ଆଉ ଜଣେ ସାଧୁଙ୍କ ନିକଟରେ ଏହିପରି ଅପ୍ରତିଭ ହୋଇଥିଲେ । ସେହି ସାଧୁଙ୍କ ନାମ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଡାୟୋଜେନସ୍ । ଦିନେ ଅଲେକଜାଣ୍ଡର ତାହାଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ କହିଲେ,—"ଆପଣଙ୍କର ଯ ଅଭାବ ଅଛି କହନ୍ତୁ, ଅଲେକଜାଣ୍ଡର ଏହିକ୍ଷଣି ତାହା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ଦେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛନ୍ତି ।" କଠୋରସାଧନରତ ଡାୟୋଜେନସ ସେତେବେଳେ କୁଟିରର ପ୍ରାନ୍ତଦେଶରେ ସୂର୍ଯ୍ୟାଲୋକରେ ଉପବିଷ୍ଟ ଥିଲେ । ଅଲେକଜାଣ୍ଡର ତାହାଙ୍କ ନିକଟରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହେବାରୁ ଆଲୋକର ଗତି ରୋଧ ହୋଇଥିଲା । ଡାୟୋଜେନସ କହିଲେ,—"ତୁମ୍ଭଠାରେ ଆମ୍ଭର ଅନ୍ୟ ପ୍ରାର୍ଥନା କିଛି ନାହିଁ, କେବଳ ଏହାହିଁ ପ୍ରାର୍ଥନା ଯେ, ତୁମ୍ଭେ ଟିକିଏ ଘୁଞ୍ଚି ଠିଆ ହୁଅ, ଅମ୍ଭେ ସର୍ବାଙ୍ଗରେ ରୌଦ୍ର ଉପଭୋଗ କରୁଁ ।

କବିତାଂଶର ଟୀକା ।

ଉଷା ବର୍ଣ୍ଣନା ।

କନ୍ଧଳପତ୍ରିର ପକ୍ଷ ନିଃସ୍ୱନ—ଉଷାକାଳରେ ସଙ୍ଗୀତକାରୀ ପକ୍ଷି-ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ପକ୍ଷୀ ସର୍ବ-ପ୍ରଥମ ରବ ଦଏ ।

ପ୍ରାଚୀନଭ—ପୂର୍ବାକାଶ ।

ଅଭ୍ରବଳୀ—ପୂର୍ବାକାଶର ଉଦୟସ୍ଥାନରେ ଉଦୟପୂର୍ବ ସୂର୍ଯ୍ୟ କିରଣ ଗାଢ଼ିତକର ଅଭ୍ରମାନଙ୍କତୁଲ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ ।

ଜଗତ—ଦୂତ ।

କୌଶିକ—ପେଚକ, ଯାହାକୁ ଲୋକେ ଲକ୍ଷ୍ମୀପେଚା କହନ୍ତି ।

ତୌର୍ଯ୍ୟତ୍ରିକ—ନୃତ୍ୟ ଗୀତ ବାଦ୍ୟ ।

ପ୍ରଦୋଷ ବର୍ଣ୍ଣନା ।

ସମୀରହିଲ୍ଲୋଳ—ପବନଦ୍ୱାରା ଆନ୍ଦୋଳିତ ।

ଗୋଧୂଳିଗଗନ—ଗୋଧୂଳି ଧୂଆଁରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତସମୟର ଆକାଶ ।

ବାରୁଣୀଦର୍ପଣ—ପଶ୍ଚିମଦିଗ-ଦର୍ପଣ ।

ଅମରତରଙ୍ଗ—ଚିରତରଙ୍ଗ ।

ଶୁକ୍ତିତାରକିତସୈକତେ—ଆ-କାଶ ଯେପରି ତାରକାଦ୍ୱାରା ଶୋ-ଭିତ ହୋଇଥାଏ, ବାଲୁକାମୟ ଉପକୂଳ ଶାମୁକାଦ୍ୱାରା ସେହିପରି ଶୋଭିତ ।

କୁତ୍ରକଙ୍କ—ତୃଣଫଳବିଶେଷ ।

ତରଙ୍ଗଗ୍ରହାଣି—ଚଞ୍ଚଳଦୃଷ୍ଟି ।

ବର୍ଷା ।

ଶିଳାବନ୍ଧୁର-ଶେଯେ—ଉଚ୍ଚ-ନୀଚ ପ୍ରସ୍ତରମୟ ଶଯ୍ୟାରେ ।

ଝର-ଶିଞ୍ଜିତ—ଝରଣର ଶିଞ୍ଜ-ଯୁକ୍ତ ।

ମେଦୁର—ସ୍ନିଗ୍ଧ, ଚିକ୍କଣ ।

ବିତାନ—ଆକାଶ ।

ଜୀବନ—ଜଳ ।

ଚପଳା—ବିଜୁଳି, ଅସ୍ଥିର ।

ଅମ୍ବୁଦ—ମେଘ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କୋଟି—ଧନୁକର ଅଗ୍ରଭାଗ।

ତ୍ରିବର୍ଣ୍ଣ-ଜ୍ୟୋତିସ୍ତୋମ—ତିନି ବର୍ଣ୍ଣର ଜ୍ୟୋତିରାଶି।

ଜୀମୂତ-ଜାଲ—ପର୍ବତଲଗ୍ନ।

ଶକ୍ର-କାର୍ମୁକ—ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ।

ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଗୁଣ—ଯେଉଁ ଗୁଣ ଥିଲେ ମନରେ ସତ୍ୟ ନ୍ୟାୟ ଧର୍ମ ଭକ୍ତି ମହତ୍ତ୍ୱ ପବିତ୍ରତା ପ୍ରଭୃତି ଜନ୍ମଇ।

ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ-ଚାରୀ—ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରିଣୀ ସ୍ତ୍ରୀ।

କୋକ—ଚକ୍ରବାକ।

ଊଷର—ଲୁଣାଭୂମି।

ଘୃଷ୍ଟ—ଘଷିତ।

—※—

ଗୌରଗଙ୍ଗଙ୍କ ଶିବର ବର୍ଣ୍ଣନା।

ଶିବର—ଛାଉଣି।

ପ୍ରଦୋଷ—ସନ୍ଧ୍ୟା।

ଦାଡ଼ିମ୍ବ—ଡାଳିମ୍ବ।

ସୌରକର—ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ।

ଉପଳ—ନଦୀର ମଧ୍ୟସ୍ଥିତ ଶିଳାଖଣ୍ଡମାନ।

ସ୍କନ୍ଧାବାର—ଶିବିର, ଛାଉଣି।

—୦—

ଚନ୍ଦ୍ରାଲୋକରେ କାଠଯୋଡ଼ୀ ଖର।

ଉଠାଉଲୁଁ…ଫଣାମଣି—ସତେ ଫଣିପତି ଫଣାମଣି ଉଠାଉଲୁ ଅଙ୍ଗନା ଦେଖିଣ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ଉଠେ ଅର୍ଥାତ୍ ଉଠଇ କି?

ପାପୀହୃଦେ—ପାପୀ ହୃଦୟ ଏବଂ ପର୍ବତକନ୍ଦରରୁ ଅନ୍ଧକାର ବିଲୁପ୍ତ ହୁଏ ନାହିଁ।

ଜ୍ୟୋତିଷ୍ପୂର—ଜ୍ୟୋତିଷ୍ପ୍ରବାହ ବା ସମୂହ।

—୫—

ଶରତ୍।

କାନ୍ତି-ବାସ—ଜ୍ୟୋତିର୍ବସନ।

ଜରଠ—ବୁଢ଼ା।

ଖରରଶ୍ମି-କିରଣ—ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ।

ସାତ୍ତ୍ୱିକ—ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣଯୁକ୍ତ ଲୋକ।

ଦଂଶ—ଡିଂଶ।

ଅବିଦ୍ୟା—ଅଜ୍ଞାନ, ମାୟା।

ଛାୟାପଥ—ଆକାଶର ଦୂର ନକ୍ଷତ୍ରଯୁକ୍ତ ଅଂଶବିଶେଷ, ଯାହା ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ ଶୁକ୍ଳମେଘଖଣ୍ଡର ଲମ୍ବରେଖା ପରି ଦକ୍ଷିଣୋତ୍ତରଭାବରେ ନିର୍ମଳ ଆକାଶରେ ଶୋଭେ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦେଖାଯାଏ, ସେଠକେ ଯାହାକୁ ଶ୍ୟାମବର୍ଣ୍ଣା କହନ୍ତି ।

ଜ୍ୟୋତିଷ୍କବର୍ତ୍ମ—ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ର ଦିର ଆକାଶ ।

ଦଶ-ଦେବାଙ୍ଗନା—ସଂସାରଦୀପ୍ତି-କାରିଣୀ ।

ଦିବ୍ୟଦ୍ୟୁତିମାଳିନୀ—ଦିବ୍ୟ-ଅଲୋକମାଳାଧାରିଣୀ ।

ପରଜ୍ୟୋତି—ଭଗବାନ୍ ।

ପ୍ରଧନ—ଷର, ରଣ ।

କୁଜ୍ଝଟିକା—କୁହୁଡ଼ି ।

ବସନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନା ।

ସାତ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁବର୍ଣ୍ଣେ—ଇନ୍ଦ୍ର-ଧନୁବର୍ଣ୍ଣରେ ସାତ ରଙ୍ଗଥିବା ପରି ଦିଶୁଛନ୍ତି ।

ସ୍କନ୍ଧରୁ ପୁଷ୍ପିତ—ସ୍କନ୍ଧ ଅର୍ଥାତ୍ ବୃକ୍ଷ କାଣ୍ଡରୁ ପୁଷ୍ପିତ ହୁଏ ।

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଦୀ—ମନ୍ଦାକିନୀ, ଆକାଶ-ଗଙ୍ଗା ।

ହଟୁକ—ହିଞ୍ଜଳ । ଏହାର ଫୁଲ ଲାଲ ।

କିଂଶୁକ—ପଳାଶ । ଶୁକପକ୍ଷୀ ଥଣ୍ଟ ତୁଲ୍ୟ ହେବାରୁ କିଂଶୁକ ନାମ ହୋଇଅଛି ।

ପଥିକ—ବୈଦେଶିକ ।

ଛିନ୍ନ—ଗତ ବା ଛେଦ ଗଛ

ଅଳକ—ସଜ୍ଜଚନ୍ଦ୍ରକକେଶ ।

ବଧୂରଧୈର୍ଯ୍ୟବିଘାତକୀ—ବଧୂଙ୍କର ଧୈର୍ଯ୍ୟନଷ୍ଟକାରିଣୀ ।

ଗଙ୍ଗେଶ୍ୱର ଦେବଙ୍କ ବିଭବ ବର୍ଣ୍ଣନା ।

ଉପାନ୍ତ—ଉପକଣ୍ଠ, ନିକଟ ।

ଶୁଭ୍ରକୋଳେ—ବାଲୁକାମୟ ହେବାରୁ ଶୁଭ୍ରବର୍ଣ୍ଣ ନଦୀପ୍ରବାହରେ ।

ଶିଞ୍ଜା—ଶବ୍ଦକାରିଣୀ ।

ତରଙ୍ଗ—ବୀଚି ।

ଉଷୀର—ବେଣାଚେର ।

ଅଞ୍ଜନାଭ—କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ।

ମୀନାର—ଉଚ୍ଚଧାନିକ, ବାଲୁ-ଙ୍ଗାଧାନ ।

ମକରଉଦ୍ୟାନ—ପ୍ରମୋଦୋ-ଦ୍ୟାନ ।

କାଳ ସର୍ବଗ୍ରାସୀ ।

ଅବନମ୍ର ଶାର—ଶୀତଳର କାର୍ଯ୍ୟ କର ।

କଳିକଳୁଷ-ପବିତ୍ର-ପଦ—କଳିଯୁଗର-ପାପ-ପବିତ୍ରଙ୍କୁ ପଦାଶ୍ର

Digitized by srujanika@gmail.com

କହନ୍ତା ଏଥିସ୍ଥରେ ହିନ୍ଦୁମତରେ ବଜ୍ରଭୁକ୍ତ ଜଗନ୍ନାଥଦେବ ମନ୍ଦିର ।

ପାଷାଣଭେଦୀ—ପ୍ରସ୍ତରବିଦେହରେ ଜନ୍ମିବା ଗୁଳ୍ମବିଶେଷ ।

କୃମିତରୁଜାଲ—କୁଟିଆଣି-ବସା ।

ଏବେ ଯେଉଁ ଦୁର୍ଗ......

ତତ୍ତ୍ୱ—ଏଠି ପଦ୍ୟଟି ଗଙ୍ଗେଶ୍ୱର ଦେବଙ୍କ ସମୟରୁ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ଲିଖିତ ହୋଇଅଛି । ସେହି ସମୟରେ ପ୍ରାଚୀନ ଚଉଦୁଆର ଦୁର୍ଗର ଭଗ୍ନାବସ୍ଥା ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥିଲା ।

ନିର୍ବିଶେଷେ—ସମାନଭାବରେ

କୃତାନ୍ତଗଣ—ଯମ, ମୃତ୍ୟୁ ।

ଦମ୍ଭିଜନ୍ମ ବ୍ୟାଘ୍ର—ବେଶଜନ୍ମ ଛଳନା ।

ମତ୍ସରୀ—ହିଂସାକାରୀ ।

ଫଲ୍ଗୁତ୍ସବ ।

ତରୁପଲ୍ଲବ—ତରୁଶାଖା ।

ମୁଖର—ଶବ୍ଦାୟମାନ ।

ଶ୍ୱେତପ୍ରାସାଦ—ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ ଅଟ୍ଟାଳିକା ।

ନିକ୍ୱଣ—ଧ୍ୱନି ।

ଶୁକ୍ତି—ଶାମୁକା ।

ପଙ୍କାବୃତ-ବପୁ—କାଦିରେ ଆବୃତ ଦେହ ।

ବୃଷବଦ୍ଧଶଙ୍କୁ—ବୃଷଲଗ୍ନ ଦଣ୍ଡ ।

କମଳାବିଳାସଭୂମି—ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର କ୍ରୀଡ଼ାଭୂମି ।

ପୂଗ—ଗୁଆ ।

ବସନ୍ତ-ବୈଭବ-ବିକାଶୀ—ବସନ୍ତସମ୍ପଦ-ପ୍ରକାଶକାରୀ ବା ଯେ ବସନ୍ତ କାଳରେ ସମ୍ପଦକୁ ପ୍ରକାଶ କରେ ଅର୍ଥାତ୍ ବସନ୍ତକାଳରେ ପୁଷ୍ପିତ ।

ଜଳଦ-ଡମ୍ବର-ବିଳାସୀ—ମେଘାଡମ୍ବର ସମୟରେ କ୍ରୀଡ଼ାକାରୀ ଅର୍ଥାତ୍ ବର୍ଷାକାଳରେ ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ।

ଶ୍ରୀଫଳ—ବେଲ ।

ଚଳଦଳ—ଚଞ୍ଚଳପତ୍ର ।

ପିପ୍ପଳ—ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ।

ଶ୍ୟେନ—ବାଜପକ୍ଷୀ ।

ମଣ୍ଡପ-କପୋତ—ମଣ୍ଡପର ଗୁଣ୍ଡୁଆ ପର ।

ଉପକଣ୍ଠ—ସମୀପ ।

ଚଷକ—ମଦ୍ୟପାନପାତ୍ର ।

ମଧୁପ—ଭ୍ରମର, ମଦ୍ୟପାୟୀ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କର୍ଣ୍ଣପୂର—କର୍ଣ୍ଣଭୂଷଣ ।

ଅମଳ-କପୋଳ—ନିର୍ମଳ ଗଣ୍ଡସ୍ଥଳ ।

ବୈଦୂର୍ଯ୍ୟ—କୃଷ୍ଣପୀତବର୍ଣ୍ଣ ମଣି-ବିଶେଷ ।

କିରୀଟ—ମୁକୁଟ ।

ମରକତ—ହରିତ୍‌ବର୍ଣ୍ଣ ମଣିବିଶେଷ ।

ପଦ୍ମରାଗ—ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ମଣିବିଶେଷ ।

ରକ୍ତବାହୁର ପରିଣାମ ।

ପରିପନ୍ଥୀ—ଶତ୍ରୁ ।

ଊର୍ଜସ୍ୱଳ—ତେଜସ୍ୱୀ, ବଳବାନ୍ ।

ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ—ଗୁପ୍ତ, ଆଚ୍ଛାଦିତ ।

ତମୋଗୁଣ—ଯେଉଁ ଗୁଣର ଆଧିକ୍ୟ ହେତୁ ମନୁଷ୍ୟ କାମ କ୍ରୋଧାଦି ନୀଚବୃତ୍ତିର ବଶୀଭୂତ ହୁଏ ।

ଅଦୃଷ୍ଟ-ପିଶାଚୀ—ପିଶାଚ ତୁଲ୍ୟ ଅଦୃଷ୍ଟ ।

ରତ୍ନପ୍ରସୂ—ରତ୍ନପ୍ରସବିନୀ ।

ଉଲ୍ଲାସ—ଆନନ୍ଦ ।

ମଦ—ଗର୍ବ ।

ମତ୍ସରୀ—ପରଶ୍ରୀକାତର, ହିଂସୁକ ।

ଉତ୍ତରଳ—ଉଚ୍ଛୁଳିତା ।

ଊର୍ମିଠାଟ—ଲହରୀସୈନ୍ୟ ।

ନୀଳାମ୍ବୁସମ୍ରାଟ୍—ଜଳପତି, ବରୁଣ ।

ରୁଦ୍ର—ଶିବ ।

ବଜ୍ରୀ—ଇନ୍ଦ୍ର ।

ଜୀମୂତ—ମେଘ ।

ଦମ୍ଭୋଳି—ବଜ୍ର ।

ଆରବ—ଶବ୍ଦ ।

ଭୟାଳ—ଭୀଷଣ ।

ଦୈତ୍ୟ-ଅଖଣ୍ଡଳ—ଅସୁରେନ୍ଦ୍ର ରକ୍ତବାହୁ ।

କୃପାଣ—ଖଡ୍ଗ ।

କଷାଘାତ—ଚାବୁକ ପ୍ରହାର ।

କନ୍ଦୁକ—ପେଣ୍ଡୁ ।

ଦ୍ୱିସପ୍ତଭୁବନ—ଚଉଦଭୁବନ ।

ତଳ୍ପ—ଶଯ୍ୟା ।

ଚିଲିକାକୁ ଉଦ୍ଦେଶ କରି ଅନ୍ୟ— ଭବ୍ୟତା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଉକ୍ତି ।

ଦୂର-ବିସ୍ତାରିତ—ବହୁଦୂର ପ୍ରସାରିତ ।

ଅସ୍ତମିତ—ବିଲୁପ୍ତ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉର୍ମ୍ମିମାଳି—ଲହରୀସମୂହ ।

କଙ୍କାଳ—ଅସ୍ଥିମାତ୍ର, ଧ୍ୱଂସାବଶିଷ୍ଟ ମାତ୍ର ।

ଆଲୋଡ଼ନ—ମନ୍ଥନ, ଆଲୋଚନ ।

ସ୍ୱେଳ—ଷଢ ।

ଅଭିଯାନ—ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରା ।

ପଦାଙ୍କ—ପାଦଚିହ୍ନ ।

ଯକ୍ଷପ୍ରବନ୍ଧ—ଯକ୍ଷର ମାର୍ଗ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଜ୍ଞାପନ ।

ନିମ୍ନଲିଖିତ ପୁସ୍ତକ ସଂଶୋଧିତ ହୋଇ ସୁଲଭମୂଲ୍ୟରେ ବିକ୍ରି ହେଉଅଛି । ଯେଉଁମାନେ ନଗଦ ମୂଲ୍ୟରେ ପୁସ୍ତକ କ୍ରୟ କଲେ ଅଧିକ କମିଶନ ପାଇବେ ।

ମୃଗୁଣୀସ୍ତୁତି	ଟ ॰ ୵୦
ଗଜନିସ୍ତାରଣ	ଟ ॰ ୵୨
ମନବୋଧ ଚଉତିଶା	ଟ ॰ ୵୨
ଭାନୁମତୀ ଚଉତିଶା	ଟ ॰ ୵୦
ସର୍ବ୍ବତ୍ରାଣ ଚଉତିଶା	ଟ ॰ ୵୯
ଦ୍ରୁପଦ ଚୌତିଶା	ଟ ॰ ୵୦
ହନୁମାନ ଚଉତିଶା	ଟ ॰ ୵୨
ବୋଲାହୁଲ ଚଉତିଶା	ଟ ॰ ୵୨
ମଥୁରାବିଜେ ଚଉତିଶା	ଟ ॰ ୵୨
ବୈଦେହୀ ଚଉତିଶା	ଟ ॰ ୨
କମଳାକାନ୍ତ ଚଉତିଶା	ଟ ॰ ୵୯
ଲବକ ଚଉତିଶା	ଟ ॰ (୯
ବିଷ୍ଣୁସହସ୍ରନାମ	ଟ ॰ ୵୯
ଗୋପାଳସହସ୍ରନାମ	ଟ ॰ ୵୯
ଅର୍ଜ୍ଜୁନସର	ଟ ॰ ୵୯
ଧ୍ରୁବଚରିତ	ଟ ॰ /
ବୈଷ୍ଣବବନ୍ଦନା	ଟ ॰ ୵୨
ଅଲଙ୍କାରବୋଧ	ଟ ॰ ୵୨
ଶୋଭାବତୀ	ଟ ॰ ୵୨
ଲବଣ୍ୟନିଧି	ଟ ॰ ୵୨
ଅପଭ୍ରଂଶବୋଧ	ଟ ॰ ୵୨
କଡ଼ଉପାଶା	ଟ ॰ ୵୯
ପ୍ରଭାତ ଅବକାଶ	ଟ ॰ ୵୨
କେଶବ କୋଇଲି	ଟ ॰ ୵୨
କାନ୍ତ କୋଇଲି	ଟ ॰ ୵୦
କ୍ଷିରୋଦଧି କୋଇଲି	ଟ ॰ ୵୨
ନବଗ୍ରହସ୍ତୋତ୍ର	ଟ ॰ ୵୨
ନାମସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନ ଓ କୃଷ୍ଣଙ୍କ ଅଷ୍ଟୋତ୍ତରଶତନାମ	ଟ ॰ ୵୨
ନହୁଷବଗା ସୁଅଙ୍ଗ	ଟ ॰ /୦
ବାଢପଳ ସୁଅଙ୍ଗ	ଟ ॰ /୦
ଧନୁର୍ଭଙ୍ଗ ସୁଅଙ୍ଗ	ଟ ॰ /୦
କଂସବଧ ସୁଅଙ୍ଗ	ଟ ॰ /୦
ପ୍ରହ୍ଲାଦଚରିତ ସୁଅଙ୍ଗ	ଟ ॰ /୨
ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ ହରଣ	ଟ ॰ /୨
ସୁରଣମଙ୍ଗଳ	ଟ ॰ ୶
ସଟୀକ ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ	ଟ ॰ ।
ମଥୁରାମଙ୍ଗଳ	ଟ ॰ ।/
କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ରାନନ୍ଦଚମ୍ପୂ	ଟ ॰ /୨
ନାବକେଳି	ଟ ॰ ୵୨
ଗୁଣସାଗର	ଟ ॰ ୷
ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁରାଣ	ଟ ॰ /୨

ଶ୍ରୀ ସୀତାନାଥ ସାହୁ,

ଘସ୍‌ପ୍ରେସ, କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

Digitized by srujanika@gmail.com